

ERRATUM.

Op blz. 97 gelieve men na:

Juist daarom

intevullen den regel:

Werp ik myzelf geen bloedschuld op 't geweten!

IDEËN

VAN

MULTATULI

EEN ZAAIER GING UIT OM TE ZAAIEN.
JEZUS.

VIERDE BUNDEL

DERDE, HERZIENE DRUK.

AMSTERDAM
G. L. FUNKE
1875.



„Een zaaier ging uit om te zaaien."
JEZUS.

929. Er is veel gekibbeld over den oorsprong onzer denkbeelden. Wat gaat de gedachte vooraf? Indrukken, ja, maar gewoonlyk geven wy, slordige ziel-ekonomisten, ons zoomin behoorlyk rekenschap van hunne wording, als van de wyze waarop wy ze tot denkbeelden verwerken. (**11**, **503**, **592**.)

Hoe, waarom, waaruit, het drama VORSTENSCHOOL, dat nu volgt, ontstaan is, zou ik niet kunnen zeggen. De hoofdoorzaak zal wel liggen in aandrang tot scheppen, voortbrengen, vormen... ach, alles komt op rangschikken neer! Meer kunnen we niet. (**244**) Waarom zingt de nachtegaal, waarom krast de raaf?

Meer zou ik kunnen meedeelen over de *fata* van dit *libel*. Halfgeboren nog, heeft het reeds vreeselyk gezworven. Op vele plaatsen heb ik het eerste, tweede en vierde bedryf voorgedragen, zoo goed ik kon. Gemakkelyk was die taak, reeds uit 'n fysisch oogpunt, niet. Vooral niet op plaatsen waar ik te doen had met de hoogere beschaving van byzondere soort, die ik eenigszins kenschetste in **610**, en die den lezer nader bekend zal wezen, zoodra hy 'n bladzy ouder is.

Op weinige uitzonderingen na, viel me overal het hollandsch loon der kunst ten-deel: mooi! Van die uitzonderingen noem ik ditmaal alleen Arnhem, waar ik uit de houding van 't publiek, zoowel als uit 'n paar afkeurende regels in de hoogstliberale courant van dat Geldersch Athene, te weten kwam dat de mooivinders zich vergist hadden.

Niemand minder dan myzelf is het geoorloofd uitspraak te doen in de gewichtige kwestie tusschen „mooi" of „niet mooi" daar ik allicht, uit doorgaande ontevredenheid met m'n eigen werk (**61**) partydig wezen zou aan den Arnhemschen kant. Dit gevaar is te grooter, omdat de redaktie van bedoeld blad zich niet bepaalde tot 'n ongerechtvaardigde afkeuring — zoo'n fout wordt slechts door leeken begaan — doch wel degelyk die afkeuring gemotiveerd heeft op 'n wyze die weinig tegenspraak toelaat. Letterlyk kan ik de gebezigde uitdrukkingen niet weergeven, omdat de kunstkritiek van die courant in geen enkel Europeesch muzeum gekolligeerd wordt, en 't inderdaad voor ieder ander dan de redaktie zelf, moeielyk wezen zou, een nummer optesporen dat 'n week overleefde. Met vriendelyke uitnoodiging alzoo, het bedoeld artikel, door korrekten herdruk — *ne varietur*, asjeblieft! — nogmaals ter voorlichting onder de oogen van 't Publiek te brengen, wil ik van myn kant die redaktie eenigszins te-hulp komen in 't klassiek-maken van haren arbeid, door de mededeeling dat m'n VORSTENSCHOOL, of 'n deel daarvan, of 'n voornaam deel — *summa summarum* 't heele ding òm dat deel — „beneden de aandacht is van 'n beschaafd auditorium."

Ziehier dus reeds één verdienste in myn stuk: het kan dienen als graadmeter onzer beschaving. Wie 't met eenig genoegen leest, heeft behoefte aan school, katechisatie en roede. Wie 't mooi vindt, wordt van de beurs gedrongen, en in de Societeit gedeballotteerd *) En mochten er *par impossible* onverlaten worden gevonden, die zich aan een roekeloos „heel mooi" te-buiten gingen... ze zyn ryp voor het tuchthuis.

Myn stuk zal vertaald worden, waarschynlyk byv. in het Duitsch. By die gelegenheid hoop ik den vreemdeling het oordeel over de

*) (*Noot van* 1874.) De heer ROORDA, die zeer keurig is op taal, deelde my de opmerking mede, dat „deballotteeren" geen woord is. Hy heeft gelyk. Fransch is 't niet, en hollandsch is 't ook niet. Maar... als we 't *maakten* tot 'n woord? Wy hechten nu eenmaal daaraan zekere beteekenis, waarvoor we, by al te puristische schifting, 'n lastige omschryving zouden moeten maken.

Nederlandsche beschaving gemakkelyk te maken, door de mededeeling dat by ons te lande, volgens het oordeel van een hoofdorgaan der liberale party, zulk werk ter-nauwernood goed genoeg is voor 't kanalje.

Mocht daarop die vreemdeling begeerig zyn, het zielevoedsel der *beschaafden* in ons land te leeren kennen, dan verwys ik hem naar Arnhem, en ik houd my verzekerd dat het kleinste krantenredakteurtje in die stad, hem leveren zal wat-i zoekt.

Minder ingenomen ben ik met 'n ander deel van 't geslagen vonnis. De Arnhemmer betuigt, dat het stuk „den schryver onwaardig is." Tegen deze uitspraak moet ik protest aanteekenen. Dat myn VORSTENSCHOOL te laag zou staan voor den smaak der bewoners van Arnhem, en van de redaktie dier courant, kan waar zyn. Ik nam het peil dezer beide autoriteiten in zake „beschaving" niet nauwkeurig genoeg waar, om te beoordeelen hoe hoog iemand of iets moet geplaatst wezen, om niet in die stad 'n armzalig figuur te maken. Maar VORSTENSCHOOL nog beneden myzelf te stellen, is even onjuist, als dat het boven m'n andere IDEEN zou staan. Wat my betreft, ik verzoek vriendelyk met 'n even laag merk te worden gebeneficieerd, als aan m'n stuk tebeurt valt. *En revanche* verbind ik my, ook de redaktie der Arnhemsche courant altyd juist even hoog te stellen als háár arbeid, en nooit te beweren dat ze nog onbeduidender is, dan de dingetjes die ze voortbrengt.

930. Ja, *habet sua fata!* Maar ik ga die voorby. Ze mochten eens beneden de aandacht wezen van 'n beschaafd publiek.

Ter inleiding van dit drama, zou ik — vooral met het oog op den toestand van ons tooneel zoowel, als van ons dramatisch repertorium — veel te zeggen hebben. Redenen die voor den lezer van minder belang zyn, nopen my de beschouwingen daarover, tot 'n andere gelegenheid uittestellen. Eéne zaak echter moet ik reeds nu aanroeren: de zonderlinge wyze waarop men in ons landje de roeping van den dichter opvat.

By de voordracht van het tweede Bedryf, hebben velen geroepen: dat is *de* Koning!

Zoogenaamde royalisten — ikzelf ben royalist, en wel uit liefde voor 't Gemeenebest! — riepen dit met wrevel, met afkeer, byna met woede.

Zoogenaamde demokraten — ikzelf ben demokraat, en daarom: *leve de Koning!* — riepen het met toejuiching.

Ik verzoek van dien wrevel en van die toejuiching verschoond te blyven.

't Is me niet gebleken of er ook letterzetters zyn, die in m'n vrind PUF 'n kameraad herkend hebben. Voor zoo'n kameraad zou de herkenning niet vereerend zyn, doch dit mogen de heeren onder elkander uitmaken. Dit is zeker, dat *ik* geen enkelen PUF ken. Worden er onder typografen, luie liederlyke karakterlooze sujetten gevonden... het doet me leed om hunnentwil, doch men duide 't *my* niet euvel dat m'n schets op hen gelykt. 't Ware hùn zaak geweest, zich van 't gelyken op myn schets te onthouden. De dichter die slechts zulke verkeerdheden zou mogen aanroeren, als in onze Maatschappy niet gevonden worden, zou 'n schrale keus hebben van 't *bruin* dat hem toch onmisbaar is om 't *licht* te doen uitkomen, en weldra zou men in alle scheppingen van deze soort, z'n wanhopige toevlucht moeten nemen tot menscheneters. Wie weet of ook deze hulpbron niet spoedig verstopt werd door verwanten van bankiers, die misschien klagen zouden dat men hun familie aan de kaak stelde. *)

*) (*Noot van* 1874.) Ik verneem dat sommigen tegenwoordig schryven: „*op* de kaak" op-grond der beteekenis van 't laatste woord, dat *ton* zou beduid hebben. Wel mogelyk. Maar *thans* meen ik, moesten we ous houden aan de opvatting van de laatste eeuwen, en van *onzen* tyd. *Wy* immers nemen sedert lang de bedoelde spreekwys in den zin van: *aan* den schandpaal. Het opwarmen van archaïsmen is 'n armoedig middeltje om te pronken met wat nieuws. Bovendien, de stipt-etymologische methode in 't vaststellen der beteekenis van de woorden; levert zonderlinge rezultaten. (V, blz. 321,) Is 'n *tuin* geen tuin, en *town* geen stad meer, omdat *Zaun* eigenlijk: *omheining* beteekent? *Gaarde* moet dan evenzeer afgekeurd worden, want ook dit woord

Wat ik over letterzetters opmerkte, is ook op koningen van toepassing. Het rondventen der verkeerdheden van personen *als zoodanig*, alleen met het doel om den verdoemelyken honger naar de feilen van z'n naaste te stillen, is 't werk van booswichten, en onder hen nog slechts van dezulken die behoefte voelen aan schandaal, ter aanvulling van ontbrekend talent. Nog altyd meen ik zulke middeltjes niet noodig te hebben — zie den Arnhemmer, die me boven VORSTENSCHOOL stelt — maar ik zou ze blyven versmaden, al bleek er dat Arnhemmer en ik ons vergisten. Het schooljongensachtige: ei kyk, hy heeft 'n vlek op z'n abéboek... ik weet wat van hem...

Nu ja, ik weet iets van *U*, Nederlanders! Ik weet van u — de vlek is leelyk! — dat ge my, na al wat ik deed, ter verantwoording noopt tegen zulke *Kleinstädterei*. Ik verzeker u, dat onze Koning — en om zynentwil doet het me leed — my zoo min bekend is als de letterzetter PUF, en dat ik m'n *données* te hoog gryp, om me bezig te houden met de *chronique scandaleuse* van *personen*.

't Kost me dikwyls reeds moeite genoeg, my neertebuigen tot de schandaal-kroniek van den heelen tydgeest. Die tydgeest zal, als koningen, als 'n koning, als de Koning, voorbygaan. Myn werk gaat niet voorby. Meent men dat ik marmertomben uitbeitel — of al waren 't dan maar zerkjes van zandsteen — voor vlinders van één dag? Na honderde jaren zal 't de vraag niet zyn, of ik my de moeite getroost heb zekeren koning te bedoe-

doelde eenmaal slechts op *bewarende afsluiting*. Voor 't latynsche woord *filia* zouden we dan geen equivalent hebben, want *dochter* beteekent *melkster*. Waar zou 't heen? Behalve sommige interjektien, heeft misschien geen enkel woord z'n oorspronkelyke beteekenis behouden. En wie zal ons zeggen *hoe* ver we moeten teruggaan? Indien *kaak*, dat dan eenmaal *ton* beteekend zou hebben, naar onze opvatting is veranderd in: *schandpaal*, kan dat woord, vóór 't = *ton* werd, zeer mogelyk weer 'n andere beteekenis hebben gehad. Sommigen trekken party voor BILDERDYK's — hoogst smaakvolle! — echt- en slaap*koetsen*, omdat men in de zooveelste eeuw... enz. 't Woord *koets* is *N. B.* van *hongaarschen* oorsprong. Doch al ware dit anders, *wy* gewone menschen ryden nu eenmaal in 'n *koets*, en slapen in 'n *bed*. Wie dichterlykheid zoekt in 't verdraaien van zulke dingen, mag ze 'r mynenthalve in meenen te vinden. Ik benyd hem z'n smaak niet, als ik maar niet hoef meetedoen.

len. Hoogstens zal men vragen, of de koningen die in myn tyd leefden — hoe heetten ze ook? — my behoorlyk hun dank betuigden voor m'n arbeid?

Wie nu, in-weerwil van dit alles, in den GEORGE van 't drama, den tegenwoordigen Koning van Nederland meent te herkennen, wordt uitgenoodigd met gelyke scherpzichtigheid te openbaren, wie er dan met LOUISE bedoeld wordt? Met HANNA? Met den lakei die de kachel aanmaakt? Met den *groom* van jonker SCHUKENSCHEUER? Met den niet geschoten wolf? Zou dat beest ook misschien de Gemeente-wet beduiden? Of de Brielsche feesten? Of de mazelen der kindertjes van de jufvrouw links-achter-boven-voor?

Wel zeker! En zulke uitpluizers zullen dan met-een verklaren, om welke reden de dichter, wiens fantazie rondgaloppeert in 't heelal, juist hùn buurtje verhief tot doelwit der verontwaardiging die z'n verzen maakte? Lieve menschen, ik ken uw heele buurt niet. *) Hemel uw grietjes en mietjes zoo hoog op als ge verkiest, maar ga u in-godsnaam niet inbeelden dat myn FANCY zich met die deerns inlaat.

Wanneer ik iets te zeggen heb aan 'n bepaald persoon, dan noem ik hem by z'n naam. Dit deed NATHAN ook, in *Samuel* zooveel.

Of er evenwel voor PUF — en anderen! — uit m'n stuk niet iets zou te leeren vallen? Misschien wel. Doch 't werd niet met dit doel geschreven, om de zeer eenvoudige reden dat 'n artist geen katechizeermeester is. Ik verwys hieromtrent naar een-en-ander dat ik over de roeping der Kunst in m'n vorigen bundel schreef.

Men zegt dat onze grootouders de eerste thee die zy in handen kregen, gereed maakten als spinazie. Ik verzoek m'n drama te lezen, te gebruiken en te beoordeelen als... 'n drama. Om

*) Ik erken evenwel, met de toespeling op den schandelyk lagen aanslag van grondeigendom — geheel afgescheiden natuurlyk van de lyst waarin ik die plaatste — het oog gehad te hebben op Nederlandsche toestanden. Die uitval is inderdaad aan 't adres onzer Eerste-Kamerleden.

hiertoe eenigermate den weg te wyzen, sla ik by dezen 'n ondertitel voor:

VORSTENSCHOOL,

OF

VLUCHTIGE SCHETS

VAN 'N PAAR VERSCHILLENDE WYZEN WAAROP HOOGGEPLAATSTE PERSONEN HUN ROEPING ZOUDEN KUNNEN OPVATTEN.

Dit namelyk is, met het oog op 't program en het motto dezer IDEEN, de hoofdzaak, en niet het povere, door LOUISE en my even onachtzaam behandeld, kuiperytje, dat trouwens meermalen — ik meen zelfs in de arabische vertellingen — tot grondslag van romannetjes gediend heeft.

(*Noot van* 1874.) De voorgestelde aanvulling van den titel — die door den heer VOSMAER zoo grappig-hartelyk wordt afgekeurd — had slechts ten-doel, iets als *argumentum* van 't stuk te leveren, èene waarschuwing tegen 't verwringen tot klein schandaal, van wat ik wenschte te geven als... iets anders. Onnoodig was die waarschuwing voorzeker niet! Meer nog, er bleek me hier-en-daar dat ze vruchteloos gebleven is. Velen schryven dan ook hieraan toe, dat m'n arme *Vorstenschool* nog altyd niet werd opgevoerd. Dit is wel jammer voor me. Ik had zoo gaarne myn kontingent bygedragen tot het belangryk onderdeel der — nog al noodzakelyke! — Volksopvoeding, dat SCHOUWBURG heet. Bovendien is me nu de gelegenheid afgesneden, om te leeren welke fouten ik gemaakt heb tegen de eischen van het tooneel. Hoe kan er vooruitgang zyn in 't vak van tooneelschryvery, indien 't 'n auteur niet gegund is z'n arbeid te keuren? Ziehier dus alweder 'n punt waarin de hollandsche schryver achterstaat bij z'n kollega's in 't Buitenland. In Frankryk, en zelfs in Duitschland, is een nieuw drama van 'n schryver van eenigen naam, 'n *evenement*. Ten-onzent wordt het in den modder gesmoord. Waarom heeft het „Tooneelverbond" niet aangedrongen op 't vertoonen van VORSTENSCHOOL? Nog altyd ben ik bereid, zooveel in myn vermogen is, wenken te geven over de *mise en scène* en de *régie*, schoon die in 'n zoo eenvoudig gecharpenteerd stuk overbodig moesten zyn.

Ook in dezen herdruk blyf ik tamelyk zuinig met *legende*. Een *kompleete* handleiding voor regisseurs, zou misschien de dubbele uitgebreidheid van 't gansche stuk vorderen, en alzoo noopte my de vrees voor overbodige aanduiding — 'n hollandsch tooneelschryver tast in 't blinde! — my tot onthouding, ook van 't niet-overbodige misschien. Men bedenke overigens dat myn werken *als lektuur* verschynen. Mocht ten-langenlaatste 'n tooneelgezelschap in Nederland my de eer aandoen, m'n stuk te willen spelen, dan eerst zou de tyd daar zyn, vollediger voorschriften te geven omtrent dekoratie, kostuum, houding, beweging, toon en voordracht. In de tegenwoordige uitgaaf kan ik niet meer leveren dan juist even voldoende om nagenoeg begrepen te worden door *lezers*.

PERSONEN.

GEORGE, *koning.*

LOUISE, *koningin.*

KONINGIN-MOEDER.

DE WALBOURG, *eeredame der koningin.*

VAN HUISDE .... } *heeren uit de omgeving des konings.*

MIRALDE ....

VON SCHUKENSCHEUER-SCHIEFSCHALHEIM.

HESSELFELD ....

PRINS SPIRIDIO ....

WEIS, *des konings kamerdienaar.*

LANDSHEIL, *kleeremaker.*

HERMAN, *werkman in een yzergietery.*

HANNA, *een naaister. Herman's zuster.*

ALBERT, *Hanna's verloofde.*

PUF.

BOEREVROUW.

Vier LAKEIEN.

GROOM *van Schukenscheuer.*

KNECHT *van Landsheil.*

VORSTENSCHOOL.

EERSTE BEDRYF.

Tooneel: Kamer op LOUISE'S RUST, het buitenverblyf der KONINGIN.

LOUISE. DE WALBOURG. *Daarna* PUF.

De Koningin (eenvoudig kostuum) *zit links van den toeschouwer, niet geheel op den voorgrond, aan een met boeken en papieren beladen schryftafel. Rechts op den voorgrond, de eeredame, zich bezighoudende met tapisseriewerk. Louise schryft, en gaat hiermede, na 't ophalen der gordyn, eenige oogenblikken zwygend voort.*

LOUISE, *zonder optezien.*

— De Walbourg, zyn er meer nog in de voorzaal?

De eeredame gaat naar den achtergrond, en schynt te spreken met 'n lakei die zich in de halfgeopende deur vertoont.

DE WALB.

— Nog één man, Majesteit.

LOUISE *a. v.*

— Goed. Laat hem komen.

De Walbourg laat Puf binnen, die door haar wordt aangemoedigd op den voorgrond te treden. Na eenig wyzen en wenken, komt hy vooraan in het midden te staan, zoodat de Koningin, zonder zich geheel omtekeeren, hem in 't oog kan krygen. De Walbourg neemt hare plaats weder in. Na elk door Puf gegeven antwoord, eenig zwygen: de Koningin noteert.

LOUISE, *a. v.*

— Hoe heet ge, vriend?

PUF.

— Myn naam is Puf, Sir...ene.

LOUISE, *a. v.*

— Beroep?

PUF.

— Ik ben boekdrukkersknecht.

LOUISE, *a. v.*

— Gehuwd?

PUF.

— Geweest. Ruim negen jaar.

LOUISE, *a. v.*

— En kinderen?

PUF.

— Zeven.

LOUISE, *a. v.*

— Hoe oud?

PUF.

— Een trap der jeugd... van één tot tien...

LOUISE, *snel op- en omziende.*

— En negen jaar gehuwd?

PUF.

— Ik moet de waarheid zeggen.

LOUISE.
— Dat 's recht. Ga voort. Zyn 't meisjes? Gaan ze school?
Verhaal me 't een en ander.

PUF.
— Na den dood
Van myne vrouw, was 't... met verlof, by ons
Een beetje... sjovel... alles even duur...
M'n oudste, 'n jongen, heeft wat weekgeld, maar...

LOUISE, *weder noteerende.*
— Hoeveel?

PUF.
— Acht stuivers, Sir...

LOUISE, *a. v.*
— Al goed! En gy?

PUF.
— Acht gulden, en de fooi van Koppermaandag.

LOUISE, *a. v.*
— En de andren? Meisjes?

PUF.
— Om en om. Het oudste
Kan breien, maar... dat geeft niet, met verlof.
Dan nog... drie jongens en drie meisjes.

LOUISE, *opziende.*
— Acht?
Ge zeidet zeven...

PUF.
— Och... 'n drukfout!

LOUISE.
— Ah!
Waar zyn die kinderen als gy uit zyt?

PUF.
— Sir...

DE WALB.
— Hier is het potlood van uw *Majesteit.*

PUF.
— Het jongste... Majesteit, is by een buurvrouw.
LOUISE, *noteerende.*
— Voor loon?
PUF.
— O neen, uit vriendschap.
LOUISE *a. v.*
— Dat is goed!
Hoe heet die buurvrouw?
PUF.
— Hanna Smit.
LOUISE *a. v.*
— Zeer wel.
En de anderen?
PUF.
— Zoo als 't valt... op straat of thuis...
Of hier of daar. Soms vind ik ze op den trap,
Of spelend langs den weg, of... soms ook niet.
De jongens loopen, met verlof, wat ver,
En dan moet ik ze zoeken in de buurt.
LOUISE. *a. v.*
— Dus zyn uw kindren wat verwilderd?
PUF, *aarzelend.*
— J...a.
LOUISE *a. v.*
— Wat eet ge daaglyks?
PUF.
— Brood, maar... niet altyd.
Aardapp'len... niet altyd. Of boonen... niet
Altyd. Soms grutte... maar... ook...
LOUISE, *opziende.*
— Niet altyd?
Wat geeft ge uw kindren, als ge dàt niet geeft?
PUF.
— Soms niets!

LOUISE.
— O God! En vleesch, hoe vaak in 't jaar?

PUF.
— Vleesch, Majesteit,.. dat kan niet! Nooit!

LOUISE; *schryvende.*
— Helaas!
Het is genoeg. De Walbourg, geef den man...
(*Omziende, tot Puf*)
Men zeide u zekerlyk dat ik weldadig was,
En ryk?

PUF.
— O ja, 'n koningin!

LOUISE.
Welnu,
Dan heeft men u de waarheid niet gezegd.
Wat wezen zou, indien ik ryk genoeg was
Om al wat arm is, ryk te maken... zie,
Dit laat ik daar! Ik kan u slechts
Uw moeite, uw dag en uw bericht betalen...
De Walbourg, geef den man 't gewone loon:
Twee gulden.
(*Tot Puf.*)
— Ge kunt gaan. Misschien tot later!

De Walbourg geleidt Puf naar de achterdeur, en na zich daar eenige oogenblikken met hem te hebben onderhouden, neemt ze haar plaats weder in. Puf af.

LOUISE, *schryvende.*
— Ge weet z'n woonplaats? Wèl! Laat hem bezoeken.
Hy heeft een goede noot in m'n register,
Om... 't niet verschuiven van z'n huwlyksdag.
Tenzydi... waarheid sprak uit onbeschaamdheid.
Die... drukfout met z'n kindren was wat *louche.*
Maak dat ik meer hoor van die Hanna Smit,
De buurvrouw die uit vriendschap... lief, niet waar?
Ik wacht rapport. We zullen verder zien,

En als 't de moeite waard is, ga ikzelf...
Mama!

Koningin-Moeder (hoed en shawl) *treedt binnen. Louise gaat haar haastig te-gemoet, en geleidt haar naar den voorgrond.*

LOUISE. KONINGIN-MOEDER. DE WALBOURG.

KON. MOED.
— Zoo druk aan 't werk?

LOUISE.
— Ik had bezoek.
Ge weet, ik houd *lever* van acht tot tien...
O zie, mama, zie eens die bundels aan,
Berichten over alles wat by 't Volk
Niet is zooals het wezen moest, en toch —
Dàt hoop ik! — eenmaal anders wezen zal.
Maar, moeder... lompe dochter die ik ben...
Ik vroeg niet eens naar uwen welstand! Hebt
Gy goed gerust na zulk 'n avend, zeg!

Gedurende de laatste regels, heeft zy (De Walbourg schiet toe) *'n fauteuil naar 't midden van den voorgromd getrokken, en noodigt liefkozend de Koningin-Moeder uit, daarop plaats te nemen. Haar eigen stoel keert ze eenigszins van de schryftafel af, zoodat haar rechterarm daarop rusten kan. Zoo is dan ook hare houding, tot ze in geestdrift opstaat.*

KON. MOED.
— De kursus van van-nacht was wel wat zwaar.
M'n oogen vielen toe by uw verhoor,
M'n ooren suisden van uw statistiek,
By al dat vragen, vorschen, onderzoeken...
Van uwen onverbiddelyken weetlust.
Ge hieldt Van Weert te lang... de man was moê.
LOUISE.
— Te lang? O neen! En moê? Ik was niet moê!

Maar 't zal om uwentwil niet weer gebeuren,
Dat ik zoo laat graaf Otto hier houd, moeder,
En daardoor u van uwen slaap beroof.
Wat zyn vermoeidheid aangaat... o ho, ho,
Dàt noem ik byzaak! 't Zal hem goed doen, denk ik.
Zoo'n beetje gymnastie geeft lenigheid
Aan de gewrichten van z'n staatsverstand
Dat wat verstyfd is in de vormlykheid.
KON. MOED.
— Men roemt hem toch als zeer bekwaam, Louise.
LOUISE.
— Dat spreekt vanzelf.... zoolang hy invloed heeft.
Daarna? We zullen zien... tenzydi sterft,
En men z'n roem gebruiken kan als blaam
Voor andren, die nog in den weg staan. Ik...
Ik schat hem even hoog en even laag
Als velen van z'n soort.
KON. MOED.
— LOUISE, ik dacht...
LOUISE.
— Dat ik vertrouwen stelde in zyn genie?
O, dat is grappig, moeder! 't Lykt er niets naar!
Hy heeft... talent... zoo, zoo... maar niet te veel,
Genoeg juist voor de meening dat-i meer heeft.
Hy spreekt... vry wel, maar... zonder hart altyd,
En mist den moed zich somtyds te verspreken.
Hy weet... nu ja, hy weet wat hem geleerd is,
Maar meer ook niet, mama.
KON. MOED.
— Wat eischt ge meer?
LOUISE, *op het hart wyzende.*
— Iets anders, moeder... hier! En dat ontbreekt.
Die man draagt als de kerstboom, juist zooveel
Als vader schooltyd en mama routine
Hem strikten in de takjes... nooit iets meer!

Zoo'n boompje is dood... maar leven moet de mensch,
Dat is: gevoelen, denken, werken, streven,
En vruchten dragen, honderd... duizendvoud!
Wie niet meer geeft dan hy ontving, is... nul,
En deed met z'n geboorte onnoodig werk.
Nu, zulk een nul is my de graaf van Weert.

KON. MOED.

Maar zyt ge niet wat streng?

LOUISE.

— 't Is mooglyk. Doch
Het zy de vraag voor alles: of ik wáár ben?
Ik stel aan allen niet denzelfden eisch,
Maar doe een hoogen eisch aan een minister.
Is dat te streng?

KON. MOED.

— Graaf Otto...

LOUISE.

— Is gewoon,
En in den vreemden tyd dien wy beleven,
Is, op zyn standpunt, 't ordinaire: misdaad.
Gewoonheid is een giftig woekerkruid
Dat zelf geen vruchten draagt, en z'n venyn
Gebruikt om, wat er opschiet aan z'n zy,
Te doemen tot gelyke onvruchtbaarheid.
Gewoonheid is verdienste's vyandin,
Een schutsvrouw van het kleine, van 't gemeene.
Wat uitsteekt, moet geknot. Wat blinkt, bevuild.
Wat vlucht neemt, neergeslagen en gekneveld.
Talent, geloochend, of gesmoord met ma.a.a.ren,
En daarna doodgezwegen... als het kan.
Genie... ha, vraag van Weert eens naar genie!
Maar dat's 'n sprookje, 'n mythe, 'n onding,
Of erger nog, iets... iets... iets onfatsoenlyks,
Een vuile ziekte, die men liefst niet noemt

Dan met 'n omweg: ex.cen.tri.ci.teit!

Eenig zwygen.

Nu, excentriek is onze staatsman niet,
Hy loopt vry wel in 't algemeene spoor.
Hem is de Staat... *zyn* zetel, *zyn* carrière,
Een kaatsbaan voor de heeren van het hof,
Een draaibank van fortuintjes, een fabriek
Van Neurenberger eerzucht-duikelaars.
Hem is het Volk... 'n kweekkast van lakeien.
De welvaart... paragraaf in een rapport.
Een algemeene ramp... de troefkaart op
Den heer die uitgespeeld was door party.
De burger... een artikel ter belasting.

Eenig zwygen. Louise die opgestaan was, gaat weder zitten. De Walbourg geeft telkens blyk van aandacht.

En wat zoo'n staatsminister *weet*, wat hy
U zeggen kan van de algemeene zaak...
O, moeder, 't is zoo weinig, als het hart ontbreekt:
Genie zit dáár! Neem zulk een man
Eens z'n kommiezen af, en z'n rapporten,
En zie eens wat hyzelf begrypt of weet,
En wacht eens op 'n nieuw idee dat in
Zyn eigen ziel gegroeid is... ha, ha, ha,
Dan kunt ge wachten tot ge moeier zyt
Dan hy van-nacht was!

Ik was niet vermoeid!

Ik had het eenmaal nu er op gezet
Den ganschen katechismus door te loopen,
Van alles wat er kookt in myn gemoed,
En — ware 't doenlyk, maar, helaas, ik twyfel! —
In 't zyne een vonk te werpen van geloof
Aan mooglykheid op beter toekomst, moeder!
Ge weet niet hoe dit denkbeeld my bezielt,
My wegsleept, opheft...

KON. MOED.

— Dweepster, lieve dweepster!

LOUISE, *haastig opstaande.*

— Neen, zeg dat niet... om-godswil, zeg dat niet!
In dweepzucht is bedrog, en ik zoek waarheid.
Ik wil doorgronden wat geschieden kan,
En ziften wat geschieden moet. Het Volk
Is laag gezonken, moeder! Ziel en hart
Gaan onder, by aanhoudend stoflyk lyden.
De gloed van hooger geestdrift wordt gedoofd,
Als 't leven slechts één kamp is met het lage,
Als niet te sterven 's levens eenig doel is,
En uitgesteld bezwyken hoogste prys!
Wat is den arme 't schoon der lente? Niets!
Een sterrenhemel? Niets! Wat is hem kunst?
Wat zyn hem tonen, tinten, geuren? Niets!
Wat is hem poëzie? Wat, liefde? Niets!
Dit alles màg hem niets zyn. Alle vlucht
Is hem verboden door de werklykheid,
Die met 'n yzren vuist hem perst in 't slyk,
En elke poging tot verzet, bestraft
Met honger...

KON. MOED.

— Edel kind! Maar toch... 'n dweepster!

LOUISE.

O, moeder, zeg niet: dweepster! Is het dweepen,
Wanneer ik wil, dat allen die als gy
En ik geschapen zyn, die zich als wy
Bewegen, aadmen, minnen, en, als wy,
Hun blikken richten op onsterflykheid...
Is 't dweepen, moeder, als ik wil dat zy
Niet lager staan dan 't stomme dier des velds,
Dan 't redelooze vee?

KON. MOED.

— De standen!

LOUISE!

— Zeker!

Ik zal de laatste zyn die stand ontkent...
Een booswicht hoort tot uwen stand niet, moeder,
En tot den mynen niet, godlof!

KON. MOED.

— Louise,

Dit was de vraag niet, kind! Ik sprak van... stand,
Van... hoogte of laagte in onze maatschappy,
Van... meer of minder aanspraak op genot,
En... van 't verschil in vatbaarheid vooral!

LOUISE.

Goed, goed, ik neem 't verschil van standen aan,
En wil 't nog fyner onderscheiden dan
Gyzelf...maatschappelyk en burgerlyk.
Geboorte, titels, rykdom, rang, vooroordeel,
Zie, moeder, àlles wil ik laten gelden,
Maar vraag: of één stand honger voorschryft, moeder?
Of één stand kan gedoemd zyn tot gebrek?
Tot slaaf zyn onder de eischen van de maag?
Ik vraag, of een dier standen lager staat
Dan 't schaap of rund dat onbekommerd graast,
En dat gewis den mensch verachten zou,
Als 't weten kon hoe slecht die mensch zich voedt?
Is 't kind van de arme minder dan 'n kalf?
De moeder minder dan 'n koe? Myn God,
Is dàt haar stand? Eischt dàt uw maatschappy?
O, dan is alles leugen, wat men preekt
Van zielenadel en beschaving!

KON. MOED.

— Kind!

LOUISE.

— Het Volk is ruw, zoo zegt men, en misschien
Te-recht. Maar, moeder, hoe zoudt gy en ik zyn,
Indien van kindsbeen af, ons gansch bestaan,

Ons wenschen, willen, streven...àlles, zich
Had opgelost in 't ééne woord: gebrek?
Zeg, moeder, zouden wy dan zyn als nu?
En blyft het niet de vraag altoos, of ons
De scherpe prikkel van den honger, en
Het kankrend wee van dagelykschen angst
Voor 't onderhoud van morgen, zoo gedwee
Zou laten, als dat ruwe Volk zich toont?
Ik, moeder, sta verbaasd by zooveel zachtheid,
Maar vind, helaas, de reden die 't verklaart:
Het Volk is uitgeput, berust uit zwakte.

KON. MOED.

— Doch... de oorzaak van dit alles?

LOUISE.

— Broedermoord!

Een deel, een nietig deel der maatschappy
Heerscht, regelt, kuipt, maakt wetten, en verwyst
Het ovrig deel — en 't grootste — tot ellende!

KON. MOED.

— Maar, kind, is dit niet altyd zoo geweest?
En... welke middlen vondt ge tot herstel?

LOUISE.

— Kind... kind... ja juist! Nog kortlings was ik kind,
En daarom, moeder... o, myn kindsche droomen!

Ze is weder opgestaan, en leunend op den rug van den fauteuil der Koningin-moeder, spreekt ze, in voorovergebogen houding, byna fluisterend:

Zie, toen ik eens, tien jaren nauwlyks oud,
Was ingeslapen in den tuin te Wilstädt,
Verscheen me een engel, schitterend van licht,
En schoon... o moeder, hemelsch! In z'n hand
Droeg hy twee kronen, de een van doornen,
En de ander scheen van goud. „Louise, kies!"
Zoo sprak hy. Maar ik stak de hand niet uit:
Ik was beschroomd, en sidderde in m'n droom.

En nog-eens riep hy, dat ik kiezen zou.
„Wat wilt ge, koningin of mensch zyn, sprak hy,
Een mensch die lydt, gevoelt en arbeidt, of
Een Koningin die heerscht?" Ik... koos het eerste!
En drukte my den doornenkrans op 't hoofd,
En voelde 't bloed my bigglen langs de slapen...
„Door dat tot dit!" sprak de engel, en hy leî
De gouden koningskroon my in den schoot...
Toen werd ik wakker van de pyn: ik lag
In 't rozenboschje... een wilde slingerstruik
Had my gewond... de gouden kroon was weg!

Na zich gedurende de laatste regels te hebben opgericht, blyft ze eenige oogenblikken met de handen voor 't gelaat staan.

KON. MOED.

— Niet voor altyd, myn kind! Uw droom was juist!

LOUISE.

— Neen, moeder, niet geheel... nog niet! Misschien
Zal 't eenmaal waar zyn, maar ik acht
Myzelve niet gekroond tot Koningin,
Voor ik de kroon der smarte heb gedragen.
Door háár tot de andre, als in m'n kinderdroom!
'k Wil weten wat het leven in zich heeft.
Ik wil myn tol betalen voor het recht
Een mensch te zyn. Ik eisch myn wettig deel
Aan de algemeene taak. En, moeder, als
Ik al m'n kracht ten offer heb gebracht
Aan 't welzyn van m'n medemenschen... dan,
Ja, dan noem ik myzelve Koningin.
Dan neem ik 't aan als eerelyk verdiend,
Wanneer het Volk my toejuicht... eerder niet!

Eenig zwygen.

KON. MOED.

— Maar welke middlen vondt ge?

LOUISE.

— Moeder, ik
Beweer niet dat ik reeds gevonden heb,
Maar hier... hier voel ik, dat ik vinden zal!
Het eerste wat me ontbreekt, is... kennis, kunde,
En daarom, moeder, zoek ik naar de waarheid.
De Vorsten kennen 't Volk niet, dat hen voedt.
Ze omringen zich met een kordon van mid-
delmatigheid die door gebrek aan zwaarte
Omhoog viel...
Ze hooren wat men hun te hooren geeft,
En zien wat men hun wel wil laten zien,
Maar nooit iets anders dan papier, papier!
Ze meenen wonder ingelicht te zyn,
Door nu-en-dan een officieel rapport
Te lezen, dat òf werklyk leugen spreekt,
Of 't beetje waarheid zoo verdrinkt in frazen,
In deftige gemeenplaats-halfheid, dat
Zoo'n waarheid niet veel beter blykt dan leugen.
Een eerste plicht des Soevereins is: weten.
Het kunnen, moeder, zal wel volgen. Dàt
Staat hier geschreven!

De Koningin-Moeder maakt 'n gebaar van onvoldaanheid. Gedurende den nu volgenden passus, gaat Louise dan eens op-en-neder, dan weder blyft ze by den stoel der Koningin-Moeder 'n oogenblik staan. Deze laatste geeft voortdurend blyk hoe Louise's woorden haar treffen. Haar gelaat en houding leveren zwygend de vragen waarop Louise antwoordt.

O, geloof niet dat
Ik in het Koninkschap een middel zie,
Dat alle kwalen heelt! 't Arkanum voor
De ziekten onzer Maatschappy, o neen!
Maar, moeder, men kan pogen, stryden...
En, als de taak te zwaar is voor z'n schouder,

Dien overdragen op wie sterker zyn,
Of... met het kwynend Volk vergaan! Ik wil —
Ja, moeder, ja! — dat wie er na ons komt,
De sporen vinde, òf van myn zegepraal,
Of... van 't bezwyken in m'n eerlyk pogen!
Ik wil geen dieve zyn van 't halve kussen,
Dat door de logika der feiten op
Den een of andren troon voor my gereed lag,
Toen ik ter-wereld kwam als hertogin!
Men zegt: de wereld is 'n schouwtooneel...
Ik wil myn rol op dat tooneel vervullen,
De plaats betalen, die het lot my bood!
Ik heb het recht niet, onberoemd te zyn,
En aan het nageslacht een kleiner naam
Te levren, dan de kunstnaar die 'n pop
Zal beitlen op myn graf.
Geboorte... *oblige!*
Der Vorsten plicht — zoolang er Vorsten zyn...
Ge weet toch, moeder, wat dit woord beduidt?
Een Vorst is, in gevaar, de voorste, en in
Het goede, de eerste — is hoog te staan! Hun voegt
De middelmaat zoo min als 't lage. My
Schynt alles wat niet hoog is, àllerlaagst!
Een eerzuil wil ik, ja... maar niet van steen,
Ik wil 'n eerzuil in het hart des Volks!
En als dat hart niet trilt van liefde, by
't Herdenken aan m'n... pogen — 't slagen staat
In myne macht niet, moeder! — dan, dan zal
Het myne schuld zyn, myne grootste schuld!
Er is gejuicht toen ik geboren werd...
Gejubeld by m'n huwlyk... o m'n naam
Bekleedt 'n plaats in d' *Almanach de Gotha!*
Maar... ingeschreven in de annalen van
De Mensheid, is die naam nog altyd niet...
En dáár behoort hy!

KON. MOED.
Uw gemaal, myn zoon...

LOUISE.
— Z'n Majesteit denkt juist als ik, mama!
En mocht er soms... hy heeft 'n edel hart!
En als misschien... doch neen, dit is zoo niet!
Maar als... welnu, waartoe zou liefde dienen?
Ik wilde... ik zal... ik moet hem...

Zy gaat naar 't venster.

O, myn George
Denkt over alles juist als ik, mama!
Zie 't prachtig weer! Wat dunkt u van 'n toer?
Dat zal u goed doen, moeder, na zoo'n nacht
Vol cyfers en rapporten...

KON. MOED.
— Lieve deugniet!

LOUISE.
Zóó... zóó is 't goed, mama! Dat hoor ik liever
Dan dweepster. Beste Walbourg, wees zoo goed...

DE WALB., *naar de achterdeur gaande.*
— Verkiest uw Majesteit 'n open rytuig?

LOUISE, *terwyl ze zich, zonder eenige bediening, door het opzetten van een hoed, en 't omslaan van een shawl (die ergens op 'n sofa gereed lagen) gereed maakt om uittegaan.*
— Wel zeker! 'k Wil de weiden zien, en 't vee
Dat middagmaalt. Niet waar, mamaatje?

De Walbourg af.

KON MOED.
— Goed!
Als 't ons maar niet veracht, Louise, omdat
We... menschen zyn.

LOUISE, *lachend met den vinger dreigende.*
— Mama, dat is ondeugend!

Louise en Koningin-Moeder af.

TWEEDE BEDRYF.

Tooneel: zaal in het paleis des KONINGS, wiens slaapkamer wordt verondersteld rechts te zyn.

Vier LAKEIEN, *later* WEIS.

De zaal is flauw verlicht. Links op den voorgrond zitten twee lakeien kaart te spelen. De twee anderen slapen op fauteuils. Een daarvan wordt geeuwend wakker.

1e LAKEI,
— Hoe laat is 't?

2e LAKEI, *kaartspelend.*
— By half-een.

1e LAKEI.
— Niet later nog?
Dat valt me tegen.

2e LAKEI, *a. v.*
— 't Is aan jou, spreek op!
Ik heb gegeven.

3e LAKEI, *kaartspelend.*
— Ik heb... vyfblad, kwart-majoor...

1e LAKEI, *opstaande en geeuwend naderby tredend.*
— Dat is 'n Luitenant.

3e LAKEI, *a. v.*
— En... veertien vrouwen.

1e LAKEI
— Nou, daarmee kan je 't doen, vooreerst!

3e LAKEI, *a. v.*
— Drie heeren...

1e LAKEI.
— Ik vind dat één al wel is.

2e LAKEI, *a. v.*
— Ik heb niets...
Laat zien... drie boeren, maar die gelden niet.

3e LAKEI, *a. v.*
— Dat's zes-en-twintig dus...

4e LAKEI, *geeuwend.*
— Hoe laat is 't al?

1e LAKEI.
— Half-een pas! Vrind Colyn, zoo'n wacht is taai,
En 't stukje brood dat wy hier eten, is
Wat zuur...

4e LAKEI, *opstaande, nadert de spelenden.*
— Dat's 'n vervelend spel.

3e LAKEI, *a. v.*
— Kapot!

4e LAKEI.
Wat is er nou kapot? Ben jy kapot?

Er wordt in de kamer des Konings gescheld.

ALLEN *door elkander.*
— Gescheld! Roep Weis... de kaarten weg... daar is-i!

De kamerdienaar treedt haastig binnen.

1e LAKEI.
— Z'n Majesteit heeft hard gescheld!

WEIS.
— Ik ga.

Weis gaat in de slaapkamer.

1e LAKEI.
— Wat zou er nu te doen zyn? Ongesteld?

2e LAKEI.
— Waarom? 't Gebeurt wel meer...

WEIS, *haastig terugkeerende.*
— Roep meester Landsheil,
Den kleeremaker hier. Z'n Majesteit

Wil dat-i oogenbliklyk hier zy, met
Den koffer.

3e Lakei.

— Kleeremaker? Landsheil? Nu?

Weis, *hem in 't oor schreeuwend.*

— Den *ka! el! é! é!* kleeremaker Landsheil!
Sta me niet aantegapen als 'n gek!
Hy moet z'n koffer medebrengen... ga!

3e lakei af.

Zeg dat men inspant, neem den kleinen wagen,
En breng hem hier...

4e Lakei.

— Den wagen?

Weis, *a. v.*

— Néén, den màn!
Den klee-re-ma-ker-Lands-heil, met z'n koffer!

4e lakei af.

En jy, maak vuur aan, gauw! De nacht is koud,
Z'n Majesteit wil opstaan... spoedig... licht!

Weis gaat weder in de slaapkamer. De 1e lakei houdt zich bezig met de kachel, terwyl de ander de luchters aansteekt.

2e Lakei.
— By nacht 'n kleeremaker... nou, dat's mal!
1e Lakei.
— 't Zal wezen voor het passen van 'n slaapmuts.
2e Lakei.
— Dat kan men over dag wel doen.

1e Lakei.

— Wel neen!
Het hoofd zet over dag door denken uit,
En krimpt weer in, zoodra je slaapt. Dat staat
Te lezen in 'n boek... die kachel trekt niet!
2e Lakei.
— Dat heb ik aan mezelf toch nooit gemerkt.

1e LAKEI.
— Probeer eens... als je slaapt. Vervloekte kachel!
De hoed die je anders knypt, is dan te wyd,
En wat je 's nachts past, is je daags te nauw.
2e LAKEI.
— Myn vader droeg toch nacht en dag één muts,
Die altyd paste...
1e LAKEI.
— Juist! Dat was omdat
Jou vader weinig dacht. Dan zet het hoofd
Zoo erg niet uit. Maar als je in dienst van 't hof,
Als jy en ik... 't staat in 'n boek... hy brandt.
KONING, *in slaaprok.* WEIS.
KON.
— Ik wil alleen zyn, gaat! Neen, Weis kan blyven.
Lakeien af.
Wie is van dienst?
WEIS.
— De heer van Huisde, Sire.
KON., *peinzend.*
— Van Huisde... 'n achtenswaardig man... 't kan zyn!
En zeer ervaren, zegt men, in de rechten...
't Is mooglyk! Maar wat my den slaap ontrooft,
Eischt andere kennis dan van 't *corpus juris.*
Prins Oskar zei... 't is moeilyk!
Waar blyft Landsheil?
WEIS.
— Hy moet terstond verschynen, Majesteit,
Ik heb hem oogenbliklyk hier ontboden.
KON.
— Laat voortaan... neen! De kamerheer van dienst!
Weis af door de linker zydeur.
KONING, *alleen. Weldra* VAN HUISDE.
O zorgen van 'n koning, die den nacht
Een dagtaak geven, zwaarder dan de taak

Die menig onderdaan des daags verricht!
Bekommering en onrust, dat's het lot
Van wien de kroon den moeden schedel drukt,
Vermoeid van 't peinzen. Maar Prins Oskar...

Van Huisde treedt binnen, door de linker zydeur.

VAN HUISDE.
— Sire!

KON.
— Wel Huisde, goeden morgen! 't Is wat laat,
Of... vroeg, maar dat's om 't even. Wees zoo goed
Bevel te geven in de stallen, dat
Er steeds 'n rytuig klaar sta, nacht en dag.
De dienst, myn waarde Huisde, eischt dikwyls spoed.
En 't kon gebeuren, ziet ge, dat 'n denkbeeld
Dat soms des nachts zich vormt in m'n gedachten,
Verloren ging door 't wachten op den dag.
Hoe noemt ge 't ook, gy man van 't *corpus juris*,
Als door vertoef gevaar ontstaat?

VAN HUISDE.
— *In morâ!*
Periculum in morâ, Majesteit...

KON.
Juist, dàt is 't woord! Welnu, zoo'n *mo... mo... mora*,
Of zulk *periculum* is...

WEIS, *aandienende door de achterdeur.*
— Meester Landsheil!

KONING. VAN HUISDE. WEIS. LANDSHEIL, *gevolgd door 'n* KNECHT *die op den achtergrond 'n koffer neerzet. Later achtereenvolgens vier* LAKEIEN.

KON.
— Kom nader, vriend. Ik zie, je hebt geslapen?

LANDSH.
— Ja, met verlof van uwe Majesteit,
Ik... sliep.

KON.
— Je had er 't recht toe, man, als jy

Slechts nu behoorlyk wakker zyt! De zaak
Die my bewoog met spoed je hier te ontbieden,
Eischt overleg... wat dunkt je, meester Landsheil,
Van 't nieuw model der schouderweren, hè?

LANDSH.

Het denkbeeld van uw Majesteit was schoon:
Die driehoek...

KON.

— Juist! Maar zeg eens, als-i rond was?
Zie... laat den koffer brengen... 'k heb bedacht
Dat rond, of wel... lankwerpig rond...

De koffer is op den voorgrond gebracht. Daaruit worden lappen laken van verschillende kleur te voorschyn gehaald. De Koning past, meet, speldt, verwisselt die, gedurende 't nu volgend tooneel, op de schouders van: Landsheil, 1n, 2n, 3n, 4n *lakei — die één voor één door Weis zyn binnen geroepen — knecht van den kleermaker, Weis en van Huisde. Al deze personen worden in de opgegeven volgorde in gelid geplaatst, schuins achterwaarts uit een der voorhoeken naar 't midden.*

(*Tot Landsh.*) Neen, blyf!
(Geef spelden, Weis!) Ziehier, zoo valt de plooi...
(Strek uit, dien arm!) de plooi valt schuins naar achter.
(Roep iemand hier, Weis!) Jy... blyf staan!

1e *en* 2e *lakei achtereenvolgens binnen.*

Omhoog!
Keerom! (Geef spelden, Weis!) Ziehier het blauw...
(Strek uit! Verroer je niet!) Wat zeg je, Landsheil?

LANDSH.

— Met uwer Majesteits verlof, het is... subliem!

KON.

— Niet waar? Dat zei prins Oskar ook. ('n Speld!)
En nu... (keerrr-òm!) van achter ziet men 't rood,
Of zou misschien... (roep iemand hier!) zou wit
Misschien... wie weet! (Sta stil!) (Geef spelden, Weis!)
Wat dunkt je, meester Landsheil, van het wit?

LANDSH.
— Met uwer Majesteit verlof, het wit
Is... als 'n kleur beschouwd...

KON.
— Wat licht?
Dat zei prins Oskar ook. (Roep iemand hier,
En spelden, Weis!) Ja, wit is licht van kleur.
Maar... geel?

3e en 4e lakei één voor één binnen.

Het geel is minder licht, en toch
Niet donker. 't Geel is waarlyk niet te donker.

LANDSH.
Het geel, met uwer Majesteits verlof,
Is niet... *foncé*.

KON.
— Dat zei prins Oskar ook.
't Is minder licht dan wit, en toch niet donker.
(Roep iemand hier.) (Sta stil!) (Geef spelden, Weis!)

Weis geleidt den kleermakersknecht naar de plaats waar hy moet worden ingelyfd.

(Keer-òm!) ('n Speld!) (Keer-om weer!) Sta recht-op,
Rrre...cht-òp! Wat heeft die man 'n zonderling
Figuur...

LANDSH.
— Met uwer Majesteits verlof,
Een val heeft in z'n jeugd...

KON.
— De baden, vriend!
Ook ik was in m'n jeugd wat koortsig, maar
Het bad van Lompenhugel sterkte my.
Geloof me, een reis naar 't bad geeft nieuwe kracht,
En maakt gebogen leden recht.

LANDSH.
— Ja, Sire!

KON.
— Er moest 'n wet bestaan, dat elk die in
Z'n jeugd 'n val deed... (spelden, Weis!) (Keerrr-òm!
Laat vallen je arm!) dat elk die in z'n jeugd,
Of later... (sta toch stil, en houd het hoofd
Omhoog!) of ieder die door zieklykheid
Onttrokken werd aan militairen dienst...
(Zie nu dat geel, dat wit, dat blauw, dat rood!)
Of zelfs wie vreezen mocht eens ziek te worden,
Zich jaarlyks liet genezen in de baden...
Wat dunkt u, Huisde?

v. HUISDE.
— Sire, zulk 'n wet...

KON.
Neen, van de kleur der schouderweren sprak ik.
Gy heeren van het recht hebt geen gevoel
Voor 't hoog belang der uniform. Nu groen...
Roep iemand hier, Weis!

WEIS.
— Er is niemand, Sire,
In de antichambre...ik zal...

KON., *Weis in 't gelid plaatsende.*
— O neen, ik ben
Gereed. Ziehier ('n speld!) ziehier het groen.
Nu... groen met rood! Eilieve, Huisde, ik wil...
Eén oogenblik ('n speld!) slechts zien...

van Huisde wordt ingelyfd.
hoe 't groen...
Ja, groen met rood (staat stil daar!) rood met groen,
En dat op donkerblauwen grond, staat goed...
Me dunkt, ik hoor muziek?

v. HUISDE.
— 't Is, Sire, 'n feest
Dat jonker Schukenscheur z'n vrienden geeft.

KON.
— Ei, ei, zoo laat nog, zonder my! Dat rood
Is wel wat breed. Prins Oskar heeft gezegd
Dat zeven-achtste van een duim, of wel
Iets minder... spelden, Weis!

Weis wil uit het gelid treden. De Koning wyst hem terug.

O neen, sta stil!
Waar zyn de spelden?

WEIS.
'k Legde een brief daarginds...

KON.
Verroer je niet!

WEIS, *de armen aan 't lyf gesloten houdende, tracht met z'n hoofd de bedoelde richting aanteduiden.*
— Op de console, Sire.

KON., *zoekende.*
— Ik zie geen enklen speld, laat staan 'n brief...
Doch... ja, ik zie!

Ylings naar het peloton terugtredend.

Om-godswil staat toch stil,
Maakt al m'n moeite niet te schand. Jy zóó!
Zóó jy! Geen buik! Terug, omhoog, vooruit...
Staat stil! Berooft toch niet door overyling,
My van de vruchten van m'n werk! Eén streep,
Eén streep slechts minder... zeven-achtste duim
Was wel wat breed... prins Oskar heeft gelyk.
Toch ben ik 't met myzelf nog geenszins eens,
Of 't rood, kersrood moet wezen, of *ponceau?*
Of... amarant, of... ietwat appelbloesem?
Wat dunkt u, Huisde? Spreek vry uit de borst,
Je weet, ik heb de waarheid lief. *Cérise?*

v. HUISDE.
— Met uwer Majesteits verlof, ik ben
Tot oordeel, Sire, niet bevoegd.

KON.

— Wel, wel,
Die nedrigheid staat uw verdiensten goed.
En jy, Landsheil?

LANDSH.

— Ik kies... na ryp beraad,
De kleur... die uwe Majesteit bevalt.
Dit is myn openhartig oordeel, Sire!
KON., *tot van Huisde.*
— Ja, ja, de schelm heeft smaak!
't Zal dus... *ponceau*,
Of appelbloesem wezen, of... *cérise*,
Schoon bloedrood ook niet kwaad staat by dat groen.
Hoort... weer muziek! Gelukkig wie z'n tyd
Zoo onbekommerd wyden kan aan vreugd.
Ik ben vermoeid. Ik dank u, Huisde, 't is
Genoeg! Op morgen wacht op-nieuw ons de arbeid.
Jy, Landsheil, ga, en overdenk de zaak,
En zend dat kromme schepsel naar de baden.
Te Lompenhugel heelt men alle kwalen...

Landsheil en z'n knecht vertrekken, na de gebruikte lappen verzameld, en in den koffer geborgen te hebben. De Lakeien blyven onbewegelyk staan.

Van Huisde, roep die heeren by me. Ik voel
My te opgewekt nu voor den slaap,
En wensch, als zy, me een weinig te vermaken.
Me dunkt, ik heb er recht op, na m'n werk...
(*Peinzend.*)
Ponceau, *cérise* of... bloed? Nu, dat tot morgen!
De boog kan niet altyd gespannen zyn.
(*Tot de lakeien*)
Rrrr...ukt-in!

Weis houdt zich 'n oogenblik met de lakeien bezig, die daarop een tafel in 't midden van het tooneel op den voorgrond plaatsen, en stoelen rangschikken.

(*Tot van Huisde*)

Zeg dat ik allen inviteer,

En..., klein tenue, in kleeding en in woorden!

Ik inviteer hun stemming mee, verstaat ge?

VAN HUISDE, *door de achterdeur vertrekkende.*

— Ja, Sire!

KON.

— Weis, sigaren en champagne!

De koning treedt z'n slaapkamer in. Weis volgt hem, na 1ⁿ *en* 2ⁿ *lakei te hebben weggezonden, die weldra terugkeeren met eenige benoodigdheden voor het feest.*

Vier LAKEIEN, *rangschikkende.*

le LAKEI.

— Wat moet die kurketrekker in de baden?

2e LAKEI.

— 't Is gauw gezegd, maar niet zoo gauw gedaan!
En 't doet my denken aan het oude lied
Van 't meisje dat ter kermis eens zou gaan:

(*Hy zingt.*)

Dat gaat naar den Bosch toe,
Wie zal dat betalen...

1e LAKEI.

— Sjt!

VAN HUISDE. HESSELFELD. VON SCHUKENSCHEUER. MIRALDE. SPIRIDIO. *Daarna de* KONING *en* WEIS.

VAN HUISDE, *in 't opkomen, na de lakeien met 'n wenk verwyderd te hebben.*

— Verstaat me wel, 't is zonder ceremonie.
Z'n Majesteit verlangt u hier te zien,
Om met u 't feest van ginder voorttezetten,
En wenscht uitdrukkelyk dat ge...

De Koning (zwart jasje) *treedt binnen, gevolgd door Weis.*

ALLEN.

— Leef de koning!
Hoerah, hoerah, hoerah, de koning leef!

KON. ***neemt plaats, en wenkt de anderen te gaan zitten. Weis staat achter z'n stoel.***

— Ik dank u, dank u, heeren! Nu geen woord.
Dat ernstig klinkt, wat ik u bidden mag!
Na zwaren dagtaak, na een nacht vol studie,
Is 't billyk dat ik deel neem aan uw vreugd.
Hoe, Graaf van Weert niet by u?

Tot Weis.

Laat hem roepen!

HESSELF.

— Hy was 'n oogenblik slechts by ons, Sire.
Hy... wendde bezigheden voor, en ging.
Ook gistren avend was hy niet op 't bal.

KON.

— 't Is waar, hy heeft het druk, en zal nu slapen...
Om 't even, hy kan wakker zyn, als ik
Niet slaap.

(*Tot Weis.*)

Zeg dat ik hem ontbied!

Weis af.

En nu,
Wat viert ge, of is uw feest toevallig, heeren?

MIR.

— De heer Von Schukenscheuer-Schiefschalheim
Had 'n proces...

v. S.

— Ja, 'n fameus proces!
Bepaald fameus!

KON.

— Het woord is aan den jonker,
Wie voor z'n beurt het neemt, moet met 'n toost,
Een lied of kwinkslag boeten: *poenitet!*
Begin, maar denk er aan: geen ernst!

v. S.

— Fameus! Dat is bepaald... fameus!

KON.
— *Allons!*

v. S.
— De eerste Schukenscheuer-Schiefschalheim...

SPIR.
— Had geen papa. Dat's klaar!

KON.
— Beboet!

ALLEN.
— Beboet!

KON.
Drink, spreek, zing, dans, doe wat je wilt, maar... boete!

SPIR.
— Dan kies ik wyn, en drink op de gezondheid
Van d' eersten Schukenscheuer zonder... oorzaak,
En op het welzyn van z'n moeder. 't Moet
Een kapitale vrouw geweest zyn!

ALLEN.
— Top!

KON.
— Ga voort!

v. S.
— Myn stamheer, de eerste Schukenscheuer, was
Erfschenker aan het hof...

SPIR.
— Er viel niet te erven,
Als hy geen vader had, zoo-als je zegt.

KON.
— Beboet, Spiridio!

SPIR.
— Ik voeg my, Sire,
In uwen koninklyken wil... de jonker
Vertelt onmogelyke dingen!

v. HUISDE.
— Heraldiek!

In heraldiek is alles mooglyk, vrindje.
En de eerste Schukenscheuer erfde 't ambt
Van schenker, wellicht van z'n oom...

SPIR.

— Precies!

Dan was die oom de broeder van 'n vader
Die niet bestond, dus... mis!

v. HUISDE.

— Dit is niet zeker.

Het was misschien z'n oom van moederszy...

KON.

— Spiridio, doe boete!

SPIR.

— *Poenitet*

Me pec... pec... pec...

ALLEN, *door elkaêr.*

— *Peccasse... peccavisse*,

Peccasse... peccavisse... neen, *peccasse*,
Neen, *peccavisse...* neen, *pecc...*

KON.

— Stilte, heeren!

Ik geef het woord op nieuw den jonker.

v. S.

— Sire!

Toen de eerste Schukenscheuer schenker was...

SPIR.

— Van Sjach Sjech Sjich Schuch Sjarief Khan...

KON.

— Spiridio!

MIR.

— Maar, Sire, dat verhaal

Is ernstig...

v. S.

— Ja, bepaald!

MIR.
— En droog...
v. S.
— Fameus!

MIR.
— De jonker is te deftig voor 'n grap.
Spiridio zou beter...
KON.
— Dàt is waar!
Ik geef het woord aan u, Spiridio.
Maar als je-n-al te ondeugend wordt... pas op,
Dan roep ik je tot de orde!
SPIR.
— Hèm, hèm, hèm!
Toen de eerste Schukenscheuer schenker was
Van Sjach Sjech Sjich Sjuch Sjarief Khan...
v. S.
— Nu, dat 's fameus... aan het hof van Keizer Otto!
SPIR.
...beschonk hem deze koning met het recht,
Voor zich en al de spruiten van z'n stam,
Om op den linkerschouder steeds 'n strik
Van blauw fluweel...
KON.
— Was 't hemelsblauw, of...
SPIR.
— Hoe?

KON.
— Berlynsch of donker? Indigo? Hoe breed?
Was 't meer dan zeven-achtste van een duim?
Was 't één streep minder?
SPIR.
— 'k Weet het waarlyk niet!

v. S.
— Maar...

KON.

— Sjt! Ga voort.

SPIR.

— Ze hadden dus het recht,
Ten blyk van hooge koninklyke gunst,
Een blauwen strik te dragen op den schouder.
Maar eens, het was in 't jaar achthonderd zes...
Voor Christus...

KON.

— Ho, beboet!

ALLEN.

— Een toost, 'n toost!

v. S.

— Maar, Sire, in myn proces kwam niets van strikken!
Dat is bepaald onwaar...

KON.

— Dan moet-i zingen,
Tot straf voor't liegen. Zing!

SPIR.

— Dan zingen, goed!
Het liedje van den nachtuil, heeren! Hoort!
En staat me in prachtig koor 'n beetje by.

(*Hy zingt*)

Een nachtuil was verliefd van zin... oewoe.
Hy droomde van een nachtuilin... oewoe.
En sprak aldus zyn liefjen aan:
Ik wil met jou naar bed toe gaan... oewoe.

ALLEN.

— Oewoe, oewoe!

KON.

— „Ik wil met jou naar bed toe gaan" is fyn.

SPIR.

— Niet waar?

v. S.

— Fameus, bepaald fameus, *auf Ehre!*

SPIR., *zingend.*

Zy beet verlegen op haar poot...oewoe.
Een blosje verft de wangen rood...

KON.

— Hoe breed?
Was 't amarant, of steenrood... of *cérise?*

SPIR.

— De dichter, Sire, die het feit bezong,
Zegt niets van breedte of tint.

KON.

Vervloekt! Ga voort.

SPIR., *zingend.*

Zy beet verlegen op haar poot... oewoe.
Een blosje verft de wangen rood... oewoe.
Ze zei niet neen, ze zei niet ja,
Verwees hem tot haar heer papa... oewoe.

KON.

— Dat was 'n brave nachtuilin, m'nheeren,
Een voorbeeld voor de dartle jeugd voorwaar!
Een glas op haar gezondheid!

ALLEN, *drinkende.*

Oewoe, oewoe!

KON.

— En hoe verder?

SPIR. *zingt.*

De vryer was van zessen klaar... oewoe.
Hy meldt zich aan by de uilevaer... oewoe.
Maar spottend met z'n zielsverdriet,
Zei de ouweheer: je krygt 'r niet... oewoe.

ALLEN.

Oewoe, oewoe!

SPIR. *a. v.*

Want de eerste-n-uil van myn geslacht... oewoe.
Is op 'n kerkmuur grootgebracht... oewoe.
M'n dochtertje is dus van natuur
Te fyn voor uilen uit 'n schuur... oewoe.

KON.
Wel, dat was mooi gesproken voor 'n vader!
Wat dunkt u, heeren, van 'n dronk op 't welzyn
En 't lange leven van dien uil...

SPIR.
— Die dood is.
Want, Sire, 't is uit d' ouden tyd...

KON.
— Om 't even!
Op 't lange leven van den uil die dood is!

ALLEN, *drinkende.*
Oewoe, oewoe!

KON.
— Is 't liedjen uit?

SPIR.
— Wel neen, er volgt nog wanhoop,
En zelfmoord, holle stemmen, en 'n graf
Met spoken, die te middernacht de buurt
In oproer brengen met: oewoe... oewoe!

ALLEN.
Oewoe!

KON.
— Ga voort nu met je blauwen strik. Ik luister.

SPIR.
— Toen eens dan, in 't begin der negende eeuw,
Een Schukenscheuer-Schiefschalheim z'n trouw
Verpandde aan jonkvrouw Lanterliederling,
De-n-erfgenaam der Leuterlunterlaksen,
Nam 't schoone bruidje met z'n hart een proef...

v. S.
— Daar is geen woord van waar! *Auf Ehre*, 't is fameus!

SPIR.
...en eischte, als blyk van min, dat hy de kleur
Van zynen schouderstrik verandren zou
In groen.

KON.
— Die eisch was wreed!
SPIR.
— Zeer wreed! De jonker
Moest kiezen tusschen haar en z'n geslacht,
Dat met dien blauwen strik zou staan of vallen.
Hier 't hart... daar de eer! De stryd was zwaar...
v. S.
— Maar, Sire...
SPIR.
— Doch zie, een toov'naar, met z'n lot begaan,
Gaf hem 'n raad...
KON.
— Dat noem ik toov'naars plicht!
En de onze is nu hem daarvoor te bedanken:
Die toov'naar leve!
ALLEN, *drinkende.*
— Goed! Lang leef die toovenaar!
SPIR.
— De raad was deze: hy behield z'n strik,
Z'n blauwen strik, en hy bezocht z'n bruid
Niet anders dan by avend, en by kaarslicht.
v. S.
— Maar, Sire, *auf Ehre*, 't is fameus.. gelogen!
SPIR.
— Wat blauw by dag was, scheen haar 's avends groen,
En zoo was elk tevreden.
KON.
— Excellent!
Maar hoe hangt dit te-zamen met uw feest?
SPIR.
— 't Verband is nauwer dan men denken zou.
De jonker huwde... by 'n kaarsje...
v. S.
— Nu, 't idee!

SPIR.
...de jonker huwde, en trad in het bezit
Der Leuterlunterlaksische domeinen...
Altyd by kaarslicht.

v. S.
— 't Is bepaald onwaar!
Ik kan uw Majesteit verzekren... 't is fameus!
In myn geslacht...

KON.
— Spiridio, doe boete!
Een toost die hond noch kat verstaan kan... neen,
Een speech vol leugens!

v. HUISDE.
— Homeopathie!

KON.
— Die Huisde met z'n rechtsgeleerdheid!

SPIR.
— Leugens?

KON.
— Een speech vol lamme laffe lompe leugens!

SPIR., *opstaande*, *leest uit de hand:*
— Hèm, hèm! M'nheeren, het verheugt me zeer,
U hier op-nieuw om my vereend te zien.
De toestand is perfekt, het vleesch goedkoop.
De burgers zien er flink en vroolyk uit.
De burgeressen... *idem.* Nyverheid
En handel... *idem.* Landbouw... *idem.*

KON.
— Ho,
Dat's politiek... verboden!

SPIR.
— Onderwys,
Fabrieken... *idem*, *idem.* Onze vloot,
Ons leger, schuttery, oogst... alles *idem.*
De vriendschap met de vreemde hoven... *idem*...

MIR.
— Zwyg, kerel!

SPIR.
— *Idem*, *idem*, *idem*, *idem*...

KON.
— Miralde, houd de hand hem op den mond!
Na wat opschudding:
En nu, ga voort!

SPIR.
— De jonker stierf... by kaarslicht.
Z'n egae volgt... by kaarslicht, hem in 't graf.
De kindren erfden, en zoo bleef de stam
Van Schukenscheuer-Schiefschalheim bezitter
Van 't Leuterlunterlaksische gebied.

v. S.
— *Auf Ehre*, Sire, 't is bepaald onwaar!

SPIR
— Maar zie, de nyd, de vale nyd, m'nheeren,
Ontwaakte in 't hart der Lanterliederlingen.
Men had, al snuffend in kronieken en archief,
Den sluwen list des toovenaars ontdekt...

v. S.
— Maar, Majesteit... *auf Ehre*, in ons geslacht
Was nooit 'n toovenaar... bepaald!

SPIR.
...ontdekt,
En hoe men 't bruidje had gefopt met... kaarslicht!
Het groen, by dag gezien, was blauw geweest...
De trouwe jonker, wel bekeken, ontrouw...
Een echt, op valschen schyn gegrond, was nul...
De kindren in zoo'n echt geteeld, onecht...
De goedren door zoo'n echt verkregen...

KON.
— Juist!

En toen... processen, advokaten, stryd,

Verbittring, vonnis, woede, appèl, en weer
Appèl?

SPIR.

— Door de eeuwen heen. Zoo wàs het!
En onze jonker viert vandaag het eind
Van dat proces.

KON.

— Je hebt gewonnen?

v. S.

— Neen,
Bepaald gewonnen niet. Maar vrind Spiridio
Heeft u de zaak fameus...

SPIR., *opstaande, leest uit z'n servet:*

— Het Ryksgericht,
Gezien, gehoord, gelet en overwogen,
En weer gelet, en weer gehoord, gelezen,
En weer gelezen — o, 't is zonder eind! — beslist:
De goedren van den Leuterlakschen stam,
Gelegen... daar en daar, begrensd... *etcetera*,
Verblyven overzulks in eigendom, by dag,
Aan 't edele geslacht der Liederlingen,
Edoch...

KON.

— „Edoch" en overzulks" is fraai.
Zoo'n taal doet onzen Huisde goed, niet waar?

SPIR.

...edoch zoodra de nachtschauw valt op de aard...

KON.

— „Schauw" is voor schaduw. Dat's 'n rechtsterm zeker.

SPIR.

— Zoodra de dag verdwynt, behoort gezegd
Complex...

KON.

— Alweer 'n rechtsterm!

SPIR.

...aan den stam
Der Schukenscheuer-Schiefschalheims... by kaarslicht.
Het gras en 't graan, dat 's nachts groeit, hoort aan hen.
Wat over-dag gegroeid is, d'andren.

KON.

— Wie bepaalt
Hun beider deel?

SPIR.

— De rechter vond hierin
Geen groot bezwaar, en zei dat juist die zaak
De bron kon worden van een nieuw proces,
Zoo schoon als ooit 'n rechtbank bezighield.
Hy wenschte 't menschdom met de zaak geluk,
En meende dat de welvaart bloeien zou,
Zoodra die nieuwe kwestie was beslist.
Jazelfs nog vóór dien tyd, reeds onder 't pleiten,
Beloofde zulk een stryd, 'n schat van *ca*...
Van *ca*... *ca*... *ca*...

v. HUISDE.

— Van *casus positiones.*

SPIR.

— Precies! En de advokaten...

WEIS, *halfluid.*

— Majesteit,
De Graaf van Weert is inderdaad niet thuis.
Men heeft, uit uwen naam, in zyn hotel
Zich stipt geïnformeerd...

KON.

— Waar kan-i zyn?

HESSELF., *in gesprek met Miralde.*

— Louise's Rust is lief gelegen.

KON.

— Ha!
Wie sprak daar van Louise's Rust? En wat

Is lief gelegen? Spreek! Gelegen? Wat?
Waar? Wie is lief gelegen? Spreek!

HESSELF.

— De heer
Miralde roemde 'n park by... Koppenhagen,
Waar koningin Mathilde... en... Struensee...
De nachtegaal... en ik... ik meende... ik dacht...
Ik zei...

KON.

— En gy?

HESSELF.

— En ik...

KON., *hem aangrypende.*

— Vervloekte lafbek!
En gy, wat zeidet *gy?* Wat zeidet *gy?*

HESSELF.

— Ik, Sire, ik... roemde... o god!

KON.

— Geen god of duivel,
Geen engel, spook of satan uit de hel,
Zal hier je bystaan! Spreek, ellendling, honsvod,
Wat weet jy, wat? Welk park is lief gelegen?
Wat weet jy van 'n nachtegaal? Terug!
Ik ben hier meester!

ALLEN.

— Sire!

KON.

— Weg, terug!
Ik ben hier koning... neen, 'n man, geen koning!
Een man die je verscheuren zal. Een wolf,
Een tyger ben ik! Spreek... of 'k zal je 't spreken
Beletten voor altoos, en je de keel
Toesnoeren, dat je nooit weer spreken kunt!
Wie, wat, is nachtegaal? Wie, park? Wie, lief
Gelegen? Waar? Wat? Spreek!

HESSELF.
— Louise's Rust. . .
O god!
KON. *Hesselfeld eensklaps loslatend.*
— Ha, ha, ha, ha, 't is om te bersten
Van lachen, heeren! Nu, dàt is 'n grap!
Die arme Hesselfeld staat heel verbluft,
En weet niet hoe hy de oogen wenden zal...
Ha, ha, dat noem ik lachen! Ik bezwyk
Van 't lachen. Die historie wint het ver
Van uwen onzin-toost, Spiridio,
En van je kamertoespraak-parodie,
En van dien uilebruigom, kereltje!
En ook... ha, ha, ha, ha... van dat proces,
En van je heerlykheid... ha, ha... by kaarslicht!
Ik kan maar niet bedaren van den grap!
Waar blyf je nu met al je geestigheid,
Spiridio, zeg? *Enfoncé!* Ha, ha...
Zie Hesselfeld eens kyken... puur beteuterd!
Wat zegt ge van me? Kan ik vroolyk zyn,
En potsig? En komedie-spelen... hè?
Wie lacht er mee?
ALLEN.
— Ha, ha, ha, ha, ha, ha!
KON.
— Ziet, zóó is 't goed! Als gy de grap maar vat!
Die Hesselfeld met z'n onnoozel air,
Dacht dat-i heel wat wonders had gezegd,
En dat ik dol werd om z'n... nachtegalen,
En om z'n park by... Christiania,
Of... Petersburg! En om z'n: lief gelegen!
Een enkel glaasje, heeren, tot besluit...
Erkent dat ik het koddigst ben geweest,
En met m'n nonsens 't mooist u heb gefopt.
ALLEN.
— Den Koning heil!

KON.

— Top, top, ikzelf doe mee,
Op *myn* gezóndheid!

ALLEN.

— Hoog, en leef de Koning!

KON.

— Zoo'n glaasje zal u goeddoen voor den schrik.
Die Hesselfeld! 't Is waarlyk onbetaalbaar...
Tot Weis, fluisterend.
Wat dag was 't heden en hoe laat?

WEIS.

— By drieën.
En woensdag, Majesteit.

KON., *gedeeltelyk als voren.*

— Neen, woensdag wàs het,
Maar donderdag is 't nu... noteer dat, Weis!
Ik wil, zoolang ik leef, den juisten dag
Onthouden, en het uur, waarop ik... Hesselfeld
Zoo grappig heb doen schrikken... kwart voor drie,
Den nacht voor donderdag, den tienden Mei...
Nog ziet hy bleek... ha, ha... den tienden Mei...
Slaapt wel, m'nheeren... twee, drie uur... slaapt wel!

Koning en Weis af. Ook de anderen vertrekken, behalve v. Huisde en Hesselfeld. De laatste blyft bespiedend op den achtergrond staan.

VAN HUISDE. HESSELFELD.

VAN HUISDE, *peinzend, op den voorgrond.*
— De nacht voor donderdag, den tienden Mei...
Een, twee, drie uur... van Weert, 'n *alibi!*

van Huisde af, door de linker zydeur.

HESSELFELD, *alleen.*

— Een *alibi?* Dáár is wat van te maken!
Die heeren van de rechten weten 't wel...
Er gaat toch, wel beschouwd, niets boven 't recht!
Precies, van Huisde... een *alibi*... schandaal...
Eurèka!

DERDE BEDRYF.

Tooneel: landelyke streek. Rechts 'n zeer geringe boerewoning, met uithangbord waarop 'n koe, en het onderschrift: *zoete en zure room.* Links 'n prieel. Tafels en banken.

LOUISE. KONINGIN-MOEDER. DE WALBOURG.
BOEREVROUW. LAKEI.

LOUISE *tot den lakei.*
— Het rytuig kan daar-ginder wachten.

Lakei af.

Hier
Is 't niet onaardig zitten... een prieeltje!
't Is kamperfoelie... geiteblaadjes. En...
Wat's dàt? Een koe van Potter? Kom, mama...
Wat dunkt u van 'n schotel room?

KON. MOED.
— My wel!

De Walbourg gaat het huisjen in, en komt weldra terug.

LOUISE, *de banken in 't prieel reinigende.*
— Wat is dat alles stoffig in den zomer,
Zoo'n tafel en die banken... foei!

Men hoort den galm van 'n jachthoorn.

KON. MOED.
— Wat's dàt?
De jacht?

LOUISE.
— Wel zeker! Toet, toet, toet... 'n hoorn!

KON. MOED.
— Ik wist niet dat het jachtdag was van-daag.

LOUISE.

— Ja toch! Z'n Majesteit reed uit...

Ik had
Zoo graag hem heden willen spreken, maar
Het kon niet... om de jacht! Nu, later dan!
't Is wel verdrietig, al die drukte! 'k Zie
Den Koning zelden: altyd wat! En toch
Ik wou zoo gaarne hem...

Daar is de room!

BOEREVR.

— Ja room, jufvrouwen, en 'n roompjen...

LOUISE.

— Is-i goed?

BOEREVR.

— Niet om de dames te kleineeren, maar ik zeg:
'n Roompje als gy nog nooit gegeten hebt.
Die room is koningsroom.

LOUISE.

— Wel, inderdaad?
Dat treft!

BOEREVR.

— Ik zeg je, koningsroom, jufvrouw!
Want kyk, 't is 'n geschenk van onzen Koning!
We zyn maar arme luî, dat zie je wel,
En hadden maar één koe. Het beestje stierf,
En zie, de Koning...

Jachthoorn.

Hoor, daar is-i juist!
De Koning die veel jaagt in deze buurt,
Komt op 'n goeien dag, en hoort het...

LOUISE.

— George!

BOEREVR.

— Ja, Koning George, zeker! Anders wie?
Hy hoort het, en den dag daarop...

LOUISE.
— Myn George!

BOEREVR.
...zendt hy 'n koe... een prachtstuk van 'n koe!
En daarom zeg ik: koningsroom, jufvrouw.

Louise wischt 'n traan af.

Wat scheelt die dame?

LOUISE.
— Niets... 'n duizeling.

Ge hebt gelyk: uw room is koninklyk!
En daarom... zie, hy brengt u zegen.

BOEREVR.
— Goud?

Ik kan niet wisslen, dames.

LOUISE.
— Neen, o neen!

Behoud het als geschenk van onzen Koning.

BOEREVR.
— 't Is waarlyk al te veel! Ik dank u meer
Dan ik kan zeggen.

LOUISE.
— En ook ik, ik dank
U meer dan ik kan zeggen, voor uw room!
Ga, ga nu, maak uw kindren bly.

Boerevrouw af.

O Moeder,
Dat deed myn George!

KON. MOED.
— Ja, zyn hart is goed,
Wanneer maar niet...

LOUISE.
— Z'n hart, z'n edel hart!

Von Schukenscheuer — jachtkostuum — *met 'n blad papier en potlood in de hand, vertoonde zich sedert eenige oogenblikken op den achtergrond.*

VORIGEN *in 't prieel.* VON SCHUKENSCHEUER, *langzaam en op z'n potlood bytend, naar den voorgrond tredende.* *Later* BOERREVROUW.

v. S.

— Fameus... dat is bepaald fameus! Laat zien:

Hy neemt plaats aan 'n tafel in het midden van den voorgrond. De Boerevrouw komt uit haar huisje.

Drie snippen, twee patryzen en een hoen...
Twee hazen...

BOERREVR.

— Wat 's er van je dienst, m'nheer?

v. S.

...of drie patryzen en zes hazen... dat
Klinkt beter nog... bepaald! Als ik maar wist
Hoe ik de zaak behoorlyk in zou kleeden?
Het is fameus!

BOERREVR.

— Wat zal m'nheer gebruiken?

v. S.

...vyf snippen...

BOERREVR.

— Gerstebier of zure melk?

v. S.

...tien hazen maken meer effekt...

BOERREVR.

— M'nheer,
't Is hier 'n herreberg, en ik betaal
Patent en huur niet graag voor niemendal!

v. S.

— Ah zoo... 'n glas cognac!

Boerevrouw haalt de schouders op, en treedt blykbaar onvergenoegd haar huisjen in.

Twee herten dus,
En zeven hoenders... hei, Miralde, 'n oogenblik!

VORIGEN *in 't prieel.* VON SCHUKENSCHEUER. MIRALDE, *in jachtkostuum. Later* GROOM *van den jonker.*

v. S.
— Je bent nog-al geleerd, niet waar? Ziehier,
En lees eens, of dat goed is voor 'n krant?
MIR. *lezende.*
"Z'n Majesteit heeft op de jacht van-daag
Geschoten...
— Hè? de Koning heeft geen schot
Gedaan.
v. S.
— Dat's juist de zaak! 't Is 'n fameus
Idee, dat my van-morgen in den zin kwam.
Er is een vakature by domeinen,
En ik solliciteer al sedert lang.
Maar altyd is het voor de vrindjes, en
De neefjes met protektie, en de vleiers.
En daarom... kyk, m'n knecht staat ginds gereed,
En 'k wil hem zenden naar de drukkery
Van 't advertentieblad: een hofbericht!
Als dan z'n Majesteit verneemt dat ik
Zoo vlug ben by-de-hand geweest... fameus!
MIR.
— Begrepen!
v. S.
— Ja, maar 't gaat zoo maklyk niet:
Dat redigeeren is 'n lastig werk! Ik wou
Je vragen of m'n styl...
MIR.
— O, onverbeterlyk!
v. S., *Miralde terughoudende, die gaan wil.*
— En nog iets! Er moet blyken wie...
MIR.
— Geraden heeft
Wat straks de Koning schieten zal, niet waar?

v. S.
— Prezies! Dat is 't! Bepaald! Fameus... *auf Ehre!*
Wat raad je my, Miralde?

MIR.

— By domeinen?
De vakature is by domeinen, zeg je?

v. S.

— Ja.

MIR., *hem 't papier teruggevende.*
— Wel... schryf dan hazen en patryzen met 'n *s*,
Dat helpt je wis en zeker aan domeinen!

Miralde af.

v. S. *schryvende.*
— Tien herten, een patrys, zes snippen en
Een haas, H.a.a...*s!* Hei... pst... kom hier!

Groom binnen.

By *ventre à terre* naar de drukkery,
En zeg dat ze vooral die *s* niet in
Een *z* verandren. 't Fyne zit 'm juist
In de *s*. H.a.a...*s!* Die *s* van „haas"
En van „patrys" ben ik. Maak dat je wegkomt,
En breng me hier rapport... verstaje? Voort!

Groom af.

't Is 'n fameus idee... bepaald fameus!

v. S. af.

VORIGEN *in 't prieel. Allen bersten in lachen uit.*

LOUISE.
— Nu, moeder, dàt belooft wat voor domeinen!
Wat zeg je, Walbourg, is je hart nog vry?
Is 't niet geroerd door dàt vernuft? Ha, ha,
De jonker bouwt z'n toekomst op den staart
Van een patrys... mama, mama, dat's lachen!
KON. MOED.
— De man is gek!

LOUISE.

— Voor u en my... misschien!
De vraag blyft, of-i gek is voor domeinen?
En of we met ons lachen wèl doen, moeder?
KON. MOED.
— 't Is àl te zot!

LOUISE.

— Dit schynt slechts ons zoo toe,
Omdat we hier 't verheven plan bespiedden.
Wy maakten kennis met het grandioos gewrocht,
Toen 't pas ter-wereld kwam, en in de wieg lag...
Men moet genien niet in luren zien!
KON. MOED.
't Is àl te zot!

LOUISE.

— Neen... al te treurig, moeder!
Ik weet niet of hy slagen zal, maar wèl
Dat slagen dikwyls op zoo'n pogen volgt.
KON. MOED.
— De Koning...

LOUISE.

— Zou die laffe zotterny
Verachten, moeder! Onze jonker vleit
Met meer succes de vleiers van den Koning.
Er is behoefte aan kankerend bederf,
En dit kan zoo'n hansworst hun levren. O,
Zy weten even goed als gy en ik,
Dat deze knaap een zotskap is, en toch,
Of juist daarom, zal hy z'n doel bereiken:
Men heeft hem noodig voor wat schaduw. Dat
Verhoogt den tint der middelmatigheid!
Wat is Van Huisde knap, en Hesselfeld,
En graaf Van Weert... by zùlk 'n man gezien!
Hoe... ginds en overal regeert de wet —
En 'k noem die wet 'n weldaad, moeder! — dat

De mensch z'n brood zal eten in het zweet
Zyns aanschyns... en zoo'n jonker *repoussoir*
Teert schaamtloos op het patrimonium
Der zotterny? Eén greintje minder dwaasheid,
En die kwaejongen was onbruikbaar... zelfs
Aan 't hof! Toch wyt ik 't hèm niet, hem alleen niet!
Of liever: hem vooral het meest niet, moeder!
Hen klaag ik aan, die zulk 'n toestand schoren,
Hen die ten-schild voor eigen nietigheid,
Behoefte hebben aan verrotting van de rest!

KON. MOED.
— Maar waarschuw dan den Koning. 't Is uw plicht!

LOUISE.
— Juist, moeder, 't is m'n plicht! En 'k zàl het doen!
Maar sedert lang...
Kom, Walbourg, lees iets voor,
Iets vroolyks... als mama het toestaat?

KON. MOED.
— Zeker!

DE WALB.
— 'k Heb hier den Don Quichot...

LOUISE.
— Neen, heden niet!

KON. MOED.
't Is toch van-ouds uw lievlingsboek, Louise.

LOUISE.
— O, zeker! Maar... van-daag te treurig, moeder!
De Walbourg is ondeugend: klinkt het niet
Als... Donna Lodovica de la Mancha?
Nu, nu, word niet verlegen, 't is maar scherts.

DE WALB.
— De Jobsiade?

LOUISE.
— Goed! Van meester Jobs!
Dat's 'n fameus idee... bepaald... *auf Ehre!*

Sjt... weer bezoek! Het schynt wel of het hof
Zich *rendez-vous* geeft by de kamperfoelie...

KON. MOED.
— Het is van Huisde...

DE WALB.
— Met Miralde.

LOUISE.
— Ja.

Ze maken nieuwe kaarten van Europa:
Laat nu de Kabinetten vaststaan... hu!

v. Huisde en Miralde komen gearmd op.

DE VORIGEN *in 't prieel.* MIRALDE. VAN HUISDE, *in jachtkostuum.*

MIR.
— Ik blyf er by, van Weert is impossibel.
De zaak was al te duidlyk, Huisde!

V. HUISDE.
— Hm!
Je noemt een woord dat voor den diplomaat
Geen zin heeft, dan den zin die hem behaagt.
Wie je impossibel noemt, kan mooglyk worden,
Ja... *gratus*, *gratior*, *gratissimus!*
't Is waar, wat eenmaal vallen moet, zàl vallen,
En licht komt ook de tyd, dat onze Weert...
Maar zoo ver zyn we niet. Ik zeg je dan...
Ten-eerste — luister goed! — *quod latet*, *licet!*

MIR.
— Dat's geen moraal!

V. HUISDE.
— Moraal... direkt juist niet,
Maar... *diplomaticé* gesproken...

MIR.
— Indirekt?

V. HUISDE.
— Dit kan wel wezen... indirekt alzoo!

We kunnen hem vooreerst niet missen. Hy
Heeft veel verwanten in den Oosthoek, en
Beheerscht de stemming in 'n tal distrikten.
Doch bovenal, hy is 'n grondbezitter
Van d' eersten rang... dàt is de hoofdzaak hier!
Herziening van 't kadaster zou fataal zyn...
Waar moet het heen, als dat herzien wordt, hè?

LOUISE, *met gesmoorde stem.*

— Ja, waar moet alles heen, als dàt herzien wordt!

MIR.

— Ikzelf heb land, maar zie niet in, dat juist
Van Weert alleen die zaak verhindren zou.
En bovendien, als 't recht is...

VAN HUISDE.

— Recht, recht, recht...
Dat's juist m'n vak, Miralde! Noem je 't recht,
Den grond van 't dierbaar vaderland te drukken
Met hooge lasten? Is dat recht?

MIR.

— En als
De graaf Van Weert nu valt, zou dan 't kadaster
Terstond...

V. HUISDE.

— Dat is 'n zaak van later zorg...
Zoolang-i staat, blyft alles by het oude.
Ziedaar 'n zekerheid die 'k voor de kans
Van wat er volgen kàn, niet ruilen wil.
Wy offren dus Van Weert niet op, Miralde!

MIR.

— Het zal wel moeten, na 't gebeurde.

V. HUISDE.

— Neen!

MIR.

— De koning was als razend...

v. Huisde.
— Er zyn middlen!
En 'k heb reeds voor myn deel...
Mir.
— Ik zie niet in,
Hoe je ongedaan kunt maken wat geschied is?
v. Huisde.
— Hm... ongedaan? Dit is nu juist hier de eisch niet!
Het feit is feit, en heeft z'n plaats veroverd
In 't groot register van de werkelykheid...
Het blyft *in petto*, en kan later dienen!
Maar niet zoo onaantastbaar objektief —
Ik spreek nu van d' urgenten kant der zaak —
Is 't oogpunt waaruit men een feit beschouwt.
Mir.
— Maar... als zoo'n feit nu eenmaal vaststaat? Hoe...
v. Huisde.
— Hm... vast? Doch stel eens dàt het vaststond. Goed!
Dan blyft toch immer — let wel op, Miralde:
't Geldt hier een rechts-*moyen* van groot gewicht! —
Dan blyft ons immer nog... de interpretatie!
Mir.
— De zaak was al te duidlyk! Hesselfeld...
v. Huisde.
— Heeft schyn van blyk geleverd, maar geen blyk.
't Verschil van blyk en schyn is vaak gering,
En duidlykheid een subjektief begrip.
Wat de een als duidlyk aanneemt, en gelooft,
Blyft dikwyls onbegryplyk voor 'n ander.
Vooral wanneer... door zekre kombinatie...
Mir.
— Maar onbegryplyk was 't den Koning niet!
v. Huisde.
— Dit's juist de vraag... *de cardo quaestionis.*
Wat gister helder was, of liever... scheen,

Is soms van-daag wat duister. En vooral,
Wanneer men... met beleid... ik deed het myne!
Laat ons de zaak korrekt beredeneeren:
Wat noem je *luce clarius*, in strikten zin?
Je ziet dat huis, die boomen?

MIR.
— Ja. Wat verder?

v. HUISDE.
— Dat huis, die boomen, zyn je duidlyk?

MIR.
— Ja.

v. HUISDE.
— Welnu, ik schuif m'n hand u voor het oog:
Wat duidlyk scheen, is aan uw blik onttogen.
Wat zie je nu? Myn hand!

MIR.
— Hoe hangt dit saem...

v. HUISDE.
— Met onze zaak? Miralde, luister goed!
Men moet de dingen logisch onderscheiden,
En diplomatisch ziften. Met beleid
Maakt men een blyk tot schyn, en schyn tot blyk.
Het schynend blyken, blykend schynend, blykt —
Mits met beleid te-werk gaand! — schyn. Neen... minder!
Het blyft niet eenmaal schyn, want — met beleid
Altoos... let op! — verandert men het blyk
In een bewys... zie, zoo:

Hy strekt de hand voor Miralde's oogen uit.

van heel wat anders!
Men schuift — mits met beleid! — iets tusschen 't oog
En 't voorwerp dat zoo duidlyk scheen, Miralde...
En dit heb ik gedaan! Het zal gelukken,
Mits slechts Van Weert — hy is wat *raide* — niet
Door overdreven... hoe zal ik dat noemen?
Ge zyt met hem bevriend... zeg gy hem... dat...

Miralde en van Huisde af.

VORIGEN *in 't prieel.*

LOUISE.
— Men moet die zaken... logisch onderscheiden,
En... diplomatisch tusschenschuivend ziften!
Welnu, mama, wat zegt ge? Ha, ha, ha,
Dat is nog mooier dan patrys met *s!*
KON. MOED.
— We kunnen onze Jobsiade missen!
LOUISE.
— Volkomen!
KON. MOED.
— En Van Weert onmogelyk?
Wat of er weer gebeurd is?
LOUISE.
— Och... 'n motie,
Of zoo-iets! Wat gekibbel, kinderspel!
Een nieuwe goocheltoer met blyk en schyn,
Een logisch onderscheidend hofkabaaltje,
Een werelddeel-beroerend niemendal,
Wantrouwend votum, of 'n haas met *s!*
't Is alles één! Komiek en treurig, moeder!
Partyen en personen vóór de zaken!
Een turksche wip: omhoog, omlaag, omhoog....
En dat heet politiek!
KON. MOED.
— De liberalen...
LOUISE.
— Ach, moeder, dat's een klank die veel bedierf!
Ikzelf ben liberaal, maar juist hierom
*) [Mag ik myn oordeel niet aan banden leggen.
Wat gaven ze aan het Volk dat hen gelooft?
Een onbesuisd verlangen naar iets beters,
Maar 't middel niet, dat tot het betre leidt.

*) Zie de noot op blz. 64.

Ontkenning... zonder kennis! En voor 't mis-
bruik van den adel, misbruik zonder adel!
Verwaand gekakel tegen allen die
Regeeren! Ieder weet wat noodig is,
En zou... en zou... en zou, maar niemand gunt
Aan wie geroepen is tot handlen, macht!
Men wantrouwt elk gezag. Het moet geknot,
Besnoeid, verdeeld, beperkt, verlamd, gesmoord...
En als 't daar stuipend neerligt in den modder,
Dan vordert men van dat gezag, z'n heil:
Dit kàn niet, moeder! *Ik* ben liberaal,
God weet het! Maar juist uit vryzinnigheid]
Veracht ik dat modern party-geknoei.

KON. MOED.

— Men moet toch kiezen, kind!

LOUISE.

— Dit's niet gezegd!
Ik zoek de waarheid op een andren weg.
Wat heden liberaal heet, zal weldra —
En 'k spreek nu van de oprechten slechts, mama! —
Behooren tot den oude-pruikentyd.
En wat konservatief genoemd wordt, was
Nog kort geleden, ultra-radikaal.
Het schermen met die woorden baat niet veel...
*) [Niet hierin immers ligt de roeping van

*) Het kan zyn dat de passus die hier begint en op blz. 72 eindigt, de eischen van het drama in den weg staat, en alzoo by de opvoering moet worden weggelaten. Dan echter vervalt ook, om redenen van symmetrie, de periode die op blz. 61 tusschen haakjes gezet is. Ikzelf zal hierover niet kunnen oordeelen, voor ik 't stuk heb zien spelen. 't Zal er veel op aankomen, of de artiste die de rol van LOUISE vervult, genoeg *zielehandeling* weet te openbaren in de woorden der Koningin, om die te dramatizeeren. Het komt me voor, dat de *stof* niet ontbreekt. Maar...

(*Noot van* 1874.) Om *voor den lezer* LOUISE's uitboezemingen niet te verbrokkelen, heb ik slechts nu-en-dan 'n enkel woord in den mond gelegd der Koningin-Moeder. By '*n voorstelling* evenwel, houde men in 't oog dat de

Den wysgeer, van den staatsman, van den mensch!
De vraag zy niet, wat nieuw is, en wat oud?
Niet, of 'n denkbeeld pas-geknipt is voor
Het lyfje van de speelpop eener clique?
Niet, of 't behagen zal aan A of B?
Of 't sluiten zal in 't lystje van Y...Z?
De vraag zy, als Pilatus' vraag, wat wáár is?
En meer nog: meent ge dat de *woorden* juist zyn,
Waarmee men 't goede en schoone in vakjes deelt,

---

meestal in zwygen bestaande rol van deze persoon, uit 'n oogpunt van *kun s* zeer gewichtig is. Haar zwygen vereischt in de tooneelspeelster meer studie dan 't spreken van de meeste anderen. De rollen, byv. van SPIRIDIO en SCHUKENSCHEUER, van den KONING en HERMAN, jazelfs die van HANNA, zyn in zekeren zin, by de hare vergeleken, zeer gemakkelyk. Ik gis dat deze opmerking velen vreemd zal voorkomen, daar men gewoon is 't gewicht eener rol te verwarren met wat men „dankbaarheid" noemt. Juist de ondankbare rollen zyn vaak de moeielykste. De Koningin-Moeder mag en kan rechtstreeks geen effekt te-weeg brengen, maar ze moet meewerken aan 't effekt der woorden van LOUISE, of méér nog, *zy moet dit effekt mogelyk maken*. Hier vooral geldt, wat ik reeds vluchtig aanstipte op blz. 22, dat háár gelaat, háre houding, háre bewegingen, háár met moeite teruggehouden doch telkens byna uitberstende interruptien, den toeschouwer voorkomen als zooveel onuitgesproken *vragen*, waarop LOUISE dan antwoordt. Men beschouwe de nu volgende 5, 6 bladzyden als 'n *dialoog*, als 'n zeer *levendige* dialoog zelfs, doch waarin één der beide sprekers zich niet dan in gebaren uit. Een oogenblik stond ik in-beraad, in den tekst het *spel* der Koningin-Moeder te beschryven, doch ik zie er van af. Het is onmogelyk. Den intelligenten lezer blyve overgelaten het optemaken uit LOUISE's taal, die byna voortdurend als weerslag te beschouwen is op wat zy meent in de trekken van hare Moeder te lezen. Bovendien, al zoude ik by *opvoering* van 't stuk zeer gaarne de tooneelspeelster die de rol der Koningin-Moeder speelt, zoo goed mogelyk de misschien noodige wenken geven, in eene lektuur-uitgaaf als deze, moet ik my onthouden van veel *legende*, omdat ze storend werkt op den tekst. Toch achtte ik de opmerking dàt ik die legende grootendeels weglaat, niet overbodig. De lezer moge zich hierdoor opgewekt voelen, door eigen nadenken en kunstbesef die leemte aantevullen.

Ook wat LOUISE zelf aangaat, onthoud ik me van legende. Haar stand, hare beweging, haar zitten en opstaan, haar soms onverwacht afbreken, de pauzen... over dit alles ware *te* veel te zeggen om er aan te beginnen. Bovendien, al deze zaken zou ik met geoefende akteurs wenschen te *bestudeeren*, en wel in-verband met de *moyens* der artiste die LOUISE voorstelt. Niet op ieder zyn dezelfde voorschriften toepasselyk. Men moet te-rade gaan met de gegevens.

Als schelpen in de kast van een muzeum?
Neen, neen, zoo ingeworteld is 't onware, dat
De naam zelfs der partyen, leugen is:
Wie zich vryzinnig noemt, en liberaal —
Omdat-i anders dwaalt dan grootpapa! —
Is vaak — en niet als mensch alleen, maar ook
Juist in z'n zoogenaamde staatsmanskunst —
Zoo vastgeroest en stram, zoo onvryzinnig-
bekrompen en ònliberaal... dat by
Den ramp der zaak, nog de ironie van 't woord
Haar bytend gif in de open wonde spuit,
En 't arme Volk, al dankend voor 't genot
Van 't liberalizeerend hongerlyden...
Met smart doet uitzien naar de rampen van
't Behoud.

KON. MOED.

— Welnu, 't Behoud dan!

LOUISE.

— Ha, ha, ha!

Behouden? Konserveeren? Wat? Het oude?
Volstrekt niet! Ook dit woord is leugen. Nooit
Zag ik Behouders met 'n vygeblad
Gekleed, of... niet gekleed. Nooit met 'n pyl
Van vischgraat, zich het dejeuner verdienen.
Ze dragen... zyden kousen, zwarten frak —
Niet eenmaal zelfs 'n punthoed meer! — en als
Er een Behouder opstond uit het graf,
Waarin hy sints 'n eeuw zich... konserveerde,
Hy zou zich ergren aan z'n afgevallen kleinzoon
Die toch in eigen oog behoudend bleef.
Behouden? Wat? Wat wordt behouden? Niets!
Dan... eigen geld en goed, als 't mooglyk is,
En... wat vooroordeel tegen nieuwigheid.
Maar... niet te veel vooroordeel! Juist genoeg
Om, met vertoon van kwazi-deftigheid,

Te deelen in de winst die 't nieuwe geeft.
Zaagt ge ooit Behouders tyding weigren, die
Gebracht was met den telegraaf? Of ooit,
Uit afschuw van den nieuwerwetschen stoom,
De vrouw van een konservatief aan 't spinwiel?
Behouden zy die zich Behouders noemen,
De fiere hoogheid van het voorgeslacht
Dat — heerschend, onderdrukkend, als ge wilt —
Zich 't lot van z'n vazallen — uit belang,
Het zy zoo! *) — aantrok? Is niet van de pest
Der middeleeuwsche menschenplagery,
Alleen behouden wat nog voordeel geeft,
De vruchten van den arbeid? Opgegeven,
Wat d'arbeid kon verzoeten: patronaat?
Zoo *is* 't!
Behouden, wat? Wat gistren was?
Een jaar terug? Eene eeuw? Waar is de grens
Die oud van nieuw zou scheiden? Wat is oud?
Het bruidskleed myner moeder was eens nieuw...
Ik zou het nu niet dragen zonder spot.
De kolder van Gustaaf-Adolf is oud,
En zal wel nieuw geweest zyn in z'n tyd.
Was Alexander oud, de groote? Neen.
Hy vond z'n richting zeer modern, en schold
Op de ouwerwetsche generalen van
Philippus. Hield het oude in Memphis op?
In Babylon of Thebe? By de pyramiden?
Dit kan niet zyn. By 't bouwen van die dingen,
Had elke dag 'n dag die gister was,
En elke slaaf die met de zweep tot spoed
Werd aangezet, 'n striem van vroeger zweepslag...

*) (*Noot van* 1874.) Om — ten-overvloede, naar ik hoop — de opmerking over de eischen van 't *spel* der Koningin-Moeder toetelichten, wys ik op de beide laatste regels, waarin LOUISE twéémaal antwoordt op niet uitgesproken tegenwerpingen. Die tegenwerpingen moeten dus *gespeeld* zyn.

Herinn'ring aan den tyd vóór d' eersten slag.
Of wilt ge verder nog teruggaan? *Hoe* ver?
Tot op de steenperiode? Verder nog?
Tot in den tyd der trage mastodonten?
Moet dan de mensch, om trouw te zyn aan 't oude,
Modellen zoeken in de tyden zonder mensch?
Behouden? Wie durft liegen van Behoud?
Waar is Assyrie? Waar, Rome? Waar, Carthago?
Waar, Charlemagne's reuzenryk? En waar,
De kleine hoogheid van Louis *le...grand?*
Weg, weg! De plaats is ingenomen door
Iets anders, dat op zyne beurt vergaat
Om andren efeméren plaats te maken.
Wie van Behoud spreekt, toone een zonnestraal
Van gister! Eén atoom dat onder 't noemen
Van 't woord slechts, niet millioenen maal
Zich huwde aan mede-atomen, echtbreuk pleegt,
En — in z'n ontrouw, ontrouw — 't nieuw verbond
Met eindloos overspel, als 't oude schendt.
Hy toone één zaak, één denkbeeld, één gedachte,
Eén indruk, één gevoel, dat is als 't was...
En zegge dan: ik ben Behouder. Eerder niet!

eenig zwygen.

Wie kan ons zeggen, wat begin is? Welke stip
Van d' evenaar kan roemen: ik heb 't eerst
De zon gezien... by my begon de dag?
Wat *is* beginnen? Wat *is* einden? Niets!
Bewegen zal altyd, wat eens bewoog.
Bewegen, voortgaan — niet vooruitgaan immer! —
Is voorwaarde en bestemming van het zyn,
Bestaan is: anders worden. Elke terz
Van een sekonde draagt z'n navelmerk
Als wy. Wie 't loochent, zegge: ik had geen moeder!
KON. MOED.
— Dit alles is wel zeer wysgeerig, kind,
Maar...

LOUISE.

— Raakt de politiek niet? O ho, ho,
Dat zou m'n vriend Van Weert bevallen, moeder!
Die heeren maken van de politiek,
Een vakje *à part*...een privatieve jacht.
Ze spelen priestertje in den Isis-tempel,
Omhangen zich met een gewyden rok,
En pronken met 'n voorgewend mysterie...
Er is maar één mysterie, moeder: 'T ZYN!
Dat mogen wy bespieden, bestudeeren,
Dat is ons: leven, roeping, voordeel, plicht!
En wat we vonden, hoort aan allen, past
Op alles, regelt alles! Zoudt ge meenen
Dat politiek beheerscht wordt door 'n wet
Van andre soort, dan die de plooien van
Uw kleed regeert, of dezen schotel room?

KON. MOED.

— De radikalen...

LOUISE.

— Zeker! Radikaal!
Wie zou niet wenschen al 't verkeerde in goed
Te zien veranderd: radikaal! O zeker!
De landman snoeit het onkruid niet, hy rukt
Het uit, met stam en wortel: radikaal!
Maar... ook dit woord veranderde van zin:
Zy die zich radikalen noemen als
Party, de schreeuwers om verbetering
Van...weer en wind — weet ik het! — zy die eischen
Dat een Regeering zorgen zal, dat twee
Maal twee gelyk aan vyf zal wezen, en
Dat ieder even groot — of klein! — zal zyn...
Neen, moeder, neen! Dan kies ik graaf Van Weert!
Ook hy, de man van hooge politiek,
Van *réticences* en subtiliteiten,
Moog dan de werklykheid voorbyzien, en

Z'n wysbegeerte zoeken in niet-weten...
De vormen zyner dwaasheid zyn me liever.
Gebrek aan kennis heerscht èn hier èn ginder!
Hier plomp en ruw zich openbarend, dáár
Met meer dekorum. Als ik kiezen moest —
Maar, moeder, 'k hoop die keuze niet te doen! —
Dan koos ik de oude styve politiek,
Met ap- en dependentie van z'n vormen.
De domheid in 't latyn, in officieel
Kanselary-tenue, doet minder kwaad,
Dan als ze zich op straat en markt vertoont,
Het Volk daar van z'n werk houdt, en het bur-
gerrecht verovert in de huisgezinnen.
Een onbekwaam minister wordt vervangen —
Althans dit kàn geschieden — wie vervangt
Het Volk, als dat bedorven is door *cant?*
De radikalen? 't Eerste wat ze doen —
Misschien het eenige ook! — is dat ze zich
Tot apen maken van hun tegenstanders.
Zy nemen de gewraakte feilen over,
Vertalen frak in: kiel... en praten mee!
Zoo'n Kamer...raaskalt. Goed! Daar komt 'n klub
Aan 't Volk vertellen...dat de Kamer raaskalt,
En geeft, tot stichting, 't voorbeeld by de les.
De menschen die den Staat regeeren, zyn —
En dit is treurig — dikwyls onbekwaam,
Doch hierin ligt geen testimonium
Van kunde, voor wie niet regeert. Ik eisch
Een blyk...neen, blyken...neen, bewyzen dat
Men recht tot spreken heeft, en dat men niet
In smalen, 't arbeidschuw pretext zoekt voor
Dagdievery. *La critique est aisée,*
Et l'art...kritiek is zelf 'n kunst, en niet
De lichtste, al wordt ze druk beoefend...o!
Wie afkeurt, toone dat z'n oordeel ryp is,

Dat hy gewerkt heeft, en uit traagheid niet
Zich wydde aan 't hedendaagsche modevak,
Aan 't *pis-aller* der luiaards: oppozitie!
Ik ben aristokratisch, middeleeuwsch...
KON. MOED.
— Hoe nu, Louise, gy? Nu dat's me nieuw!
LOUISE.
— Aristokratisch, moeder... *heidenmässig!*
Ge schrikt er van, en Walbourg ook? Nu, hoor:
Ik ben dan middeleeuws-aristokratisch,
En vorder stamboom en kwartieren van
Den vreemdling die...in klub of krant of Kamer,
Z'n lans — 'n polsstok dikwyls! — vellen wil,
En zich daar opdringt als 'n ridder van
Den geest, en zonder *hy* te zyn, zich *wy* noemt!
Ik zoek den naam der kombattanten in 't
Tournooiboek. En ik wil de sporen zien,
De gouden riddersporen, en ik vraag,
Ik, koningin van wapenen, waar die
Verdiend zyn? Welke hand den ridderslag
Gegeven heeft, en of die hand bevoegd was?

Ze berst in lachen uit.

Ik... koningin van wapenen! Mama,
't Is àl te gek...ik heb nog niets gedaan,
En ben maar schildknaap! O...
KON. MOED.
— De hand
Die u tot ridder slaat, moet forsch zyn, kind!
LOUISE.
— O, 't heeft nog tyd! Ik heb nog veel te doen!
M'n *preuves* zyn nog niet volkomen, maar...
Als slechts...z'n Majesteit...myn George...

Jachthoorn.

Hoor!]

Er moet gewerkt zyn, onderzocht...toet, toet!

Daar is de jacht weer, luister! Als wy eens
De roepstem van dien horen volgden, moeder?
Ik wou zoo gaarne George zien, en...spreken!
Onder 't weggaan.
En hem bedanken voor die koe, mama!

Allen af.

VON SCHUKENSCHEUER. *Daarna* BOEREVROUW *en* GROOM.

v. S., *rondziende.*
— Wel, dat's fameus! Hei, heidaar!

BOEREVR.
— Wat belieft?

v. S.
— M'n knecht? M'n knechtje? 'k Wou je vragen of
Je niet m'n knechtje hebt gezien?

BOEREVR.
— M'nheer,
Ik ken je knechtje niet!

v. S.
— Wel, dat's fameus!
Ken jy m'n jockey niet, zóó'n ventje...blauw
En zilver?

BOEREVR.
— Neen, al was de man van blik,
En pimpelpaars...

v. S.
— Wel, dat's...hy zou me toch
Hier wachten voor je kroeg...daar is-i!

Groom binnen.

Wel?

GROOM.
— M'nheer, ze zeien aan de drukkery...

v. S.
— Je hebt hun toch m'n *s* gewezen?

GROOM.

— Ja.

Ze zeien dat ik juist een dag te laat kwam:
Het jachtbericht was gistren al gezet.
De Koning zal...de Koning zou...hy heeft...
De Koning schiet 'n wolf!

BOERREVR., *haar huisjen ingaande.*

— En hy 'n bok!

v. S.

— Wel, *sacrrre...saprrre...di...do*...dat's fameus!
Wel *sacre...di*...wat zeg je, vlegel, hè?
Wat zeg je? Gister? Wolf? Zeg, ben je mal?
Wat let me, jongen, of ik... *himmelwetter!*
Jou luiaard! Gister zeg je? Wolf? Te laat?
Je hebt dus weer gereden als 'n kreeft,
Jou...hamlark! Wie kon gister weten...dat's
Verrrvl...oekt gemeen! Maak dat je wegkomt,
Of ik zal...

Groom af.

VON SCHUKENSCHEUER *alleen. Hy loopt driftig heen-en-weer.*

't Is om te *sacrrre... di... donner*...
Domeinen naar den duivel...gistren al!
'n Wolf! Dat's 'n gemmm...ééne intrigue...gister!
'n Wolf...ik zal ze...*himmeldonnerkreuz*...
Ik zal ze...'n wolf! Het is weer voor de vrindjes,
En voor de neefjes met protektie, en de vleiers,
En de onderkruipers...*sacrrre...himmelwetter!*
Dat laat ik me niet doen! Ik zal ze toonen...
'n Wolf! *Kreuzdonnersapperment*...'n wolf!
Dat's 'n verrrvl...oekt gemeene streek. Ik zal...
Ik zal ze...neen! Ik zal...*kreuzwetter*...neen!
Ik zal...*aaa...uf Ehre*...neen! Ik zal...ik ga...
Auf Ehre...ja, bepaald! 'n Wolf! Ik ga
In de oppozitie, ja bepaald...*auf Ehre!*

Hy loopt woedend heen, doch keert terug.

Ik ga beppp...aald, *auf Eeehre*...in de oppozitie!

Weder loopt hy weg, doch keert op-eens terug, en blyft als vastgenageld in den rechterhoek op den voorgrond staan. De Koning gaat langzaam en mymerend dwars over het tooneel.

VON SCHUKENSCHEUER, *als voren.* DE KONING.

KON.

— Den nacht voor Donderdag, den tienden Mei...
Een, twee, drie, uur!

Koning af.

VON SCHUKENSCHEUER *alleen.*

— Wat's dàt? Wel, dat's fameus!
Daar broeit wat!

Hy staat eenige oogenblikken met den vinger tegen 't voorhoofd.

Sakkerloot! De Koningin...
De Koning...graaf Van Weert...ik ben gereed!
Zy moet me helpen, als ik waarschuw...ja!
Dat's 'n fameus idee! En lukt het niet...
Bepaald *auf Ehre*, dàn in de oppozitie!

VIERDE BEDRYF.

EERSTE AFDEELING.

Tooneel: kamertje van HANNA. Op den achtergrond een wieg. Het is nacht.

HANNA, *by 'n kleine lamp, bezig met naaiwerk. Daarna* ALBERT.

HANNA *zingt.*

Mooi Elsje, 'n boerinnetje, poezel en malsch...

Er wordt geklopt aan den zywand.

— Ei, ei, vriend Albert, eindlyk thuis, zoo laat!

Zingend.

Verloor onder 't ryen de boot van 'r hals.
En Koenraad, de flinkste gezel van het oord...

Geklop.

Waarom zoo laat? Geschreven? En gewandeld?
Alleen? Ei, ei...ja, maneschyn, niet waar?

Geklop:

Zingend.

Ontdekt die, en raapt die, en rydt er mee voort.

Voortdurend kloppen. Hanna staat op, en spreekt door den wand.

Ga nu toch slapen, Albert! Het is laat!
Neen, Herman is niet thuis. Er wordt van nacht
In z'n fabriek aan d'yzren brug gegoten...

Pauze. Ze luistert.

Omdat ik Herman wacht, dat heeft-i graag,

Dan drinkt-i zoo gezellig nog z'n koffie.
En bovendien: ik heb te werken. Wat?
Kom, wees gezeglyk, Albert, en ga slapen!
Een vers? Dat kan tot morgen wachten. Neen!
Je maakt met dat geklop m'n kindje wakker.
Of Herman 't kwalyk nemen zou? Wel neen!
(Ik wil niet dat hy dit van Herman denkt!)
Nu, kom dan, maar wees stil: denk aan m'n kindje!

Albert komt binnen.

Welnu, waar is je vers? Is 't mooi?

ALB.

— 'n Zoen!

HANNA.

— Dat's goed, maar...één, en niet al te erg! Ga zitten,
En wees eens lief bescheien en gehoorzaam.
Waar is je vers?

ALB.

— 't Is nog niet af.

HANNA.

— Is 't mooi?

ALB.

— Dat spreekt vanzelf, heel mooi!

HANNA.

— Wat staat er in?
En is 't op rym? Want verzen zonder rym...
Dat weet je!

ALB.

— Ja, dat weet ik. Nu, het rymt.

HANNA.

— En is 't van ridders en van liefde?

ALB.

— Neen.
Je vroeg me eens, Hansje, wat toch poëzie was?

HANNA.

— En heb je dat van-nacht bedacht?

ALB.

— Wel neen,
Ik wist het lang, maar zocht altyd naar woorden.
Maar 'k heb van-nacht...

HANNA.

— Laat hooren! Niet te luid:
Denk aan m'n kindje... sjt!

Ze gaat naar de wieg, en luistert eenige oogenblikken.

Het slaapt. Welnu!
't Zal my benieuwen of ik het begryp,
En of ik wyzer worden zal in poëzie.

Ze neemt haar naaiwerk, doch legt het weldra neder, en luistert met blykbaar ingespannen aandacht, maar zonder blyk van goedkeuring.

ALBERT, *lezende.*

Daar is een kracht, uit hooger kracht gesproten,
Die 't zinkend hart des menschen schoort,
Die 't opvoert naar een hooger oord,
Die 't vastklemt, als de stam z'n loten,
Als moederarmen 't schreiend wicht,
Aan de eerste bron van liefde en licht.
Die 't opheft, als het dreigt te zinken
In 't slyk waarin het zich bewoog.
Daar is een kracht die 't scheemrend oog
Omhoog richt, waar 't de ster ziet blinken,
Die aan de kim der toekomst ryst,
Op d' adel van onze afkomst wyst,
En vast doet houden aan 't begeeren
Om tot die afkomst weertekeeren.

Daar is een gloed die alles kleurt,
En 't laagste hoog maakt. Die het leven,
Door winterproza wreed ontgeurd,
De lenteschoonheid weer kan geven.

Een adem die verloren frisheid toovert....
Geschonden reinheid rein wascht als weleer...
En op de macht van 't kille heden weer,
Het waas van 's levens eersten droom herovert.
Daar is een hand die wenkt en noodt
Om weertekeeren waar wy waren,
Vóor ons deze aarde een wykplaats bood
Voor weinig, ras vervlogen jaren.
Daar is een stem die hoorbaar fluistert:
Ginds, ginds, daar waart ge, en keert ge weer!
Ras valt de keten die u kluistert:
Dra ziet ge op aarde en stof als korte droomen neer!

Die kracht, die gloed, die hand, 't is poëzie!
Zy leeft in alles, overal! O, zonder haar,
Hoe dor en guur waar 't leven! Wie,
Wie derft haar warmte, en noemt zich levend? Waar
Ontbreekt haar gloed geheel? Zie rond,
En luister! Luister naar de klanken
Van 't suizend loof dat weemoed kweekt,
Dat van geloof en hoop en liefde spreekt,
En opwekt om te bidden en te danken.
Zie rond, en staar op 't firmament
Dat, stof als wy, maar boven de aard verheven,
In elke ster een lofdicht schynt te geven,
In elken straal een danklied nederzendt.

Zie rond; en hoor hoe de oceaan
Zyn stemmen voortstuwt langs de stranden,
Nu zacht en lieflyk, als aan banden,
En dan weer ongetemd zyn krygsdicht op doet gaan.
Hoor hoe hy juicht, als waar het hem bewust
Dat eens Gods geest gerust heeft op z'n watren,
Hoor hoe hy 't uitgilt in zyn klatren,
Dat hem Gods adem heeft gekust!

Hoor hoe z'n kracht, in stormen sprekend,
Met dondrend schuim op rots en klippen brekend,
Of... lieflyk murmlend, eeuwen lang
Zich oplost in één enklen zang.
't Is alles poëzie...

De deur wordt woest opengestoten. Herman die Puf by den kraag heeft, dringt hem de kamer in.

HANNA. ALBERT. HERMAN. PUF.

HANNA *en* ALB.
— Myn god, wat is dat?

HERM.
— Zwygt! Blyft zitten!
Zwyg, Albert! Hanna, zwyg!

Hy sleurt Puf naar 'n hoek der kamer, waar-i 'n voorhamer neemt. Daarop stuwt hy hem naar den voorgrond, en werpt hem ruw tegen den wand.

En jy... sta daar!
Wanneer je één vingerlid verroert, voor ik
Je toesta te vertrekken, kerel...

tot Hanna en Albert.
Zwygt!

tot Puf.
...dan sla ik je de hersens in! En nu,
Nu mag je spreken, Hanna, nu! Die man...
(Sta stil, vervloekeling!) Die man beweert
Dat...jy...'n...hoer bent, Hanna! Spreek nu, spreek!

Hanna haalt de schouders op.

Nu is het tyd van spreken, Hanna, spreek!

ALB.
— Maar Herman!

HANNA.
— Herman, lieve Herman!

ALB.
— Herman!

HERM.
— Die man beweert dat jy 'n hoer bent, Hanna!
Hy zegt, je ontvangt des-nachts, als ik van huis ben,
Hier heeren van het hof!

HANNA.
— Is 't anders niet!
Wel man, je hebt je byster uitgesloofd:
Dat noem ik goeie buurschap, vrindje Puf!
Maar, Herman, hoe kan *jy*...'t is om te lachen!
Zie hier dien heer van 't hof! Wel, goeie beste Albert,
Dat had je niet gedacht, man, dat men zoo
Op-eens je zou verhoogen...nu, dàt's poëzie!

HERM.
— Neen, neen, neen, neen, niet Albert, niet je bruigom!
Neen... heeren die met geld betalen!

HANNA.
— Herman,
Ik vrees je hamer niet: gooi weg dat ding!
En laat dien man vertellen wat-i weet:
Ik ben nieuwsgierig naar z'n heeren van het hof!

HERM.
— Spreek, nachtspion, herhaal hier je vertelling!

PUF.
— 'k Was met verlof, 'n beetje laat van huis...

ALB.
— Natuurlyk in de kroeg?

PUF.
— Och, buurman...ja.
'k Was met verlof, 'n beetje door den wind,
Maar nu niet meer...

HERM.
— Je weet dus wat je zegt?
't Is niet de drank die uit je spreekt?

PUF.
— O neen,

Want dronken ben ik met permissie, nooit.
Ik sta m'n man in 't drinken, en ik zal
Zoo'n beetje zwaaien, met verlof, maar toch...

Herman dreigt hem.

Ik zal...ik zal! Ik kwam zoo-even thuis,
En zocht...m'n sleutelgat. Daar kwam 'n heer,
Die vroeg me, wie daar woonde waar-i licht zag?
En verder naär de jufvrouw? Of ze mooi was?
En of ze jong was, met verlof. En ik zei:
Zóó, zóó...dat zei ik, en haar naam is Hanna Smit.
Maar mooi? Dat kan ik juist zoo erg niet zeggen,
Want, zei ik, ze is wat mager, zei ik. Zoo,
Zei hy toen, met verlof, vind jy haar mager?
Ja, zei ik, dik is anders...maar haar naam
Is Hanna Smit, zoo zei ik. Maar hy zei
Dat ik 'n aap was, en 'n...demokraat,
En geen verstand van mooie meisjes had,
Want dat hy Hanna Smit heel goed vond,
Van magerte en van diktens en zoo voorts,
En dat-i juist van nacht dat onderzocht had.
Maar, of ze, met verlof, wel eerlyk was,
Dat, zeidi, wist-i niet! Hy zocht in al
Z'n zakken, en op straat, z'n portmenee...
Die had-i, zeid-i, in dit huis verloren...
Toen ging-i met me binnen, met verlof,
En met me mee den trap op, en hy vond
Hier, voor de deur van deze kamer in 't
Pertaal...

HERM.

— Verdoemd!

PUF.

— Z'n geld weerom.

HERM.

— O god!

ALB.
— De kerel liegt!

PUF.
— Né, né, jufvrouw, ik zeg
De zuivre waarheid, en...

ALB.
— De kerel liegt

PUF.
— Ziehier,
Hy gaf hem my, jufvrouw (kyk, hy is vol!)
En deed de komplimenten aan de jufvrouw.
En zei toen, met verlof, ik moest het nooit
Aan iemand zeggen, dat-i hier geweest was,
En dat-i van het hof was...

ALB., *Hanna de hand reikende.*
— Hanna!

HANNA.
— Albert!

HERM.
— Ik zal 't doorgronden! Ga!

Puf, wegsluipende, wil de wieg meenemen.

HANNA *komt hem voor.*
— Die wieg blyft hier
Ik zorg als vroeger voor je kind!

HERM.
— Doorgronden!

ALB.
— Doorgronden... goed! Maar eerst gelooven, Herman!

HANNA.
— Doorgronden... goed! Maar eerst gelooven, Herman!

HERM., *den hamer wegwerpend, neemt Hanna in z'n armen.*
— Myn Hanna, zuster, lievling... ik geloof!

VIERDE BEDRYF.

TWEEDE AFDEELING.

Tooneel: als in de eerste afdeeling, doch zonder de wieg. Het is dag. Op 'n tafel staat 'n glas met bloemen.

LOUISE. DE WALBOURG. *Later* HANNA.

LOUISE, *het kamertje in oogenschouw nemende.*
— Hier moet het wezen. 't Ziet er zindlyk uit.
Dat is de weelde van den arme. Bloemen!
Ik zie ze graag...dit is een gunstig blyk.
Waar bloemen zyn, is 't leven minder dor...
fluisterend.
Wanneer 't gesprek my aanstaat, en ik wil
Het rekken, kryg dan tandpyn...maar niet erg,
Juist erg genoeg om 't blyven te verschoonen...
HANNA.
— Wat is er van uw dienst, mevrouw? Mevrouw!
LOUISE.
— Ge zyt de naaister Hanna Smit? Ziehier
De stof voor 'n japon. Kunt ge in één dag...
HANNA.
— Dat is wat kort, mevrouw, dat zal niet gaan!
Als ik te veel me haast, is 't werken slecht.
Dat zou nadeelig wezen voor m'n naam
Als naaister. 't Goed is beeldig...
LOUISE.
— Kom, één dag!

HANNA.
— Ik mag het niet beloven. 't Zou wel kùnnen,
Maar...als dan later iemand vraagt: wie heeft
U die japon gemaakt? 't Is Hanna Smit
In 't Voorwalstraatje, boven nummer acht...
Dan zegt men dat die Hanna slordig is,
En dit is m'n fatsoen te na, mevrouw!
Ik leerde 't werken van m'n moeder's moeder
Die ook een naaister was. en overal
Geroemd werd om haar netheid...

Men hoort 'n kind schreien.

och, verschoon me...

Hanna af.

LOUISE. DE WALBOURG.

LOUISE.
— Wat zeg je van dien trots op haar geslacht?
DE WALB.
— Dat noem ik adel!

LOUISE.
— Juist! *Noblesse oblige!*

Dat's adel, juist! En minstens even schoon
Als de onze, die tot deugd en eer verplicht,
Omdat eens ridder Dolleman 'n moor versloeg!
Of erger nog, die van verdienste ontslaat,
Omdat het voorgeslacht...

DE WALB.
— Ik hoor 'n kind...

LOUISE.
— Dat zal 't bewuste pleegkind zyn, de spruit
Van meester Puf, haar buurman...met verlof.
Den man die me op wou schikken met 'n staart,
En promoveeren tot 'n zeemeermin...
Dat potlood kwam te-pas: 't was waarlyk tyd!
DE WALB.
— O Majesteit, nog schudt me 't hart van lachen!

Louise.

— Dat viel u maklyk, wyl hy u niet zag.
Maar ik, ik stikte byna in de moeite
Om heel serieus te blyven. En dat moest!
Want de arme, stomp voor jok, is prikkelbaar
Voor spotterny, of wat-i daarvoor houdt.
Had graaf van Weert, Miralde of Hesselfeld,
Of wie ook van de heeren van het hof,
Een zotterny gezegd — het komt soms voor! —
Ik had me waarlyk niet zoo ingehouden,
En, ver van zich gekrenkt te voelen, had
De delinkwent getracht door meetelachen,
Z'n dwaasheid omtemunten in *bon mot*.
Daar is ze... denk aan tandpyn.

Hanna treedt weder binnen.

Wel, jufvrouw,
Je hebt 'n kindje?

Hanna.

— Ja en neen, zooals
Men 't nemen wil. 't Is van... 'n buurman, die
Z'n vrouw verloor. Twee dagen, korter niet,
Mevrouw, maar dan zal 't af zyn.

Louise.

— Nu, het zy!

de Walb.

— Ik heb wat tandpyn.

Louise.

— Arme zuster... erg?

de Walb.

— Zoo erg juist niet, maar als ik ga...

Louise.

— Ja, juist,
Dan dreunt de tred.

Hanna.

— O, neem weer plaats, mevrouw!

LOUISE.
— Als we u niet hindren...
HANNA.
— Hindren! En 't adres?
LOUISE.
— De hortulanus op Louise's Rust...
Je weet wel, 't park der Koningin?
HANNA.
— O ja!
'k Heb met m'n broeder, en... nog iemand, eens
Daarin gewandeld op 'n zondagmiddag.
Ik had zoo graag de Koningin gezien.
Men zegt, zy is 'n schoone vrouw...
LOUISE.
— Zóó, zóó!
Niet leelyk, maar byzonder mooi juist niet.
HANNA.
— Is 't waar, dat zy zoo trotsch is als men zegt?
LOUISE.
— Dat heb ikzelf niet ondervonden, maar
Ik spreek haar nooit. M'n zuster kent haar beter.
DE WALB.
— Ze is tegen groote heeren taamlyk fier,
Maar met geringe lieden vriendlyk, zacht...
LOUISE.
Sjt... sjt!
HANNA.
— Dàt mag ik hooren. Maar 't is waar,
Dat zy zoo gierig is? Dat zei m'n buurman.
LOUISE.
— Uw buurman Puf!
HANNA.
— Ge kent hem?
LOUISE.
— Neen... ja... zoo!

HANNA.
— Nu, buurman Puf zei dat ze gierig was.
Hy had uit nood zich by haar aangemeld,
En vraagde 'n aalmoes...
LOUISE.
— Juist, ik weet er van.
HANNA.
— Ze had hem, zegt-i, allerlei gevraagd,
Van dit, van dat, van wat-i daaglyks at,
En hoeveel kindren, en hoe oud... en alles!
En toen... de man, zoo zegt-i, had expres
Een kind drie, vier, er by gejokt...
LOUISE.
— Ah, ah!
HANNA.
— En dacht: voor ieder kind 'n tientje... mis!
Ze deed hem krapjes-aan den dag betalen,
Dien hy verzuimd had door z'n gang.
LOUISE.
— En jy,
Zeg, Hanna, vond je dit niet goed?
HANNA.
— Ik heb 't
Zoo ernstig nog niet overdacht. Maar nu...
LOUISE.
— Zeg, had de Koningin dien man...
HANNA.
— 't Is waar,
Dan had ze hem gestyfd in 't liegen, en...
LOUISE.
— In 't beedlen.
HANNA.
— Ja. En ook...
LOUISE.
— In wat nog meer?

HANNA.

— In... in... ik spreek niet gaarne kwaad van hem,
Vooral omdat-i gister my...

LOUISE.

— Hy drinkt,
Die buurman Puf!

HANNA.

— Nu, als mevrouw het weet,
De waarheid is het!

LOUISE.

— Juist. Wie weet of zy,
De Koningin die, naar men zegt, zich veel
Op menschenkennis toelegt...

HANNA.

— Zoo zal 't wezen!
Z'n neus ziet, wel bezien, 'n beetje rood.
En bovendien, nu ik het wel bedenk,
Hoe kan het mensch aan elk die haar komt plagen...
De tientjes groeien haar niet op den rug,
Zoo min als my. En geeft ze aan één te veel,
Dan blyft haar gauw niets over voor 'n ander,
Noch voor zichzelf, dat's klaar. De koning...

LOUISE.

— Stil...
Ik hoor je kindje, meen ik.

HANNA.

— Neen, het slaapt.

LOUISE.

— Dat is toch waarlyk geen geringe taak,
Je met de zorgen voor zoo 'n wicht...

HANNA.

— O neen,
Ik doe het graag.

LOUISE.
— En benje niet bevreesd,
Dat dit je schaden zal aan uwen naam?
Niet ieder weet toch dat dit kind je vreemd is...
En je fatsoen!
HANNA.
— Ik kon het arme schaap
Niet vruchtloos kryten hooren om z'n moeder.
Dat doet zoo zeer, mevrouw! Den eersten dag
Toen 't wicht my riep — och, 't riep me zeker niet,
Maar 't klonk me zoo. Ik hoorde 't hier, mevrouw! —
Toen was het, of een stem my zeide dat
Die arme moeder slechts gestorven was,
Om eens met my een proef te nemen, of
Ik wel m'n plicht zou doen.
LOUISE.
— Nu, plicht was 't niet!
HANNA.
— Ja toch, 't was plicht. De vader... och, mevrouw,
Dit doet niet tot de zaak: het kind was wees.
En in den bybel staat dat God een vader
Der weezen is, en ook: zyt Hem gelyk.
Dus moest ik 't kindje tot my nemen, niet?
LOUISE.
— Maar je fatsoen! En dan... de kosten?
HANNA.
— O,
De kosten zyn gering. En myn fatsoen...
't Is waar... m'n naam! Het zou wel jammer zyn,
Als men my om dat arme schaap verdacht...
Ik weet wel dat de menschen graag iets kwaads...
Maar... maar... ik kon niet anders: daarmee uit!
En ook m'n broeder weet het, dat's genoeg.
LOUISE.
— Uw broeder en... die ander!

HANNA.
— Hoe, ge weet?

LOUISE.
— Wel zeker, want jyzelf hebt het gezegd...

HANNA.
— Dat ik verloofd was?

LOUISE.
— Ja.

HANNA.
— Nu, schande is 't niet.

LOUISE.
— En wanneer trouw je?

HANNA.
— Ja... dàt heeft nog tyd!
Het hangt te zamen met de politiek.

LOUISE.
— De politiek? Och, arme zuster! altyd tandpyn?
De politiek.... hoe zoo?

HANNA.
— Zyn 't zinkings, kou?
Ik zal mevrouw wat watten geven.

LOUISE.
— Ja.
Kom, zuster, watten, watten, watten, watten!
En nu, vertel me van je politiek.

HANNA.
— Myn...

LOUISE.
— Vryer, kom, rechtuit, dat is het woord

HANNA.
— Nu ja, m'n vryer is aan 't ministerie...

LOUISE.
— Ah, ah!

HANNA.

— Hy is urist. Mevrouw weet wel
Wat dat beduidt, niet waar?

LOUISE.

— Ten naaste by.

HANNA.

— Nu, telkens als er een minister valt...
Dat noemt men zoo, ik weet niet recht waarom,
Maar als-i... plaats moet maken voor 'n ander,
Dan komt er wat beweging in de zaken.
Dan zet men hier en daar een paardje op stal,
Een ander schuift wat op...

LOUISE.

— Ah, ik begryp!
En hoeveel maal moet een minister vallen,
Voor gy en hy... hoe is z'n naam?

HANNA.

— De Vries,
Albert de Vries.

LOUISE.

— Voor gy en Albert huwt?

HANNA.

— Hoeveel? Dat weet ik niet. De kans staat goed,
Ze vallen tegenwoordig nog-al dikwyls.

De Walbourg bedekt het gelaat met de handen.

LOUISE. *opstaande, als om haren lach te verbergen.*

— Die watten doen je goed... bedek je goed!

HANNA.

— Niet waar, mevrouw, het is 'n kostlyk middel.

LOUISE, *weder plaats nemende.*

— En hoeveel brengt hem die betrekking op?

HANNA.

— Dat mogt wel beter zyn, maar 't is wel ee-
nigszins z'n eigen schuld, mevrouw. Hy meent
Dat hy te goed is voor urist, omdat

Hy... ja, dat is 'n ongeluk, omdat
Hy verzen maken kan. Hy is...

LOUISE.
— Poëet?

HANNA.
— Precies! Dàt is 'n kwaal! Hy noemt de dingen
Heel anders dan ze zyn of heeten, en
Ik gaf m'n beste zondagskleed er voor,
Om hem verlost te zien van...

LOUISE.
— Poëzie.

HANNA.
— Van poëzie, zooals-i 't noemt. Ik weet
Tot nog toe niet wat hy er mee bedoelt,
En heb er geen verstand van. Maar my dunkt
Men hoeft de dingen niet zoo optesieren.
Dat is onnoodig werk, want ja is ja,
En neen is neen, niet waar, en daarmee uit!

LOUISE.
— Maar is zyn poëzie dan leugen?

HANNA.
— N...een,
Maar... waarheid, ronde flinke waarheid ook niet,
En ik begryp er niets van...

Herman treedt binnen.

LOUISE. HANNA. DE WALBOURG. HERMAN.

HERM., *norsch.*
— Goeden dag!

Hy valt plomp neer op den stoel by het tafeltje waarop 't glas met bloemen staat, en laat het hoofd op de hand zinken.

HANNA.
— Dat is m'n broeder. Herman, heb je nieuws?

HERM., *a. v.*
Ik weet nu iets... z'n naam! Hy heet Van Weert,
Een graaf, of zoowat...

LOUISE.
— Hoe?

HERM., *a. v.*
— Ik zal 'm graven!

LOUISE.
— Wat is er?

HERM., *a. v.*
— Stil, jufvrouw, dat's ònze zaak!

DE WALB., *zich naast den stoel der Koningin plaatsende.*
— Kom zuster, laat ons gaan... 't is hier niet goed.

LOUISE, *haar afwerende.*
— Ik blyf! Spreek op, m'n vriend, misschien kan ik
Je helpen in je zaak met graaf Van Weert.
Ik ken hem, en ik zou misschien...

HERM.
— Ta... ta...
Jufvrouw, mevrouw, of wat je bent, ik wensch
Je geen geluk met zulk 'n kennis! En ik doe
M'n zaken zelf.

HANNA.
— Maar Herman, wees beleefd!

HERM., *in woede opstaande.*
— Beleefd? Wie durft hier spreken van beleefdheid?
Eisch van een dollen stier beleefdheid... niet van my!
Beleefd? O God, als alles in my brandt
Van razerny? Beleefd? Ik wil den hond,
Den lagen laffen booswicht, als dit glas
Verpletteren tot gruis!

Hy werpt het glas op den grond.

Met deze vuist
Wil ik hem knypen, tot z'n schurkenziel

Hem ettrend neus en ooren uitspat... en: beleefd?
'k Wil met m'n tanden hem het hart vermalen,
De vuile bry hem spuwen in 't gezicht...
Beleefd? O God, *myn* Hansje!

Hy valt snikkend op den stoel en met het hoofd op beide handen neer.

HANNA, *hem lief kozende.*
— Lieve Herman!

DE WALB.
— Kom, zuster! Waarlyk, 't is voor u niet goed...

De Koningin staat op, als in beraad te vertrekken.

HERM., *opstaande.*
— Niet goed? Niet goed? Wie, wat, is hier niet goed?
Is 't hier voor jou niet goed genoeg, jufvrouw?
Dan zal je blyven! Wat is hier niet goed,
Jy, lieve kennis van den graaf Van Weert?
Zeg, ben jyzelf wel goed? Ben jy te goed
Misschien, om hier te hooren wat ik zeg?
Is jou wellicht myn taal niét fyn genoeg?
Ga heen dan... blyf... o God, ik kan niet meer!

Hy valt uitgeput op den stoel neer. Op 't oogenblik dat de Koningin vertrekken wil, treedt Albert de kamer in. Zy en de Walbourg blyven, niet geheel op den achtergrond, eenigszins zywaarts staan.

HANNA. HERMAN. ALBERT. LOUISE. DE WALBOURG.

De eeredame schynt Louise te willen bewegen heen te gaan, doch deze weert haar af, en luistert met blykbare aandacht naar 't gesprek der personen op den voorgrond.

ALB.
— Nu weet ik meer... ja, byna alles, denk ik!
De zaak is in de heele buurt bekend.
En niet alleen wie 't was, maar ook waarom?
Ja, 't is een praatje door de gansche stad,
En ieder weet er 't zyne van te zeggen.

Uw naam, m'n beste Hansje, is op de tong
Van iedereen!

HANNA,
— Goddank dat moeder dood is!

ALB.
— En nòg 'n naam!

HERM.
— Van Weert, dit spreekt vanzelf.

ALB.
— Neen, nog 'n andre naam... de Koningin!

LOUISE, *vooruittredende.*
— De Koningin?

ALB.
— De Koningin, mevrouw!
Men zegt dat zy... dat zy... de minnares
Is van Van Weert.

LOUISE.
— Man, ben je dol!

ALB.
— En dat
Het heel schandaal gezocht is, om...

LOUISE.
— Myn God!
Hoe? Welk schandaal?

ALB.
— 't Schandaal hier op den trap...
Gezocht is, om verdenking afteleiden.

De Koningin keert zich snel om, en schynt haastig te willen vertrekken. Ze blyft evenwel alweder op den achtergrond staan, en luistert met zichtbare aandacht.

HERM.
— Ha, dát geeft licht! Dat zal de Koning weten!
Ik ga tot hèm...

HANNA.
— Dat zal je niet!

HERM.

— Hoe nu?

HANNA.

— Ik zeg, dat zal je niet, dat zal je niet!
Als je myn rust iets geldt, zal je dat niet!
O Herman, hoor my! Was, na vaders dood,
Je Hansje u niet gehoorzaam als 'n kind?
Heb ik je niet als vader steeds geëerd?
Je hadt er recht op, broeder, dàt is waar!
Maar... als ik ooit je vreugd gaf, als ik ooit
Je zorg beloonde met aanhanklykheid
En liefde... en als jy ooit je Hansje liefhadt...
Dan smeek ik je, ga niet!

HERM.

— Je eer!

HANNA.

— Myn eer
Woont hier, en niet in het paleis des Konings.
Hier ben ik braaf en goed geweest, en hier
Heb ik beloofd, toen moeder stierf, voor u
Een vrouw, een zuster en een kind te zyn.
Hier heb ik dag en nacht gearbeid, Herman!
Hier is myn heiligdom, hier woont myne eer!
Hier is de tempel van myn hoogheid, die
Getuigenis noch wraak behoeft... ga niet!

HERM.

— Het adelyk kanalje...

HANNA.

— Oordeel niet!
Ons minder nog dan andren voegt het oordeel:
Wy weten, Herman, hoe de schyn bedriegt.
En... en... al ware 't anders! mogen wy
Het gif der tweedracht in de harten zaaien?
Die arme Koningin te schande...

LOUISE, *vooruittredende.*
— Ja, dat moet!
Dat zyt gy aan uw eigen eer verplicht.
HANNA.
— 'k Ben aan m'n eer verplicht om goed te zyn,
Niet om beulin te wezen van 'n ander!
LOUISE.
— Ge zyt uzelf de naaste...
HANNA.
— Juist daarom
LOUISE.
— Ge hebt een broeder...
HANNA.
— Zy een echtgenoot!
LOUISE.
— Ge zyt verloofd...
HANNA.
— Zy ook, en meer... gehuwd!
LOUISE.
— De gansche buurt wyst u met vingers na...
HANNA.
— Haar treft de vloek van 't heele land!
LOUISE.
— Ge hebt
Niets dan uw eerlyke armoe...
HANNA.
— Dat is meer
Dan haar geschonden hoogheid wezen zou!
LOUISE.
— Ge zult eens moeder zyn...
HANNA.
— Zy is het reeds!
LOUISE.
— Uw kindren hebben recht op goeden naam...

HANNA.

— Die moeten zy zichzelven maken...

HERM., *die gedurende dit laatste tooneel z'n zuster met verbazing heeft aangestaard.*

— Hanna,
Ik ken u niet... myn God, je bent veranderd!
Vanwaar op eens die toon, die stem, die blik...

HANNA, *de beide handen tegen de borst drukkende.*

— Hier staat het, Herman, hier! Daar is een kracht,
Uit hooger kracht gesproten, die het hart
Des menschen opheft... gloed die alles kleurt,
Die 't lage hoog maakt...
Albert, Albert,
O, nu begryp ik poëzie! Ik wil niet laag,
Niet klein, gemeen zyn... neen, ik wil niet!
Heeft zy misdaan, die arme Koningin,
Dan zal 't besef haar foltren zonder my.
Ik wil myn deel niet aan de marteling
Die zeker eens 't gevolg is van haar fout.
En als ze eens jammerend haar val vervloekt,
Zal niet myn naam gemengd zyn in dien vloek!

LOUISE.

— Dit alles is wel zeer grootmoedig, maar...
Uw plicht is toch, den Koning...

HANNA.

— Neen, neen, neen!

LOUISE.

— Dan ga ikzelve.

HANNA.

— Gy, mevrouw? Hoe... gy?

LOUISE.

— Ikzelf. Ik zal hem zeggen dat...

HANNA, *terwyl zy de Koningin het pakje aanbiedt, op strengen toon:*

— Mevrouw,
Ziehier de stof voor uw japon terug,
Ik heb geen tyd voor u te werken... ga!

Op dit oogenblik steekt iemand als lakei gekleed, het hoofd door de deur, en komt behoedzaam binnen. De Koningin treedt zywaarts terug.

HANNA. ALBERT. HESSELFELD, *als lakei.* HERMAN. *Eenigszins achterwaarts*, LOUISE *en* DE WALBOURG.

HESSELF.
— Ben 'k hier terecht by jufvrouw Hanna Smit?
Myn heer, een heer van 't hof, heeft van de zaak
Gehoord...

HERM. *ruw.*
— Van welke zaak?

HESSELF.
— Nu ja... de zaak
Die ieder weet...

HERM. *a. v.*
— Wat gaat jouw heer dat aan?

HESSELF.
Hy weet hoe schandlyk gy belasterd zyt,
En hoe de graaf van Weert... Men raadt u aan,
Te klagen by den Koning. Graaf van Weert
Wàs op Louise's Rust... er zyn getuigen.
Men wil u bystaan, uit... rechtvaardigheid,
Uit menschlykheid, ja... uit menschlievendheid,
En... om de goede zeden...

LOUISE, *snel vooruittredende.*
— Scheer je weg!
't Lakeienpak flatteert je, Hesselfeld!
Het past je!

HESSELF.

— Majesteit!

ALLEN.

— De Koningin!

Hanna laat het pakje vallen. Pauze. Hesselfeld die vertrekken wil, wordt door Louise met 'n gebiedende beweging der hand teruggeroepen.

LOUISE.

— Raap op!

Hesselfeld gehoorzaamt, en biedt Hanna, in gebogen houding het pakjen aan. Pauze. Nadat Hanna 't pakje heeft aangenomen, wyst Louise Hesselfeld de deur. Hy sluipt bukkend heen.

HANNA. LOUISE. DE WALBOURG. ALBERT. HERMAN.

LOUISE.

— Vaarwel... of neen: tot weerziens, Hanna!
Ik mag wel Hansje zeggen... niet? Dat stemt
Met myn gevoel voor u! By God, ik heb
Wel lager titels...

Ze strekt de handen over Hansje's hoofd uit.

wees gezegend, edel kind!

Voor het scherm valt, staren Hanna, Herman en Albert haar eenige oogenblikken in sprakelooze verbazing na.

VYFDE BEDRYF.

Tooneel: warande op LOUISE'S RUST. Linkerzyde, linker helft der achterzyde (waarin een dubbele deur) en voorste helft van de rechterzyde: kamerwand. Rechts-achter en achter-rechts, tuin en ingang van een park, met standbeelden en bloemvazen op voetstuk. Rechts op den voorgrond: fauteuil en tabouret. Daar-achter, tegen den wand, onder 'n venster, een tafel, waarop eenige boeken. By die tafel met den rug naar 't midden een stoel. Aan den linkerkant, vóór, dameswerktafeltje. Behalve de stoel die daarby staat, drie schuins-achterwaarts gerangschikte stoelen.

DE WALBOURG, *alleen*, (*linker voorhoek*) *bezig met tapisserie-werk. Niet te spoedig na 't ophalen der gordyn*, DE KONING, (zwart jasje) *haastig door de achterdeur binnentredende. Hy loopt snel op de linker zydeur toe.*

KON., *gejaagd.*
— De Koningin is binnen?

DE WALB., *opstaande.*
— Hare Majesteit
Reed uit, doch is misschien terug.

KON., *met blykbare teleurstelling.*
— Ga zien!

De Walbourg links af.

KONING, *alleen. Hy gaat in blykbare gemoedsbeweging op-en-neder.*

— Van Weert schynheilig? Nu, dat ziet men meer!
Maar dat ikzelf een oogenblik kon meenen...
't Is onvergeeflyk! Zy, zoo fier en edel,

Zy die het hart zoo hoog draagt... foei, foei, foei!
Ik schaam my over 't al te zot vermoeden!
Maar wie kon gissen dat Van Weert... zoo *raide*,
Zoo'n overdeftig man, zoo'n zedepreeker,
Zich inliet met 'n vrouw van lagen stand?
Toch blyft myn argwaan schandlyk, en ik zoek
Vergeving... die ze my niet schenken kan,
Omdat ik... haar niet zeggen durf, waarvoor!

Hy gaat de Walbourg, die terugkeert, haastig te-gemoet.

KONING. DE WALBOURG.

DE WALB.

— De Koningin is nog niet van haar toer
Terug. Verkiest uw Majesteit, dat een
Pikeur... ik weet den weg dien ze afkomt...

KON.

— Neen,

Dat is niet noodig. Ik kom straks terug,
En ga wat wandlen in het park...

Hy treedt op den rechter achterhoek toe, doch keert terug.

Zeg dat ik...

Wie vergezellen haar?

DE WALB.

— De moeder van

Uw Majesteit, de dame van den dag,
En prins Spiridio.

KON., *steeds in blykbare onrust.*

— Zeer wel! Zeg... dat

Ik... hier geweest ben, en terugkom... en...
En dat...

Weifelend tusschen gaan en blyven.

De Koningin is immers wèl?
En... goed gestemd?

DE WALB.

— O, Sire...

KON., *a. v.*

— Juist! Ik ook!
Zeg dat ik haar... zeg dat ik... nergens liever
Met wandlen my vermaak, dan in haar park.
't Is alles hier... zoo smaakvol ingericht!
De lucht is... reiner dan, dan... ergens elders

Hy gaat, doch keert terug.

En zeg vooral...

Hy keert zich driftig van de Walbourg af.

Hoe kan een ander zeggen,
Wat ik niet onder woorden brengen wil!

Koning snel af, in den tuin. De Walbourg neemt hare plaats weder in. Na eenige oogenblikken keert de Koning terug. Hy heeft een roos in de hand.

De bloemen staan hier prachtig in den tuin,
En... alles stemt zoo... geef de Koningin
Die roos, en zeg haar dat... ikzelf die plukte,
En dat ik haar verzoek... verdoemd! Adieu!

Koning snel af, in den tuin. De Walbourg neemt weder plaats.

DE WALBOURG, *alleen, als by 't ophalen der gordyn. Terstond daarop, uit de linker zydeur,* SPIRIDIO. *Later* LAKEI.

DE WALB.

— Welnu, Spiridio?

SPIR.

— 'k Heb hare Majesteit
Het schandstuk blootgelegd, zoo goed ik kon,
Doch zy wist byna alles, voor ik sprak.

DE WALB.

— O, zeker!

SPIR.

— En wat zal ze doen?

DE WALB.

— Ze zal

Het kwaad is goed verkeeren... 'k weet niet, hoe?
Maar zeker is het, dat ze wèl zal doen!

Op haar horloge ziende.

Ze wacht van Huisde hier, en 't meisjen ook.

SPIR.

— Maar ik begryp niet, hoe ze, zonder zich...

DE WALB., *vurig.*

— Te... verontschuldigen? Gewis, dat mag ze niet!
En ook, dat zàl ze niet!

SPIR.

— Maar... zonder zelfs
De zaak te noemen, want reeds dàt is moeilyk!

DE WALB.

— Ge noemt dit moeilyk? Zeg: onmogelyk!
Daartoe zou zich gewis haar mond niet leenen!
Maar wees gerust! Zy zal in 't ryk gemoed
Het middel vinden, om te doen verstaan,
Ook wat niet rein genoeg is voor haar lippen!

LAKEI, *door de achterdeur.*

— De heer van Huisde meldt zich aan, en zegt
Dat hare Majesteit hem wacht.

DE WALB. *tot Spiridio.*

— Ge wilt
Misschien een andren weg uit? Door den tuin?

SPIR.

— O, neen! Van Huisde mag my hier zien, en
Het weten dat... myn levenslust, myn...

DE WALB.

— Geest,
Kom, zeg het maar!

SPIR.

— Welnu, dat ik, en wat
Er in my is, geen deel heeft aan...

DE WALB.

— Aan schelmery,

Dat staat je goed, Spiridio!

Tot den lakei.

— Laat binnen!

Lakei af. Van Huisde binnen. De Walbourg reikt zeer vriendelyk de hand aan Spiridio, die hierop vertrekt.

DE WALBOURG. VAN HUISDE. *Deze staat op den achtergrond in het midden.*

V. HUISDE, *aarselend.*

— Uw dienaar, freule! Hare Majesteit
Heeft my ontboden, en ik kom...

De Walbourg tikt aan een op haar tafeltje staande schel. Lakei binnen.

DE WALB., *zonder optezien.*

— 'n Stoel!

De lakei zet 'n stoel nagenoeg in 't midden van het tooneel, waarop van Huisde plaats neemt, zoodat-i op eenigen afstand schuins achter De Walbourg komt te zitten. Lakei af. Van Huisde geeft aanhoudend blyken van verlegenheid.

V. HUISDE.

— Maar freule, ik hoop toch dat... hoe vang ik aan?
Het was van-daag iets minder guur, maar toch
Zoo warm niet, als 't wel wezen kon.

DE WALB. *a. v.*

— Ei, zoo!

V. HUISDE.

— Hoe maakt het uw papa, de Generaal?

DE WALB., *a. v.*

— Heel wel.

V. HUISDE.

— Nog altyd even vroolyk?

DE WALB., *a. v.*
— Ja,
En eerlyk ook.

v. HUISDE.
— De freule badineert.

DE WALB., *a. v.*
— O, neen!

v. HUISDE.
— 't Geval is epineus. Ik meende...

DE WALB., *a. v.*
— U meende dat het wel nog warmer kòn?
Dat is een schoon geloof, m'nheer van Huisde.

v. HUISDE.
— De zaak is ernstig, freule...

DE WALB., *a. v.*
— Zeker!

v. HUISDE.
— Als
Niet Hesselfeld uit haat, en... om Van Weert...

DE WALB., *ziet op haar horloge. Naar den achtergrond gaande, in 't voorbygaan.*
— Heeft u den man gezien, die u dien stoel
Daar bracht, m'nheer van Huisde?

Zy opent de achterdeur, en ziet in de antichamlre.

v. HUISDE, *zich op z'n stoel half omkeerend.*
— O ja, maar... wat
Beduidt die vraag?

DE WALB., *door de achterdeur ziende.*
— Ik wilde u zeggen...

Zy sluit de achterdeur, loopt haastig naar het werktafeltje, neemt de daarop neergelegde roos, en gaat snel naar de linker-zydeur. In 't voorbygaan:

dat...
Die man een eerlyk man is. Anders niet.

De Walbourg af, in de kamer der Koningin.

v. Huisde, *alleen. Hy loopt toornig heen-en-weer.*

Men zou... ik wil... ik moet... het is verbazend!
Ik ben, geloof ik, woedend. En ik zou,
Als niet 'n grondbeginsel me weerhield...
Dan zou ik... ja, dan zou ik razend zyn!

Louise (zwart fluweelen kleed met sleep. Waaier. Juweelen diadeem. Overigens geen versierselen.) *gevolgd door de Walbourg, treedt langzaam binnen. Ze heeft de roos op hare borst. Zonder op van Huisde acht te slaan, die herhaaldelyk diep buigt, zet ze zich, met den rug naar 't midden gekeerd aan de tafel, waar zy eenige boeken opneemt en rangschikt. Daarna schynt ze in gepeins verzonken, als zich gereedmakende voor het nu volgend tooneel. De Walbourg heeft Hanna, Herman en Albert door de achterdeur binnengelaten, en aan de linkerzyde eenigszins, doch niet geheel nog, naar den voorgrond geleid. Van Huisdé staat by z'n stoel, in 't midden, achterwaarts. De drie bezoekers, die onderling fluisteren, worden door De Walbourg met 'n wenk tot stilte en aandacht vermaand. Pauze. Van de linkerkant des toeschouwers af gerekend, bevinden zich de personen in de volgende orde:*

De Walbourg. Hanna. Albert. Herman. Van Huisde. Louise.

Louise, *zich op haren stoel omwendende.*

— Weest niet verlegen, kindren!

Ze wyst de stoelen aan, naby De Walbourg's werktafeltje.

Neemt dáár plaats!

Ze staat op, zonder voor-als-nog naar de linkerzyde te treden, en moedigt met 'n wenk de bezoekers uit, te gaan zitten, 'tgeen op het voorbeeld van De Walbourg, die haar werk ter-hand neemt, geschiedt. Van Huisde staat altyd in 't midden.

Die dame kent ge! 't was m'n zuster, die
Zoo'n tandpyn had... ge weet wel? Deze heer

Van Huisde buigt.

Is... een notaris. Hy mag alles hooren —
Jazelfs, hy moet het hooren! — wat ik zeg.
Eenvoudig is 't! Ik heb u hier geroepen,
Om u, in zyne tegenwoordigheid...

Ze nadert nu met iets plechtigs in gang en houding, de bezoekers, die opstaan. De Koningin spreekt zeer langzaam, en met eigenaardigen nadruk.

Een blyk te geven van myn achting. U...

Ze reikt Albert de hand. Deze strekt de zyne niet uit, voor ze zegt:

De hand! En u...

als voren, tot Herman die almede blyk geeft van beschroomdheid.

De hand!

tot Hanna.

En u... een kus,
Myn Hansje!

Ze kust Hanna die in gebogen houding staat, op het voorhoofd.

Gaat nu zitten, dáár, en luistert!
En wat ge niet terstond begrypt, zal later...

Ze neemt plaats op de fauteuil. (Rechter-voorhoek) De Walbourg borduurt. Hanna, Herman en Albert luisteren met ingespannen aandacht. Uit hun gelaatstrekken blykt, dat zy in den beginne Louise's woorden niet begrypen, doch dit verandert van-lieverlede in blykbare belangstelling. De Koningin spreekt langzaam en, op weinige uitzonderingen na, toonloos. Er blykt dat zy 'n zichzelf opgelegde rol speelt, en zich dwang aandoet.

Neem plaats, m'nheer van Huisde! Ik was zoo vry
U hier te ontbieden, om u een verzoek
Te doen, dat...

VAN HUISDE.

— Majesteit...

LOUISE.

— Blyf zitten. Ik
Heb van uw roem als rechtsman veel gehoord,
En wilde...

VAN HUISDE.

— Majesteit...

LOUISE.

— Blyf zitten. Eerst
Iets anders nog: hebt gy verstand van vlinders?

V. HUISDE.

— Maar, Majesteit...

LOUISE.

— Blyf zitten. Hebt gy ooit
Zoo'n beestje, fladdrend, tegenstrevend, op
Een schyf van kurk genageld? Blyf toch zitten!
Dat is voor sommigen een groot vermaak...
Ze noemen 't, meen ik, entomologie.
Men stoort zich, schoon het diertje niets misdeed,
Niet aan z'n angstig spartlen. Met een speld
Prikt men 't meedoogenloos door 't lyfje heen...
Een slecht entomoloog, die dit niet kan,
En die zich roeren laat door de onschuld van
Zoo'n beestje! Als 't nog 'n slang was, of 'n wesp,
Een skorpioen, 'n pad, 'n adder... dan, ja dan,
Dan zou ikzelf — wie weet! — het naglen op
'n Plank, en my niet storen aan 't gespartel,
En slaan met vasten hand den priem door 't hart!

V. HUISDE.

— Maar Majesteit...

LOUISE.

— Blyf zitten. Nu ter-zake!
't Is u misschien bekend, dat myn vermaak,
Hier op Louise's Rust...

v. HUISDE.

— Ik bid u, Majesteit,
Het was uit bestwil... en ik meende...

LOUISE.

— Ook ik
Doe alles wat ik doe, uit bestwil, schoon
Men daarmede een chaussee plaveit, die niet
Precies ten hemel leidt, m'nheer van Huisde!
Met haar waaier spelende.
Uit bestwil dan, vermaak ik my zoo goed
En kwaad ik kan. Ik slaap, en droom, en eet,
En drink, en lees, en schryf, en ryd, en wandel,
Ontvang bezoek...

v. HUISDE.

Maar Majesteit...

LOUISE, *den waaier driftig toeslaande, zeer forsch.*

— Ga zitten!
Op-nieuw gedwongen kalm en met den waaijer spelend.
Helaas, aan al dat tydverdryf komt eens
Een eind! De geest, de ziel, 't gemoed...
Al wat ik u van ziel en hart kon zeggen,
Weet gy zoo goed als ik, m'nheer van Huisde...

v. HUISDE.

— Maar, Majesteit, ik dacht, ik meende...

LOUISE. *a. v.*

— Blyf
Toch zitten! Meen niet, dat ik u verzoek
Om een verhandling over fysiologie,
Om psychologische vertoogen, neen!
Noch om 'n studie over zeedlykheid,
Of preeken over eer en deugd. o neen!
Al zy 't dan, dat gy in dit alles zeer
Ervaren zyt...

v. HUISDE.
— Ik kan uw Majesteit
Verzeekren...
LOUISE, *a. v.*
— Blyf toch zitten, en verzeker
Niet meer dan aan 'n wysgeer past. Ik gis
Dat ook filosofie uw vak is... maar
Het Recht, de Rechten, is toch hoofdzaak, niet?
v. HUISDE.
— Voorzeker, Majesteit, maar...
LOUISE. *a. v.*
— Blyf toch zitten!
Ik heb u 'n bekentenis te doen,
Iets zeer vertrouwlyks, iets, iets... dat men niet
Dan aan dezulken openbaart, wier eer
En rechtsgevoel...
v. HUISDE,
— O, Majesteit, m'n dank...
LOUISE, *a. v.*
— Dat's wèl! Maar blyf toch zitten, *Doctor Juris!*
Ik zeg u dan... de Walbourg weet het, maar
Zy is ook de eenige! Ge kunt toch zwygen?
v. HUISDE.
— O, Majesteit, die eer... myn woord...
LOUISE., *a. v.*
— Blyf zitten.
Ik zeg u dan... maar 't valt me waarlyk zwaar,
En 'k reken op uwe eer, m'nheer van Huisde...
Blyf zitten toch! De zaak is, dat ik my,
In-weerwil van dat slapen, ryden, lezen...
De zaak is dat ik... my verveel, ziedaar!
Het is er uit!
v. HUISDE.
— Maar Majesteit. .

LOUISE. *a. v.*

— Blyf zitten.
Hebt ge in myn park, daar, rechts van de inrylaan,
Dien vyver wel gezien, met karpers?

v. HUISDE.

— Ja,
Maar... Majesteit...

LOUISE, *a. v.*

— Blyf zitten. Hoor my aan,
En toon u myn vertrouwen waard. Toen ik
Het eerst de kwaal die my verteert, ondekte,
Beproefde ik vele middlen tot herstel.
'k Studeerde uit wanhoop in de Aglaia. Toen
Las ik proces-verbalen van... ge weet wel?
Geachte-sprekerswysheid, en... en... en...
Gyzelf waart... spreker, meen ik, en... geacht,
O zeer! Dit weet ik. Maar m'n kwaal weerstond
Den breeden stroom van wysheid en geachtheid:
Zoo'n kwaal is dom, dit ziet ge. Maar... *qu'y faire?*
'k Heb daarop troost gezocht by vogels,
By lysters, vinken, kraaien en kanaries,
By eksters, beo's, spreeuwen, papegaaien...
Och alles zonder baat, m'nheer van Huisde.
Ten einde raad liet ik dien vyver graven,
En plaatste daar 'n tal van karpers in...
Oók schepsels die niet schittren van vernuft,
Helaas! Hebt gy verstand van karpers?

v. HUISDE.

— Neen,
Doch als uw Majesteit het wenscht, zou ik...

LOUISE, *a. v.*

— Zoudt gy verstand van karpers kunnen krygen?
Dit eisch ik niet, het waar te veel verlangd.
Ik wou alleen... ja dit nog: ook die vyver

Verveelde my. Zoo'n visch, geacht misschien
By medekarpers en konsorten, en *expert*
In zaakjes die... kort-om, ik vond geen baat!
En daarom nu, *en désespoir de cause*,
Zoek ik op 't oogenblik — ge raadt het al! —
M'n troost in en. to. mo. lo. gie: blyf zitten!
Maar ook aan dat vermaak komt eens 'n eind,
En bovendien... 't is jammer van de spelden!
Wat anders dus! Ik zocht, en zocht, en vond
Een onderwerp tot tydverdryf... uniek,
Grossartig, majestetisch, *impayable!*
Ik wil — het plan is stout, maar 't lacht me toe —
Me wyden aan het vak waarin gy uitmunt,
'k Wil in de Rechten, of in 't Recht, studeeren.
Die domme karpers... nu, de vyver wordt
Gedempt... wilt gy in 't Recht m'n leeraar zyn?

v. HUISDE.

— Doch, majesteit...

LOUISE, *a. v.*

— Blyf zitten. Ik begryp
Wat ge my vragen wilt? Of ik latyn
Versta? Och, bitter weinig. Is dat noodig?

bladerende in de eerste pagina's van 'n lyvig boek:

'k Heb hier 'n woordenboek... *a*, *absque* en *abacus*,
Ambages... zyn die noodig by de Rechten?
Ambitio, *ambire*, rondgaan... hè?
Ambire... slentrend rondgaan uit ambitie?
En... *alibi!* Wat is dat, *a. li. bi?*
Me dunkt, het is 'n zonderlinge taal,
We kunnen dat latyn wel overslaan.

Ze slaat het boek toe.

Wilt gy m'n leeraar zyn, m'nheer van Huisde?

v. HUISDE.
— Maar, Majesteit, ik weet niet...

LOUISE, *zeer langzaam van toon veranderende.*
— Hoe? Ik
Hoop toch, dat ge weet wat Recht is!

v. HUISDE.
— Majesteit,
Ik smeek u...

LOUISE. *a. v.*
— Smeeken hoort by Recht niet,
Dit weet ik zonder *abacus*, goddank!
Houd my niet voor nog dommer dan ik ben,
Al vondt ge my wat zwak in *a*, *ab*, *abs*,
En in het juist begrip van *alibi.*
Wat is een *alibi?* Kom-aan, laat hooren,
Wat is een *alibi*, m'nheer van Huisde?

Hanna schynt aan de Walbourg te vragen: is hy de man? *Deze weert haar zacht af, en noopt haar met 'n wenk, te zwygen.*

v. HUISDE.
— Graaf Otto...

LOUISE, *streng.*
— Graaf Van Weert is eerlyk man,
En heeft met alibiën niets te maken.
Ik vraag aan *U:* wat noemt ge een *alibi*,
In uw latyn of in uw Rechten?

Spottend.
Hoe,
Ge noemt u doctor, leeraar, in die dingen,
En laat uw leerling smachten naar wat licht?
Dat is niet edelmoedig.

v. HUISDE.
— Majesteit...

LOUISE.
— Blyf zitten. De *facultas* — noem ik 't goed? —
Docendi is my niet gegeven, maar
Ik denk toch, dat 'n les van my... in de en-
tomologie by-voorbeeld, met 'n proef
In *vili animâ*, u duidlyk wezen zou!
v. HUISDE.
— Ik smeek u, Majesteit... het was uit bestwil!
LOUISE, *spottend*.
— Om niet den grond van 't dierbaar vaderland
Te drukken? Zeker, dat is Recht, en zelfs
Bestwillig edel. Is dit alles? En
Kan ik, doordrongen nu van dit besef,
Terstond gaan promoveeren met de kap?
Of zit de studie van het Recht nog dieper?
Ik wacht!

v. HUISDE.
— Maar, Majesteit, ik ben...

LOUISE.
— Blyf zitten.

Ik wacht! Welnu? Nog-eens: ik wacht!

v. HUISDE.
Ik ben...

LOUISE.
— Ge zyt? Ik wacht.

v. HUISDE.
— O, Majesteit...

LOUISE.
— Ik luister.

Kom-aan, ik wacht! Of zou de vlinder soms
De speld niet waard zyn?

Hanna wordt door De Walbourg op haren stoel teruggehouden. Ook Herman schynt te willen spreken, doch wordt telkens door de Walbourg met 'n wenk tot stilte vermaand.

v. HUISDE.

— Majesteit, ik wil
Vergoeden, schaadloos stellen... men kan vordren
Een som...

HERMAN, *opvliegend.*

— Neen!

De Walbourg zet hem neer.

LOUISE, *nog altyd met gedwongen kalmte.*

— Schaadloos stellen? Wie en wat?
My, voor de niet ontvangen les in 't Recht?
Vergoeden? Wat? Waarmee? Zyt ge zoo ryk?
Meent ge alles met 'n weinig geld... o, o,
Ge stelt niet eens my schaadloos voor m'n karpers,
En zoekt het Recht in d' opslag van uw mouw!

Met eenige verheffing van stem, daarna vry snel losberstende in hevigheid.

Kom-aan, m'nheer van Huisde, spreek! Weet gy
Nog altyd niet wat Recht is? Spaar uw mouw!
Ik vorder antwoord!

Opstaande. Ook van Huisde staat op.

Antwoord!

Ze gaat een schrede op hem toe.

Antwoord!

v. HUISDE.

— Ik...

HANNA *vliegt op, en valt voor de voeten der Koningin neder.*
— Genade voor dien man!

LOUISE.

— Sta op, m'n kind!

tot van Huisde.
Weet gy nog altyd niet wat Recht is?

tot Hanna.

Op!

Uw plaats is dáár niet! Op, sta op!

Terwyl ze met de linkerhand Hanna opricht, strekt ze de rechter, waarin zy den waaier houdt, naar van Huisde uit.

Gy... neer!

Omlaag... neer... lager... op den grond!

Van Huisde, die zich, met schokken en tegenstrevend, al dieper boog, valt by 't laatste woord, met gebogen hoofd, op de knieën voor Hanna neder.

Ziedaar myn Recht!

De Koningin-Moeder vertoonde zich gedurende eenige oogenblikken in de linker zydeur, en blyft, even als Herman, Albert en de Walbourg, roerloos staan. Pauze.

Een exekutie, moeder!

VORIGEN *en* KONINGIN-MOEDER.

De Walbourg schynt met groote aandacht in den tuin te staren.

LOUISE.

— Het is genoeg!

Van Huisde staat op.

DE WALB.

— Ik zie z'n Majesteit

Ginds wandlen in de allee...

LOUISE.

— O, dat is heerlyk!

Mama, ik bid u, roep den Koning hier!

Ik voel behoefte hem te spreken, en

Te zeggen dat ik... zyn bevel volbracht!

En dat ik...

fluisterend en snel.

zeg hem alles, àlles, moeder!

luid.

En dat ik deed... wat hy bevolen heeft,
Stipt, stipt, wat hy gelastte!

fluisterend.

Alles, moeder!

Koningin-moeder af, in den tuin.

VORIGEN, *zonder* KONINGIN-MOEDER.

LOUISE, *tot Van Huisde.*

— Ge kunt vertrekken. Wisch uw knieën af,
En wat er verder aan u vuil mag zyn.
Zorg dat ge niet z'n Majesteit ontmoet!
Ik raad u dit in uw belang. Het hart
Des Konings gruwt van laagheid, en hy zou...
Wat my betreft, ge weet misschien, het is
Van avend op Louise's Rust soiree...
(De Walbourg, laat den vyver wat-i is,
We kunnen onze karpers nog niet missen!)
Ge zult me zeer verplichten met wat hoofdpyn,
Koliek of podagra... de keus is vry,
Doch liefst zag ik de kwaal wat chronisch. Ga!

Van Huisde af, door de achterdeur.

VORIGEN, *zonder* VAN HUISDE. *Later* LAKEI.

LOUISE, *niet zonder blyk van vermoeienis, weder plaats nemende, nu op den stoel, dien ze byna geheel van de tafel heeft afgewend. Ze wenkt ook de anderen te gaan zitten.*

— Dat is verricht! En nu een woord aan u,
M'n kindren! Hanna, hebt gy alles goed
Begrepen, wat hier voorviel?

HANNA.

— Majesteit,
Om... heus oprecht te zyn, in het begin

Was 't my wat vreemd... niet alles even duidlyk.
Maar later, èn vooral toen Herman „neen!" riep...

LOUISE.

— Toen werd de zaak u helder?

HANNA.

— Ja, o ja!
Zóó helder, dat ik alles met hem leed,
En schaamte voelde dat de man, om my,
Zoo vreeslyk werd gepynigd door beschaamdheid.
Ik zou 't niet overleven, dunkt me!

LOUISE *tot Albert en Herman.*

— En gy,
Poëet, en gy... zegt, kunt ge nu berusten
In het gebeurde?

ALB.

— O, Majesteit, ik heb
Geen wraak gezocht!

LOUISE.

— Ook ik niet! Maar, herstel
Van eer voor uwe bruid, voor uwe zuster.
tot Herman.
Zyt gy voldaan?

HERM.

— Mevrouw, ik... kan niet... spreken.

LOUISE, *opstaande.*

— Welnu... ik hoop u allen weertezien,
En wil dat ge eenmaal zeegnen zult, wat eerst —
En zeer te-recht! — u zoo geschokt heeft. Gaat...

Gedurende de laatste woorden is een lakei binnengetreden. Hy ging achter de bezoekers om, en sprak zacht eenige woorden tot De Walbourg, die daarna opstond, en nu de Koningin nadert. Lakei naar de achterdeur, waar-i staan blyft.

DE WALB.

— De jonker Schukenscheuer vraagt gehoor.

LOUISE.

— Wel zeker! Dat ontbrak nog. Laat hem zeggen
Dat ik op Vrydag iedereen ontvang,
En dat hy komen kan als ieder komt,
Maar nu niet, en ook hier niet!

De Walbourg gaat naar de achterdeur.

Zeg
Gyzelf hem, dat ik niet begryp, wat hem
Zoo stout maakt, buiten'styds, en hier...

Op het oogenblik dat de Walbourg het vertrek verlaat.

neen, wacht!

Ze bezint zich eenige oogenblikken.

Zeg niets!

tot den lakei.

Laat binnen!

Lakei af. De Walbourg neemt hare plaats weder in. Louise zet zich op den fauteuil.

VORIGEN. VON SCHUKENSCHEUER.

Na, by 't binnentreden, een diepe buiging voor de Koningin gemaakt te hebben, nadert Schukenscheuer den voorgrond. De blikken die hy nu, en gedurende dit geheele tooneel, op de bezoekers werpt, getuigen van z'n teleurstelling, de Koningin niet alleen te vinden. De KONING *en de* KONINGIN-MOEDER *vertoonen zich aan den ingang van den tuin. De eerste leunt tegen den piedestal van een bloemvaas.*

LOUISE.

— Wat's er van uw dienst?

V. S.

— Ik wilde uw Majesteit... maar, Majesteit...

LOUISE.

— Laat hooren, jonker!

v. S.

— Majesteit, ik wilde...

Ik kan...

LOUISE.

— Welnu, ik luister.

v. S.

— Maar ik kan...

LOUISE.

— Is 't 'n geheim?

v. S.

— Ja, Majesteit! Het is...

LOUISE.

— Is 't 'n fameus geheim?

v. S.

— Ja, juist, fameus!

LOUISE.

— Fameuze zaken moeten ruchtbaar zyn,
Een stille faam is 't ware niet. Spreek op!

v. S.

— Maar, Majesteit, het is onmogelyk!
De zaak is... delikaat, zeer delikaat!

LOUISE.

— Een middel tegen 't staamlen?

v. S.

— Neen, o neen!
Maar, Majesteit, ik kan... hier... waarlyk niet...

LOUISE.

— Kom-aan, ik zal je helpen, jonker! By
Domeinen is een vakature, en ge wilt...

v. S.
— O zeker, Majesteit, maar... dat...

LOUISE.
— Ge weet
Misschien, dat ik, zoowel naar recht als smaak,
Geen invloed hebben mag, noch wil, op het
Begeven van 'n ambt...

v. S.
— Maar, Majesteit,
Ik had... iets anders... iets... iets... wel fameus!
Er is... gevaar!

LOUISE.
— Voor 't land?

v. S.
— Neen, niet voor 't land
Maar voor...

LOUISE.
— Domeinen?

v. S.
— Neen, maar voor...

LOUISE.
— Voor wien?
Voor u?

v. S.
— O, neen! Er is gevaar...

LOUISE.
— Voor uw geheim?
Is 't kostbaar?

v. S.
— Ja! Ja, Majesteit, bepaald!

LOUISE.
— Dan vind ik 't wreed, u daarvan te berooven.
Ik houd my aan die vakature by

Domeinen. Luister! In het algemeen
Laat ik me niet met zulke zaken in,
Maar... daar ge veel verdienste hebt... ja, gy!
Méér inderdaad, dan aan uzelf bekend is...
Doch my is 't helder op dit oogenblik!
Nu, daarom wil ik u... gehoor verschaffen
By zyne Majesteit, en wel intiemer
Dan anders mooglyk is.

Schukenscheuer geeft blyken van verbazing, en wil spreken. Louise legt hem met 'n wenk 't zwygen op.

De Koning komt
Gewoonlyk 's avends hier, en arbeidt met
Den Graaf Van Weert, tot middernacht, en later.
Wanneer ge u aanmeldt — met uw staat van dienst,
Natuurlyk... en bewyzen van bekwaamheid! —
Dan zal ik zyne Majesteit verzoeken,
By wyze van byzondere gunst, u in
Myn kabinet te ontvangen. En de Koning,
Die dan 't advies van graaf Van Weert terstond...

v. S.

— Maar, Majesteit... ik... ik...

LOUISE.

— Alweer 't geheim?
Als dat u dan zoo vreeslyk nog bezwaart,
Dan kunt ge tevens die gelegenheid
Gebruiken, om u daarvan te ontlasten.

Met 'n wenk dat-i vertrekken mag.

'k Ben zeker, dat men hier of daar u wacht.

Schukenscheuer schynt nog te willen spreken, doch de Koningin ziet hem de kamer uit. Aarselend, buigend, weifelend tusschen ontzag en ontevredenheid, bereikt-i de achterdeur, en vertrekt. Louise staart hem schouderophalend na.

Daar gaat een kandidaat voor de oppozitie...
Het doet me waarlyk leed... voor de oppozitie!

Opstaande, tot Hanna, Albert en Herman.

En nu... ik zeide u reeds, ik wil u weerzien.
Gaat opgeruimd naar huis, en aan uw werk.
Gy dáár... ik hier! Ik bied u geen geschenk...

HANNA.

— O, dat is lief!

Gedeeltelyk uit eigen beweging, gedeeltelyk door 'n wenk van de Walbourg aangemaand, zyn de bezoekers eenigszins teruggetreden. Albert is naby de achterdeur. Hanna volgt hem. Herman blyft weifelend staan, en keert, met blyken van innige gemoedsbeweging, terug.

HERM., *stamelend.*

— Mevrouw, ik was zoo ruw,
En voel me nu... zoo anders! Maar ik kan
Niet uiten wat ik voel. De woestheid van
M'n ziel... hebt gy veranderd in iets lieflyks.
Ik wilde u vragen... maar ik durf niet...

LOUISE, *vriendelyk.*

— Spreek!

HERM.

— U vragen, of...

hartstochtelyk uitberstend, en zeer innig.

Mevrouw, mag ik die roos?

LOUISE.

— Die vraag is 'n geschenk aan my... ik neem
Het aan!

Terwyl zy de roos van de borst neemt.

Die bloem heeft een geschiedenis
Die menig onzer haar benyden mocht!
Ze was — en blyft! — welsprekende bodin,
Getuige, pand, symbool en prys van 't goede!

De roos kussende:

Vaartwel, m'n hartelyke blaadjes... dank!
Ge hebt niet te-vergeefs gebloeid! Ziedaar!
En nu, m'n kindren, laat me alleen. Ik ben
Vermoeid.

Herman drukt, onder 't weggaan, de roos aan zyn lippen. Hy, Hanna, Albert en Herman af. Louise zinkt als uitgeput op den stoel voor de tafel neder, en met het hoofd in beide handen. Zy weent.

LOUISE, *als voren.* DE WALBOURG. KONING. KONINGIN-MOEDER.

De Walbourg, die blyk geeft den Koning en de Koningin-Moeder aan den ingang van den tuin gezien te hebben, blyft na het vertrek der drie bezoekers, links op den achtergrond staan, en schynt met 'n verschrikt gebaar, den Koning opmerkzaam te maken op den gemoedstoestand der Koningin.

De Koning treedt snel eenige stappen vooruit, doch blyft in 't midden van den achtergrond, met blyken van ontsteltenis staan. Ook de Koningin-Moeder treedt nu de warande geheel binnen. Pauze.

Op een wenk van den Koning, verlaat de Walbourg het tooneel. Ze sluipt op de teenen door de linker zydeur, hare blikken onafgebroken op Louise gevestigd houdende.

De Koning en de Koningin-Moeder trachten door gebaren te kennen te geven, wat er in hen omgaat. Zé schynt hem toeteroepen:

„Ziedaar de bevestiging en 't gevolg van alles wat ik u meedeelde, en onder 't oog bracht!"

De Koning doet beurtelings een schrede voorwaarts en terug, en geeft blyk van hevige gemoedsbeweging. Hy slaat zich voor het hoofd, en schynt telkens op Louise te willen toevliegen, doch weifelt tusschen berouw en

schaamte. Eindelyk wenkt hy nu ook de Koningin-Moeder, hem met Louise alleen te laten, waarop zy, hem met 'n streng gelaat aanstarende, langzaam door den tuin vertrekt.

Na Louise eenige oogenblikken zeer ernstig te hebben gadegeslagen, treedt de Koning langzaam vooruit, en legt haar de hand op het hoofd.

LOUISE, *als voren.* DE KONING.

KON.

— Louise!

LOUISE, *verrast opstaande.*

— George!

Ze grypt zyne hand, en wil die kussen. Hy weert haar zacht af.

KON., *met gedwongen kalmte.*

— Deze tranen...

Ik wil, ik zal ze waard zyn! Ik weet alles...

levendig,

Zeg niets, spreek niet! Ik weet, ik weet, ik weet!
Hier in m'n borst roept alles luider, dan
Eén klank het uiten kan!

treurig.

Die werkman heeft
Het juiste woord genoemd: ook ik was... anders!

wild.

By God, 'k zal anders worden dan ik was!

zeer ernstig, zonder emfaze, doch op elk woord drukkende.

Ik wil, als gy, Louise...

zich naar den voorgrond keerende.

myne plaats
Verovren in het hart des Volks...

LOUISE, *dankbaar en verheugd de gevouwen handen omhoog heffend.*

— O, George!

KON., *zeer innig tot Louise.*

— En... 'k wil m'n plaats verdienen in het uwe!

Ze valt hem in de armen.

(*Noot van* 1874.) Ik ben redelyk getrouw gebleven aan myn in de Noot op blz. 65 uitgedrukt voornemen om weinig *legende* te leveren. Onmogelyk was het, me daarvan geheel-en-al te onthouden, gelyk ik had kunnen doen, indien ik voor *volledige* opmerkingen en aanwyzingen plaats gevonden had in 'n afzonderlyke uitgave voor tooneel-*regien*. Dit zou evenwel slechts te-pas komen, indien myn VORSTENSCHOOL de eer eener opvoering in Nederland waard was. By den overvloed van keurige voortbrengselen — vertaalde en onvertaalde — waarover de tooneelbesturen te beschikken hebben, is 't niet vreemd dat dit werk nog altyd niet aan de beurt gekomen is. Onlangs zelfs is my gebleken dat twee direkteuren van een der aanzienlykste theaters in ons land, nog niet eens den titel van myn stuk hadden hooren noemen, toen ik reeds druk bezig was met de korrektie van deze tweede uitgaaf. Dit bewyst ten duidelykste dat het lezend Publiek — welks gekuischte smaak allerwege erkend is — by die tooneelbestuurders niet op 't spelen van m'n stuk heeft aangedrongen, waaruit alweder volgt dat deze industrieelen groot gelyk hadden myn werk te ignoreeren, en zich slechts bezig te houden met de stukken die wèl behagen aan dat Publiek. Hoe dit alles rymt met de zoo spoedig ontstane behoefte aan 'n tweeden druk, is my 'n raadsel. Er is *gebleken* — waarvan *acte!* — dat m'n VORSTENSCHOOL niet goed genoeg is voor het Volk, met welks smaak, oordeel en ontwikkeling de ondernemers van 'n Schouwburgzaak moeten te-rade gaan om zich staande te houden.

Geen of weinig *legende* alzoo, omdat m'n stuk toch niet gespeeld wordt. Ter-nauwer-nood veroorloof ik my 'n paar opmerkingen... waarlyk slechts ter bladvulling, en geenszins omdat nederlandsche tooneelspelers behoefte zouden hebben aan terechtwyzing van den auteur, 'n zwak dat in andere landen wel bestaat, en waarin we dus alweer zoo byzonder gunstig afsteken by 't Buitenland.

De opmerkingen zyn deze:

Ten-eerste. De lakeien in de schouderweer-*scène* moeten zich wel wachten,

hansworstery in hun rol te brengen. De eisch van 't *komische* is hier *onverstoorbare ernst*.

Ten-tweede. Ook jonker *Schukenscheuer* overdryve niet! De akteur die hem voorstelde als *clown*, zou den gek te veel eer aandoen. Hy behoort vooral geen blyk te geven dat-i zich zyner dwaasheid *bewust*, en dus... *wys* is.

Ten-derde. Misschien, helaas, is de opmerking noodig, dat de zwygende *scène* in het laatste tooneel, 'n *zeer grondige studie* vereischt.

Ten-vierde. Wat LOUISE aangaat... doch waartoe meer? Deze schepping, en dus ook de voorstelling van dat karakter op "de planken die de Wereld beteekenen" zyn immers beneden de aandacht van 't nederlandsch Publiek?

---

931. De volgorde myner IDEEN regelt zich geenszins naar den vermoedelyken smaak myner lezers, doch geheel naar de indrukken die ik opving, en naar de huishoudelyke eischen van m' gemoed dat ze te verwerken kreeg. Reeds in **219** gaf ik dit kennen. Het is my onmogelyk verandering te brengen in deze methode, en wanneer ik dit poogde, zou er weldra, by-gebrek aan Ideen, geen volgorde meer te regelen zyn. Het zou me niet bevreemden wanneer sommigen, na 't lezen van *Vorstenschool*, wenschten dat ik „nog-eens zoo'n stukje schreef" doch ik ben wel genoodzaakt daaromtrent alweder naar **219** te verwyzen. Ook in **34**, **112** en **630** zyn dergelyke eischen aangeroerd.

Na zoo'n drama voel ik behoefte aan cyfers. Wie daarvan niet houdt, kan dit nummer overslaan, en voortbladeren tot er weer wat „moois" komt, schoon ik niet verzekeren mag dat-i 't vinden zal.

Maar wel wil ik de weinigen die vermaak scheppen in 't opsporen van verband tusschen oorzaak en gevolg — d. i. hen die ten-rechte den naam van mensch dragen, want hierin bestaat het mensch-zyn — in de gelegenheid stellen, te begrypen waarom dit nummer op 't vorige volgt. Misschien zal men dan tevens geleerd hebben andere leemten in m'n werk aantevullen, of intezien dat het geen leemten zyn. Die bestaan ook elders niet. Wat is, moet wezen. Wat niet is, kàn niet bestaan. De keten die alles aan elkaêr verbindt, is altyd één geheel, en waar wy klagen: er ontbreekt een schakel, of er ontbreken vele schakels, moesten wy zeggen of althans bedoelen: ik zie alle schakels niet.

Oefening in denken kan ons genezen van de verwaandheid om 't verband te ontkennen, van wat ons onzamenhangend voorkomt, of de eensoortigheid van 't schynbaar disparate. Ieder die 'n kind met z'n grootvader ziet, kan toch zonder veel inspanning, uit het bestaan dezer beide individuen besluiten tot de zekerheid, dat ze door 'n tusschengeslacht aan elkaêr verbonden zyn. Wordt nu deze redeneering zooveel moeielyker, wanneer we met 'n òvergrootvader te doen hebben, en dus twee geslachten moeten intercaleeren? Of drie? Of zeven? Of 'n zeer groot aantal generatien? Immers neen. De naastliggende oorzaak onzer fout in dit opzicht, ligt alweer in traagheid. (**460**)

Tusschen m'n *Vorstenschool* en wat er verder in dezen bundel volgt, liggen maar 'n paar geslachten. Toch moet ik om de filiatie duidelyk te maken, vele jaren teruggaan. Ik zal daarby vaak, ja nagenoeg uitsluitend, spreken òver myzelf. Wie dit afkeurt — het is, op 't gezag van 'k weet niet welken salon-wysgeer, mode geworden deze natuurlykheid heel leelyk te vinden — kan zich intusschen vermaken met het opslaan, analyzeeren en weerleggen van **22—28**, **298** en **299**. Ik houd my aanbevolen voor de mededeeling van den uitslag.

In afwachting hiervan, komt het my onnoozele nog altyd zeer natuurlyk en oorbaar voor, wanneer men iets te zeggen heeft over *a*, te spreken over *a*, en zichzelf te noemen, als men iets te zeggen heeft over zichzelf. Het gekunsteld vermyden van deze onfatsoenlykheid is my te hoovaardig, te *hof-artig* namelyk, te valsch-fatsoenlyk, te gemaakt, te onwaar. In 't voorbygaan de opmerking, dat het 'n vreemde fatsoenlykheid is, *zichzelf* gelyk te stellen met viesheden, waarvoor 'n deftig gezelschap den neus optrekt, als-of men 't woord uitsprak, dat CAMBRONNE niet gezegd heeft. Ik vind m'n zelfheid volstrekt niet vies, en durf ze zonder den minsten schroom noemen. *Tant pis* voor de heeren die 't niet durven. Ze zullen daarvoor hun redenen hebben.

Wie den *Havelaar* gelezen heeft, kan weten dat ik in 't voorjaar

van 1856, Rangkas-Betoeng, de hoofdplaats van Lebak, verliet ten-einde den Gouverneur-Generaal DUYMAER VAN TWIST te kunnen spreken. Ik had de Bevolking beloofd dat er recht zou geschieden. Na, binnen den kring myner bevoegdheid altoos, officieel al het mogelyke te hebben aangewend om dit doel te bereiken, bleek me dat ik overstemd was door de ambtenary, die 'n hechten steun vond in de verregaande ordinairheid van den landvoogd. Ik hield hem toen nog voor 'n eerlyk man, in gewonen zin van 't woord althans, en hoopte dat-i, eindelyk goed ingelicht, z'n plicht zou doen. Om hem deze inlichting te kunnen geven, had ik m'n ontslag genomen. Dit was de eenige loyale manier om, zonder schending van wet of hierarchie, te zeggen wat er te zeggen viel.

Ach, er is nog geen enkel cyfer in dit nummer, en ik moet al afbreken. Men ziet dat ik de waarheid zei in **112**.

932. *Waarde vriend* DE GEYTER, *te Antwerpen.* Ge hebt gelyk! 't Is jammer, dat ik in m'n IIIn bundel, meegesleept door 't onderwerp, zoo dikwyls afweek van de vroegere gewoonte om zekere gezegden met 'n afzonderlyk nummer te merken. Ge hadt de vriendelykheid daarover te zeggen: „men zou ze er zoo willen uitkippen." Ik geloof dat dit waar is, en ik dank u. Indien ikzelf eigenaar was van m'n geschriften, zou ik trachten door 'n geheele omwerking by 'n herdruk, de begane fout *overal* te herstellen, en dit te liever omdat ikzelf den last draag van 't verzuim. Zie eens hoe gemakkelyk ik me zoo-even, door 't aanhalen van 'n paar nummers afmaakte van die zotte klacht over 't vooropstellen van m'n ikheid. Het komt inderdaad gedurig te-pas naar 'n vorig IDEE te verwyzen, en ik hoop dan ook in dezen bundel daarop wat meer te letten. Ik maak met dit nummer 'n begin, uit vrees dat ik 't nog-al eens zal moeten aanhalen. Oordeelende naar m'n indruk namelyk, is het te voorzien dat de nu volgende bladzyden hier-en-daar in bitteren toon zullen geschreven zijn. Er moet een nummer zyn, waarop ik my nu-en-dan beroepen kan om te bewyzen: *qu'il y avait de quoi!*

Ge hebt het vorige gelezen, niet waar? Of liever den *Havelaar* zelf, niet waar? Ge weet alzoo dat ik aan het Nederlandsch Gouvernement schreef: „indien gy geen recht doet, kan ik als eerlyk man u niet dienen." Dat er géén recht gedaan werd. Dat ik alzoo m'n ontslag nam. Ik ga nu voorby, hoe men van verschillende — officieele en half-officieele — zyden, my trachtte te bewegen in dienst te blyven. Ook sla ik de omstandigheden over, waarin ik dat besluit nam, meedeelde en uitvoerde. Ik konstateer nu alleen, dat ik m'n dienst opzei, omdat ik dien niet in overeenstemming brengen kon met eerlykheid en menschelykheid, d. i. met m'n gemoed. Want:

933. Principes heb ik niet.

934. De grondgedachte der IDEEN **100** en **303** komt me nog altyd juist voor. Maar ik had me minder lauw en onbestemd moeten uitdrukken. Met iemand die op principes rydt, is 't niet genoeg „voorzichtig" te zyn. Hierdoor zou men hoogstens zichzelf eenigszins kunnen waren tegen schade. Het is plicht — zoo *voel* ik — ook anderen te waarschuwen. En wat **303** aangaat, ik had moeten zeggen: principes zyn laaghartige voorwendsels ter plichtverzaking. Ik schreef onlangs — ik meen in de noten op de nieuwe uitgaaf der twee eerste bundels dezer IDEEN, maar kan 't niet naslaan, en herhaling is zoo heel overbodig niet — dat de man die met levensgevaar 'n medemensch uit het water haalt, dit doet als 'n Newfoundlander, uit aandrift, zonder meer. Wees verzekerd dat 'n ander die by zoo'n gelegenheid geen hand uitsteekt, altyd 'n principe zal weten aantevoeren, dat hem veroorlooft — zegge: gebiedt — 'n ellendeling te zyn.

935. De bestgedragen principes zyn vrouw en kinderen. Ik geloof waarachtig dat velen alleen hierom trouwen, even als nu-en-dan jongens van achttien jaar 'n vrouw nemen om de konscriptie te ontduiken. Een liefdesverklaring zou dus eigenlyk zeer dikwyls aldus moeten ingericht zyn:

„Zeer aangebeden jonge dame, zoudt ge my willen dienen tot brevet van impotentie?"

Ik kan niet zeggen dat dit heel vereerend is voor de betere helft van 't menschelyk geslacht. De vrouw immers wordt hierdoor in één rang gezet met byziendheid, platvoeten, bochels en erger dingen. Hierover sprak ik reeds in de Inleiding van de *Minnebrieven*, die voor Holland niet „mooi" genoeg zyn, naar ik hoor.

Maar wie nu vrouw en kinderen te duur vindt, behelpt zich met wat anders. God is ook zeer bruikbaar voor het doel: „de Heer wil het niet." Wie zou, na zoo'n reden van niet-ontvankelykheid, nog durven aandringen op iets goeds? Wat is er te verwachten van menschen die 't nalaten van hun plicht wisten te verheffen tot... plicht? Doch ook buiten vrouwen, kinderen en goden, het aantal plichtontduikende principes is legio. Toen men Droogstoppel verweet, dat-i zonder 'n hand uittesteken 'n kind had laten stikken in 'n moddersloot, beriep-i zich op z'n zondagschen rok.

Nog-eens, ik heb geen principes. En de berusting in dit gebrek wordt me allermakkelykst gemaakt door 't achtslaan op de handelingen der lieden die wel met deze dingen behebt zyn. Wie 'n principe voor den dag moet halen om goed van kwaad te onderscheiden, is 'n schelm.

936. Nederland is vol principes.

937. Zeg nu eens, DE GEYTER, dat ik geen raad aanneem! Wat al nummertjes om „uittepikken."

En nu weer *à nos moutons.*

In die Havelaarszaak was geen plaats voor 't subtielste spitsvondigheidje van kazuistiek. Wy weten nu eenmaal dat wat den een verkeerd voorkomt, in sommige gevallen den ander kan geoorloofd schynen. Wie alzoo niet beter wist, zou kunnen meenen dat ik, met m'n zeer byzondere begrippen over zedelykheid, my gestuit

voelde door zaken, die òf niet laakbaar waren, òf waarvan ik het laakbare te hoog had opgenomen. Een derde mogelykheid ware geweest, dat men — met behulp van „principes" dan — een van deze meeningen had voorgewend.

Niets hiervan!

De zaak kwam neer op diefstal, roof en moord, onder oogluiking en met behulp van de autoriteit. En nu heb ik nog niet het voornaamste genoemd. Het voornaamste is, dat dit alles was geworden: REGEERINGS-SYSTEEM, 'n *principe* dus: zie boven.

Nu ben ik zoo vry te gelooven, dat er geen ekonomische, politische of wysgeerige „scholen" zyn, die in zulken toestand geen kwaad zien, en dat ik alzoo in m'n nadrukkelyke afkeuring daarvan, niet de minste excentriciteit beging.

Eenigszins minder gewoon was het, dat ik aan deze afkeuring door woord en daad lucht gaf, en ten-laatste m'n ontslag nam om niet medeplichtig te zyn. Wilt ge nu eens hooren, hoe deze handeling onlangs werd gekwalificeerd door 'n modernen domine?

(*Noot van* 1874.) Voor 't gemak van den lezer, volge de hier bedoelde kwalifikatie terstond. Zekere heer VAN GORKUM verweet my in 'n publieke voordracht: „*dat ik op 'n onaangename wyze uit den dienst was geraakt.*" Uit het verslag van dien verhandelings-avend blykt niet dat 's mans auditorium hem de deur uitwierp.

In de meening echter dat hy de eervolle betrekking van moderne domine bekleedde, heb ik my vergist, waarvoor ik dan ook reeds verschooning vroeg op blz. 410 der eerste uitgaaf van dezen bundel. En deze vergissing doet me nu eenigszins genoegen. Eerstens, omdat hierdoor de bedoelde zeer geachte Javaannut-spreker genialiger alleen staat met z'n aardige omschryving van de Havelaarszaak. Secundo, wyl 't my de gelegenheid aanbiedt, een Vlaming uitteleggen wat in Noord-Nederland 'n „modern domine" is.

938. Ik vergat namelyk dat gy, Vlamingen — geluksvogels! — niet weet wat dit woord beteekent. Ik zal 't u dus even zeggen in 't voorbygaan. Maar lees ook **453** en **454.**

Zoo'n moderne domine is iemand die, even goed als gy en ik,

weet dat er nooit iemand ten-hemel voer. Dat 'n God geen kinderen heeft, en dus geen „Zoon." Dat 'n doode niet opstaat. Dat water niet op kommando in wyn verandert. (**435**) Dat men met 'n paar visschen en brooden geen groote menigte volks verzadigen kan, en daarna nog meer viktualie overhouden, dan er vóór den maaltyd aanwezig was. En eindelyk: dat wonderen hoogstens zouden doen denken aan goochelary, doch in geen geval iets te maken kunnen hebben, noch met zaligheid, noch met onsterfelykheid van den geest, noch met zedeleer, noch met levensrichting.

Dit alles weten de moderne priesters zoo goed als wy. Even als gy en ik minachten zy de sprookjes, der Katholieken niet alleen, maar ook van de orthodoxe protestanten, die de oude sprookjes hebben gezift, om de meest ongerymde des te zorgvuldiger te kunnen blyven aanhangen.

Maar de „modernen" — nog-eens, zy die even als gy en ik al die zotte vertellingen in 'n hoek wierpen — blyven òver die vertellingen preeken en bidden, precies als-of ze 'r wèl aan geloofden. Kunt gy met uw nuchter Vlaamsch verstand hieruit wys-worden? Ik hoop neen.

Zie, op den zooveelsten Maart of April is JEZUS volstrekt niet opgestaan uit den doode. Dit negatief leerstuk hebt gy met de modernen gemeen. Vit nu niet met de overbodige tegenwerping, dat er meer dagen in 't jaar zyn, waarop iemand niet opstond uit den doode. Dit is wel eenigszins waar, maar doet hier niet ter-zake. Het niet-opstaan van JEZUS is nu eenmaal voorgevallen in Maart of April. Op zoo'n dag doet gy uwen arbeid — maak in-godsnaam geen verzen, en vergeef my m'n jamben van *Vorstenschool* — of ge gaat wandelen met uw vrouw, of wat ge wilt. Zeer zeker komt het u niet in den zin, uw vrienden by elkaêr te roepen, en hun te vertellen dat JEZUS niet is opgestaan. Dit nu doen de modernen wel, en hierin ligt het groote verschil. Even als gy die opstanding loochenend, preeken zy òver die opstanding, als-of ze 'r wèl aan geloofden. Niet hierom echter zyn ze te veroordeelen.

De smaak is vry. Maar... ze laten zich voor dat preeken betalen — in geld, invloed en fatsoen — precies als de anderen die wèl zonderlinge dingen te vertellen hebben. Is dit behoorlyk?

Sómmigen zullen misschien hiertegen aanvoeren, dat 'n moderne z'n eerlykheid redden kan, door te preeken over de negativiteit van 't wonder. Maar eilieve, zulke negatieve gedenkdagen zyn er driehonderd vyf en zestig in 't jaar! Zoolang de wereld staat, is er geen sekonde verloopen, waarin niet het een-of-ander wonder zich bezighield met achterwege-blyven.

„Mis, roept 'n ander, ze bepreeken 't wonder niet, en evenmin 't niet-wonder, 't is hun om de zuivere moraal te doen, om de *Moraal*, zieje?"

Inderdaad? Ziehier dan de schets eener moderne preek:

„Broeders in den Heere! Daar JEZUS niet is opgestaan — iets dat de lieden van myn gild, u sedert byna tweeduizend jaar op de mouw speldden — noodig ik u uit, niet te stelen. En laat ons nu te zamen zingen... den zooveelsten psalm. My wel!

Maar ik begryp zoomin 't verband van moraal met niet-gebeurde wonderen, als met wèl geloofde vreemdigheid. Deze botheid van m'n verstand is waarschynlyk iets zeer immoreels, doch ik zal my in de mindere ontwikkeling van m'n denkvermogen en zedelykheidsbegrippen geduldig moeten schikken, tot my 't bewys geleverd wordt, dat het geknoei dier modernen iets anders is dan schelmery. Moraal en godsdienst staan byna lynrecht tegen elkander over, maar dit „byna" vervalt, zoodra die Godsdienst „gezuiverd" wordt, d. i. als men 't narkotisch mengsel door sublimeeren tot den hoogstmogelyken graad van verderfelyke sterkte opvoert. Wat zoudt ge zeggen van den apteker die z'n potje *digitaline* merkte met *sacch. cul.?* Of, arglistiger nog, met 'n voor ieder begrypelyk, allen aanlokkend: *dit is nu de heele lekkere, onschadelyke, gezondheid-bevorderende, wetenschappelyk gerafineerde broodsuiker?*

Die gerafineerdheid is zoo gek niet. Maar de *Wetenschap?*

Geloof me, beste oprechte liberale Vlaming, men kan de religine der modernen honderdvoud aanlengen met de onschuldigste bestanddeelen, voor ze in moordkracht hoeft te wyken voor 't Jezuïtisme. Gy, vrienden der Mensheid in Belgie, gy voorstanders van vooruitgang, ge beklaagt u over de Katholieken? 't Zyn engelen. Over de Ultramontanen? 't Zyn aartsengelen. Doe me 't genoegen, den eersten priester dien ge ontmoet, namens my te omhelzen. En wilt ge daarna leeren uit den grond van uw hart: leve VEUILLOT! te roepen, kom dan in Holland, en blyf er een jaar. Daar zullen de modernen u doen inzien dat die man vergelykender-wyze 'n kraamkind van onschuld is. Ik laat nu in 't midden, of ook hy doorgaande liegt. Het valt me moeielyk dit te gelooven, omdat er uit huichelary niet zooveel talent — in gewonen zin — zou kunnen geput worden, als hy blyken geeft te bezitten. Modernen hebben 'n heel ander soort van bekwaamheid die alle talent overbodig maakt. Indien VEUILLOT liegt, dan blyft het toch waar dat-i tracht konsekwent te zyn, of konsekwent te schynen. De modernen geven zich deze moeite niet.

939. Ik ben 't niet eens met LAROCHEFOUCAULD, dat huichelary de hulde wezen zou, die ondeugd aan de deugd bewyst. Ze is eenvoudig de hulde aan 't belang.

940. Toch ligt er in 't versmaden van den schyn zelfs der waarheid, zekere verwatenheid die 't bedrog des te walgelyker maakt voor wie 't doorziet, maar... des te gevaarlyker ook voor wie zich daardoor vangen laat. De orthodoxen — katholiek of zoogenaamd-protestant — hengelen met koekdeeg. De modernen met nagemaakt-levende vliegjes. „Als daarin een angel zat, zou 't diertje zich niet zoo liberaal bewegen" denkt de visch, en hapt toe.

De onbeschaamdheid der modernen gaat voor oprechtheid door. „Precies 'n vliegje!" De handigheid waarmee ze hun aas doen

bewegen, is dan ook 't eenig talent dat ze bezitten, maar voor de meeste visschen is 't voldoende.

Ge weet wat ik hun op zoo menige bladzyde verweet. Al m'n beschuldigingen komen hierop neder, dat zy te-gelyker-tyd zich trachten meester te maken van den hemel en van de aarde: geloof met steenkool. (**454**)

Dit doen de katholieken ook, zegt ge? Zeker! Maar ik bedoel hier eigenlyk niet uitsluitend het najagen van geld en goed, schoon onze modernen zich daarin by voorkomende gelegenheid zoomin onbetuigd laten als de rest. Bovendien, onder de katholieken werden dan toch ten-allen-tyde geestdryvers en asceten gevonden, die inderdaad niet streefden naar dit doel. Uitzonderingen zyn het, maar ik betwyfel of ge zulke uitzonderingen onder de modernen vinden zoudt. *) Doch niet hiervan spreek ik nu. Ik bedoelde het streven om den invloed dien 't hemeldragonderschap verleent, te vereenigen met de aanspraken van 't gezond verstand, en dit zonder door barvoeten, zwarten jurk, bef of zuurkykenl te waarschuwen. MOLIERE's Tartuffe — een sukkel! — doet zich voor, alsof-i geen belang stelde in wereldsche en vleeschelyke dingen. Om in z'n rol te blyven, zou hy moeten zwygen waar 'n schoolknaap sprak, en — huichelend, maar dit's nu de vraag niet — verzuchten: de kinderen der duisternis zyn bekwamer dan de kinderen des lichts!

Dat nu de Tartuffe van MOLIERE deze moeielyke rol speelt — en zeer slecht: men riekt z'n bedrog zes myl boven'swinds — is juist 'n verlichtende omstandigheid, die men aan lieden van zyn soort moet

*) (*Noot van* 1874.) Ja, er bestaan zulke uitzonderingen! Ik heb onder de moderne predikanten hartelyke achtenswaardige *eerlyke* mannen leeren kennen. Hoe dit te rymen zy met hun halfheid in de *Leer*, blyft my 'n psychologisch raadsel dat op verklaring wacht. Voorloopig gelieve men myn uitvallen tegen al dat verkrachten van logische en zedelyke konsekwentie te beschouwen als tegen de *zaak*, en niet tegen *personen* gericht. Het blyve hunzelf overgelaten, aantetoonen dat ze niet met hun *zaak* mogen vereenzelvigd worden. Sedert vele jaren zie ik dusdanige *hoognoodige* verdediging met verlangen te-gemoet.

toerekenen tot verzachting van straf. Bovendien, ze *doen* iets, *vermoeien* zich, *wagen* iets. Het is zoo gemakkelyk niet, zoo op-eenmaal van God en genade overtewippen op den molligen schoot van Elmire! De mislukte prototype van 't ras bewyst dit door z'n onhandigheid, en komt dan ook niet verder dan haar kleed, waarvan-i de *étoffe moëlleuse* pryst, als 'n winkeljongen. De stumpert wordt in z'n manoeuvres belemmerd door 't besef:

Je sais qu'un tel discours de moi paraît étrange,

dat er ten-laatste hakkelend uitkomt. Het moest wel! Vergelyk deze opmerking over MOLIÈRE's ongelukkigen Tartuffe, met een-en-ander wat daarover voorkomt in 't „*Naschrift*" by den laatsten druk van de *Bruid daarboven.*

Zonder nu in 't minst te beweeren dat onze modernen zich byzonder toeleggen op zulke, wat al te ouwerwetsche en tooneelachtige, spitsboevery — ze zyn daartoe te praktisch! — zeg ik u dat zy op de terreinen die ze wel bearbeiden, moderne middelen vonden, om dat lastig gehuichel overteslaan. Liegende schreeuwen zy: ik lieg! „Dàt's 'n oprechte kerel, roept de leek, ik laat me inschryven in z'n register." En er is 'n zieltje gewonnen. Voor den Hemel niet — daaraan gelooven zy zoomin als wy, en zyn er grootsch op — maar voor de gemeente, en... ter-zyner-tyd voor de stembus. Want: die moderniteit gaat hand-aan-hand met het *Nederlandsch* Liberalismus. 't Een is 't ander waard.

Vraagt ge een bewys? Wilt ge een voorbeeld van de manier waarop ze met gesloten knie en enkel heenspringen over de moeite van 't huichelen? Over de schaamte? Niet langer dan 'n maand geleden, heeft een der voorgangers van die eerlyke sekte, op 'n kongres zich openlyk *beroemd* op de schurkery die ik hun herhaaldelyk verweet. Ge ziet het, dat's wat anders dan Tartuffe! Het was zoo byzonder voordeelig, verklapte die woordvoerder, de winsten van 't *Geloof* te deelen met de Orthodoxen, en te-gelyker-tyd met de mannen van verstand en vooruit-

gang, de vruchten der *Wetenschap*. De "broeders" — eigenlyk geloof ik dat ze elkaêr: "vrienden" noemen, of: waarde vrienden... de oude zalf met 'n modern etiket! — de "vrienden" schenen dit met hem eens. Althans in 't zeer kurieuse verslag der zitting komt alweer niets voor, dat op 'n protest gelykt. *) Integendeel, een andere "vriend" hield 'n preek over 't Darwinismus, en betoogde dat dit stelsel heel goed kon worden van-pas geknoeid in 't modern zwendel-systeem.

941. Om billyk te zyn, moet ik erkennen, dat DARWIN zelf mank gaat aan 't vervloekt euvel der halfheid. Hy staat ver beneden z'n systeem. En dit nu niet alleen, omdat-i overal *onbewezen* daadzaken — en zelfs bewysbare *onwaarheid!* — als waar aanneemt, maar hy durft niet te breken met 'n God, die toch, volgens datzelfde Darwinismus, geen werkkring hebben zou. Is dit menschenvrees? Durft-i het Anglikanisme niet aan, de fameuze gouvernements *high church?* Arme wetenschap!

Wat my betreft, ik heb het Darwinismus niet van DARWIN. Indien men my niet had gejaagd en geplaagd als 'n wild dier, zou ik lang vóór hem de hoofdeigenschap die z'n stelsel beheerscht, geopenbaard hebben. Z'n *natural selection* bestaat werkelyk. Maar hy hecht daaraan grooter gewicht dan ze verdient, omdat ze slechts 'n onderdeel is van 'n veel algemeener *Trieb*. Als men my 't arbeiden niet geheel onmogelyk maakt hoop ik dit eenmaal aantetoonen. Voorloopig dit. DARWIN's meening over den invloed der geslachtskeuze, beperkt de oplossing der wyze van wording tot de individuen die inderdaad 'n geslacht *hebben*. Waar blyft alzoo de wet op 't ontstaan van geslachtelooze voorwerpen? Of laat hy ten-behoeve van dit departement een God bestaan, die alzoo wel zonnen en manen, marmer en zeewater mag voortbrengen, doch zich niet te bemoeien heeft met den hals der giraffen of de hoorns van 'n rund? Ronduit gezegd: DARWIN is

*) Men kan dit verslag vinden in 't byvoegsel van de N. Rotterdammer Courant van 11 April 1872.

kinderachtig. Indien hy, om de strekking van z'n systeem uittebreiden tot het AL — gelyk de eisch, en mogelyk is! — gedacht had aan iets als wat ik aanroer in de tweede noot op **198**, zou hy 't gezegd hebben. En zònder deze gissing — die hy dan door toelichting had moeten verheffen tot *hypòtheze* — blyft z'n systeem, *zoo als 't daar ligt*, stukwerk. (*Zie Noot op* **510**.) Mèt die gissing evenwel, moet het geheel anders gedemonstreerd worden. Maar noch 't een, noch 't ander, maakt de zaak volkomen helder. We moeten een anderen weg inslaan.

942. We vernemen dus dat ook het Darwinismus heel goed door de modernen kan gebruikt worden. Die heeren hebben 'n stelsel *à deux mains* alzoo! Een mes dat aan beide kanten snydt! Zoo handig was de oude Tartuffe niet. Wat al ontberingen liet zich de sukkel welgevallen, om ten-slotte niets te bereiken! Wat al gezichtsverdrajingen, om ten-laatste het huis te worden uitgegooid! Wat al vermaken ontzegd, om neertevallen op de pynbank der ontmaskering! Heilige dulder, *ave!* Wees gegroet, gebenedyd! De kroon der martelaarschap, enz. Amen!

Ziet ge, DE GEYTER, de moderne heeren slaan dat martelaarschap over. Ze zyn vroolyk met de vroolyken, deftig met de deftigen, boersch met de boeren, geleerd met de geleerden, ministerieel met de mannen *en place*, gemeenzaam met leeken en professers, met studenten en filisters, met m'nheer en mevrouw, met zoons en grootvaders, *voire*, als het te-pas komt met de keukenmeid. Ze hebben 't Geloof omgesmeed in 'n *passe-partout*, en de goddienery *à la portée de tout le monde* gebracht.

Dit doen de Jezuïten ook, meent ge? Waarachtig niet! Zóó niet! Zoo handig niet! Ik verneem en lees — zelf *gezien* zag ik van Jezuïten nooit iets — dat ook zy zich weten te voegen naar den eisch der zaken. Dat ze vaak terugtreden om wisser sprong te doen, dat ze: *huichelen.*

Welnu, dit vind ik juist zoo pryzenswaardig in de Jezuïten. Eéns toch moet de sprong gedaan worden, en 't:

Je sais qu'un tel discours de moi paraît étrange,

dringt zich gedurende al hun voorbereidende maatregelen in de keel. Men moet 'n Orgon van domheid zyn, om dit niet te bemerken. Ze waarschuwen, precies als... van ratelslangen verteld wordt. Hebt gy geen medelyden met ratelslangen? Met de ongelukkige dieren, wier eerste voorvader terstond na de geboorte overleed, omdat-i door de schuld van z'n verklappenden staart, geen konyntje vangen kon? M'n hart is goed. Den eersten Jezuïet dien ik eindelyk eens mag te zien krygen in funktie, zal 'n konyntje van me hebben... 't arme dier! Ik meen hiermee 't konyntje niet.

Misschien herinnert ge u nog iets uit den *Juif errant* van SUE? — Wat ligt dat sensatie-boek al ver achter ons, niet waar? — Moet ge niet erkennen dat die Rodin 't beetje nooddruft waarop-i de wereld te staan kwam, wel verdiende? De sterkste zakdrager zou bezweken zyn onder den last dien dat mannetje droeg, en al voelen wy geen sympathie met z'n doel, toch zyn we verplicht hulde te brengen aan de onvermoeide vlyt waarmee hy de middelen aanwendde die daartoe leiden moesten, en aan z'n zedige radysjes. Het doel der modernen — heerschen! — is 'tzelfde. Het is dus te hopen dat gy van de aan Rodins doel besteedde *verachting*, genoeg hebt overgehouden voor modern gebruik. En 't schaadt volstrekt niet, als uw *bewondering* voor z'n bekwaamheid, yver en radyzen uitgeput is.

Ik weet dat gy 't Katholicismus een ingevleesden haat toedraagt... met verzen, uw eenig gebrek, beste kerel! Och, mocht ik u, en meer brave Vlamingen, kunnen genezen van die ziekten, al zy 't dan dat hun verzen in den regel beter zyn dan de Hollandsche. Ja, ze zyn frisscher!

Van verzen gesproken, erkent ge niet dat er in de poëtery der protestanten iets... eigenaardigs is? Iets duf-zoeterigs? Iets fleemerigs? Of... 'n *gemaakte* fermeteit? Zekere geur die aan de chloor doet denken, waarmee men, onder voorwendsel van den stank te verdryven, dien kompliceert met 'n ander luchtje?

Dit laatste is *modern*, beste kerel! De gewezen orthodoxie stinkt door de nieuwe chloor heen, of liever, men wordt misselyk van beide.

Wat nu m'n wensch aangaat, uwen afkeer van het Katholicismus eenigszins te verstompen, deze gaat niet zóó ver, dat ik u uitnoodig bytedragen in 't „oortje van Pieter" gelyk ik onlangs door 'n duitsche dame die fransch sprak, 't woord *St. Peterspfennig* hoorde vertalen. *Le liard de Pierre*, zei ze. Ik wilde u maar doen in 't oog vallen, dat het Katholicismus de minst gevaarlyke van alle godsdiensten is, omdat ze 't meest... ratelt. Het ouwerwetsche Protestantismus waarschuwt ook nog eenigszins, ja soms zeer luid, en reeds menig konyntjen is daarby wèl gevaren. Maar de modernen dragen watten om den staart.

Ik wil trachten u dit duidelyk te maken.

Stel eens, ik kwam te Antwerpen, en sprak over u. Een priester, kapelaan, of al ware 't maar 'n gewone leek van 't ware geloof, zou my zeggen: „begut, dien hier de Gater ies 'n greuten beuswiecht!" Dan merk ik terstond wien ik voor me heb. In deze weinige woorden ligt 'n gansche belydenis des Geloofs, en ik mag toegeven in de vreugd dat ik uw booswichtery ten-volle met u deel.

Byna denzelfden indruk zou 't op *u* maken, wanneer 'n oude styve konservatief met ap- en dependentie van dordsche synodaliteit, u verzekerde dat die MULTATULI een der grootste onverlaten is, die ooit geleefd heeft. Ik verwacht dat ge u niet ongaarne schikken zoudt in 't overnemen van de helft myner renommee.

Maar nu 'n moderne! Ge maakt kennis, en vindt hem 'n joviale, fideele kerel! Om u pleizier te doen, zegt-i „met permissie" by 't noemen van uw klerikaal ministerie. Dat katholizeeren van 't kapitaal door Langrand... bah, 'n ware schande! „De liberalen, m'nheer, de liberalen!"

Ge voelt u thuis. Natuurlyk! De man heeft geen zwarten rok aan, en niet eens 'n cylinder op. Wie zóó gemakkelyk deftig-

hedens versmaadt, moet deftigheid in voorraad hebben. En fideel... kyk? Ge spreekt van den schouwburg? Hy schrikt niet. Van de societeit? Hy schrikt niet. Van 'n bierhuis? Hy schrikt niet.

Wilt ge de proef verder voortzetten? Wilt ge u 'n oogenblik aanstellen alsof dit alles u nog niet wereldsch genoeg, niet „fideel" genoeg was? Kunt ge van uzelf verkrygen, dingen aanteroeren die u vreemd zyn, of niet gewoon althans, om te onderzoeken hoever de „fideliteit" van uw liberalen vriend gaat? Kom-aan, speel eens de Elmire, en zie of gy uwen Tartuffe betrapt? Neen, neen, neen! Ge spreekt over achterbuurt-zaken — gooi er 'n vloekje tusschen — de man schrikt niet. Stuit het u, beneden uw eigen peil te dalen, ter-liefde der fysiologie van de moderniteit? Wacht dan 'n oogenblik. Hyzelf zal beginnen. De lust tot niet-huichelend huichelen zal zich baan breken, en vóór ge 'n wereldsch „sakkerloot" losliet, heeft hy u uit de volheid zyner moderniteit gebombardeerd met veel matroziger *Kraftausdrücke*. Voor 't minst dat ge hem wat vooruit helpt of begaan laat, zal-i u straks op 'n glas punch inviteeren in 'n... theehuis. Zoo heeten die etablissementen in Japan.

Als dàt nu geen „fideele" kerel is...

O zeker!

„Geloof? Wawelary!"

„De Behouders? 'n Ouwe-pruikeboel."

„Holland? 't China van Europa, m'nheer! 'n Styve troep, m'nheer! Geloof me, 't is hier voor 'n verlicht mensch niet uittehouden."

„Godsdienst? Nu ja, zedelykheid moet er zyn, maar met die dompers houd ik me niet op."

Vraag eens by deze gelegenheid, of-i niet, leek, z'n kinderen naar de kathechisatie zendt? Of-i niet, zelf domine misschien, van dien godsdienst leeft, en er over spreekt?

Neen, vraag dit niet! Elmire, maak vooral Tartuffe niet wakker. Laat hem al z'n moderniteit uitkramen, van 't ontkennen der wonderen af, tot die theehuizen toe. Vraag dan eindelyk naar *my*, en let eens op, of de man die zoo pronkte met z'n liberalismus, niet terstond met den staart begint te klapperen?

De minst slechten zullen u tegen my waarschuwen: *omdat ik alles weggooi*... leugen! De heele goddienery, ja! Maar dit doe ik juist om alles te kunnen aanhangen, wat ik voor goed houd (**253**) en hierin ben ik konscientieuzer dan ooit 'n geloover, die volgens *zyn* stelsel altyd 'n achterdeurtjen openhoudt om 't met z'n God op 'n akkoordje te gooien, en dus geen konscientie noodig heeft. Tartuffe's woord omtrent de *accommodements* met den *ciel* — weer 'n fout in MOLIERE! — is niet de taal van 'n huichelaar, maar wel degelyk 'n artikel des geloofs, juist van de niet-huichelende vromen. Doch dit in 't voorbygaan.

De meeste modernen evenwel vergenoegen zich niet met zoo'n kerkelyken ban, met zoo'n theologische *herabsetsung*. Ze maken my uit voor 'n slecht mensch... 'n tweede leugen! Ik ben 'n zeer goed mensch, en reeds hierom beter dan menig ander, omdat ik, alleredelmoedigst afstand doende van alle hemelsche beloningen, naar m'n beste weten m'n plicht doe alsof ik daarvoor wèl belooning wachtte.

Toch neem ik dezen àl te gewonen laster niet zoozeer kwalyk om de zaak zelf, als omdat die heeren u niet — gelyk de katholiek die *my* waarschuwde tegen *u* — te-gelyker-tyd mededeelden of bemerken lieten... dat onze Mr. JOSSE van stiel eigenlyk... goudsmid is. En *vraagt* ge daarnaar, dan ontkennen zy 't.

„*Orfèvre?* Ik? Volstrekt niet. Ge hebt immers opgemerkt hoe ik bitter dronk, en vloekte? Ik ben liberaal, zeer liberaal."

Al te liberaal vind ik. Zy veroorlooven zich het brood te eten van 'n God dien ze onttroonden, en zich te kleeden in den mantel van den profeet wiens waardigheid ze ontkennen.

Deze hansworsten nu, oefenen in Holland grooten invloed uit. Zeer veel leeken beginnen zich te schamen over de oude vertellinkjes, en zoeken uitwegen om de wankelende of omgeworpen overtuiging in 'n fatsoenlyk haventje te bergen. Fatsoenlyk... dàt's het woord! Deze kromme moderniteit is *bien portée*. Men kan er mee uitgaan zonder aangespuwd te worden. 't Is immers 'n *godsdienst?* Wat wil men meer?

De opmerking ligt voor-de-hand dat in de gelederen van zulke vrydenkers, de rekruten worden aangeworven voor 't cismoerdyksch liberalismus, 'n onkruid waarvan gy, *Vlaamsche* liberalen, u geen denkbeeld maken kunt. Men zou waarachtig katholiek en konservatief worden, uit walging van *die* vryzinnigheid! Wat dan ook dikwyls gebeurt.

Pour la bonne bouche zyn zulke modernen en liberalen gewoonlyk leden eener Javaannut-Maatschappy, 'n vereeniging die aan den weg timmert met meetings en speeches, en die ik eenigszins kan doen kennen door u afschrift te geven van m'n antwoord op zekeren brief, waarin ik — HAVELAAR! — werd uitgenoodigd bytedragen in de pogingen om den Javaan... lezen en schryven te leeren. Ziehier:

Aan de Haagsche Afdeeling
der Maatschappy:
„TOT NUT VAN DEN JAVAAN."

Wel-Edele Heeren!

Ik ontving zoo-even uw uitnoodiging om bytedragen aan een „fonds voor het onderwys onder de Javanen" en ben zoo vry U daarover myne verwondering te betuigen.

Het konde u toch, naar ik meen te mogen veronderstellen, bekend zyn, dat ik aan het welzyn der inlandsche bevolking van Nederlandsch-Indie, heb ten-offer gebracht wat een mensch offeren kan, en derhalve iets meer dan de velen die met het oog op pensioensreglement of arrondisseering van fortuin, de misbruiken op Java

rustig aanzagen — zoo niet erger! — tot op den dag dat het bestryden daarvan zou kunnen plaats hebben zonder gevaar, of zelfs met voordeel.

Ik meen het dus zonderling te mogen vinden, aangesproken te worden om hulp, namens de door U vertegenwoordigde Maatschappy, die naar myn innige overtuiging, door de oogen des volks afteleiden van de ware oorzaken der kwaal, het hare bydraagt om die kwaal te bestendigen en ongeneeslyk te maken.

Wie inderdaad prys stelt op beschaving, tracht haar niet bespottelyk te maken door het uitreiken van geïllustreerde schoolboeken, printjes en hand-atlassen aan de slachtoffers van stelselmatige knevelary, mishandeling en moord.

Met nog eenige andere elementen — valsch liberalisme, vryarbeids-schwindel, kleinstädterei, geloof, geldzucht, europesche baarsheid, e. d. — is de Maatschappy tot Nut van, enz., onbewust een der werktuigen in de hand van het booze, en als zoodanig 'n domme wreede satyre op de Havelaarszaak, waarin de kanker die Indiën opvreet, met den vinger is aangewezen.

Onbewust? Ik geloof het!

Maar niet geloof ik, dat deze onkunde als verschooning gelden mag, sedert ik ieder die lezen kan, in de gelegenheid stelde minder onnoozel te wezen.

Zeer gaarne wil ik naar myn zeer beperkt vermogen iets bydragen, zoodra er gelden worden verzameld voor 'n fonds om lezen te leeren **aan het Nederlandsche Volk.**

Het doet my intusschen zeer leed, te moeten ontwaren dat achtenswaardige personen, als waarvoor ik de onderteekenaars der my geworden circulaire meen te moeten houden, zich hebben laten verlokken, ten-behoeve van Droogstoppels bezwaard gemoed, de rol van Tetzel te spelen.

Met de meeste onderscheiding heb ik de eer te zyn, enz.

's Hage, 5 *October* 1869.

Op dit schryven ontving ik gedurende zeer langen tyd volstrekt geen antwoord, en ten-laatste... 'n zonderling antwoord. Maanden na myn brief namelyk, werd op-eenmaal een der onderteekenaars van de aan my gezonden circulaire — als stenograaf was de man na-familie van politiekery — bevorderd tot liberaal voorlichter in indische zaken te Batavia. Hy was hiertoe zeer geschikt, niet omdat-i van deze zaken iets wist — dit is volkomen onnoodig — maar omdat hy zinsneden maken kan, 'n hebbelykheid die, gelyk we dagelyks zien, alle andere hoedanigheden overbodig maakt. De uitgever die hem in dienst nam, schynt berekend te hebben dat er op de lektuurmarkt wat liberalismus te plaatsen was, en de courant zou dus liberaal zijn. Onze stenograaf had in den Haag gehoord, dat er liberalismus lag in 't *vry arbeiden* der Javanen. Dit vind ik ook. Maar *de* Liberalen vatten de zaak eenigszins anders op. Hun vryzinnigheid schryft voor, den onnoozelen inlander overteleveren aan 't schuim der aventuriers. En zie, ook hiermee zou ik, *liberaal*, des-noods genoegen nemen. De Javanen moeten dan maar slimmer worden. Maar... die maatregel sluit in zich: de omvèrwerping van 't Gezag, dat thans — nu-en-dan ten-minste — eens by-uitzondering recht zou *kunnen* doen. Hoe dit zy, ik ben tegen het stelsel der Liberalen, dat zy 't stelsel van Vryen-Arbeid *noemen*. Hier-over schreef ik reeds in 1862, en onlangs weer, 'n brochure.

Let wel dat m'n opinie over die Vrye-arbeids-kwestie geheel in-stryd is, met m'n belang zoowel, als met myn overigens geheel anti-gouvernementeele stemming. De Regeering van Nederland, dozynen malen veranderd van zoogenaamd-politieke kleur, is zich altyd gelyk gebleven in 't miskennen en tegenwerken myner pogingen om iets goeds te doen. Ik sla nu de oorzaak hiervan over. In-den-beginne boden my de Liberalen hunne hulp aan, die ik weigeren moest omdat de voorwaarden tegen m'n gemoed streden. In-plaats daarvan schaarde ik my, in de hoofdkwestie die de partyen verdeelt — partyen waarmee ik overigens niets wil te maken hebben — aan de zyde van dezelfde Regeering, die ik

overigens, nu zoowel als toen, blyf aanklagen van infamie. Neen, nu meer dan toen! Elke dag die er na 't verschynen van den *Havelaar* verloopt, maakt de misdaad grooter. Men laat in buitenlandsche bladen vertellen dat er nà den *Havelaar* zooveel verbeterd is. Leugen! De zaken zijn hoe langer hoe erger geworden, 'tgeen met 'n weinig menskunde is afteleiden uit de wyze waarop men my, *die dan toch tot deze beweerde verbeteringen zou hebben aanleiding gegeven*, behandeld heeft. Er kan in Indie niets verbeterd worden zonder my. Meen niet dat er in deze betuiging eigenwaan ligt — of erger nog! — jacht op voordeel, en dus eigenbelang. Ik wil u dit ophelderen.

Wat eerzucht of eigenbelang aangaat, verklaar ik by dezen dat ik — even als in 1856 — de Nederlandsche Regeering, elk aanbod om *my*, wat m'n persoonlyke grieven aangaat, tevreden te stellen, in 't gezicht zal werpen. Dit is de taal niet van iemand die zoo'n aanbod uitlokt, niet waar?

En... eigenwaan, hoogmoed? Stel me zoo laag als ge wilt — of als modernen en liberalen willen — noem me dom, onbekwaam, slecht, onbruikbaar, onfatsoenlyk in één woord, dan nog zou elke verbetering der indische toestanden moeten worden voorafgegaan door 'n blyk dat men my gelyk gaf in de door *daden* gestaafde meening: dat „diefstal, roof en moord geen Regeerings-systeem wezen mogen." Geen ambtenaar in Indie durft na myn ervaring, z'n plicht doen. Helden en martelaars zyn te zeldzaam, om op uitzonderingen te kunnen rekenen. De Nederlandsche Regeering is 'n Regeering van schelmen, zoolang ze niet door *daden* toont, met het verledene gebroken te hebben.

Ge ziet het, ik vlei die Regeering niet. Toch wist de zoo-even onsterfelyk gemaakte liberale voorlichter-stenograaf, uit m'n bestryding van den Vryen-Arbeid te ontdekken: „dat ik my verkocht had aan 't Behoud."

Myn gissing dat deze ontdekking 'n uitvloeisel is van den wrevel over den brief dien ik u meedeelde, vindt eenigen steun

in de opmerking hoe anderen van die soort àndere stukken afdoen. Ik sprak zoo-even van m'n nummer **454.** Zoudt ge niet meenen, dat er onder de leden der moderne sekte iemand moest gevonden worden, die my antwoordde, wederlegde, bestreed? Niets van dit alles. Ze schelden my uit.

Nu erken ik, ook van myn zy de liberalen en modernen niet vriendelyk te behandelen. Maar... ik zeg er by: waarom. De lezer moge beoordeelen, of de forsche woorden waarmee ik die lieden aanspreek, te wyten zyn aan myn wansmaak, onbeschaafdheid en oneerlykheid, of aan hùn eigenschappen van dergelyke soort, die geen andere dan zeer onaangename kwalifikatien toelaten.

Een lid dan dezer zeer liberaal-moderne sekte tastte my in zoo'n Javaannut-vergadering aan. Dit moet wel, om de vraag te voorkomen: „als ge dan iets doen wilt voor den Javaan, waarom trekt gy geen party voor HAVELAAR, die voorgesteld heeft, hen niet te laten vermoorden?" Dit nu willen ze niet, omdat het 'n schuldbekentenis wezen zou. Zelfbehoud dwingt alzoo tot zwartmaken. Wat ze dan ook doen. Precies als liberalen en lettermannen.

Onze moderne verhandelaar verkondigde aan „de schare" — 'n dominees woord — „dat die HAVELAAR „beneden alles was." Goed. Of liever, niet goed, maar ik ga 't voorby, omdat ik niet gaarne hoog zou staan in de schatting van zulke mannen, en tevens omdat hierin niet het punt ligt, waarop ik wilde neerkomen. Ik herinnerde u zoo-even in welke omstandigheden, en waarom, ik m'n ontslag nam, en wilde u verhalen, hoe zoo'n moderne domine die handeling kwalificeert. Ter inleiding der verzekering dan aangaande m'n byzonder laag standpunt, zeide hy: „NA OP EEN ONAANGENAME WYZE UIT DEN DIENST TE ZYN GERAAKT."

Denk nu niet dat ik heel boos op dien man ben. Integendeel. Met het oog op 't gebrek aan talent dat schelmen kenmerkt,

moet ik erkennen dat z'n parafraze aardig gevonden is. Ik die geen schelm ben, en dus wel talent heb, zou me waarachtig eenigszins moeten inspannen om geestiger te zyn. *Voyons:*

Nadat Curtius op 'n onaangename wyze in 'n gat was gevallen... kwam er 'n moderne Javaannutter die hem bespoog, enz.

Ge begrypt dat m'n boosheid te kostbaar is, om ze wegtewerpen aan zoo'n man. Maar, wat te zeggen van de „schare" die na den nooit weersproken *Havelaar* zoo „mooi" te hebben gevonden, zoo'n wezen aanhoort, en niet ter-deure uitwerpt? Is dit niet om vies te worden van scharen?

Dit ben ik dan ook. Ge hebt het kunnen bemerken in m'n stuk over „Publieke voordrachten" voor-zoo-verre 't u niet mocht gebleken zyn uit de Inleiding van de *Minnebrieven*. Het is me immers bekend dat ik, in 't publiek sprekende, gevaar loop iemand onder m'n gehoor te hebben, die zoo'n moderne schandvlekker zwygend, en misschien wel met fatsoenlyk „genoegen" heeft aangehoord? Hartelyk dank!

Zóó is m'n Publiek, de Geyter!

Maar wat behoef ik dit u te verhalen, u die in den Haag moeite hadt onder de leden van 't *letterkundig* kongres iemand te vinden, die erkennen durfde dat-i wist waar ik woonde! Herinnert ge u, hoe 'n „litterator" — kan ik 't helpen, dat de man geen opgang maakt? Laat 'm trachten wat ziel te krygen, dan zal 't misschien lukken — herinnert ge u, hoe die verschipbreukte geen-effektmaker, op de vraag naar myn adres, u antwoordde: dat weet ik niet — hy loog! — ge moet dit vragen aan...

En daarop de naam van 'n *dame?*

Van 'n dame die — dit is waar, helaas! — die ook schreef of schryft, en wel met ziel, maar toch niet opgangerig of „mooi" genoeg, om de boosaardigheid waard te zyn van zoo'n laster. Want *lasterlyk* was de insinuatie! En dit blyft ze, al zy 't dan

dat noch die dame noch ik ons heel zwaar gewond voelden door de venynige bedoeling. Dit immers kon die brave letterkundige niet weten. Hy, in z'n burgerlyk opvattinkje, moest meenen al 'n zeer vergiftigden pyl te hebben afgeschoten, en ik ben zoo vry den wil voor de daad te nemen. Slechts zeer weinige vrouwen zyn voor zulke aanvallen ongevoelig, en wat my betreft... och, 't getal meisjes die me verleid hebben is te groot, dan dat ik zoo nauw zou letten op ééne meer of minder Maar dit kon onze moderne liberaal alweer niet weten, hy die — dàt kondt gy hem toch aanzien, denk ik! — gewoon was zich te behelpen met het liederlyk regime van den ryksdaalder. (II*a*, blz. 9.) Door 'n allervreemdsten samenloop van omstandigheden echter, was juist de door hem genoemde dame, een der zeer weinige Nederlandsche maagden, die geen misbruik hebben gemaakt van m'n onschuld. Mocht te-eeniger-tyd, de vrouw, de zuster, de nicht, de dochter van dien „letterkundige" me komen smeeken om de eer van wat oneer... dan zal ik ze, om-den-wille *myner* eer, verwyzen naar m'n schoenpoetser, die dan zelf beslissen mag of-i lust heeft zich te kompromitteeren.

Ik vraag u, DE GEYTER, of zùlke kwaejongensstreken, anders moeten beantwoord worden, dan met zùlk sarkasme?

En dit alweer niet om den stumpert die, ten einde raad van wrevel over gebrek aan talent, dit meende te kunnen aanvullen met wat laster. Neen, om hèm niet, maar: *zoo is m'n Publiek*, DE GEYTER! De vraag of ik morgen brood hebben zal, hangt af van de mooivindery van zùlk gepeupel!

Gelyk ik in m'n brief aan de Javaan-nutters zeide, offerde ik alles wat 'n mensch offeren kan, loopbaan, eer, geld, huiselyk geluk... ik had niet meer. 't Was myn schuld niet, dat ik te Lebak in 't leven bleef. M'n voorganger was vermoord. Ik wist dit, toen ik my en de mynen blootstelde aan 'n gelyk lot. Kon ik 't helpen dat ik niet bezweek onder de gevolgen van deze zoo moeielyke plichtsvervulling, en dat alzoo myn *leven* nog niet kan

genoemd worden onder de gebrachte offers? Is 't *billyk*, dit alles zóó te beantwoorden, als ik van 't Nederlandsche Volk ondervind?

Na m'n vertrek uit Lebak, zwierf ik, wachtende op Recht, jaren lang als 'n misdadiger rond, dervend, hongerend, zonder dak *soms*, maar *altyd* onzeker of ik den volgenden dag 'n dak hebben zou. Gedurende dien tyd — ikzelf ben verbaasd over de mogelykheid — arbeidde ik. Dit mogen m'n werken getuigen. Ik bracht wel niet zooveel voort, als in andere omstandigheden het geval zou geweest zyn, maar toch: ik *werkte!* Ik trachtte nuttig te zyn waar ik kon, zooveel ik kon.

Let nu eens op de wyze waarop m'n arbeid wordt opgenomen. „Ik weet er niets van" zegt ge! Juist! Het modern liberalismus draagt wel zorg dat ge hiervan niets te weten komt. Om eens één ding te noemen. Ge hebt m'n IIIn bundel IDEEN gelezen. *In geen enkel Hollandsch tydschrift*, *in geen enkele Hollandsche Courant*, *is dat boek besproken.* Acht gy uw Jezuïten in-staat tot zoo'n... Jezuïtisme?

Wilt ge eens vernemen welken weerslag ik te hooren kreeg op m'n — nog-al pikant! — werkjen over *Specialiteiten?* Het werd als *paccotille* in één greep vermeld met andere pas verschenen werkjes, onder de opmerking: dat de leden der Kamer daaruit wel iets konden leeren — ei? — en: dat daarin 'n „koddige" historie voorkwam over zekeren Jonker Frits!

Myn *Millioenen-Studien*, zag ik tot m'n groote verbazing aangekondigd in de N. Rotterd. Courant. Ze waren „geestig, onderhoudend" en: „de schryver kan *dol doorslaan*." Waaraan had ik de neerbuigende goedheid te danken, dat men wel wilde erkennen iets van my gelezen te hebben? Aan de noodzakelykheid den Volke meetedeelen: „dat de lezer 'n paar noten, waarin ik het *nut van legers* en den *aanleg van spoorwegen op Java* behandel, gerust kon overslaan." Ik geloof van een-en-ander iets meer te weten, dan 't onbekend schryvertje dat zulke recensien aan den N. Rotterdammer levert, en zal my wel wachten met

hem in polemiek te treden, vooral daar ik over „het nut van legers" niet eens gesproken heb. Dit toch is 'n heel andere zaak, dan m'n klacht over de lafhartigheid van den militairen stand, het uitvloeisel van opmerkingen die, geheel-en-al *myn* eigendom, nog nooit werden te-berde gebracht, en niets te maken hebben met het versleten gewawel van Vredebonden, over de „afschaffing van staande legers." De man moet dus, als gewoonlyk, beginnen met lezen te leeren, en ik acht me niet geroepen hem daarin les te geven. Maar dit alles is de vraag niet, voor *my* niet! Ik haalde dit prachtstuk van krantenwysheid slechts aan, om te doen in 't oog vallen, op welke voorwaarde alleen, men afwykt van 't beoogd modern en liberaal doodzwygen. Ge zult toch erkennen, dat m'n werken 'n serieuze behandeling verdienden, niet waar?

Welnu, ze durven niet!

Maar... elke indruk zoekt 'n uiting. De liberaal dien ik aantastte in z'n afgod THORBECKE — nooit is 'n *fétiche* klakkeloozer op 'n voetstuk geraakt! — wacht zich wel my te weerleggen, maar... trekt u by den jas, als ge in den Haag komt, om u te verzekeren dat ik 'n onverlaat ben. Dit nu is wel waar, doch 't bewyst niet dat z'n THORBECKE hooger rang heeft dan prins der ordinairheid. Niemand komt voor de modernen op, doch... in de Arnhemsche Courant — liberaal, m'nheer, liberaal! — wordt verzekerd dat ik m'n tyd doorbreng met „bittertjes drinken." Ook dit is wel weer de waarheid — helaas, hoe kan ik 't ontkennen tegen-over u, die me zoo vaak beschonken zaagt! — maar... myn aanhoudende staat van dronkenschap heldert het verband niet op, tusschen niet gebeurde wonderen, en 't uitbuiten van die gekheden, als-of ze wèl geschied waren. Er is wel niemand die myn bewyzen tegen 't bestaan van 'n God tracht te ontzenuwen, maar... ze wreken hun God — zegge: de broodwinning! — door my 't leven in Holland onmogelyk te maken! Niemand waagt het, iets te weerspreken van wat ik in den *Havelaar* of in later, daarmee in verband staande, werken aanvoer, maar...

Kom, laat ons eindigen met de juweelige beschuldiging van den modernen Javaannutverhandelaar:

„Die HAVELAAR *is op onaangename wyze uit den dienst geraakt.*"

De waarheid *is* het!

Beste DE GEYTER, zyn uw Jezuïten van dàt kaliber? Kom-aan laat u roeren door hun onschuld, en omhels 'r een!

Loon eisch ik niet. Althans niet om mynentwil. Hoogstens zou ik daarop aandringen, als blyk van verbetering der algemeene moraliteit. Ik ben — en deze verklaring werp ik orthodoxen en behouders zoowel als modernen en liberalen in 't gezicht — een der zeer weinigen, die *bewezen* het goede lief te hebben, ook waar 't gestraft wordt. Dat ze 't my nadoen!

Neen, ik klaag niet over de miskenning myner diensten, dan voor-zoo-ver deze miskenning ten-nadeele strekt van henzelf wien ik die diensten bewees. Het doet my leed dat de wereld zoo slecht is, maar om-mynentwil klaag ik niet!

Ik klaag aan!

Dit blyft plicht, omdat het smoren myner grieven, te veel schurkery zou schynen te wettigen voor de toekomst.

Toch sla ik veel over, en 't voornaamste!

De korte zin dezer lange rede, myn ronde eerlyke DE GEYTER, is u te vragen: of het te verwonderen is als ik bitter ben?

Wees met uw lieve vrouw — nu is zy in Holland gekompromitteerd! — zeer hartelyk gegroet. Zeg, namens my, 'n vriendelyk woordjen aan al wat „straks" uitspreekt als: *seffens*... aan de Vlaamsche vrienden! Deel hun mede dat het my, in den gewonen zin des woords, zeer goed gaat. Ik ben... schrik niet, ik ben *schryver* tegenwoordig — hu, precies als 't liederlyk ventje dat m'n adres niet wist! — maar ik schik me, met weerzin zeker in de kameraadschap, doch overigens redelyk wel in 't schryven

zelf. Ik heb tegenwoordig, wat ik niet had sedert m'n vertrek van Lebak, 'n kamer waar ik arbeid, met de hoop er te kunnen blyven: 'n koning te ryk! 't Zal me benieuwen of de Hollanders weer middel vinden, my te verjagen uit dezen schuilhoek. Van de wonden die me geslagen zyn — van de *onheelbare*, bedoel ik nu — spreek ik niet. Dit zou aan te velen 'n schandelyk genoegen doen. Bovendien, zulke zaken zyn voor Publiek niet grof genoeg. Ik zal u daarvan een-en-ander meedeelen, zoodra ik te Antwerpen kom. Dàn zult ge kunnen beoordeelen, wat het liberaal, modern en orthodox goddienend Nederland my gedaan heeft, en ik hoop u te bewegen tot de erkentenis dat m'n bitterheid zeer gematigd is. Vaarwel!

943. En ik, die na *Vorstenschool* zoo'n lust in cyfers had! 't Is wel hard voor me, dat ik nu nog eerst moet verhalen waarom ze zoo terstond volgen op dat drama. Juister dus: niet terstond.

Ik had alzoo m'n ontslag gevraagd, om dien Gouverneur-Generaal in-staat te stellen, iets meer van de zaken te weten te komen, dan hem bekend kon zyn uit — leugenachtige! — officieele berichten. Doch zie, de man dien Nederland aan 't hoofd stelde van INSULINDE, had het „te druk" met huishoudelyke zaken, om my te hooren.

Dit was erger dan dom. Dit was slecht.

De Natie heeft hem tegen my gelyk gegeven. De Natie is dus even slecht als VAN TWIST, en ik heb ongelyk in de meening dat men dien man moest verwyderen uit de Eerste-Kamer, waar-i nog altyd meespreekt over Indische zaken. Zóó'n Volk moet zóó vertegenwoordigd worden. Een Nederlander die DUYMAER VAN TWIST kiest ter behartiging van *nederlandsche* belangen, is volkomen konsekwent.

Maar dit alles voorzag ik niet, toen ik Lebak verliet. Toen, en zeer veel jaren daarna, ging ik gebukt onder de goedige meening dat er dan toch eens eindelyk recht zou gedaan worden. Ik hoopte van dag tot dag, van maand tot maand, van jaar tot jaar.

Ook zonder nu te spreken van de rechtsweigering zelf, heeft Nederland my ook hierin niet braaf behandeld, dat het my zoolang bedroog met valsche hoop. Wanneer men na 't verschynen van den *Havelaar*, ronduit gezegd had: wy trekken party voor schelmen en schelmery... zie, dan had ik immers terstond 'n winkel kunnen opzetten, of 'n ambacht beoefenen, of boeken maken. Het ontbreekt me noch aan bekwaamheid, noch aan yver. Werken was altyd m'n lust. Nog heden, op twee-en-vyftigjarigen ouderdom, neem ik aan, me binnen zeer weinige weken bekwaam te maken voor zeer veel ambten, betrekkingen, bedryven of ambachten, jazelfs daarin uittemunten. Het getal werkkringen waarvoor ik ongeschikt ben, is niet zeer groot. Ik zou niet kunnen zyn: *nederlandsch* minister of konstitutioneel koning. Niet, direkteur, kommissaris of agent van policie. Niet hoofdredakteur of 2e, 3e, 4e... 7e redakteur eener courant. Niet, lid van 'n rechtbank. Niet, advokaat. Zoo is er nog een-en-ander meer, maar 't blyven uitzonderingen. Het spreekt overigens vanzelf dat ik ook voor zulke bedryven ongeschikt ben, die zekere fyzische eigenschappen vorderen, welke ik nooit bezat of verloren heb. Graveur of letterzetter kan ik niet zyn, omdat m'n oogen zwak worden. Als matroos of leidekker kan ik geen dienst doen, om de duizeling die me bevangt by 't staren in de diepte, enz.

Maar tegenover dit alles staat dat ik my verdienstelyk zou kunnen maken in 't belasting-, post-, munt- en bankwezen, zaken die thans met of zonder behulp van den hedendaagschen citeerzondebok STUART MILL — 'n engelschen trompetter — allerjammerlykst worden behandeld.

944. Men zie over de hier bedoelde soort van engelsche trompetters, m'n *„Duizend-en-een Hoofdstukken over Specialiteiten.”*

Het is niet onaardig optemerken hoe men overal — in de Tweede-Kamer niet het minst! — onkunde, ordinairheid en volslagen gebrek aan ruimte van blik — tracht te bedekken met citaten. Toen Sganarelle, in MOLIERE's *Médecin malgré lui* voor

dokter spelen moest, en naar 'n gelegenheid zocht den vader zyner patiente bewys te geven van z'n bekwaamheid, begon hy aldus:

— *Aristote* — zyn STUART MILL waarschynlyk! — *prescrit... qu'on se couvre.*

— Ei kom... heeft Aristoteles dit werkelyk gezegd, hervat de ander, verbaasd over zooveel geleerdheid. En in welk hoofdstuk?

— *Dans son chapître des chapeaux*, antwoordt Sganarelle.

Men bedenke evenwel, dat deze paljas door stokslagen tot z'n voorlichterschap gedwongen was. Wanneer werd ooit 'n Kamerlid op zoo'n onheusche manier aan 't bedokteren des Volks gezet? Immers niemand. Hùn idioot gescherm met dien STUART MILL staat beneden de hansworstery in de farce van MOLIÈRE. De heeren onder elkander houden zich als-of ze 't heel mooi vinden, en kaatsen de citaten met handen vol heen-en-weer. Of het Volk zich hierdoor laat bedriegen, is my onbekend. Misschien wel. Maar ik niet, waarvan akte.

De Kamerleden hebben niet byzonder geprofiteerd van den hun door den Spectator gegeven wenk, dat er uit m'n *Specialiteiten* voor hen iets te leeren viel.

945. Na zeer korte voorbereiding dan, zou ik kunnen optreden als onderwyzer in een groot deel der vakken die aan hoogere en lagere scholen gedoceerd worden. Ik bedoel hiermede geenszins, *nu* in die vakken bekwaam te zyn. Van de meeste studie-onderwerpen echter weet ik genoeg om 't niet-weten der leerlingen te begrypen, een kennis die zeer dikwyls den leeraar *van beroep* ontbreekt. De zoodanige heeft geen besef, noch van z'n betrekkelyke tegenwoordige onbekwaamheid, noch van z'n volslagen onkunde toen hyzelf op de leerbank zat. Dit besef is in my zeer levendig. En juist hierom — in-verband natuurlyk met andere

hoedanigheden, waaronder *geduld* en *primitiviteit van opvatting:* ongeschooldheid, 'n groote rol spelen — geloof ik als hoog- of laagleeraar in Geschiedenis, Wiskunde, Staats-ekonomie en Letteren, beter te kunnen voldoen dan... sommigen. Ik schaam my eenigszins over de nederigheid dezer betuiging. Die „sommigen" werden met hun taak belast door dezelfde Nederlandsche Natie, die VAN TWIST gebruiken kon als landvoogd van Insulinde, en als lid van hare vertegenwoordiging. Met het oog op de rezultaten van zyn bestuur daarginder, en lettende op 't gemiddeld gehalte der vruchten die 't akademisch onderwys afwerpt, zou ik misschien aan billyken hoogmoed verschuldigd zyn, m'n verzekering vierkant omtekeeren, en my onbekwaam te verklaren voor nederlandsch professor.

Zóó misschien dachten hierover de tot beslissing geroepen beoordeelaars, toen ik — op uitnoodiging van eenige jongelieden der Delftsche school — m'n diensten aanbood als leeraar in 't Mahomedaansch Recht, Indische Land- en Volkenkunde, en nog 'n paar vakken. Er werd 'n ander benoemd.

Zeer *uitdrukkelyk* echter was zoodanig de meening van een tot Minister bevorderden Sekretaris-Generaal van Kolonien. Op aanraden en verzoek van den aftredenden minister, vraagde ik den nieuwbenoemde of-i my als Sekretaris-Generaal, als z'n opvolger alzoo, gebruiken kon? Er bestond 'n reden van huishoudelyk-departementalen aard, om hieraan geen gevolg te geven, een reden die me zoo billyk voorkwam, dat ik my oogenblikkelyk terugtrok. Een verdienstelyk ambtenaar namelyk by het Departement zelf, had aanspraak op bevordering, na sedert vele jaren telkens in z'n loopbaan te zyn belemmerd door „ingeschoven" kandidaten uit Indie. Daar ik van anderen weet hoe hard dit valt — *ik* bekommerde my, in dezen zin, nooit om carrière, daar ik gewoon was m'n rang zelf te maken, en dien niet liet afhangen van benoemingen — verheugde ik my, in deze zaak iets te bemerken dat naar recht geleek. De nieuw-benoemde minister, misschien in de meening dat ik troost noodig had — nu ja, m'n gezin

leed gebrek, maar dit kon die zoo lang gepasseerde ambtenaar niet helpen — maakte de heusche opmerking dat ik my deze teleurstelling niet te zeer moest aantrekken. „Geloof me, de funktien van Sekretaris-Generaal zouden u niet passen...

Je ne dis pas non! Maar... m'n vrouw en kinderen hongerden! De aftredende minister had my aangeraden en *verzocht* me by zyn opvolger aantemelden. Hy zag hierin 'n kans voor de Regeering, om zonder al te moeielyken stryd tegen valsche schaamte, my zekere genoegdoening te verschaffen. „Het is uw plicht, zeide hy, haar deze gelegenheid niet aftesnyden." Ik déèd dus m'n plicht. Maar:

... de betrekking van Sekretaris-Generaal zou u niet passen — zoo sprak de *aftredende titularis*, die *minister* werd! — want: *de werkkring*, hoe bedryvig ook en inspanning vorderend, bestaat uit *'n aaneenschakeling van nietigheden.*"

Hyzelf nu had die betrekking eenige jaren — ik geloof met lof — vervuld. *Hy* werd *uit die betrekking* door de Natie geroepen tot de waardigheid van minister. *Hy* oordeelde dat de door hem pas verlaten werkkring te nietig voor my was...

En hy bedroog zich. Wel is 't de waarheid dat ik in ons land geen *minister* zou kunnen zyn, omdat het nederlandsch belang niet in overeenstemming kan gebracht worden met eergevoel. Ook acht ik my te goed om te kibbelen met den eersten den slechtsten, die door 'n kiesdistrict wordt aangesteld tot „geacht lid." Maar als Sekretaris-Generaal, zonder andere verantwoordelykheid dan stipt arbeiden, zou ik zeer goed voldoen. Wat de soort van arbeid aangaat... niets is beneden my. In dezen zin alzoo had de moderne spreekbeurtman van zoo-even, die verzekerde dat ik beneden alles stond, volkomen gelyk, al bedoelde de man 't heel moderniter eenigszins anders. Ik geloof niet te hoog te staan voor wàt ook, en zou m'n roem zoeken in reine straten, zoodra de omstandigheden my noopten den bezem terhand te nemen. Waarschynlyk echter zou ik in dat geval „op

onaangename wyze" den straatdienst moeten verlaten, omdat er zooveel moderne en liberale vodderapers zyn, die by reine straten slechte rekening maken.

Hoe dit zy, na de aangevoerde betuiging van 'n minister, die blyk gaf my te hoog te stellen om hem optevolgen in 't pas verlaten ambt, zoeke men geen misplaatsten hoogmoed in 't beoordeelen van myzelf. Vooral niet, nu ik de verzekering herhaal, dat die minister zich vergiste. Ter-goeder-trouw meende hy te doen te hebben, niet zoozeer met 'n onbruikbaar genie misschien, maar toch met iets als geniale onbruikbaarheid. Zyns ondanks — want hy was en is 'n goed mensch — voelde hy zich aangestoken door den nederlandschen laster, die onuitputtelyk is in 't verzinnen en aanwenden van middelen, om iemand die 't kwade in den weg staat, aftematten en dood te hongeren.

Onuitputtelyk? We zullen zien! Ook myn geestkracht is onuitputtelyk. En de vyand is me te-hulp gekomen. Hy heeft met behulp van „vrienden" — van *myne* vrienden natuurlyk! — my 'n slag geslagen, die me ongevoelig maakt voorwat er verder gebeuren kan. Dit geeft kracht! En ik zal ze weten te gebruiken.

Wat overigens dat vertellinkjen omtrent m'n geniale onbruikbaarheid betreft, reeds in Indie had ik daarvan de voorsmaak geproefd, kort na 't neerleggen myner betrekking te Lebak. Het lag in de rede dat ik pogingen aanwendde om, in afwachting van 't herstel myner verbroken carrière, in 't leven te blyven. Terstond alzoo meldde ik my overal aan om werk, zonder iets te gering te achten. Ik konkurreerde met jonge-lieden, met kinderen, met „baren," maar werd overal afgewezen. „Men kan toch een op verzoek eervol ontslagen Assistent-Resident niet aan klerkswerk zetten!" Bovendien, ik was „te knap." Men ziet dat het Indische publiek dien minister slechts wat vooruitliep. Ik geloof dat weinigen zoo bittere vruchten oogsten van hun onbekwaamheid, als my m'n „knapte" heeft opgebracht. In één opzicht moest het Indisch publiek wyken voor 't Nederlandsche. Men vergenoegde zich

daarginds met de beschuldiging van „knapheid" en ik had misschien ten-laatste dit zonderling vooroordeel kunnen ontzenuwen, door nu-en-dan — er was kans op! — iets te doen blyken van m'n onkunde. Maar in Indie kwam niemand op de gedachte, my uittemaken voor 'n slecht mensch, wat dan ook dáár niet gelukt zou zyn. Ik was er geacht. De brieven die ik van SLYMERING ontving, leggen hiervan getuigenis af. Zelfs de laaghartige VAN TWIST was genoodzaakt te erkennen dat ik by het Gouvernement gunstig genoteerd stond. Men leze overigens met aandacht de beantwoording der vraagpunten die ik den kontroleur van Lebak voorlegde *) Neen, in Indie zou de toeleg om my zwart te maken, niet gelukt zyn! Deze is van zeer speciaal-*nederlandschen* oorsprong! Waar zou 't heen met de vodderapery, als men my niet hinderde in 't reinvegen der straten? En zonder nu te spreken van de vele min of meer rechtstreeks-geldelyke belangen die ik aantast, men denke eens aan den stupiden wrok der lettermannen, die zoo deerniswaard sukkelen aan geen opgang! Lieve hemel, niet alleen draag ik de gevolgen van m'n byzondere knapte, ik word nog bovendien gestraft voor de verregaande onknapheid der anderen. 't Is te veel!

En vooral blykt de onbillykheid van dezen letterhaat, als men nagaat dat ik me niet opdrong als auteur. Herhaaldelyk protesteerde ik tegen de benoemingen tot mooischryver, die me na den *Havelaar* van alle zyden overstelpten. Ten-bewyze beroep ik my op het stuk in den Tydspiegel, later onder nummer **527** in de IDEEN opgenomen, en op de parabel over CHRESOS in de *Minnebrieven*, of liever nog op den *Havelaar* zelf. Dat boek was niet geschreven om „mooi" te worden gevonden. Het was 'n protest, 'n oproeping om my in m'n pogingen te steunen. Die mooivindery was 'n helsche valsheid van 't christelyk Publiek. Het is

*) Deze getuigenis van den Gouverneur-Generaal komt in den *Havelaar* voor. De hier bedoelde vraagpunten aan den Kontroleur deelde ik in de *Minnebrieven* mede. Als men nog maar de goedheid had te verklaren dat die stukken valsch zyn! Ik noodig VAN TWIST hiertoe uit.

nu twaalf jaren geleden dat ik myn protest tegen schurkery by de Natie indiende, en wat is er gedaan ter verbetering? Niets niets, niets! Integendeel! Zoo-even vernam ik — *Juli* '72 — dat men goedgevonden heeft ten-tweeden-male een man tot minister van Kolonien te benoemen, die nooit andere blyken van bekwaamheid of kompetentie gaf, dan dat-i nog sneller dan anderen eenige millioenen uit den Javaan wist te persen.

Ziehier weder 'n opmerking die de „liberale" N. Rotterdamsche Courant liefst overgeslagen zag. Ik beveel haar dus zeer aan in de attentie van ieder die — liberaal of behoudend dan — op *waarheid* gesteld is. De herhaalde benoeming van dien VAN DE PUTTE tot minister, is schandelyk, en behoorde 'n schandaal te zyn. Nooit openbaarde zich de Nederlandsche geldaanbidding op brutaler wys. Ben ik dan de eenige die zich ergert aan dat wegsmyten van waardigheid? Men ziet dat ik m'n LOUISE in *Vorstenschool* over heel wat anders dan „middelmatigheid" had kunnen laten klagen! En dit zou ik ook gedaan hebben, indien ik *Nederlandsche*, in-plaats van vry algemeen-*Europesche* toestanden had willen schetsen.

946. De tegenwerking der mannen van letteren had geen grond, want niet dan myns-ondanks betrad ik hun gebied. Veel liever had ik me toegelegd op 'n ambacht, en nog heden zou ik uit gierigheid op m'n denkvermogen aan zulk 'n werkkring de voorkeur geven, indien er kans bestond daardoor in m'n behoeften te voorzien. Ik vraag slechts drie maanden — hoogstens! — om met eere te kunnen dienst doen als smids- timmermans- of horlogemakersknecht. Maar wat kon dit baten? Met den grootsten yver zou 't me onmogelyk zyn, op die wyze de paar ton gouds aftebetalen, die ik schuldig ben. Om nu niet te spreken van belangryker zaken, die ik nog te regelen heb in den korten tyd die my te leven overblyft.

Iets anders alzoo! Ik zou *prote* in 'n drukkery kunnen zyn — 'n onbekend vak in 't land dat op de uitvinding der boekdruk-

kunst boogt! — maar helaas, zonder kans op beter financieelen uitslag dan 't horlogemaken. 't Spreekt vanzelf dat direkteuren van drukkeryen, die zoo weinig weten van hun eigen vak, dat ze 't zonder *protes* of letterkundig ontwikkelde korrektors meenen te kunnen afdoen, geen schatten zouden betalen voor 'n nieuwigheid waaraan ze geen behoefte voelen. Misschien zou ik nog geld moeten toegeven.

Iets anders dus. Ik had kans gezien — mits in oorlogstyd! — 'n vloot te kommandeeren, zonder me grooter schande op den hals te halen, dan by zulke gelegenheden gebruikelyk is. Als soldaat neem ik 't op tegen de afgeëxerceerde rekruten van de jongste lichting, en als generaal — mits in oorlogstyd alweer! — tegen de ouweluî van alle lichtingen. 't Spreekt vanzelf dat ik hier dezulken uitzonder, die zich nooit met militaire zaken inlieten, en dus misschien zouden staan blyven tegen-over den vyand, of wel — o civiele gruwel! — hem te-gemoet gaan!

947. De twee eenige hollandsche generaals die *sedert eeuwen* doorgingen voor eenigszins bekwaam, of althans bruikbaar, waren *civiele* personen. KRAAYENHOF was, meen ik, geneesheer, en DAENDELS 'n wynkooper. Ook de meeste zeehelden, zy althans die door de *Vaderlandsche-geschiedenis*boekjes op den voorgrond worden geplaatst, waren niet bedorven door militaire opleiding. JACOB SIMONSZOON DE RYK was 'n korenkooper. De watergeuzen waren visschers en koopvaardy-matrozen. DE RUYTER was, als myn vader, „schipper van 'n schip, naast God." Wie deze uitdrukking niet begrypt, kan opheldering vinden in oude kognoscementen. Of zyn ze nog zoo?

Wat overigens de ontzenuwende werking aangaat, van de militaire africhtery in wegloopen, verwys ik naar m'n *Millioenen-Studien* waarin dit onderwerp eenige keeren ter-loops wordt aangeroerd. Ik zal hierop ter-zyner-tyd met meer uitvoerigheid terugkomen, en zoowel op historische als zielkundige gronden aantoonen, dat het militarisme 'n leerschool van lafhartigheid is.

948. En hoeveel andere vakken had ik kunnen kiezen, met redelyke hoop op goeden uitslag! Ik heb kooplieden gekend, die sedert twintig jaar handel dreven, en nog niet ryk waren. 't Is waar dat ze voor den handel waren opgeleid, en alzoo...

Geld winnen òm geld te winnen, komt me niet zeer aanlokkelyk voor. En 't zou my moeite gekost hebben me daarop toeteleggen. Doch àls ik 't gedaan had, geloof ik te hebben kunnen slagen in eenigszins korteren tyd dan de mannen van 't vak.

Hoe dit zy, na 't verlaten van Lebak, onthield ik my van keuze. Ik spande my in om niet te sterven. Dit was alles. Overigens wachtte ik op Recht. Maar zeker zou ik gekozen hebben, wanneer Nederland niet, na den *Havelaar*, my bedrogen had met allerlei leugens:

„Christelyke Natie, Nederlandsche Natie, edele Natie, zult gy dulden... enz.

Nu ja, die christelyke natie, die nederlandsche natie duldde het, duldt het, zal 't blyven dulden. *C'est acquis.*

Wanneer ze nu maar met haar nederlandsche christelykheid had kunnen overeenbrengen my te waarschuwen! Ik had dan intyds my op een van al die vakken kunnen toeleggen. Maar jammer genoeg, ik koos niet, en benoemde my tot expektant. Thans, nu ik weet wat er te denken valt van ons nationaal rechtsgevoel, komt my de naïveteit myner hoop eenigszins... dom voor, en ik voel behoefte my te verontschuldigen, zoowel in m'n eigen oog, als by de velen die de kaart van 't land beter kennende, zoo'n domheid misschien niet hadden begaan. Men wete dan, dat de middelen die er sedert zestien jaar werden aangewend om my te bedriegen, talloos zyn. Ik kan de „vrienden', niet tellen, die me met gehuichelde belangstelling overhaalden weer moed te vatten, en die me den kostbaren tyd uit de hand stalen. De vermelding van alle pogingen, plannen, ontwerpen „om den edelen HAVELAAR recht te doen" zou boekdeelen vullen:

„Ge hebt nu zóó lang gewacht en geleden met geduld, bederf toch ditmaal de schoone zaak die ge voorstaat, niet door overyling. Er zàl recht geschieden!"

En ik wachtte.

Er waren er, die me slechts weken kostten. Anderen hielden my maanden aan den angel. De som van die maanden en weken bedraagt zestien jaren!

Eerst zeer onlangs besloot ik, alle pogingen om Nederland te bewegen tot iets eerlyks, optegeven.

En daar ik alzoo de hand vry kreeg om 'n beroep te kiezen, nam ik me voor, my toeteleggen op 't schryven van boeken. Ik doe 't ongaarne, ik doe 't met weerzin, maar 't is noodzakelyk.

Daar er reeds veel boekdeelen van my verschenen, zal 't velen vreemd voorkomen, nu eerst van myzelf deze verklaring te vernemen. Ze meenden dat ik sedert lang reeds schryver was. De weinigen die goed lezen, weten beter.

Nu ik eenmaal dit besluit genomen heb, is 't plicht m'n waren verkoopbaar te maken. En zie, ik — vakman nu, kollega van... vul maar in, lezer! — zoekende naar 't middel om dit doel te bereiken, moet raad vragen aan myzelf, en modellen zoeken uit de dagen toen ik nog niet by 't „vak" was ingelyfd. De „deskundige" van heden, zoekt onderricht by den dilettant van zes, acht, tien jaren geleden.

In 't eerste boek dat ik — myns ondanks, waarachtig! — aan de pers overgaf, komt de uitdrukking voor: „ik *wil* gelezen worden." Dit geschiedde dan ook. Toen en heden nog altyd, maakt m'n geschryf opgang. Het weerstaat alle pogingen van zeer verschillenden aard, die werden aangewend om my te smoren, laster en verdachtmaking zoowel, als 't edele nederlandsche doodzwygen. Jazelfs onbekookte lof, het ergste wat 'n schryver overkomen kan, heeft de vruchten van m'n arbeid niet van de markt kunnen dringen.

Waaraan heb ik dit te danken?

Deze vraag legde ik my ernstig voor, toen ik onlangs bezig was met de korrektie, aanvulling en toelichting der twee eerste bundels myner IDEEN, waarvan weldra de vyfde druk zal verschynen by den uitgever die ook dezen bundel ter-perse legt.

Wat is de oorzaak dat m'n geschryf verkoopbaar is? Dat het *geldswaarde* heeft? Hierop namelyk komt nu — schande over u, Nederlanders! — de vraag neer. De oorzaak is: *dat ik schreef zonder aan* dezen *eisch te denken.*

Nu ik eindelyk — na lange weifeling: schande over u, Nederlanders! — besloot te kiezen tusschen straatvegen, horlogemaken en andere kostwinningen... nu ik ten-laatste, niet uit rechtstreeksche voorkeur, maar gedrongen door by-omstandigheden, my tot schryven bepaalde, begreep ik dit „vak" niet voordeeliger en praktischer te kunnen uitoefenen, dan door juist denzelfden weg te volgen, die my werd aangewezen door m'n gemoed, toen ik er niet aan dacht dat het ooit m'n vak worden zou. Men zal me dus vergunnen voorttegaan, als-of ik nog altyd geen schryver was.

De voornaamste eigenaardigheid bestond in het achtslaan op m'n eigen indruk, zonder in 't minst naar den smaak myner lezers te vragen. Deze smaak is me dan ook eigenlyk vry onbekend. Uit 'n Publiek dat binnen weinig jaren tyds aan m'n werken een vyfden druk bezorgt, en te-gelyker-tyd zich laat vertegenwoordigen door VAN TWIST — door den man dien ik *in deze werken* herhaaldelyk, zonder 't minste protest van wien ook, 'n ellendeling noem — uit den smaak van zoo'n Publiek is inderdaad niet wys te worden. Hoofdzaak nu voor m'n „vak" is, dat er altyd uitgevers zyn, die my behoorlyk honoreeren, en lezers die hen daartoe — op z'n hollands altyd, d. i. povertjes! — in-staat stellen.

Hoe dezen 't maken met de verwerking der inkonsekwentie dat ze VAN TWIST „eeren" en „achten" en in 't leven houden, dat ze tevreden zyn met het niet afdoen der Havelaarszaak,

en te-gelyker-tyd myn werk toejuichen — sterker nog, koopen en betalen: vyfde druk! — zie, dit is hùn zaak. Ik leende dat Publiek niet gaarne de maag van m'n konscientie. (**338**)

De belangen van het „vak" brengen alzoo mede, dat ik m'n indrukken volg. Dit alleen is de opmerking waarmee wy hier te doen hebben.

949. In m'n jeugd vertelde men 'n geschiedenisje van zekeren man in 'n hospitaal, die gedurig schreeuwde: zuur, zuur! Wakers en doktoren hielden hem voor krankzinnig, en als zoodanig werd-i behandeld. Misschien ook genas men den man van andere ziekten die hy niet had, en wel zoo krachtig dat-i den geest gaf aan overmaat van genezing. By opening van z'n lyk, bevond men...

't Is maar 'n vertellinkjen uit m'n kindsheid, en ik stel me niet verantwoordelyk voor de waarheid, noch zelfs voor de mogelykheid.

... men bevond dat-i 'n kwaal had...

Nog-eens, ik weet niet of er zulke kwalen zyn, en zoo ja, of men ze anatomisch kan waarnemen.

Nu dan, er bleek dat de man te kureeren ware geweest met 'n paar citroenen.

Ach, had men maar geluisterd naar z'n: zuur, zuur!

Na 't afwerken van *Vorstenschool*, riep alles wat er in my ziek en gewond is: cyfers, cyfers!

Ziedaar, lezer, de kauzaal-filiatie van den citroen, dien ik reeds in **931** wilde gebruiken, en nog altyd niet machtig worden kan. Misschien zal 't lukken in 't volgend nummer.

950. Na myn vertrek van Lebak alzoo — voor en na 't schryven van den *Havelaar* — zwierf ik rond...

Mémoires schryf ik niet, voor Publiek niet! Ik wil 't gedragen leed niet blootstellen aan 't filisterig „mooi" waarmee nederland-

sche lezers gewoon zyn zich te vermeien in de smart... van 'n ander. Doch waar het te-pas komt, een-of-ander aantehalen ter toelichting van de omstandigheden die ik goedvind te openbaren, zal ik dit doen. Ik heb gezegd dat ik niets beneden my stelde. Ziehier daarvan een blyk. Het kan dienen om m'n hoogmoed beter te doen begrypen, en dus te billyken.

Ik was te Brussel, en vernam dat er 'n klerk noodig was by 't Fransche Consulaat te Nangasaki.

Myn gezin leed gebrek.

Tot m'n groote vreugde bleek er, dat men voor deze betrekking iemand zocht die Hollandsch verstond. Met zeer veel moeite verschafte ik my het noodige geld om naar den Haag te reizen, en wendde my tot... DUYMAER VAN TWIST!

Myn gezin leed gebrek.

Ik verzocht hem my aantebevelen by den Franschen Gezant.

Myn gezin leed gebrek.

Hy maakte eenige zwarigheid: „omdat hy den Franschen Gezant niet kende" naar-i zeide, doch eindelyk beloofde hy werk te zullen maken van myn verzoek.

Ik wachtte.

Lezer, weet ge by-ondervinding wat het zeggen wil: *te wachten* in 'n hôtel? Te *wachten*, als elke beet vergald wordt door de onzekerheid of men middel zal weten te vinden die beet te betalen? Te *wachten*, als vrouw en kinderen hongeren?

Na vele dagen wachtens *op die wyze*, deelde hy my in 'n brief mee, dat de zaak hem bezwaarlyk voorkwam: „omdat hy niet wist of ik genoeg bedreven was in de Fransche taal?"

Ik werd misselyk, en antwoordde dat ook ik hiervan niet zeker was. Zeker zag de stumpert my aan voor 'n boerenprokureur, 't verheven vak waarin hy zoo uitmuntte, toen de Natie meende

hem te kunnen gebruiken, eerst als Volksvertegenwoordiger, vervolgens als Onderkoning van Insulinde!

Wat er gedurende deze aanraking met den ellendeling méér gebeurde, ga ik nu voorby, omdat het me stuit zaken te behandelen, die niet *geheel-en-al* thuis-hooren op publiek terrein. Toch zal ik 't misschien eenmaal zeggen, mits *hy* de goedheid hebbe daarop aantedringen. Kom-aan, gewezen Onderkoning van Insulinde, die zoo zwaar tilt aan 'n beetje Fransch! 't Is waar, gyzelf hebt in vyf jaren tyds niet kunnen leeren één woord maleisch te spreken!

Zy die meenen dat ik den man te veel eer bewys, door me zoo dikwyls met hem bezig te houden, worden verwezen naar 't *Naschrift* van m'n eerste brochure over Vryen-arbeid, waarin ik hem benoemde tot vertegenwoordiger der Nederlandsche... eigenaardigheden die ik bestryd.

951. *Zóó* zwierf ik, na Lebak, en ontmoetingen van zulken aard had ik vele! Zelden was ik waar ik wezen wilde. Gewoonlyk bestond de eenige oorzaak van m'n verblyf op 'n plaats, alleen hierin: dàt ik er was, en geen kans zag er van-daan te komen. *Geregeld* arbeiden was my onmogelyk. Toch hield ik me trouw aan de gewoonte, die van zeer lang dagteekent, om nota te houden van de zaken die ik onderzoeken, doorgronden of althans behandelen wilde „zoodra ik eens tot rust zou gekomen zyn." Gedurende m'n verblyf in Indie, had ik byna altyd — niet, als VAN TWIST, met huishoudelyke zaken, maar met de funktien waarvoor ik betaald werd — te veel te doen, om me overtegeven aan bespiegelende werkzaamheden. Die tyd zou later komen, hoopte ik! Na Lebak echter, ontbrak de gelegenheid nog meer dan vroeger. 't Gevolg hiervan was, dat ik in 't bezit geraakte van 'n bundel *desiderata*, waarvan alleen de opschriften een vry lyvig boekdeel zouden uitmaken. Daarvan echter is het grootste gedeelte by stukken en brokken verloren gegaan. Schipbreuk, brand, op-

roer, onverwacht vertrek met achterlating van bagage — zegge: vlucht! — diefstal...

Meermalen stond ik hier-of-daar, met 'n klein pakjen onder den arm, op 'n kruisweg, zonder de minste reden om te kiezen tusschen rechts en links, tusschen voorwaarts of terug! Maar... in dat pakje waren altyd — duidt het me niet ten-kwade, Nederland en VAN TWIST, al zy 't u dan niet aangenaam! — de *bewysstukken der Havelaarszaak.* Ik ben zonder hemd geweest, maar nooit zonder de getuigschriften die den nazaat zullen instaat stellen recht te spreken tusschen u en my. VAN TWIST kent die stukken, en bezit ze, tenzydi ze vernietigd heeft om zich 't sussen van z'n geweten wat minder moeielyk te maken. Uitgeleend, aan anderen meegedeeld, heeft hy ze niet... daar ben ik zeker van! Ik noodig ieder uit, dien man te vragen of ik de waarheid zeg, en hèm sommeer ik my te logenstraffen.

Nu ja, ik heb hem reeds zoo dikwyls gesommeerd, en hy weet nu eenmaal dat Nederland genoegen neemt met z'n zwygen!

Ach, het pakjen aanteekeningen over andere zaken, dat ik onder den arm droeg, was soms zeer dun. Doch als de mier, die me tot beeld diende in de Saïdjah-geschiedenis, na elke ruwe verstoring van m'n arbeid, begon ik op-nieuw. Tienmaal, twintigmaal, honderdmaal!

By de herdenking aan dit alles, is er in m'n ziel stryd tusschen weemoed over zooveel mislukt pogen, en fierheid op 't verwinnen van zùlken tegenspoed. Want... overwonnen is ze! Wel ging er veel verloren. Wel weegt het gansche leven van den nieteling dien ik tot vertegenwoordiger koos van 't verrot neerlandismus, niet op tegen één kwartier stemming dat my bedorven werd door zùlke bitterheid, maar m'n gemoed bleek ryk genoeg — spreek me tegen, als ge durft! — om, na dat alles, in één kwartier nog altyd meer te leveren dan zoo'n geheel leven opbracht. Ik erken dat dit niet veel zeggen wil, wanneer men 't ras der Van Weerten met LOUISE's maat meet. Veel minder nog,

als men daarby in-acht-neemt hoeveel lager nog dan nul de man staat, die zooveel pozitief kwaad stichtte.

Dezer dagen zal hy waarschynlyk sterven. Lezer, meen niet dat ik van plan ben hem te vermoorden. 't Zou te jammer van me zyn, maar toch... als m'n vrouw of een myner kinderen bezweken ware, had ik 't gedaan. Hy heeft dus eigenlyk aan de taaiheid der mynen z'n leven te danken. Maar dat leven moet toch eindelyk ophouden. Me dunkt dat-i nu lang genoeg onbeschaamd heeft meegegeten en meegedronken, zonder daarvoor iets in de plaats te leveren. Het wordt waarlyk tyd dat de man vertrekt, en eigenlyk was het dit al lang. Wanneer hy ten-laatste tot dit billyk besluit overgaat, zal men zien dat er nog krantenschryvers worden gevonden, die 'n artikel weten saemteflansen over z'n deugden, in de manier der vodden die men thans over z'n vriend THORBECKE te lezen krygt. De woordvoerder van deze of gene „party" zal weten te vertellen dat de overledene „zoo byzonder verdienstelyk was, vry-arbeider, jurist, grootkruis van 't een-of-ander, en bovendien: hoogstfatsoenlyk. „Koning, Vaderland en Eerste Kamer leden een onherstelbaar verlies... hm!

Ook ik hoop niet lang te leven — schoon ik nog veel te doen heb — maar hoef waarachtig van 't *banquet de la vie* niet optestaan uit schaamte dat ik te veel genoot, en te weinig bydroeg. „Men verneemt dat de bekende schryver van den *Max Havelaar*... 't woord MULTATULI schynt niet uit de pen te willen. 't Zou niet kloppen met de voorgewende ignorantie van m'n lateren arbeid, die in veel opzichten veel belangryker is. Nu ja dan, men verneemt dat die „bekende" schryver behoorlyk dood is. Ik voor my wenschte wel dat we reeds zoo ver waren, vooral omdat m'n „bekendheid" — 'n attribuut van Onstee, Theophile en de ooievaars op de haagsche vischmarkt — dan heel gevoegelyk, *n'en déplaise* aan VAN TWIST en de rest, zal overgaan in wat anders. *Dum meretrix blanda vivet*, heeren! Doe er eens wat tegen!

952. De kakelaars over nederigheid — 'n *leugen* immer! — mogen vreemd opzien van m'n zelfverheffenden toon, huns ondanks echter zullen ze *voelen* dat er verschil is tusschen leege opgeblazenheid, en de rechtmatige trots van wie zich staande hield onder veel leed. Voelen zy dit niet, dan ligt de schuld aan hen, en dit levert my 'n reden te meer, my hooger te stellen. Bovendien, ik moest en moet dit doen. Hieruit alleen immers putte ik de kracht om staande te blyven, en ik vertoon alzoo aan de weinige jongeren die waard zyn te lyden wat ik leed, myn hoogmoed als 'n les.

Doch deze les zou nadeelig werken door onvolledigheid, indien ik my niet haastte het zeer specifieke middel te noemen, waardoor alleen die hoogmoed wordt gerechtvaardigd, en dat de werking daarvan nuttig maakt. Dit middel is: *denken*. Wie denkt, kan niet verloren gaan. Wie denkt, overwint.

Ekonomisch omgaan met de werktuigen die we hiertoe noodig hebben, is hoofdzaak. Het verband tusschen nauwgezet denken, en de kracht om de vilenie der wereld te weerstaan, ga ik nu voorby. Het zy voldoende, daaromtrent te verwyzen naar de verhandeling over VRYE-STUDIE, in den vorigen bundel, naar de noot op **268**, en eigenlyk naar al m'n werken. Een aandachtig lezer zal overal blyken vinden van liefde tot stiptheid, en hoe ik hierin voornamelyk kracht zocht om smart te dragen. Vanhier dan ook het gedurig aandringen op „juistheid van uitdrukking" op nauwkeurigheid in 't „bepalen."

953. Hoe ik *wist*, dat denken een steun oplevert in tegenspoed? Dit had misschien de man van den citroen ons kunnen zeggen, als men hem niet doodgenezen had.

Misschien evenwel kunnen wyzelf deze vraag beantwoorden. Wel zeker! Is 't zoo vreemd, dat we by brand of schipbreuk het kostbaarste trachten te redden? Is het denkvermogen niet het duurste wat wy bezitten? De mogelykheid bestaat dat ik door denken 'n

koninkryk verover — by-wyze van spreken, want dit is in de eeuw der parlementziekte zoo 'n byzonder aanlokkelyk plan niet — maar geen verslonsd denkvermogen of bedorven ziel, is met tien koninkryken te herstellen. De kans dat ik Keizer word van INSULINDE — gesteld dat m'n ambitie van dezen aard was — is grooter, dan dat VAN TWIST zou veranderen in 'n eerlyk man, of dat de goede trouw terugkeert in Nederland.

In de noot op **268**, die ik zoo-even aanhaalde, gaf ik 'n paar manieren op, waardoor we ons denkvermogen kunnen onderhouden, opscherpen en — by-wyze van spreken — volmaken. Doch ik erken dat niet ieder in dit opzicht dezelfde behoeften heeft. Wat den een dient, kan den ander schaden. Voor *my* zyn cyfers van uitstekende werking. Ook daarvan kan 'n fyn beoordeelaar de sporen in m'n arbeid vinden. Ik weet niet welke beschuldiging my meer grieven zou: dat ik niet stipt redeneerde, of: dat ik geen gevoel had. Juister gezegd, deze beide dingen zyn my een Een slecht rekenaar komt me barbaarsch, onmenschelyk voor. Hy gaat immers ruw om met het gedeelte van zichzelf, dat hem van dieren en wilden heet te onderscheiden. En 'n booswicht maakt op my den indruk van 2 × 2 = 5. Ik wend me vies van hem af.

954. Ik begryp dat deze wyze van opvatting aan velen paradoxaal zal voorkomen. En 't kan zyn — zéker is 't niet! — dat ze hierin gelyk hebben, wanneer men aan dit woord de stiptletterlyke beteekenis toekent. En dan zou 't jammer genoeg wezen, want het leverde een bewys te meer, niet alleen dat we — nog-al ònzedelyk en ònverstandig! — ons gewoon maakten verstand en zedelykheid van elkander te onderscheiden — *qui màle distinguit, male docet* — maar zelfs dat we 'r 'n δοξη op nahouden, een geykte „leer" die aan deze dwaling 'n fatsoenlyke reden van bestaan schynt te geven. Hoe dit zy, paradoxaal, in den zin van gezocht, verwrongen, gemaakt — alles saemgenomen dus: onwaar — is myn opvatting niet. Dwaas is slecht, en slecht is dwaas. Men moet slecht en dwaas wezen, om dit niet intezien.

Het is te verwachten dat niet dan zeer weinigen my hierin zullen byvallen, doch 't zyn juist de zoodanigen op wier oordeel ik prys stel. Van deze enkelen herinner ik my een voorbeeld. Te Amsterdam had ik eens 'n diskussie met iemand die me toescheen geregeld te denken... 'n witte raaf! Het blyft mogelyk dat ik my in hem vergiste, daar ik niet weet of-i zich op korrekt redeneeren toelei, of wel by-uitzondering zich daartoe in 't debat met my inspande. Ik bespeurde in hem zekere schools-rhetorische nauwgezetheid die me alleraangenaamst was, daar ik hier 't woord „schools" in goeden zin neem. Hy besteedde aandacht aan myn tegenwerpingen, en verstond de groote kunst van luisteren. Hy streefde naar duidelykheid van uitdrukking, hield de gestelde *thesis* in 't oog, was gematigd korrekt in 't bepalen, enz.

955. *Gematigd* korrekt. Ja. We weten nu eenmaal, dat alle bepalingen gebrekkig zyn. Wie volmaaktheid vordert, doet 'n onbillyken eisch, de gewone fout van zwakke debattisten. Men ziet dit veel by advokaten van de geringste soort — 'n vervelend ras! — die juist hierdoor blyk geven dat ze niet gewoon zyn zich toeteleggen op juistheid van uitdrukking. Een korrekt rekenaar zal tevreden zyn met zeker aantal decimalen die by-benadering de waarde eener oneindige breuk uitdrukken, en niet kibbelen over 't oneindig klein verschil dat aan de volkomen juistheid ontbreekt.

De dwaasheid van 't aandringen op volkomen juistheid in definitien, heb ik aangeroerd in **887**, waarnaar ik verwys.

956. Ik herinner my de behandelde zaak niet, doch wel, hoe ik in den loop der diskussie de opmerking maakte, dat een der door hem aangevoerde redenen in bewysrang gelyk stond met het punt van geschil, of wel dat punt zelf was. Ook dit zou me nu ontgaan zyn, indien ik niet daaraan ware herinnerd geworden door 'n bezoek dat m'n antagonist my den volgenden dag bracht, met de uitdrukkelyke bedoeling zich te verantwoorden tegen de meening: „dat-i zich in 't geschil van gister-avend van 'n *petitio*

principii zou bediend hebben." Deze verdenking was z'n eer te na, en hy bestreed ze met gelyken yver, als-of ik z'n karakter aangetast of kwaad van z'n moeder had gesproken. Ik wensch my lezers van deze soort toe, en geef daarvoor alle onbekookt-mooivinders present.

Helaas, de cyfers zyn alweer niet in dit nummer. In 't volgende dan!

957. Ja, zoo hield ik aanteekeningen gedurende m'n smartelyke Odyssee. De lyst der onderwerpen in Sjaalman's pak, die men in den *Havelaar* vindt, is grootendeels uit het geheugen opgesteld, en zeer onvolledig. Ze was oorspronkelyk veel langer, en de daarop voorkomende onderwerpen waren grootendeels uitgewerkt. Het pakket waarin dit alles bewaard werd, is — ik vermoed te Straatsburg — verloren gegaan. Lang na m'n dood zullen er in vele oorden der wereld koffers voor den dag komen, waarin de bewyzen liggen dat ik de waarheid zeg. Ook te Haarlem liet ik eens 'n koffer achter, dien ik nooit heb weergezien. En te Amsterdam. En te Brussel. En op veel plaatsen meer, zonder dat ik nu kan opgeven, waar en hoe? In den Haag 'n gansche bibliotheek... 't geschenk eener dame.

Sedert ik my in 't schryversvak voegde, was ik alzoo genoodzaakt, voor-zoo-ver ik aanteekeningen noodig had ter handleiding in m'n arbeid, my te bepalen tot noten van vry laten datum. Ook na den schipbreuk van al 't vorige, had ik daaraan genoeg, en 't zal me onmogelyk zyn, in den korten tyd die me rest, alles aftewerken wat daarin voorkomt. Na *Vorstenschool* meende ik hiermee 'n begin te maken, en m'n oog viel op korte aanteekeningen die ik maakte gedurende de lezing van Dr. FERINGA's „*Democratie en Wetenschap*." Maar dat boek was by-lange-na niet aan de beurt. Ik had 'n stuk over *Beschaving*, dat moest voorgaan. Neen, de vervulling der belofte in **926**, en meer nog dat er ontbreekt aan den kommentaar op VRYE-STUDIE. En... m'n *Millioenen-studien*, die niet goed genoeg waren voor de lezers

van *het Noorden.* *) Ik besloot tot het laatste. Wil men weten, waarom? In dit werk wordt gecyferd, en ik had behoefte aan dien citroen. Jamben en wiskunde. Poëzie en stiptheid. Cyfers en m'n lieve LOUISE!

Maar, ook deze IDEEN moest ik voortzetten. Na het drama dat men nu kan gelezen hebben, scheen niets gepaster, en alzoo was niets my onmogelyker, dan 'n uitvoerige beschouwing der oorzaken van 't verval der Nederlandsche tooneelspeelkunst, en van de Nederduitsche dramatische litteratuur. Toch begon ik er aan, heusch! Maar 't ging slecht. Eergister heb in den arbeid van vele weken verscheurd. 't Was my om zuur te doen, en ik vond slechts bitterheid. Want, lezer, de hoofdinhoud myner opmerkingen was, dat we in ons land hoofdzakelyk hierom geen goede schryvers voor het tooneel hebben — en tevens minder goede tooneelspelers — omdat ons 't voornaamste ontbreekt, wat de Kunst noodig heeft: een Publiek dat behoefte voelt aan Kunst, dat besef van Kunst heeft, dat Kunst waard is, en dat aan Kunst den weg weet te wyzen. De artist vindt in ons land geen weerklank. Daar ikzelf zooveel lyd onder dit verdrietig gebrek...

Lezer, er is 'n treurig nauw verband tusschen de middelen waardoor 't gelukt is, den *Havelaar* te smoren, en de oorzaken die Nederland doen genoegen nemen met stukken van zoontje DUMAS en SCRIBE. We klagen over gebrek aan oorspronkelyke stukken, en willen maar niet inzien dat die stukken wel komen zouden, als we maar niet zoo onbarmhartig de oorspronkelykheid zelf hadden uitgeroeid. Waar 't niet regent, zal gewis niets groeien. Maar als men de bosschen omhakt, is er geen regen te verwachten, en dan mag men zich niet beklagen over dorheid.

*) (*Noot van* 1874.) Die *Millioenen-studien* zyn, zoo goed m'n omstandigheden toelieten, afgewerkt en verschenen. Overigens blyf ik nog altyd wachten op *loisir* om me bezig te houden met het exakte. Alles wat er op dusgenaamd bellettristisch gebied van my verschynt, wordt gegeven by-gebrek aan beter, en alleen omdat Nederland te achterlyk is om anderen arbeid te waardeeren en... te betalen. CHRESOS moet liedjes zingen!

958. Op zeker eiland hadden de bewoners sedert eeuwen alle sloten vernietigd, zoodat zelfs de herinnering aan die dingen was verloren gegaan.

Daar landde 'n reiziger, die 'n bos sleutels meebracht. Hy verhaalde hoe men met behulp daarvan, in zyn land kamers en kasten sluiten kon, en hoe nuttig dit was. Met bewondering hoorde de bevolking die openbaring aan, en... maakte z'n sleutels na. Doch men bemerkte niets van den uitslag, waarop hy zoo geroemd had.

Men droeg de sleutels om den hals, en er werd uit kisten en kasten gestolen als vroeger. Men hing ze op aan 'n boomtak... 't hielp niet. Men begroef ze... de uitslag was dezelfde. Een wyze stelde voor, met de sleutels te rammelen. Den nacht daarop, stal men hem den baard van de kin. De priesters bedachten 'n nieuw middel. Twee sleutels, gekruist liggende op de goederen die men bewaren wilde, zouden de dieven afschrikken. De goddelooze booswichten stoorden zich niet aan 't heilig symbool.

Hoe jammer, niet waar, dat men vergeten had den vreemdeling te vragen, hoe dan toch eigenlyk die zoo nuttige dingen moesten gebruikt worden, om niet geheel ònnut te zyn?

Na veel peinzens begonnen sommigen intezien, dat niet alle sleutels in ieder land kunnen gebruikt worden. Een wysgeer herinnerde zich, van z'n grootmoeder vernomen te hebben — de oude sloof had het zeker, als andere Kamerleden, van STUART MILL — dat men „oorspronkelyke" sleutels hebben moest.

Alle smids aan 't werk! De luî die de vreemde sleutels hadden.... vertaald, mochten niet meedoen. Men vreesde te zeer dat ze zich zouden laten leiden door herinnering aan de modellen. De taak der arme smeden was heel moeielyk. De sleutels moesten precies wezen als die van den vreemde, maar — om de beoogde „oorspronkelykheid" zeker — geheel anders.

Wie nu 'n instrument voor den dag bracht, dat op de vreemde sleutels geleek, werd gesteenigd omdat z'n arbeid 'n uitheemschen tint had. En wie 'n sleutel maakte, die met de vreemde voorwerpen niet de minste overeenkomst had, werd gesteenigd omdat-i durfde afwyken van de modellen der buitenlandsche meesters.

Nu slaagde men wel in 't uitroeien van de smeden, maar 't *desideratum:* sleutels, bleef 'n onafgedaan nummer op den langen lyst van stupide wenschen.

De goede vreemdeling die de wereld scheen doortetrekken om hier-en-daar 'n waar woord te zeggen, liet zich andermaal door 'n storm uitwerpen op de kust.

Allen hem te-gemoet, met den roep: uw sleutels deugen niet!

Dit was wel eenigszins waar, doch... slechts half waar, en dus, wel beschouwd, niet waar. De sleutels deugden voor hèn niet.

Of ze in 't land van den vreemde zoo bruikbaar waren als hy zeide, is nu voor ons de vraag niet. Wy hebben te doen met de eilanders die hun smeden hadden gesteenigd.

— Uw sleutels deugen niet! Zie eens al de *tumuli* die 't rampzalig overschot bedekken der ongelukkigen die zich aan uw modellen vergaapten. Hoe maken het toch by u te land, de smids die belast worden met het fabriceeren van 'n sleutel?
— Ze nemen de maat van 't slot waarop de sleutel passen moet, en dan...
— Een slot? Wat is dat?

Waarde Nederlanders, zoolang gy geen sloten hebt, waarop dramatische — en andere! — litteratuur passen moet, zoolang zal geen smid 'n oorspronkelyken sleutel kunnen leveren op uw kunstgevoel.

959. En ik bladerde! Daar vond ik stukken van staathuishoudkundigen aard... zonder STUART MILL, o goden! Toch was er iets zuurs in. Maar ze zyn niet af. Iets er uit:

In zeer algemeenen zin, mogen de inkomsten van den Staat niet anders zyn dan *retributief*.

In meer beperkten zin, behoort men ze te onderscheiden in *Kontributie* en *Retributie*.

Men moet zich ten-doel stellen de *contributien* zoo geleidelyk mogelyk te doen overgaan in *retributie*.

Retributie mag nooit hooger zyn dan de benaming aanduidt.

Kontributie mag slechts worden geheven van iets dat *bestaat*, nooit over of van iets dat *geschiedt*.

Binnen honderd jaar zal dit IDÉE — met of zonder permissie van STUART MILL — het punt van uitgang wezen van alle begrootingen in beschaafde landen. (**46**, *en blz.* 45 *van de Minnebrieven*, *uitgaaf* 1871.)

960. Ik ben tegen *Beschermende Rechten*, maar 'n flinke belasting — noem ze *boete*, my wel! — op 't pernicieus artikel: *vreemd citaat*, zou me toelachen.

(*Noot van* 1874.) De natuurlyke straf zou zyn: verlies van allen invloed op den lezer. En gewis zou deze straf worden toegepast indien 't Publiek lezen kòn. Het spreekwoord zegt dat armoed geen schande is. Dit kan er naar wezen. Maar zéker ligt er schande in *armoed aan denkbeelden*. En 't wegstoppen daarvan, door dat eeuwige aanhalen van deze of gene vreemde beroemdheid *du jour*, is erger nog: het is bedrog. Maar 't zou weldra 'n eind nemen, indien de lezers zich daarmee niet zoo aanhoudend lieten foppen. Ook zonder nu van 't vervelend *aanhalen* te spreken, byna overal bemerkt men dat de *denkbeelden* — *s'il y en a!* — geleend werden, dat noch inhoud, noch zinbouw, noch taal, het eigendom der schryvers zyn. Als 't zoo voortgaat, behoeven we niet te wachten op de politieke annexatie, om geen Volk meer te wezen. Om één ding te noemen: onze dagblad-litteratuur is vertaald uitheemsch knoeiwerk. Lezers, bemerkt ge dit niet? Stuit u dit niet?

Ik heb dit onderwerp reeds herhaaldelyk behandeld, doch naar ik vreezen moet, tot-nog-toe te-vergeefs. En wonder is het niet. Er hoort veel toe, om de sedert eeuwen ingekankerde luiheid van 's volks voorgangers te genezen.

961. „Ge zult niet zweren by 't woord des Meesters" heeft Pythagoras... vergeten te zeggen. (**52**) Voorzag hy misschien dat men ten-allen-tyde meer lust hebben zou, te zweren by 't woord van allerlei leerlingen?

Doch ik zegge u: zweert ganschelyk niet, noch by de mannen wier naam op *us* uitgaat, noch by hen die zich noemen met schotsche namen, noch by geleerden uit Lapland, noch by de beroemdhedens van over-zee — die morgen zullen vergeten zyn, al logeerden ze van-daag op 't Huis *Ten-Bosch* — noch by wien ook.

Voorwaar, voorwaar, al dat geciteer is luiheid en bedrog! Luiheid om 't zelfdenken te ontwyken. Bedrog om de domme menigte te doen verbaasd staan over nagemaakte — d. i. valsche! — sleutels. Ik ontleen dit IDEE aan den beroemden... die of die.

962. Nu ja, in **959** komt iets van den citroen waarnaar ik zoo verlang. Maar 't baat me weinig. Als ik dat IDEE uitleg, zal men 't niet begrypen. Zonder uitlegging ook wel niet, maar dan blyft me toch de kans dat het zich baan breekt door den apofthegmischen vorm. Het noodigt zoo vriendelyk uit, tot 'n deftig: MULTATULI heeft gezegd... enz. Tot zulk gebruik beveel ik het ten-zeerste aan in de gunst van ieder die 't niet begrypt. Wie 't wel begrypen, hebben minder behoefte aan citaten.

Doch er bestonden nog andere redenen om de toelichting van dat nummer overteslaan. De cyfers die daarby zouden kunnen worden te-pas gebracht, zyn niet van de soort die ik noodig heb.

En weer viel m'n oog op FERINGA's „*Demokratie en Wetenschap.*" Ik had me voorgenomen — en den schryver beloofd — dat werk te behandelen.

Wat is eigenlyk demokratie? Voor dertig jaren zou ik plompverloren antwoord gegeven hebben op deze vraag. Zoo is er veel dat ik vroeger meende te weten, en dat my met de jaren onduidelyker werd.

De afschaffing van 't zegel op de dagbladen heeft velen gebaat, naar 't schynt. Maar my niet. Tal van blaadjes geven dagelyks onderricht in demokratische beginselen, de echte welbegrepene altoos. Er schynen ook andere te zyn. Doch ik, demokraat, naar 'k altyd gemeend heb, vind me in demokratie dommer dan ooit.

Men ziet hier alweer dat ik vry-wel overeenstem met het gevoelen der... *Schager Courant*, die in haar nummer van 22 Maart j. l. (1872) verzekert dat ik zoo weinig nauwkeurige kennis van zaken heb. Dit brevet van onkunde — 't wordt zonder protest overgenomen in 't *Algemeen Volksblad voor Nederland* — komt juist voor in 'n aanpryzing van 't Tydschrift *de Vrye Gedachte* dat door dienzelfden heer FERINGA geredigeerd wordt, of liever, dat grootendeels door hemzelf met talent en onafhankelyken waarheidszin wordt geschreven.

Aanpryzing van FERINGA's werken is verdiend. Ook ik zal dien schryver roemen, zoodra de beurt aan hem is. Maar toch moet ik erkennen dat-i, zoowel in *Dem.* en *Wet.* als in z'n *Tydschrift*, delikten begaat, die niet beter kunnen gestraft worden, dan door 'n loftuiting van den „Schager." Het is voor Dr FERINGA te hopen dat-i niet gelezen heeft *hoe* men hem pryst. Hy zou misschien den moed verliezen z'n verdienstelyken arbeid voorttezetten, òf uit besef dat-i z'n gedachten niet behoorlyk weet uittedrukken, òf ten-gevolge der opmerking dat men niet lezen kan. *Tertium non datur.* Ik vergis me. Er is hier inderdaad een *tertium* mogelyk, maar ik heb nu geen lust het aantewyzen. FERINGA dan wordt door den „Schager" beklad met den lof: dat-i bezig is „de radikale richting te verzoenen met Geloof en Godsdienst."

Ik vrees inderdaad dat de tegen my ingebrachte beschuldiging van onkunde, minder dwaas is dan die ontdekking. Helaas, Scha-

ger, 't ware voor my te wenschen, dat de my uitgereikte *mauvaise marque* even weinig reden van bestaan had, als de goedkeuring waarmee ge FERINGA belastert. Maar dit is zoo niet. Kinderlyk gehoorzaam en onderdanig — als dezer dagen VEUILLOT voor den Paus — buig ik me onder uw tuchtroe. Beterschap beloven kan ik niet — wie is daar zeker van? — maar wel beloof ik, my intespannen om eenige meerdere, of meer nauwkeurige, kennis van zaken te verkrygen, dan me tot-nog-toe gelukte.

Ziehier dan ook weder een der redenen die me, na *Vorstenschool*, deden omzien naar cyfers. Ook in dat stuk wemelt het van domheden, en vóór ik durfde beginnen met ernstiger arbeid, voelde ik behoefte door 'n droog 2 × 2 eenigszins beter op de hoogte te komen der hedendaagsche „nauwkeurige kennis van zaken." Zoo slypt de vleeshouwer z'n gereedschap, voor-i z'n ossen slacht. Ik zeg dit volstrekt niet met het doel om den „Schager" onaangenaam te zyn of te slachten. Integendeel. Straks zal ik aantoonen dat zoo'n blad heel nuttig is.

Toch heb ik — het verwyt dankbaar aannemende — een kleine bedenking. Het staat den „Schager" niet mooi, dat hy verzuimde my aantewyzen: waar, wanneer, in welk opzicht, ik bewyzen gaf van 'n onkunde, uitstekend genoeg om zoo in 't byzonder te worden gelaakt? Van algemeen-menschelyke onwetendheid, als die waarover SOKRATES klaagde, kan hier geen spraak zyn. Het schynt dat ik 'n botterik ben *by uitnemendheid*, en wel zóó, dat men my als 'n Zoïlus, als 'n Midas, als 'n *crétin*, als 'n ezel in 't eind, gebruiken kan tot tegenhanger om de wysheid van anderen te doen uitkomen. Onwetend bèn ik. Maar ik had niet gedacht hiervan zóóveel en zoo in 't oog vallende blyken te hebben gegeven, dat ik, gelyk m'n jonker Schukenscheuer, dienen kon als *repoussoir*. 'n Eenigszins minder vage terechtwyzing zou me den weg getoond hebben, waarlangs ik tot wat meer kennis had kunnen geraken. Zoo als de zaak nu staat, moet ik heel verdrietig m'n onkunde voor zoo byzonder pyramidaal-algemeen houden, dat geen inspanning ter-wereld my op de hoogte

brengen kan, in welk vak ook, 'n woordje meetespreken. Waarop moet ik me 't eerst toeleggen? Op de politiek? Op bataillons- pelotons- soldaten-school? Op *Nederlandsche* taal- spel- en frazen-maakkunde? Op krantenredaktie? Op botanie? Op *de* talen, als 'n gouvernante? Op 't Recht, als onze Van Huisde? *Quid mihi*, Schagere *edax*, *objicis non me verbosas leges ediscere?*

De attente lezer zal opmerken hoe delikaat ik hier den ovidischen *livor* weggoochelde, om niet m'n ingeslikt *tertium* van zoo-even te verklappen.

Moet ik naar de Universiteit? Naar 't gymnasium? Naar de hoogere, lagere, allerlaagste, burgerschool? Naar de pupillen te Kampen? Of moet ik me abonneeren op 'n krant, op den „Schager" misschien, om wat te leeren van den een of anderen „wy" die, volgens LOUISE, eigenlyk en van zeer naby bezien, geen „hy" is?

En nog iets. Waarom eerst nu dien weldadigen wenk gegeven? Moest m'n onwetendheid geheim blyven, tot op 't oogenblik dat ze kon gebruikt worden als tegenstelling van FERINGA's zonderling verzoenen van radikalismus en Geloof? Wie weet of ik me niet geoefend had, indien de „Schager" me tydig had gewaarschuwd. M'n toestand is nu allermoeielykst. Ik schreef den *Havelaar*. Die was „mooi." Nu ja, mooiheid sluit geen onwetendheid uit. Ik schreef *Vryen-Arbeid*, en men zweeg. De *Minnebrieven:* men zweeg. Drie bundels *Ideen:* men zweeg. *Pruissen en Nederland:* men zweeg. *Wys my de plaats*, en de andere stukken die in de *Verspreide Stukken* te vinden zyn: men zweeg. *Nog-eens Vrye-Arbeid:* men zweeg. *Specialiteiten:* men zweeg.

En... dat alles werd verkocht, uitverkocht, herdrukt, meer dan eens herdrukt, tot m'n *Bruid daarboven* toe, een stukje dat ikzelf 'n spelery uit m'n jeugd genoemd had. De ontvangst die m'n werk te-beurt viel, gaf me dus aanleiding tot de meening dat dit zwygen 'n andere oorzaak had, dan afkeer van m'n verregaande onwetendheid. Ik erken ronduit, zeer dikwyls aan den *livor* gedacht te hebben, dien ik zoo-even euphemisch met „Schager"

vertaalde. En zie, daar verneem ik op-eenmaal plotseling, dat ik 'n stommerik ben by-uitnemendheid!

Tegen dit vonnis protesteer ik niet, o Schager, maar wel beklaag ik my over 't laat beteekenen. Waarom lieten gylieden heeren „wy" me zoo lang in den waan dat ik niet nog onwetender was dan... sommige anderen? De goede God beware my, hoop ik, voor hoogmoed, maar... àls ik hoogmoedig geworden ware, zou 't de schuld van ulieden heeren „wy" geweest zyn. 't Is my onbekend of ook gylieden onwetend zyt, of ook gy met u allen misschien geen „nauwkeurige kennis van zaken" hebt. Overal heb ik naar ulieden geïnformeerd, en niemand weet me daarvan iets te zeggen, 'tgeen wel niet bewyst dat ge met u allen dom zyt, doch waaruit toch blykt dat het tegendeel niet precies van algemeene bekendheid is. Mocht ik evenwel bemerken dat ook gylieden mank gingt aan 't euvel van... onnauwkeurige zaakkennis, dan beloof ik ulieden de gloeiende kool van *spoedige* terechtwyzing, en als bewys: leert lezen met u allen, en stelt het schryven uit, tot ge van die kunst genoeg weet, om intezien hoe gek 't ulieden staat, FERINGA uittemaken voor 'n verzoener van Godsdienst en Radikalismus.

963. *Quid nobis* die „Schager?" Zoo vragen m'n vlaamsche lezers, niet waar? Beste Vlamingen, ge zyt er niet minder om dat ge „geen nauwkeurige kennis" van dat krantje hebt. Ook ik kende het ding niet, en zou waarschynlyk tot m'n dood toe volhard hebben in deze treurige onkunde, wanneer men my niet het nummer had gezonden van 't *Algemeen Dagblad voor Nederland*, waarin de Schager beoordeeling van Dr. FERINGA's werk was overgenomen. Dit laatste blad — ook 'n allerinteressantst wytje natuurlyk! — kende ik alweer „niet nauwkeurig" en, ronduit gezegd — o gruwel! — in 't geheel niet.

Ge vraagt, wat gaan ons die prullen aan, en verwondert u dat ik achtsla op zulke litteratuur? Wel zeker! Niet omdat het my om zoo'n aanmerking zelf te doen is, maar — en ziehier 't

nut, waarvan ik zoo-even de aantooning beloofde — ik gebruik die dingen als monsterstalen van den toestand, als bydrage tot de „nauwkeurige kennis" van m'n Publiek. Ik wil dat men na m'n dood inzie hoe gegrond m'n verachting was. We hebben hier noch met het Schager krantje, noch met welk Volks- of ander blad te doen. De vraag is of ik niet recht had op ànderen weerklank, dan de met de haren bygesleepte verzekering: dat ik zoo „weinig nauwkeurige kennis van zaken" heb?

Want, voor den honderdsten keer, 't is niet tegen deze beoordeeling zelf, dat ik my verzet. Het is hiertegen: dat zoo'n jongensachtige plompheid *nagenoeg alles is, wat ik van gansch Nederland terugkreeg voor 't geleverde!* (**659**) En men meene niet dat zich ergens een stem doet hooren om te protesteeren... niet tegen de aanmerking zelf — dit verlang ik niet — maar tegen 't uitsluitend voor-opstellen van zoo'n aanmerking. Na al wat ik voortbracht, weet Nederland niets van my te zeggen, dan dat ik zoo uitmunt in onwetendheid.

Is dit idioot of niet?

Het antwoord hierop is minder eenvoudig, dan men denken zou. Het is namelyk de vraag of 't visschig zwygen, afgebroken door zoo'n zonderling tusschenwerpsel, 'n gevolg is van geheel onvermengde botheid? Ik zeg neen! Dwaas is slecht, en slecht is dwaas: er is zoowel luiheid en valsheid, als domheid in 't karakter van m'n Publiek.

Ik wil m'n cyfers nog wat laten wachten, en even trachten de oorzaken te ontleden, niet zoozeer waarom dat Schagertje sprak — lieve god, zoo'n krant moet vol! — maar waarom anderen na zulk spreken 't zwygen bewaren.

Ik tastte de Natie aan, in wat haar 't dierbaarst is. In haar goddienery: 'n broodwinning. In hare zeden: broodwinning. In haar vooroordeelen: broodwinning. In haar zoogenaamde Staatkunde: broodwinning. In haar wanbestuur der Kolonien: brood-

winning. In haar principes: broodwinning. In haar huichelary... nu ja, dit sluit al de vorige broodwinningen in zich.

Wil men nu in-plaats van *Natie*, hier lezen: de weinigen die in elk dezer nederlandsche vakken de Natie vertegenwoordigen, my wel. Doch ook dan blyft me altyd het beroep over, op 't woord van den ketterjager: de geuzen hebben de kerken geplunderd, de katholieken hebben 't niet belet: zy allen zyn even schuldig.

Niemand bestreed my. Waarom niet?

Niemand durfde.

Zeer in den beginne trok zekere Domine Franken, tegen my party voor de zendelingen. Men leze m'n loyaal antwoord in de *Verspreide Stukken*. Ik laat nu daar, of die man even goed was als z'n brief, en zoo'n antwoord waard? Van z'n christelyk partytrekken tegen onrecht, heb ik zoo-min iets bespeurd als van andere christelyke deugden. Na z'n protest had ik iets ten-gunste van de personen der zendelingen gezegd, dat met wat inschikkelykheid kon worden opgevat en uitgevent als testimonium voor de zendelingery — z'n broodwinning! — en hy was tevreden. De rest ging hem niet aan.

In dat antwoord daagde ik *allen* uit, die zich door myn werk gekrenkt voelden, het voorbeeld van dien domine te volgen.

Niemand antwoordde.

Waarom niet?

Niemand durfde.

Ten-gevolge myner latere werken vergrootte zich de kring myner vyanden. Maar niemand vertoonde zich.

Men durfde niet.

Het spreekt vanzelf dat ik 'n byzonder oneervolle uitzondering maak voor dezulken die, als de moderne verhandelaar, en de mislukte litterator uit m'n brief aan De Geyter, my in 't ge-

heim aanvielen, of althans niet op het terrein waar de stryd behoort gevoerd te worden.

En Nederland was hiermee volkomen tevreden. Het duldt — *ten tweeden maal nu!* — den millionair VAN DE PUTTE als minister. Het duldt VAN TWIST in de Eerste-Kamer. Het duldt de modernen op preekstoel en katheder. Het duldt al de wyën in z'n kranten. Het duldde en duldt *alles*... ten-behoeve der respektieve broodwinningen.

Dit wat de valsheid aangaat.

Maar nog iets anders speelt 'n voorname rol: de luiheid. Wie 't oog vestigt op de litteratuur van den dag, zou blind moeten zyn om niet te bemerken hoe alles zich toelegt op 't *vermyden van inspanning*. Men schrikt terug van onderzoek. Als blyk hiervan, wys ik alweder op de ellendige furie van citaten! In courant-artikelen, kamerspeeches, bellettrie, boekbeoordeelingen, pleidooien... overal heerscht de gemakzuchtige hebbelykheid om den last van eigen nasporing op de schouders te werpen van dezen of genen vreemden arbeider. Men kan verzekerd zyn, dat myn werken tot vervelens toe zouden genoemd worden, indien er mogelijkheid ware ze aftedoen met 'n aanhaling uit de werken van *M'sieur Chose*. Maar dit is nu eenmaal zoo niet.

Als voorbeeld van die luiheid, kan ons alweer dat Schager krantje dienen. Ik geef verlof m'n spottende klacht over 't laat waarschuwen tegen myn onwetendheid, ernstig optenemen. Is het niet *inderdaad* onheusch, 'n schryver zoo te laten voorthollen in z'n onkunde? Vooral indien zoo'n schryver opgang maakt, en dus velen op 'n dwaalspoor brengt? Wy weten hoe vaak 'n dagblad verlegen is om stof, en hoe dan allerlei ongelukken, zelfs de *byna* gebeurde, dienen moeten om den letterbak vol te zetten. Hoe welkom de verplaatsing is, van 'n hulponderwyzer of veldwachter: twee regels kopie! Wy kennen de dankbaarheid eener redaktie aan den korrespondent die 't verhaal levert van de feestelykheden in X. by de herdenking van den dag waarop m'nheer

Y. twintig jaar geleden z'n funktien aanvaardde: zes regels kopie. We zyn overtuigd van de graagte waarmee 'n gansche kolom wordt gevuld met de meedeeling van zeker gesprek, dat zekere heer met zekeren prins hield, opgeluisterd met de toelichting der meeningen van andere heeren en prinsen — nog 'n kolom! — aangevuld met de verzekering dat bedoeld gesprek nooit plaats had: drie regels kopie, niet zonder hoop op tien nieuwe regels in 'n volgend nummer, waarin men zal kunnen betoogen dat er wel hier-of-daar iets gesproken is, maar...

Genoeg! Wy weten wat 'n krant is.

Is 't nu niet vreemd, lezers, of zou 't, zonder de luiheid die ik aanhaalde als mede-oorzaak van 't zwygen, niet vreemd zyn, dat men by zooveel honger naar voedsel, 'n gunstige gelegenheid versmaadde z'n kolommen vol te zetten? Ik kan den „Schager" — en anderen! — verzekeren dat ze goede zaken maken zouden, door 't aanhouden van 'n dagelyksche rubriek: lyst der blyken van MULTATULI's „onnauwkeurige kennis van zaken."

Maar... hiertoe zou *arbeid* noodig zyn, *onderzoek*, *studie*. Men zou zich moeten getroosten te *werken*, als ik. Dat is: met inspanning, onvermoeid, in 't zweet zyns aanschyns. Dit willen de heeren niet. De luiheid blykt nog grooter dan de lust my te grieven.

Maar wel komt die lust voor den dag, als 't geschieden kan zònder moeite, en hiervan geeft ons die „Schager" 'n aardig voorbeeld. Het juiste fabriekmerk van dat krantje ken ik niet. Ik gis dat het iets als liberaal, zeer liberaal, of zelfs radikaal moet beduiden. Anders toch ware 't niet overeentebrengen met den bekenden eisch van 't *métier*, iemand als FERINGA te pryzen, die — om slechts één ding te noemen, even als ik — alle godsdienst beschouwt als nadeelig voor vooruitgang. Maar... om z'n werk behoorlyk te pryzen — dat is, om met de notarissen te spreken: onder opgaaf der redenen van wetenschap — zou men 't moeten lezen, analyzeeren, beoordeelen. Dit is lastiger dan 't relateeren der feestviering van zoo'n jubilaris, dan 't uitweiden over 'n byna

gebeurd ongeluk. Bovendien, er zou eenige *kunde* noodig zyn, en men weet nu eenmaal...

Om nu èn luiheid, èn onkunde te bedekken, citeert referent 'n kort gezegde waarin de schryver verklaart van my in gevoelen te verschillen — *adhuc sub judice lis*, wie gelyk heeft — om te verkondigen hoe slecht het gesteld is met myn „nauwkeurige kennis van zaken."

Had ik gezegd dat Frankryk 'n eiland was? Dat er wynbouw of eergevoel werd gevonden in Nederland? Dat onze letterkundigen intègre zyn? En had FERINGA my met bewyzen aangetoond dat ik me vergiste? Was er 'n *feit* behandeld, waarop de term „nauwkeurige zaakkennis" kan worden toegepast?

Niets van dit alles.

De kwestie was van wysgeerigen aard, en betrof m'n IDEE **16**!

FERINGA bestrydt dat IDEE — hoe, zullen we later zien — en zal misschien nu reeds daarover berouw voelen, wyl men uit z'n bestryding 't recht put, hem — in tegenstelling met my, waar 't om te doen was! — te verheffen tot verzoener van Geloof en radikalismus. Arme FERINGA!

Zoo worden ten-onzent wysgeerige vraagstukken afgedaan? Is 't niet te betreuren, dat VAN VLOTEN 't woord „ploertig" zoo diskrediteerde?

964. Komt *ploert* van *pleutre*, of is de relatie omgekeerd? Ik durf dit den „Schager" niet vragen, daar 't den schyn hebben zou, als-of ik me onbescheiden wou meester maken van z'n familie-geheimen. Jammer genoeg! By de „nauwkeurige kennis van zaken" die men in hem veronderstellen moet, ware eenige opheldering van zyn kant, zeer gewenscht.

Ik meen dat woord *ploert* oorspronkelyk 'n akademische uitdrukking was, en vry gelyk stond met niet-student, met filister.

Maar... 't aantal jongeluî die onze akademien bezoeken, is maar zeer gering in verhouding tot de overige bevolking van den Staat. Moeten we dus aannemen, dat Nederland bewoond wordt door 'n paar duizend studenten en drie millioen ploerten?

Dit kan de bedoeling der jonge-lieden niet geweest zyn. Onder die niet-studenten immers hebben zy vaders, moeders, leermeesters, toekomstige chefs.

Wat wordt dan in studentikozen zin — dien ik hier als *massgebend* aanneem, omdat ieder de uitlegger is van z'n eigen woorden — bedoeld met het woord ploert?

Over dit onderwerp nadenkende, tracht ik my den indruk voor den geest te brengen, dien ik als kind had van iemand wien ik 'n ploert hoorde noemen. Het was 'n gemeen sujet die den m'nheer uithing, 'n soort van mannelyke lichtekooi. Tot de uitmonstering behoorden: styfgefrizeerde bakkebaard en vetglanzige krullen, vastgeplakt tegen de slapen, als vischhaken hengelend naar bewondering. Wie er een zien wil van de soort als die ik nu bedoel, schaffe zich 't stel platen aan, waarin CRUIKSHANK zoo welsprekend tegen dronkenschap yvert. Op de laatste plaat zit de zuiper als waanzinnige in 'n getralied hok, en wordt... bekeken — 't woord „bezocht" is te goed — door z'n beide kinderen, 'n jongen en 'n meid. Het uiterlijk van deze twee sujetten is even waarschuwend als 't *delirium tremens* van den vader zelf. Die jongen — 'n zeer echte broêr van z'n zuster: de familiegelykheid der zielen is sprekend! — die jongen is 'n *ploert*.

Maar... 'n ploert van de allergemeenste soort. Er zyn er die iets minder laag staan.

Hoe nu de Cruikshanksche opvatting overeentebrengen met de bedoeling der studenten?

Wat is, of behoort te zyn, de eigenaardigheid van jonge-lieden die zich wyden aan studie? Ze zyn onbekrompen in opvatting, leven by den dag, minachten 't kleingeestig streven naar

wereldsche goederen, voeden zich met idealen, erkennen geen rang dan ridderschap van den geest, en meenen dit alles te kunnen volhouden door de kracht die men put uit het najagen van 'n verheven doel, in dit geval: de wetenschap.

Wie nu aan 't woord „ploert" alleen de beteekenis hecht van niet-student, zou in de dwalende meening vervallen, dat ieder die zich niet aan studie wydt, ieder die zich slechts bezig houdt met de zorg voor zaken van stoffelyk belang, ieder die 't leven uitsluitend van den materieelen kant beschouwt, 'n ploert wezen zou. Dit is onjuist. Het afschuwelyk exemplaar van 't menschenras, dat we hier in 't voorbygaan vereeren met 'n analyze, onderscheidt zich van de overige niet-studenten door de onhebbelyke neiging: *zich voortedoen alsof het tot edeler klasse behoorde.* De *épicier* op z'n zondags, die zich met deftigheid tooit, is ploert om dien tooi, en volstrekt niet omdat-i in de week krenten en rozynen verkoopt... de onschuldigste zaak ter-wereld. De schryver die z'n vertoogen opschikt met valsche gemoedelykheid, met de zedelykheidspraatjes van den dag, met de frazen uit het Staatsblad, met *haute nouveauté*-stopwoorden, met de terminologische pommade der duitsche school-filosofie, met *citaten*...

Ook de lichtmis van Cruikshank heeft 'n bloempjen in den mond. De schandjongen wil voor 'n heer doorgaan...

„Bepaald... konkreet... intens... objektief... Stuart Mill zegt... wy lezen by Dr. Feringa... nog-eens: Stuart-Mill... de groote staathuishoudkundige *Hoeheeti* beweert...

Nu, dit alles is ploertery. En hiermee neem ik afscheid van den Schager, en van duizend-en-een nederlandsche lezers die zoo'n bloempjen in den mond heel mooi vinden.

965. Ach, m'n arme cyfers! Herinnert zich de lezer, hoe ik in m'n derden bundel werd gehinderd door ossen en helden? Ik begin te gelooven dat de goden jaloers op me zyn. Telkens hebben zy iets nieuws by de hand, om my te storen in m'n arbeid.

Daar lieten ze nu THORBECKE sterven, om my te plagen. Toen ik uit de couranten vernam dat de man ziek was, verheugde ik my met wysgeerige hartelykheid. Ik hoopte namelyk by gelegenheid van z'n dood, nu eindelyk te weten te komen wat-i had uitgericht?

En zie, m'n uitzicht op dat beetje wetenschap weer is verydeld. Sedert weken las ik met de grootste aandacht allerlei toe- en aanspraken, en bleef even onwetend als te-voren. De brave Schager heeft wel gelyk! M'n onkunde is ingeworteld, onuitroeibaar... *intens!*

En... er wordt 'n standbeeld opgericht voor dien Staatsfeniks! Het nageslacht zal vragen, wat ik nu vraag: WAAROM?

En misschien zal het van zyn kant 'n standbeeld oprichten voor den man die duidelyk antwoord geven kan op deze vraag.

We zyn waarlyk niet vooruitgegaan sedert de dagen der eerste godenmakers!

De oude KRATES in 't zevende sprookje van gezag, kòn wat, déèd wat. ZEUS donderde, en droeg heel Europa op z'n rug. JEHOVAH vond kleermaken en decentie uit. St ELOY, die al te hoogmoedige hoefsmid, werd van z'n verwaandheid genezen door JEZUS zelf, die hem een duchtig lesjen gaf in 't beslaan van paarden.

Onze THORBECKE...

Kom-aan, eerst iets over dien ELOY, ook 'n heilige! 't Onderwerp is minder vervelend.

966. Het zal koorn op den Schager molen zyn, als ik hier erken niet te weten hoe ST. ELOY in 't hollandsch heet. ALOÏSIUS — van Gonzaga dan — is 't niet. Deze muntte niet zoozeer in 't hoefsmeden uit, als in 'n ander ambacht, waarvan de beoefening sommigen allermoeielykst schynt, in kuisheid. De brave jongen beloofde *op z'n negende jaar* aan God, dat-i, dat-i... nu-ja,

hy op dit *chapître* altyd negen jaar oud blyven zou. En in dien ouderdom is-i dan ook op vier-en-twintigjarigen leeftyd gestorven. Deze verdienste komt me vies voor.

Of onze Eloy uit het vorig nummer kuisch was, weet ik niet. Maar wel dat-i paarden besloeg, en zich op de flinke uitoefening van dit beroep zoo groots toonde, zoo groots... dat Jezus er by te-pas moest komen. Men wete namelyk, dat Eloy, op die hovaardy na, volmaakt was. De man vloekte niet, rookte niet, at maar zesmaal in de week vleesch... kortom, hy was gereed voor de heiligheid, op dien hoogmoed na. Dit verdroot Jezus, die zich hierom de moeite gaf den smid een bezoek te brengen, en wel te-paard. Hy verzocht hem, het beest te beslaan. „Maar... verstaje je vak wel?" vroeg Jezus.

— Perfekt! antwoordde de man.

Misschien voegde hy er nog een-en-ander by, dat van z'n hoogmoed getuigde. Althans Jezus wist aanleiding te vinden hem te berispen, en te verwyten dat-i maar 'n stumpert was in z'n *métier*, die van den eersten den besten reiziger wat leeren kon. En, als bewys, sneed hy 't paard de pooten af, besloeg ze op z'n gemak binnen'shuis — 't beest lag buiten geduldig te wachten — en zette die daarop zoo handig weer aan, dat onze Eloy er van verbaasd stond, en z'n hoogmoed den dienst opzei. Van dat oogenblik af was hy volmaakt, en werd-i 'n heilig man.

Er is iets naïfs in zulke vertellingen. De protestantsche Jezus geeft zich zooveel moeite niet, om iemand heilig te maken.

En Jezus deed nog moeielyker dingen. Hy voer ten-hemel. Na z'n vele voorgangers in alle mythologien was deze kunst wel niet oorspronkelyk, maar ze blyft toch altyd behooren onder de min dagelyksche verschynsels.

Van elken god, van elken halfgod, van elken *heros*, van elken heilige, valt *iets* te zeggen, dat de eer der apotheoze wettigt,

verklaart of verschoont. Iets! Mythe, fabel, legende, sage, overlevering, Geschiedenis... *iets* toch!

967. Wat we 't Nageslacht zullen overleveren omtrent dien THORBECKE, blyft 'n raadsel, moeielyk anders optelossen dan door de stelling: dat 'n bedorven Volk van-tyd tot-tyd behoefte voelt zich 'n *Anstrich* van geestdrift te geven door 't knielen voor 'n zelfgemaakt kalf.

968. En we lachen de Egyptenaars uit, met hun heilige skarabeën, gewyde katten en gekanonizeerde ajuinen! Toch waren die voorwerpen slechts zinnebeelden. Geen Egyptenaar beweerde ooit dat zoo'n tor verstand, macht, genie bezat, of iets byzonders wist tot-stand te brengen.

Van THORBECKE wordt dit wel beweerd, of liever als vanzelf sprekend, verondersteld. Men meent alle toelichting, rechtvaardiging, verschooning der algemeene krankzinnigheid flinkweg te mogen overslaan. De „liberale" voorgangers stellen zich aan, of de grootmannigheid van hun *fetisch* buiten kwestie ware. Moderne dominees bepreeken den held. Couranten hullen zich in 't rouwgewaad van 'n zwart lystje. Ministers schreien by 't graf. Een hunner — om toch vooral geen enkel goedkeuringsnootje op den konduite-staat van den kandidaat-heilige te laten verloren gaan — verhaalt: „dat de dierbare overledene ook in God geloofde, blykens zekere uitdrukking in 'n onlangs van hem ontvangen briefje." Anderen verhalen: dat-i zoo'n eminent schryver was!

Dat „in God gelooven" — 'n zonderling attribuut voor 'n uitstekend man! — hoort by 't nederlandsch Liberalismus. 't Is 'n „ter-zyde" aan 't adres der konservatieven. Iets als: „denkt toch in-godsnaam niet, dat gylieden Behouders den hemel met toebehooren van aardsche distinktie en wereldschen invloed, voor u alleen hebt! Onze vriend, profeet en *premier*, de prototype van ons gild... liberaal was-i, o ja, zeer, zéér liberaal, allerliberaalst,

maar... hy geloofde in God, zoowel als gy, en heeft dus geen grein minder aanspraak op den Hemel."

Dat de man in God geloofde, komt me niet vreemd voor. Ik had er op durven wedden, zonder de minste inzage van dat briefjen aan z'n kollega JOLLES. Moedig en eerlyk atheïsmus lag buiten 't kringetje waarin onze THORBECKE zich bewoog.

Wie heeft ooit beweerd, gemeend, als mogelyk gesteld, dat 'n man van THORBECKE's gehalte, *niet* geloovig was? Wie beschuldigde hem ooit van... ongewoonheid? Mr. JOLLES deed 'n vreemd werk, toen-i by dat graf het certificaat van THORBECKE's onaangevochten ordinairheid overlegde.

969. „De overledene was... 'n groot *Staatsman*, de grootste *Staatsman*...

Het vleesch is duur in den *Staat* waar onze politikus z'n kunsten vertoond heeft. Het hongerend Volk graaft krengen van aan ziekte gestorven paarden op, om zich te voeden. *)

... de allergrootste Staatsman alzoo! Een leeuw in 't Parlement. Een Herkules...

Arme stallen van Augias!

... 'n Herkules in 't kieswerk. Een toovenaar in grondwetten...

Een natoovenaar dan toch? Een plagiaatheilige, niet waar? Ik

*) *N. Rott. Courant.* 22 *April* 1872:

„ALBLASSERWAARD, 19 April. Naar wy vernemen, is op den stal van den landbouwer C. van Harten te Nieuwpoort, de longziekte uitgebroken, en zyn dientengevolge drie koeien onteigend en afgemaakt. Het vleesch daarvan werd publiek verkocht, en velen, die zelden vleesch kunnen bekomen, konden zich by die gelegenheid op zeer voordeelige wyze daarvan voorzien."

Het nummer der courant, waarin 't heimelyk *opgraven* van reeds begraven afgekeurd vee wordt meegedeeld, kan ik op 't oogenblik niet opgeven. De belangstellende lezer moge het zoeken in de dagbladen die daarvan, even als in bovenstaand bericht, zonder den geringsten kommentaar, en dus als van *de gewoonste zaak der wereld*, kennis geven. Mocht iemand twyfelen aan de waarheid myner bewering, dan zal ik het bedoeld bericht doen opzoeken.

durf vragen: welk *oorspronkelyk denkbeeld* van dien THORBECKE is er voor, in, of na dat fameuze jaar '48 voor den dag gekomen? De man was mager, maar had er 't recht niet toe. Voortgebracht heeft-i niets, *niets*, NIETS!

Men beoordeele hem naar den maatstaf die aangegeven werd in m'n IDEE **30** — durft men beweren dat die maatstaf onjuist is? — en vrage zich af, hoeveel *ziel* de man heeft uitgegeven ten-behoeve van 't algemeen? Waarlyk, het antwoord is treurig! Treurig, niet om zynentwil — z'n dorre persoonlykheid voelde geen behoefte aan uitstraling — maar om-den-wille der velen die ik zoo-even kenschetste in **966**. Het was gedaan met het Romeinsche Ryk, toen er 'n Augustulusjen op den troon zat. Een volk dat diminutieven aanbidt, dat 'n *homunculus* opneemt in den rei der groote mannen, is verloren.

Hoe men 't heeft aangelegd om de in '48 tot-stand gekomen veranderingen, als *iets nieuws* uittebazuinen, als vruchten van THORBECKE's genie... nu ja, er werd by die plompe foppery gerekend op die zonderlinge behoefte aan adulatie van eigen-fabriekswerk. En gelukt is het!

Wist ge dan niet, Nederlanders, dat die veranderingen elders sedert lang waren ingevoerd? Dat de toepassing daarvan op Hollandsche toestanden, zoo onhandig mogelyk geschiedde? Dat ze allergebrekkigst was? Weet ge dan niet, dat we nu reeds, slechts vier-en-twintg jaren na de redding, dringender dan ooit behoefte hebben aan... redding?

De toestand van 't Nederlandsche Volk, sociaal en politisch, is gevaarlyker dan ooit.

Sociaal: de armoed kankert van-onder-op met gierigen klauw omhoog. Straat-armen hadden wy immer, doch 't gebrek greep al hooger en hooger. Het maakte zich meester van den kleinen burgerstand, van den middelstand, van den zoogenaamd-hoogeren burgerstand. De tyd is zeer na, dat Nederland bewoond wordt door 'n paarhonderd millionairs en... drie millioen honger-

lyders. Bemerkt ge dit niet, Nederlanders? Zyn zulke verschynsels beneden uw aandacht? Voelt ge niet, hoe 't acht-en-veertigsch geleuter over STAATSVORMEN — verder, dieper, hooger, kwam uw homunculusje THORBECKE niet! — de aandacht afleide van den STAAT? Begrypt ge niet, hoe de Staatskunstemakery van zoo'n man tot het *werkelyk behartigen van de belangen des Volks*, in-verhouding staat als 'n kartonnen tooneelpasty tot voedsel?

Weet, begrypt, kent ge dit alles niet? Gy hadt het toch kunnen weten, Nederlanders! Tien jaren geleden heb ik u gewaarschuwd. (**451**, **452**.) De bladzyden waarin ik uwen onmachtigen afgod in z'n naaktheid ten-toonstelde, werden dezer dagen *ten vyfden male* gedrukt...

Tòch 'n standbeeld!

Maar zyt ge dan krankzinnig?

My komt het zoo voor.

Heel aangenaam schryven is 't voor zoo'n Publiek niet. Nu, dit heb ik u al meer gezegd.

Politisch. De eerbied dien men, na de Thorbecksche restauratie, ons land toedraagt buiten de grenzen, is even schraal als 't voedsel daarbinnen. Over de inlyving, *by gelegenheid der eerste kommotie* in Europa, bestaat nergens de minste twyfel. Wat heeft THORBECKE gedaan om ons staande te houden? Niets, niets, niets alweer! Hy heeft het gebruik voor Staatsrekening, van koffi en broodjes by eenige publieke gelegenheden, afgeschaft.

En Indie, Neerlandsch-Indie, INSULINDE? 't Is daar ellendiger dan ooit. De bevolking lydt periodiek honger, nu zoowel als toen ik den Havelaar schreef. *)

---

*) *Byvoegsel N. Rott. Courant van* 30 April 1872. (Dat is: *twaalf* jaren na 't verschynen van den *Havelaar!*)

„Naar de Locomotief verzekert, zou er in het district Poerworedjo, residentie Banjoemaas *(Baglen?)* Hongersnood heerschen."

Het liberale blad dat dozynen kolommen weet te vullen met lof over dien

De acht-en-veertigsche liberalistery heeft bovendien middel gevonden, in dat vroeger zoo gezegend land, 'n artikel intevoeren van Moederlandsch fabrikaat: armoed onder Europeanen.

Dit was voorheen 'n onbekende zaak! En nu?... helaas! Wie Indie kende voor dertig jaren, en nu de daar verschynende couranten leest, die op allerlei wyze den toestand afspiegelen waartoe de *Europesche* Maatschappy in Indie gezonken is, heeft slechts de keus tusschen smart en woede.

Vloek over de Haagsche ellendelingen die aldus 't heerlykste bedierven, wat ooit aanspraak maken mocht op zorgvuldige behandeling!

En van die ellendelingen staat THORBECKE boven-aan. Hy had het recht niet, dom te zyn. Hy had het recht niet, onbekwaam te zyn. Hy had het recht niet, traag te zyn. Men betaalde hem — in geld, wat spaarzaam, dit moet ik erkennen, maar in eer en invloed dan toch ruim — voor wat anders!

En — boven alles! — hy nam de plaats in van beteren dan hy. Dit is m'n hoofdgrief. Hy was:

„gewoon.
En in den vreemden tyd dien wy beleven,
Was, op *zyn* standpunt, 't ordinaire: *misdaad!*"

Och... men had hem op dat standpunt geplaatst! Kon hy 't helpen dat 'n gansche Natie — waarachtig, zelfs de konservatieven deden mee: ze bestreden hem als iets wezenlyks! — kon *hy* 't helpen, dat er zoo op-eenmaal 'n epidemische lust uitbrak

---

THORBECKE, geeft by dat schandelyk bericht geen woordje kommentaar. Het staat er even dor als of men een tyding over weer en wind meedeelde! Dit kenteekent den toestand.

(*Noot van* 1874.) In '72 haalde ik slechts dit éene berichtjen aan. Na dat jaar zyn de rapporten over dergelyke toestanden zóó frekwent, dat men in Nederland daaraan gewoon is geworden, en er geen acht op slaat. Bovendien, de minister FR. V. D. PUTTE heeft de aandacht weten afteleiden door z'n atjineschen oorlog, 'n pronkstuk van beleid en uitvoering! Maar Nederland — dat niet lezen kan — schikt zich.

in krankzinnigheid? Kon men van *hem* verwachten, dat-i protesteeren zou tegen de algemeene razerny? Daartoe ware zekere maat van intelligentie en karakter noodig geweest, die hy nu eenmaal niet bezat, en welker absentie juist de voorwaarde schynt te wezen, waarop Nederland iemand toegejuicht.

970. In weerwil van dit alles, hoorden we, by 't graf en in de couranten, 's mans „eminentie" bepleiten op 'n manier...

Neen, bepleiten is 't woord niet. Juist op dat pleidooi zat en zit ik — na m'n nummers **451** en **452**! — reikhalzend te wachten. Maar nog altyd te-vergeefs.

We *vernamen* dan iets van allerlei als bekend veronderstelde verdiensten, en niemand protesteerde. 't Was aangenomen werk, in alle beteekenissen.

Maar eilieve, wat bewoog Mr Jolles by die gelegenheid met God voor den dag te komen?

In 'n vorig nummer trachtte ik deze vraag eenigszins te beantwoorden door 't wyzen op den theologischen hemelnyd der liberalen. Maar ik ben slechts half tevreden met m'n eigen verklaring.

Thorbecke was verdienstelyk, had alle verdiensten. Hy was 'n groot man, 'n genie, 'n uitstekend schryver zelfs. Zeer wel. Hoe past nu by dit alles, de climax: hy geloofde in God?

Is 't gelooven 'n kunststuk? Een *haut fait?* Een *difficulté vaincue?* Een heldendaad? In één woord: is 't gelooven in God iets moeielyks?

Hoe komt het iemand die zelf gelooft, in de gedachte iets als *verdienste* voortestellen, dat naar z'n eigen medegeloof de natuurlykste zaak van de wereld wezen moest?

Ik laat nu daar, dat Thorbecke z'n verdiensten op dit punt, met z'n schoenpoetser en nog 'n paarhonderd millioen Europe-

anen deelde, en dat het dus 'n min gelukkig denkbeeld was, zoo'n gewoonheid aantevoeren als blyk van eminentie. Ook ga ik nu voorby, wat men te denken hebbe van de andere hoedanigheden, wanneer ze ten-slotte kulmineeren in 'n standpunt dat, zoolang de wereld staat, door Jan Rap en z'n maat is ingenomen. Maar ik blyf vragen of 't certificaat dat Mr Jolles zoo gansch ongevraagd uitreikte, niet 'n klein blykjen is van de wankelbaarheid der geloovery? En of er niet alzoo onoprechtheid schuilt in den afschuw waarmee men fatsoenshalve den rondborstigen godloochenaar van zich stoot?

Immers, als 't „Geloof" 'n verdienste is, moet men 't zeer natuurlyk vinden dat niet ieder gelooven kan, daar verdienste toch altyd uitzondering blyft.

Anderen gaan nog verder dan afschuw. Zy *negeeren* 't bestaan van Atheïsmus. Zy vonden den deun uit: er zyn geen atheïsten.

Des te vreemder dan, dat men 't „Geloof" ophemelt als 'n halsbrekend kunststuk.

971. Ik durf niet beweren àlles gelezen te hebben, wat er gedurende de laatste maanden over Thorbecke geschreven is. Het rekbaarst geduld heeft z'n grenzen. Maar ik las genoeg om de klacht te rechtvaardigen, dat er geen antwoord gegeven is op de vraag: *wat er dan toch door dien man is verricht*, dat hem aanspraak geven zou op de byna algemeene bewondering? Staat dit antwoord dan juist in de stukken die ik niet gelezen heb? Jammer!

Me dunkt dat de dweepende voorstanders van dien man, aan de eer van hun oordeel verschuldigd waren, zich eenigszins te verantwoorden over hun afgodery. Dit doen ze niet. Hiervan 'n paar voorbeelden, als 't nog noodig wezen mocht, na 't zwygen op m'n nummer **452.** Ik lees in den *N. Rotterdammer* van 14 *Juni j.l.:*

„Het orgaan onder de leiding van den heer Heemskerk Azn, zegt heden in zyn hoofdartikel van Thorbecke:

Sedert het stelsel van volharding onder Koning Willem I moest worden losgelaten (1838) *had hij één doel en werkte daaraan onder voor- en tegenspoed zonder ophouden:* zich zelven te maken tot eminent hoofd van den Staat, *en op die hoogte te blijven door aan den burgerstand de plaats in 't bestuur te geven, die vroeger de aanzienlijken hadden.*"

In een ingezonden stuk in het *Dagblad* wordt gezegd:

"*Het groote, goede, nuttige en weldadige, hetwelk er sedert een reeks van jaren in ons land is tot stand gebracht, is niet het werk van den heer Thorbecke: hy heeft daaraan geen deel gehad, terwijl het laatste, de aanleg van het spoorwegnet over ons land, door hem naar kracht en vermogen zoolang mogelijk is tegengehouden.*"

In 'n tweede ingezonden stuk, door het *Dagblad* geplaatst, wordt beweerd dat TH., wellicht uit gemis aan gelegenheid, weinig nut voor zijn land heeft uitgewerkt, maar "den naam wist te verdienen van groote hoedanigheden te bezitten."

De courant alzoo, waarin deze gruwelen tegen THORBECKE voorkomen, is het "orgaan van den heer HEEMSKERK AZN." Dit beduidt in den mond van den *N. Rotterdammer* — die toch ook wel 't "orgaan" van dezen of genen wezen zal? — dat het *Dagblad* ongelyk heeft. Het Rotterdammer "orgaan" zal dus nu aantoonen, hoever dat andere ding den plank misslaat. Ziehier 'n schoone gelegenheid voor 'n onkundige — voor my, b. v. — om wat kennis optedoen. De Hagenaar zegt dat THORBECKE geen deel heeft aan "het groote, goede, nuttige en weldadige dat er in ons land is tot-stand gebracht" en zelfs dat hy sommige verbeteringen heeft tegengehouden. Zoo ooit, dan was 't *hier* de plaats om dat "orgaan van den heer HEEMSKERK" eens flink onder 't oog te brengen, wat THORBECKE wèl gedaan en niet tegengehouden heeft.

Ydele hoop! Zoo'n pertinente beantwoording schynt beneden de waardigheid van dat andere "orgaan." Zie hier 't prachtig antwoord van den *N. Rotterdammer:*

„Denkt men, door het neerhalen van dezen grooten naam, andere politieke mannen te verheffen? Heden wordt de 52e *verjaardag van Z. K. H. Prins Hendrik...*

Ik vergis me. Die verjaardag hoort er niet by. 't Was 'n alinea. Ik, arme, die weten wilde: *wat dan toch die* THORBECKE *had uitgericht*, las dóór, en zocht...en zocht...en vertrouwde m'n oogen niet... vond niets dan dien verjaardag, en bleef even wys als te-voren.

Zeker! Mr. H. tracht Mr. TH. naar beneden te halen. Ik ook. Maar juist daarom ware het te-pas gekomen, iets over Mr. TH. te zeggen, dat dit neerhalen onmogelyk, of althans moeielyk maakte. De *N. Rotterdammer*, die zoo gaarne met het *Dagblad* tournooit, — goedkoope kopie waarachtig, en even vervelend als goedkoop! — zal toch niet durven voorgeven dat zy in die poging tot „neerhalen" berust uit *dédain?*

Ook in een ander nummer van den *N. Rotterdammer* (13 Juni 1872) komt 'n dergelyke magere repliek voor. Daaruit blykt alweer dat het *Dagblad* zich andermaal verstout had den heer THORBECKE hevig aantevallen. Het had — volgens de *N. R. C.* — in z'n stryd tegen de Thorbeckianen de volgende woorden gebruikt:

„stortvloed van onwaarheden."
„stelsel van verdachtmaking en belastering van de tegenparty."
„laagheid."
„voorliegen."
„onwaarheden, zóó grof dat ieder hart waarin nog één vonk waarheidsliefde woont, er tegen in opstand komen moet."
„logengeest."
„onbeschaamdheid der lastertaktiek."
„verregaande lastering."
„lastertaal."

Dit alles is voor 'n rechtgeaard Christen allerysselykst, en zelfs 'n moderne zou er van gruwen. Ik zou zulke dingen niet

aan 'n Hottentot of kazuaris voor z'n ontbyt durven geven. De *N. Rotterdammer* heeft dus volkomen gelyk, zich driftig te maken. Die courant *behandelt* dan ook 't artikel waarin al deze liefelykheden voorkomen...

Lezer, welken zin hecht ge aan het hier door my onderhaalde woord: behandelen? Verwacht ge niet, dat er na zùlke grove uitdaging, iets volgen zal als verdediging? Niets daarvan! Na 't relaas van wat er in dat *Dagblad* al zoo gezegd wordt, wekken de gebezigde forsche onsmakelyke termen het andere orgaän slechts op tot de konklusie dat de schryvers van zulke artikelen boos op THORBECKE zyn. Dit was nog al te raden, vind ik. *Mais le moindre grain de mil* van 'n beetje aantooning der *ongegrondheid* van die aanvallen, *ferait bien mieux l'affaire* van 't onttroond godje. In-plaats hiervan bepaalt zich de *N. Rotterdamsche* hoofdaanbidder, na wat onvolledig relaas, tot den uitroep:

„Zóó vertoonde het artikel van het begin tot het einde de doorgaande strekking om aan den roem van Thorbecke te knagen, om te verkleinen en te verguizen, om nog op zijn lijk smaad te laden; en die strekking vindt men geheel terug in een later artikel tegen het denkbeeld, bij een dankbaar volk opgerezen, om voor Thorbecke een standbeeld te stichten. En dan zou het onwaarheid of laster moeten heeten, als gesproken wordt van den politieken haat, die den tegenstander nog in zijn graf tracht te treffen!"

Uit! Ik laat nu de afgezaagde smakeloosheid daar, van het kwasi-sentimenteele muntslaan uit dat lyk en dat graf. Ook op 'n andere plaats wordt de verregaande verachtelykheid van 't Haagsche blad betoogd met de opmerking dat THORBECKE's lyk „nauwelyks koud was." We hebben met de betrekkelyke warmtegraden van dat lyk niets te maken. *De mortuis nil nisi verum*, en ook van de levenden niets dan 't *ware*. Doch dit is de vraag hier niet. De vraag is: of er op zoo'n aanval niet eenige *verdediging* moest plaats hebben, en of het niet in 't oog vallend is, dat men zich daarvan afmaakt, door de kwestie op de kou van 'n

lyk te werpen? Hoe koud moet 'n lyk dan wel wezen, voor men z'n meening zeggen mag, zonder uitgemaakt te worden voor 'n jakhals? Is THORBECKE na z'n dood zoo byzonder lang warm gebleven? Als nu de *N. Rotterdamsche* eens kwam te overlyden — de genadige goden bewaren ons voor zoo'n kalamiteit — hoe lang moet ik dan wachten voor ik onderzoeken mag of ook dàt blad misschien 'n „orgaan" was? En omgekeerd, indien eens het *Dagblad* bezweek, zou dan z'n Rotterdamsche tegenstander — lees: *confrère!* — 'n jaar en zes weken moeten stikken in z'n gal?

Gal? Lieve lezer, geloof er niets van. Die heele galligheid *vice versa* is kostwinning van de heeren voorlichters. Ze boksen uit liefhebbery, en de naïveteit van 't Publiek betaalt de kosten. Even als generaals die 't niet ontmoeten van den vyand, tot artikel één van krygskunde maken, weten ze altyd de kardinale punten van verschil te vermyden. We vernemen uit hun polemiekjes juist genoeg om „dien infamen tegenstander uit den grond van ons hart te verachten." Maar... 't punt van debat wordt altyd achter de hand gehouden. Dit schynt bestemd voor kopie van de volgende week, als eerst maar die „infame tegenstander... enz.

Een derde staal van de byzondere moeielykheden om helder te maken: *wat er dan toch byzonders door dien* THORBECKE *is verricht*, vinden wy in den *N. Rotterdammer* van 11 Juni. Daar wordt alweer verzekerd:

„*dat het blad onder de leiding van den heer* HEEMSKERK, *geen zweem van billijke waardeering heeft, geen schijn van hulde* — heeft? — *aan de grootheid van den politieken tegenstander.*"

't Is me onbekend of ook de heer HEEMSKERK met „politieke grootheid" behebt is. By de hedendaagsche goedkoopte van die hoedanigheid, is 't niet gewaagd dit aantenemen. Ook zal ik me niet verdiepen in 't vraagstuk of de „liberalen" in dit geval wel den behoorlyken „*schyn van hulde hebben aan*" die grootheid? Hun mogelyk gebrek aan diligentie zou in allen geval het *Dagblad* niet

verontschuldigen. 't Blyft altyd leelyk geen *„schyn van hulde te hebben aan"* deze of gene grootheid. Maar, eilieve, dit was voor den heilbegeerigen lezer de vraag niet. Hy mocht verwachten die grootheid *aangetoond* te zien. Het verwyten van gebrek aan schyn van hulde kon dan gevoegelyk wachten op volgende nummers, waarin dan tevens 'n boetvaardig *confiteor* kon geplaatst worden over dat malle opdringen van hulde aan den schyn.

Voortgaande met het opsommen der afschuwelyke eigenschappen van het *Dagblad*, vernemen wy dat Mr HEEMSKERK's orgaan:

„Zelfs geen ontzag heeft voor 'n... gesloten leven."

Dit is voorzeker 'n zonderling gebrek. Maar ik leer hieruit alweer niet, *om welke verdiensten* Mr TH. *zoo in de hoogte wordt gestoken?* Moet ik er uit opmaken, dat hy zich zoo byzonder toelegde op ontzag voor gesloten levens? Is 't 'n deugd misschien, afkeer van open levens te hebben? Ik tast in 't duister. *Nieuwe Rotterdammer*, help me aan wat licht!

In-plaats hiervan ontvang ik nieuwe bydragen tot het zondenregister van dat *Dagblad*. Ik lees:

„Onder den eersten indruk der tijding van THORBECKE's *dood, wist het nog den haat der partijschap niet tot zwijgen te brengen, en vlocht het al de grieven die het tegen den overledene had kunnen vinden, in de lijkrede in."*

Als het *Dagblad* 'n *partyblad* is — wat ik geloof — dan veracht ik 't *Dagblad*, evenzeer als andere partybladen. Maar ik zie niet in: *dat dit de verdienste van* THORBECKE *bewyst.*

Als het Dagblad z'n grieven „byeen vlecht" in 'n lykrede, *uit partyhaat* — 't is wel mogelyk! — dan is het Dagblad even verachtelyk als andere bladen die, al of niet in lykredenen, hun grieven „uit partyhaat byeen vlechten." Er zyn er zoo! Maar... dit verspreidt alweer geen schyn van licht: *over de verdienste van* THORBECKE.

Als het *Dagblad*, na THORBECKE's dood, hem beoordeelt zooals het gedurende z'n leven gedaan heeft, dan schynt hieruit te blyken dat z'n sterven geen invloed heeft uitgeoefend op de opinie van dat blad, wat me zoo vreemd niet voorkomt. Maar deze onveranderlykheid van meening — waarachtig dan, of partyhaterig, om 't even — bewyst alweer niets: *voor de verdienste van* Mr THORBECKE.

„Nog over 't graf heen, trachten de logen en de laster den Staatsman te bereiken, van wien getuigd wordt...

Die getuigenis volgt straks. Ik ben nu nog slechts aan die logen en dien laster. Men ziet dat ook de *N. R. C.* weet omtegaan met de termen die hy op 'n ander oogenblik zoo vreeselyk vindt in den mond van 'n tegenstander. De verschrikkelykheid van dien „logen en laster" schynt nu heel speciaal hierin te liggen, dat die twee gezellen den *fetisch* trachten te bereiken „over 't graf heen." Dat graf speelt 'n vreeselyke rol, en ditmaal: er over heen, nogal! Maar... dit is alweer de vraag niet. De vraag is: *welke verdienste van* THORBECKE *hier wordt in het licht gesteld?*

Lezer, maak u nu gereed voor iets akeligs. Na alzoo verzekerd en betoogd te hebben, dat het „orgaan" van Mr HEEMSKERK niet precies op THORBECKE's verdiensten verliefd is, 'n stelling die zich zeer goed schikken kan in de verwaarloozing van alle debattisten — verkondigt de *N. Rotterdammer*... hu!

„dat de politieke haat zich met de bloeddorst van den hyena op dit dierbaar lijk werpt."

Alweer onheusch van dien hyena, en heel onpleizierig voor dat lyk. 't Is te hopen dat het beest er maar „over-heen" springt. Maar... deze zoölogische byzonderheid bewyst alweer niets: *voor de verdienste van* Mr J. R. THORBECKE.

Me dunkt dat dit aanhoudend uitwyken voor de hoofdzaak, vol beteekenis is. Het komt me voor, dat het ongelukkige lyk

meer reden heeft tot ontevredenheid over 't hardnekkig zwygen van z'n vrindelyken beschermer, dan over de bloeddorst van den vyandelyken hyena. Als ik dood ben, zal 't me aangenamer wezen door 't *Dagblad* verscheurd te worden, dan verdedigd door den *N. Rotterdammer*.

972. Gelyk de lezer weet, breng ik m'n tyd met spelen en drinken door. Nu, ook dàt heeft z'n goede zyde. Daar heb ik zoo-waar in 'n opgewonden bui 'n heelen gulden aan de Bank gewonnen. Dat's kostbaar geld. Ziehier wat ik er mee uitvoerde.

Ik nam 'n wissel op Engeland, en bestelde me by de erven van den „Schoolmeester" een behoorlyk grafschrift voor den overledene. Tot m'n groote vreugd vernam ik dat er 'n groote voorraad van die dingen „op stok" lag, en dat ze tegenwoordig niet veel meer dan 'n cent het stuk kosten, wat me met oog op **395** byzonder groot genoegen deed. Ziehier wat ik ontving voor m'n anderhalven *shilling:*

I.

De man dien men de vryheid nam hier in de kist te leggen,
Was zoo verdienstelyk dat z'n beste vrinden niets goeds van 'm weten te zeggen.

*

II. ANDERS.

Wandlaar die me hier begraven ziet,
Als 't sterven 'n kunst was, dan lag ik hier niet.

*

III. ANDERS.

Halt, wandelaar, sta als 'n paal!
Ben je wel terdeeg liberaal?
Je begrypt dat me dit moet blyken,
Voor ik je 't pleizier gun me hier te bekyken.

*

IV. ANDERS.

Ieder zet de tering naar de nering.
Daarom zei ik maar, dat Kunst geen zaak is van Regeering.
En om ook van myn kant tering naar nering te zetten,
Deed ik in bisschoppen, liberalismus en kieswetten.

V. ANDERS.

Ik lig me hier te konserveeren... is 't niet jammer?
Wat ik liberaals verricht heb, kan niemand lezen in den Nieuwen Rotterdammer.

*

VI. ANDERS.

Om op 't kussen te komen is 't liberalismus van groot gerief.
Maar als je dood bent, word je konservatief.

*

VII. ANDERS.

Lezer, wil je wat van me leeren?
Als je slagen wilt in de wereld, moet je op de gekheid der menschen
en liberalismus spekuleeren.

*

VIII. ANDERS.

Liberaal
Als 'n aal.

*

IX. ANDERS.

't Is of 't de menschen tegenwoordig in hun verstand scheelt!
Daar lig ik nu al drie maanden te wachten op 'n standbeeld!
Als ik geweten had dat ze daarmee zoo zouden maseuren,
Dan had ikzelf er een gemaakt, om de Nationale Kunst wat optebeuren.

*

X. ANDERS.

Wandlaar, als je misschien 't orgaan van Mr. Heemskerk mocht ontmoeten,
Wil je dat ding dan heel vrindlyk van me groeten?

*

XI. ANDERS.

Schimp en scheld wat je wilt, o verfoeilyk orgaan,
Als je maar niet zegt dat ik ooit wat buitengewoons heb gedaan.
Ieder weet dat ik niet houd van vitten,
Maar zoo'n laster liet ik jandoppie niet op me zitten!

*

XII. ANDERS.

Hier ligt de man die naar z'n beste weten,
Het Volk belette zich aan biefstuk ziek te eten.
En om de gewoonte van kauwen en malen niet te verliezen,
Gaf hy 't 'n papieren kieswet tusschen de kiezen.

*

XIII. ANDERS.

„Het laatste zittingjaar is niet heelemaal onvruchtbaar geweest." *
Die onvruchtbaarheid laat ik gelden, maar... niet heelemaal? Dat spyt me het meest.
Ieder weet hoe goed ik te-recht kon met parlementaire sleur,
Maar zoo'n flikflooiery brengt me uit m'n dooie humeur!

*

XIV. ANDERS.

M'n geschryf was wat taai, maar overigens zal niemand klagen
Dat ik schuld heb aan bedorven magen.
Uit plichtbesef als liberaal Nederlandsch mensch,
Joeg ik alle indigestiën over de grens.

*

XV. ANDERS.

Wat me zoo byzonder vereert,
Is dat ik 't Volk de distriktskiezery en de matigheid heb geleerd.

*

XVI. ANDERS.

Mannen van talent en genie
Reiken my tot aan de knie.
Hun naam is nauw bekend.
Ik maakte my tot *scie*,
Met klein talent en geen genie...
Is dat niet eminent?

*

XVII. ANDERS.

Hoe ik aan den titel van eminentie kwam?
Wel, omdat nooit iemand in middelmatigheid het tegen me-n-opnam.

*

XVIII. ANDERS.

Hoe kan de toekomst van je kindren je zoo bezwaren!
Er is altyd wat te verdienen in liberalismus en kruienierswaren.
By 'n vlaagje van waanzin, of 't stygen van de krenten,
Kom je vanzelf in de klasse der eminenten.

*

* (*Noot van* 1874.) Deze — gewaagde! — verklaring werd by de sluiting der Kamers in 1872 door de Regeering afgelegd. Is er scherper veroordeeling van ons Staats-organisme denkbaar?

XIX. ANDERS.

Het vervoeren van melkkoeien naar Engeland mag niemand berouwen.
Omdat ik genoeg liberalismus voor m'n eigen gebruik in Holland heb gehouën.

*

XX. ANDERS.

De man die hier begraven leit,
Stak uit in onuitstekendheid.

*

XXI. ANDERS.

M'n heele grondwet, wil je dat ik 't rond zeg?
Heb ik nooit zoo mal gevonden, als sedert ikzelf hier onder den grond leg.
't Ergste is, dat ik in dat ding heb vergeten
De wurmen te verbieden me hier te komen opëten.
Zy schynen 't prettig te vinden, maar voor my is 't ongezond.
Dat's 'n leemte in de wet op de persoonlyke veiligheid onder den grond.

*

XXII. ANDERS.

Leert dit van my, o menschen, leeft broederlyk onder elkander:
Partyhaat is 'n afschuwelyk ding... in 'n tegenstander.

*

XXIII. ANDERS.

Nulla mediocritas me unquam aliena,
Wie dit niet eminent vindt, is 'n orgaan of 'n hyena.
En wie uitstrooit dat ik ooit wat byzonders heb gedaan,
Noem ik 'n hyena of 'n orgaan.

*

XXIV. ANDERS.

Men geeft me 'n standbeeld uit courtoisie,
Wie me vertellen kan waarmee 't verdiend is, krygt er drie.

*

XXV. ANDERS.

Ten-gevolge van overlyden ben ik niet meer in m'n fleur.
't Maakte 'n eind aan den „politieken levensgang van den auteur". (II*a*, blz. 116.)
De dood die oorzaak is van dit droevig geval,
Maakte dus eigenlyk, wel bekeken, 'n eind aan niemendal.

*

XXVI. ANDERS.

Wat ook de vuige pers, konservatievelyk liegend, verkondigt,
Nooit heb ik me aan 'n origineel denkbeeld bezondigd.

*

XXVII. ANDERS.

Wat zeg je daar, wandlaar, heb jy me niet lief?
Dan ben je 'n hyeen of 'n konservatief.
Bespaar je de moeite van 't kiezen. Eilieve,
Dat „of" was geen *vel* hier, m'n vrindje, 't is *sive:*
Je bent 'n hyeen uit den konservatieve.
Als je nù nog niet weet wat je bent,
Dan heb je nooit ciceroniaans latyn gekend.

*

XXVIII. ANDERS.

Ik zou me hier minder vervelen,
Als 'k parlementje kon spelen.

*

XXIX. ANDERS.

Wandlaar, als de pop op m'n graf wat styf is,
Denk dat het 'n konterfeitsel van m'n zielelyf is.
Als 't ding flink en vlug naar alle kanten stond te kyken,
Zou 't niet sprekend genoeg op je onderdanigen dienaar gelyken.

*

XXX. ANDERS.

Ik klaag niet gauw...
Maar dat graf is, als m'n kieswet, wat nauw.

*

XXXI. ANDERS.

Ik verzoek op m'n standbeeld alleen m'n naam te schryven.
Dit wint de moeite uit van 't opsommen van m'n bedryven.
Zonder kunst zou 't waarachtig niet lukken. En de luî weten misschien,
Dat ik aan Kunst den drommel heb gezien.

*

XXXII. ANDERS.

Lezer, als je wat weet, kent of kunt, ga dan haastig voorby:
Als ik talent zie, weetje, kryg ik 'n steek in m'n zy.

*

XXXIII. ANDERS.

Wandlaar, als ik me straks omkeer, moet het je niet verwonderen,
Dat de natuur uit eerbied en verbazing begint te donderen.
Dit beduidt dan, by manier van spreken, zooveel als: wacht in 't geweer!
't Is dus uit pure bescheienheid dat ik me zoo zelden omkeer.

*

XXXIV. ANDERS.

De smaak is wel verbasterd!
Ik kryg 'n standbeeld, en ben niet eens prealabel belasterd.

*

XXXV. ANDERS.

Lezer, hier ligt 'n groot man. En — let op de fynheid! —
Hy had z'n heele grootheid te danken aan eminentie van kleinheid.

*

XXXVI. ANDERS.

Onder de verdiensten die me met recht worden toegeleid,
Behoort ook dat ik aan God geloofde, precies als m'n keukenmeid.

*

XXXVII. ANDERS.

Lief van JOLLES, dat-i me 'n certificaat van „Geloof" heeft gegeven.
't Was 'n afgedrie... dokterse toer, onder ons gezegd en gebleven.

*

XXXVIII. ANDERS.

Wandlaar, ik verzoek 'n beetje attentie,
Hier ligt iemand die niets kardinaals deed, en... tòch eminentie!

*

XXXIX. ANDERS.

Daar zit weer 'n hyeen „over m'n graf heen" te knagen,
En niet het kleinste „Historische Schetsje" om 't beest te verjagen!
Tegen dat pronkstuk, moet je weten, van staatsrechtelyk verstand
Is zelfs de maag van 'n jakhals niet bestand.

*

XL. ANDERS.

Dat de nyd op dit graf verstomme:
Standbeelden zyn goedkooper dan ossenvleesch,............!
Mag ik den vriendelyken lezer verzoeken,
Met z'n eigen genie hier 't rym by te vloeken?

*

XLI. ANDERS.

Eminent, eminent, eminent, eminent...
Men hoeft eigenlyk niets te wezen, als je de luî maar in den waan kunt brengen dàt je wat bent.

*

XLII. ANDERS.

Eminent, eminent, eminent, eminent...
Ik knip drie dozyn Kiesdistrikten uit één firmament.

*

XLIII. ANDERS.

Stoor me niet, wandelaar. Ik lig hier in m'n eentje te praktizeeren,
Hoe ik Vader, Zoon en H. Geest tot liberalismus kan bekeeren.

*

XLIV. ANDERS.

Ten-spyt van Dagblad en HEEMSKERK A. Z.,
Heb ik de *vox Dei* in 't keurs van 'n census gezet.

*

XLV. ANDERS.

Wandlaar, doe 'n knieval, of — als je roomsch bent — sla 'n kruis:
'k Heb alles doen bloeien, tot de veepest inkluis.

*

XLVI. ANDERS.

Dood ben ik. Maar, lezer, nu de zaak toch eenmaal gebeurd is,
Kan je me ook zeggen of hier of daar 'n voorhang gescheurd is?
Niet dat ik zoo byzonder aan ydelheid ly,
Maar me dunkt, dat hoort er zoo by.

*

XLVII. ANDERS.

Wat m'n eminentie aangaat, lezer, ik geef je de keus
Of je me houden wilt voor 'n grooten dwerg of 'n byzonder kleinen reus.
Zeg nu eens dat de man die hier ligt, exigent is,
De stumpert is met alles tevree, als 't maar in z'n soort eminent is.

*

XLVIII. ANDERS.

Wat bralt ge, o Grieken, op uw Odyssee,
Op Iliaden en herootjes!
Verzinkt beschaamd in 't niet. Ik, Mr J. R. T.,
Heb 't stembureau gespeend van koffinat met broodjes...
Dat 's andre thee!

*

XLIX. ANDERS.

Wandlaar, 't is niet om je te krenken,
Maar... als je *my* groot vindt, wat drommel moet ik dan van *jou* denken?

*

L. ANDERS.

Reuzen van flinke taille vind je overal in de Natuur.
Hier ligt 'n persoon van veel vreemder statuur:
Hy was 'n kolosjen in miniatuur.

*

LI. ANDERS.

In deze eeuw van slenters,
Begroef men hier den prins der parlementers.

*

LII. ANDERS.

Ik had in mynen kleinen tyd,
Precies de maat van mynen tyd.

*

LIII. ANDERS.

Lezer, *sans badinage*,
Hier ligt de ware uitvinder van 't onvervalschte *parlage*.
Door myn bemoeienis en genieïgheden,
Is 't allemansgekakel in de plaats van 't lastige denken getreden.

*

LIV. ANDERS.

Zonder me te flatteeren,
Ik durf met Hoff konkurreeren.

*

LV. ANDERS.

Lezer, houd je van chronologie?
Ik bloeide in den tyd van tafeldans en biologie.

*

LVI. ANDERS.

In deze kist
Ligt 'n vrind van van Twist,
Oók 'n jurist!

*

LVII. ANDERS.

Pas is het hek van den dam, of ze spelen den beest:
Daar zyn ze nu maar *byna* onvruchtbaar geweest!
De ware beteekenis van 't woord liberaal,
Zit 'm niet in onvruchtbaarheid op 'n beetje na, maar heelemaal.

*

LVIII. ANDERS.

Sedert men my met den naam van groot man heeft getooid,
Hebben andere groote mannen hun diploom in de kachel gegooid.

*

LIX. ANDERS.

Wil je weten wie hier-onder in de kist is?
Een vriend van elken demokraat die fatsoenlyk kapitalist is.
Zoolang ik de parlementaire loopbaan heb betreden,
Heeft nooit 'n Kamerlid honger geleden.

*

LX. ANDERS.

God had de wereld geschapen, en meende dat alles perfekt was...
Toen hy m'n Kieswet aanschouwde, keek-i beschaamd op z'n neus:
„THORBECKE, riep hy beteuterd, lever nog éénmaal zoo'n pronkstuk,
'k Word met m'n heele familie dan thorbeckiaans-liberaal!"

*

LXI. ANDERS.

Ge vraagt, wat het hier bestandbeeld individu voor 'n man is?
Eripuit, by manier van spreken, *sceptrum tyrannis.*
En, omdat we 't nu eenmaal zonder tirannen niet best kunnen stellen,
Gaf-i dat ding te hanteeren aan koopluî in hazevellen.

*

LXII. ANDERS.

De man die hier ligt — wandlaar, neem je muts af en sidder! —
Sloeg op één achtermiddag de heele burgery tot ridder.
In z'n Kieswet kun je allerduidlykst aanschouwen.
Wie meepraten mag ook, maar vooral wie z'n mond moet houën.

*

LXIII. ANDERS.

Hier ligt 'n wetgeverig genie.
Hy zorgde goed voor zichzelf, en deed hy okkazie in demokratie.
Huperstaatsrechtelyk wist-i te demonstreeren
Hoe „Volksregeering" eigenlyk beduidde dat *hy* 't Volk moest regeeren.

*

LXIV. ANDERS.

Ter beschaming van konservatieve vitters,
Was ik altyd humaan voor grondbezitters,
Onder al de kool die ik wist te verkoopen
Is die gloeiende van 't kadaster, ongemerkt mee doorgeloopen.

*

LXV. ANDERS.

'k Ben met m'n tyd niet meegegaan?
Dit kan wel waar zyn, vrind! Maar ik heb méér gedaan.
Ik ben, onder ons gezegd en gebleven,
Met m'n tydje mee-achtergebleven.
Als ik dat niet had gedaan,
Zou er nu zoo'n mooie pop niet op m'n graf staan.

*

LXVI. ANDERS.

Onder de zaken die m'n grootheid verkonden,
Hoort ook dat ik nooit 'n haar van de kadasterpruik heb geschonden.
Me dunkt dat dit 'n byzonder liberale eer is,
En 'n flink antwoord op: *si monumentum quaeris*...
Wie dit latyn niet kan verdragen,
Moet de uitlegging maar aan de Eerste Kamer vragen.

*

LXVII. ANDERS.

Hier ligt de man die 't Staatsrecht gedoceerd heeft,
Die 't Volk — op 'n beetje na — stemmen geleerd heeft,
Die 't — op 'n beetje na — beparlementeerd heeft,
Die 't — in-plaats van vleesch — met „weer ingevoerd smeer" besmeerd heeft, (*IIa*, *blz.* 87.)
Die de publieke opinie gedistriktifieerd heeft,
En daarom nu op z'n muiltjes behoogeresfeerd leeft.

*

LXVIII. ANDERS.

Wat me in Aristoteles niet behaagt,
Is dat-i me nooit om raad heeft gevraagd.

*

LXIX. ANDERS.

Wat is die Montesquieu, by my vergeleken, toch 'n stumpert geweest!
Hy schreef maar over den Geest der Wetten... ik maakte ze zelf, en zonder geest.

*

LXX. ANDERS.

Wie gy ook zyt, wandlaar, meekiezende meisjesbaas, of hongerlyende tegenstander...
Ik vond waarachtig 't kruit niet uit. Dat deed 'n ander.

*

LXXI. ANDERS.

't Volk heeft geen vleesch, zeg je? Ta... ta... ta... ta!
Waarom eet dat kanalje geen *pâté de foie gras?*
Bovendien, onder myn beheer
Was er nooit gebrek aan wagensmeer.

*

LXXII. ANDERS.

Aristokratisch ben ik nooit geweest,
Ik was 'n oprecht vriend der armen... van geest.
Overigens moet ik ronduit erkennen
Dat ik me beter aan vrienden met equipage, dan aan arme drommels kon wennen.

*

LXXIII. ANDERS.

Wanneer ik neergelegen,
Bedaard het beeld aanschouwe,
Dat boven op m'n graf staat...
Dan berst ik uit in lachen,
By 't denken aan de stumperts,
Die ergens in 'n hoekje,
Van stemmen zich onthoudend,
Zoo goedig zitten kauwen,
Op zieke Parmentières,
Met Kattenburger doopsel
Van liberalen edik. (*IIa*, *blz.* 77.)

*

LXXIV. ANDERS.

Wie de juiste maat van m'n grootheid wil weten,
Moet de luî meten die me naar hun maat hebben gemeten.

*

LXXV. ANDERS.

Knap in àlles? Nu ja, Maar *entre nous*,
Ik lei me heel in 't byzonder op 't parlementaire kibbelen toe.

*

LXXVI. ANDERS.

Wie met gekken in vree wil leven,
Moet ze wat te kiezen geven.

*

LXXVII. ANDERS.

Hier lig ik, Karel de Groote, de tweede en de laatste.
't Was indiskreet van den ander, dat-i me voorging,
Zich, om zoo te zeggen, in m'n weg plaatste,
En, zonder m'n permissie, voor 'n groot man doorging.
De welwillende lezer begrypt toch, dat hy met al z'n paladynen,
Geen hand water heeft by m'n kiesridderschap in krenten en rozynen?

*

LXXVIII. ANDERS.

Onder dit steentje,
Ligt 'n fenomeentje.

*

LXXIX. ANDERS.

Nuttig zyn, is m'n devies. Lezer, als de vliegen je plagen,
Kun je ze met een stroopje van bitterhout en suiker verjagen.
Zoo heb ik, uit extrakt van genie en *Markus VI vers* 4, 'n mengsel gebrouwen,
Dat probaat is om profeten uit de Kamer te houën.

*

LXXX. ANDERS.

Groote sterfte in 't Hemelsch kwartier:
Al de Englen willen m'n grondwet zien... *e poi morir!*
Alleen LUCIFER blyft koppig op konservatief standpunt staan,
En heet, om die onhebbelykheid, hier in de wandeling: orgaan.

*

LXXXI. ANDERS.

Dat voeden van de schare met 'n paar kadetjes beduidt niet veel:
Ik heb er drie miljoen gespysd met 'n beetje krakeel.
Je zult zien en beleven,
Dat er nog 'n heele boêl viktalie is overgebleven.

*

LXXXII. ANDERS.

Om 'n Volk by den neus te leien,
Moet je de dwaasheid van den dag vleien.
Dit heeft JEZUS versmaad, maar 'k heb er op gelet,
Daarom stierf hy aan 't kruis, en ik op m'n bed.

*

LXXXIII. ANDERS.

Het scheppen in Genesis één, was redelyk wèl gedaan,
Maar...'n klein parlementje met kiesdistrikkies had er niet kwaad by gestaan.

*

LXXXIV. ANDERS.

Sta je me daar te bewonderen, als 'n paar Alexanders?
Wandlaar, als je tyd waarde heeft, geloof me...doe liever wat anders.

*

LXXXV. ANDERS.

Nunc erudimini! Ornatissimi viatores, stom van bewondering *estote*:
Hier ligt 'n verbazend groot man, op 'n zooveelste van de ware grootte.
Maar laat ons eens niet zoo katheterig geleerd zyn,
Denk je, als ik inderdaad wat beduidde, dat ik *in Holland* zou geëerd zyn?

*

LXXXVI. ANDERS.

Hier ligt Thor
Op z'n rug. Anders gezegd, op één oor.

*

LXXXVII. ANDERS.

In m'n overvliegerig genie,
Deed ik ook in astronomie,
Aan *meis liberalibus arcanis*
Heb je, onder anderen, te danken dat de wereld niet vergaan is.
Den komeet die met die likwidatie belast was, heb ik radikaal
'n Tweede Kamer op z'n staart gezet, en de kerel stond als 'n paal.

*

LXXXVIII. ANDERS.

MULTATULI is 'n letterdief, bepaald! Of: exakter misschien, onbepaald:
Hy heeft al z'n IDEEN uit myn werken gehaald.
En dan klaagt-i nog met organig venyn,
Dat er geen ideen in m'n werken zyn!

*

LXXXIX. ANDERS.

Lezer, je moet niet lachen:
Hier ligt 'n moderne stamheer van antieke Gracchen.

*

XC. ANDERS.

Als je de Geschiedenis achterste-voren leest,
Zal je zien dat de Belgen m'n nadrukkers zyn geweest.
In origineeligheid hebben ze nooit gedaan,
En daarom moest die Brusselsche kongresnaald eigenlyk op myn graf staan.

*

XCI. ANDERS.

't Is voor den man die hier ligt, niet pleizierig,
Dat Nepos hem niet heeft aangezien voor illustervirig.
Deze omissie is te verklaren
Door de gissing dat Cimon en Miltiades jaloers op hem waren.
Misschien ook zit 'm hierin de fout,
Dat die Nepos verkocht was aan 't behoud.
Als-i me in z'n eerstvolgenden druk geen excuus komt vragen,
Zal ik 'm wegens groote-mannenlaesie voor 't kantongerecht dagen.
Denk je dat 'n man als ik, die zoo groot is,
Omdat-i nu by-ongeluk dood is,
Zich laat ringelooren door broodnyd van de protégés Cornelii Nepotis?

*

XCII. ANDERS.

Van al de kunsten die ik heb begaan,
Is me nooit 'n enkle door Theseus of Herkules nagedaan.
't Doet me leed voor de stumperts. Maar, lezer, erken
Dat *ik* dan toch eigenlyk de ware *heros* ben,
En dat het niet mooi is van die heeren,
Me zoo praenumerandig van m'n roem te spolieeren.

*

XCIII. ANDERS.

Ook op de taal is m'n invloed gebleken.
Wat vroeger 'n leugen was, heet nu: parlementaire manier van spreken.
Wie daarmee niet te-recht kan, en toch smaak heeft in liegen,
Kan met parlementerig mondhouën de boeren bedriegen.
Het juiste recept van dat zwygen
Kan je by de apteker VAN TWIST klaargemaakt krygen.

*

XCIV. ANDERS.

De klompen aan de deur van dit *sanctum sanctorum!*
hei, hei!
En wat dekorum!
ei, ei?
Onder dezen tabernakel
Ligt 'n Staatsmirakel...
o, ho, ho!
In duodecimo...
ah, zoo!

*

XCV. ANDERS.

Om de taal met 'n nieuwe wending te sieren,
Noemt zich tegenwoordig de walvisch de Thorbecksche der zoogdieren.
't Beest spreekt natuurlyk alleen van z'n eigen element,
Want op droog terrein, sta ik by alle weldenkenden als veel thorbecker bekend.

*

XCVI. ANDERS.

Flectere? Buigen? Bukken? Lezer, waar houd je me voor?
Geen poortje zoo laag, of myn genie kon er best overeind onder door.

*

XCVII. ANDERS,

Hier ligt, goed toegedekt om niet te bevriezen,
De hoogste traktementhebber van alle Staatskommiezen.

*

XCVIII. ANDERS.

Lezer, bewonder byzonder:
Hier ligt 'n 1001e achtste wonder onder,
Wat je zoo in 't dagelyksch leven noemt: 'n portatieve of zak-staatsduizendponder,
Voor den... drommel!

*

XCIX. ANDERS.

Wandlaar, schrik!
God is groot, en hier lig ik.

*

C. ANDERS.

Schwartz werd door z'n eigen uitvindsel in de lucht gesmeten
Ik vond niemendal uit, en heb er rustig op gezeten.

*

CI. ANDERS.

Weet je waarom ze my zoo in de hoogte tillen?
M'n grootheid is 'n reklame voor hollandsche brillen.

*

CII. ANDERS.

Nageslacht, ik waarschuw je! Alles saemgenomen,
Hoort er 'n brutale courage toe, na my ter-wereld te komen.

*

CIII. ANDERS.

Du gleichst dem Mann den du begreifst, Ieder kan leeren uit dit (nooit gebruikt) citaat,
Dat de meerderheid der Hollanders uit groote mannen bestaat.
M'n standbeeld is dus eigenlyk 'n allemans-reuzencertificaat,
Dat maar voor de goedkoopte, als *pars pro toto*, op dit ééne graf staat,
En de opinie over m'n vereerders aan de bescheienheid van den lezer overlaat,
Die straks geld zal moeten bieden misschien,
Om 'reis weer 'n menschenkind van gewone taille te zien.

*

CIV. ANDERS.

Onder dit gras
Ligt 'n handelaar in parlementairen honig en rhinoplastische was.

*

CV. ANDERS.

De ware grondslag van m'n distriktsfilosofie
Is dat vier idioten meer verstand hebben dan drie.
't Punt van uitgang van m'n glorie
Ligt 'm in deze byzonderheid van de natuurlyke staatsgeschiedenis.
„Ongerymd!" zal je zeggen...
Lezer, dit deed ik expres, om je de ware natuur van m'n systeem uitteleggen.

*

CVI. ANDERS.

Hier lig ik met bovenmenschelyke krachten,
Op „onze daden" te wachten. *)

*

CVII. ANDERS.

Om m'n glorie te kompleteeren,
Moest Multatuli me met 'n paar grafschriftjes vereeren.
Wandlaar, blaas hem dat in 't oor,
En zeg...

973. ....daar bedank ik hartelyk voor.

Integendeel, ik sein: *claudite* naar Engeland, en bereken dat me die dingen, de uitgaaf voor de telegram meegerekend, nu toch byna op 'n kwart stuiver 't stuk komen te staan. Duur! De

---

*) (*Noot van* 1874.) „Wacht op onze daden!" had de man by z'n optreden in '48 gezegd. Men kan niet zeggen dat de Natie ongehoorzaam geweest is. *Gewacht* hééft ze! En nog altyd doet ze niets dan dat.

lezer ziet dat ik geen kosten spaar, om hem 't vereeren van z'n groote mannen gemakkelyk te maken, en zoo noodig — maar deze veronderstelling is ongerymd — hem daartoe optewekken. Mocht hy nog niet geslaagd zyn in 't machtig worden van den plichtmatigen „schyn van hulde" dan keeren we ons weer — en nu byna voor 't laatst, *auf Ehre!* — naar den *Nieuwen Rotterdammer*.

Ik ben 'n ongelukkige *debater*. „Dat zieje wel" als 't boerevrouwtje tot LOUISE zei. Wat betoog ik? Dat die courant wel bewyzen geeft van de laagte waartoe zeker „orgaan" zonk, maar niet van THORBECKE's bovenmenschelyke grootheid. En zie, daar was ik, eenige bladzyden geleden, zoo onvoorzichtig, te gewagen van 'n getuigenis! De lezer mag me voor zeer oneerlyk houden. Ik klaag over gebrek aan licht, de *N. Rotterdammer* gééft licht, en ik blaas het met drie puntjes verraderlyk uit. Dat 's geen *fair play*. *)

Beschaamd keer ik op m'n schreden terug, zoek de dempende puntjes, vind de mishandelde overblyfselen van 't gesmoord testimonium... ik veroordeel me tot publikatie van m'n onrecht, te afficheeren waar zulks te doen gebruikelyk is. Ziehier dan:

't Is *niet* waar, dat de *N. Rotterdammer*, die geen orgaan is, geen behoorlyke reden weet te geven van z'n fetichisme, aan het blad dat maar 'n orgaan is. De eerlyke liberaal is hiertoe te... liberaal. 't Liberale blad — dat geen orgaan is — is daartoe te eerlyk.

Lezer, ik stel u by dezen voor, het *Dagblad* te komen begraven. Dood is het. Dood, dood, dood! Dood als de Minotaurus op Creta — ook 'n orgaan! — na z'n ontmoeting met den N. Rotterdamschen THESEUS, géén orgaan.

---

*) Van *fair play* gesproken, ik noodig de „liberalen" ernstig uit tot de beschuldiging dat het niet *waardig* is, THORBECKE aantetasten met wapens van de soort als waartoe — ik erken dit! — die grafdeuntjes behooren. *Ik zal antwoorden!*

Ge weet wat voor akeligheden 't organige blad al zoo had uitgevoerd, niet waar? Welnu, onze THESEUS had 'n ARIADNE gevonden. *De Tyd* leverde 'n strengetje garen en 'n slagzwaard. Ge weet de rest. Maar dat garen met toebehooren moet ik u toonen- anders ware m'n boete niet kompleet. *De Tyd* dan heeft van THORBECKE getuigd:

„*Geen enkele die zyn kon, wat hy is geweest.*"

Met deze verklaring is 't orgaan op z'n kop geslagen.

Sommigen zullen 't vreemd vinden:

1°. Zoo'n fraze met behoud van rang en ancienneteit overgeplaatst te zien in de klasse der argumenten.

2°. Dat men zich de moeite gaf deze oorlogsmachine te borgen uit het niet zeer beklante tuighuis van *de Tyd.*

Maar die sommigen vervallen in nog thorbecker verbazing — *style cétacée* uit grafschrift nummer zooveel — wanneer ze ontwaren dat die uitroeping van *de Tyd* voorkomt in 'n artikel waarin betoogd wordt: dat de „groote Staatsman" niets, *volstrekt niets*, deugdelyks verricht heeft dan... het toelaten van de Bisschoppen! Ziehier de woorden waarmee de *N. Rotterdammer* zelf dat artikel van *de Tyd* kenschetst:

„*Van al de daden van dit lange, bij uitnemendheid werkzame en wèlbestede leven geen enkele vruchtbaar, als deze.* *) *Niets van* THORBECKE's *werk heeft tot zegen gestrekt, en niets blijft bestaan, op dit ééne na... omdat dit eene heeft gestrekt tot voordeel van de Roomsche Kerk. Het heeft op den weg van dezen staatsman gelegen, om de vrijheid van organisatie van het Katholieke Kerkgenootschap te verzekeren, en zijne beginselen maakten hem dit tot*

*) Lees: *dan* deze. Ik maak deze korrektie, niet uit schoolmeesterigheid, maar omdat ze werkelyk noodig is tot het wel verstaan van den zin der woorden. De bedoeling namelyk is niet: *dat geen van* THORBECKE's *daden zóó vruchtbaar als deze geweest is*, doch wel degelyk: *dat hy behalve deze ééne daad, niets vruchtbaars heeft voortgebracht.* Mag ik zoo vry zyn de *N. R. C.* zeer beleefd te wyzen op m'n Idee **10**?

plicht. Ware dit niet zoo geweest, hij zou in het oog van de Tijd, *in weerwil van al de uitnemendheid zijner gaven en van al de grootheid van zijn karakter, te vergeefs hebben geleefd en gewerkt. Ja, het zou beter geweest zijn, indien hij er niet geweest ware. Zie om u, en aanschouw wat* THORBECKE *gewrocht heeft.*"

Dit „*circumspice*" — ook dáárop kan men iets als weerslag vinden in de engelsche grafschriften — wordt in *zes* regels afgedaan. Ik stel de behandeling daarvan uit tot straks. De *N. R. C.* laat er op volgen:

„*Voor* de Tijd *heeft dit alles geen waarde. Het is kaf dat wegstuift over* — alweer: „over" net als de hyena van zoo-even — *'t pas gesloten graf.*"

Weer: „graf" en nog-eens: „pas gesloten." Heeren frazenmakers vóór! Maar, als 't niet te veel gevergd is, 'n beetjen afwisseling! Dat pas-gesloten-overheen-graf wordt 'n waar *Carnaval de Venise*, 'n houtzaaghymne.

Dezelfde *Tyd* alzoo, die zoo'n godvergeten miswyzing heeft op z'n vereerings-kompas, *die* „Tyd" getuigt van THORBECKE: „*geen enkele kon zyn, wat hy is geweest.*" Met dàt geweer wordt een vuige belager gestraft, en de wraakengel vertelt er heel onnoozel by, dat z'n verdelgingswapen wel beschouwd maar 'n wollen kindersokje was. De fabrikant die 't leverde, bleek in-plaats van 'n behoorlyk-liberale wapensmid, 'n Katholieke-gezondheidskouzenkooper geweest te zyn.

Maar, eilieve... dan is ook de vuige belager niet zoo byzonder erg heelemaal doodgeslagen, vind ik. En ook de goede naam van m'n debatteertalent gloort weer wat aan. Er is waarachtig hoop op rehabilitatie.

974. Aan de uitnoodiging om „rond te zien, en te aanschouwen wat THORBECKE gewrocht heeft" heb ik voldaan. Uit **451** en **452** zou zelfs kunnen blyken dat ik de vryheid nam zoo'n inspektie te houden, lang voor die krant burgers en boeren daar-

toe opriep. Ook m'n *Een-en-ander over Pruisen en Nederland* draagt, meen ik, sporen van zekere kritische opmerkzaamheid die in sommige kermistenten niet gaarne gezien wordt.

Volgens de *N. R. C.* dan, had de circumspicient moeten ontdekken:

„veel stoffelijke welvaart.”
„orde in het huishoudelijk beheer van den Staat.”
„een krachtig publiek leven.”

en vooral:

„grooten vooruitgang in intellektueele ontwikkeling door verspreiding van onderwijs in verschillenden vorm.”

Ziehier dus in vierdeelige editie 'n nieuw-rotterdamsche uitgaaf der twaalf Herkulische heldenfeiten. Ze stonden geregistreerd in de zes regels die ik zoo verraderlyk oversloeg, omdat ik eerst dat zonderling borgen van wapens uit het geminacht arsenaal van *de Tyd* wou afdoen.

Om den lezer in de gelegenheid te stellen tot onderzoek, of ik ook misschien 'n paar nummers op 't lystje van THORBECKE's verdiensten voorbyga — men weet dat ik zeer behoudend ben, en partyhaat is tot alles in-staat! — noteer ik hier, dat deze apotheoze te vinden is in 't nummer van 11 Juni 1872.

In de eerste plaats verdient het alweer opmerking, hoe voorzichtig men zich onthoudt van de verzekering: *dat we dit alles aan* THORBECKE *te danken hebben.* Deze onbezadigdheid schynt niet uit de pen te willen. Slechts by 't eerste punt heeft de redakteur 'n zeer modest *post* durven binnensmokkelen, dat by de velen die niet lezen kunnen — aan dàt deel van publiek adresseert men zulke dingen! — voor *propter* zal kunnen doorgaan. Die „stoffelyke welvaart, is te zien: „sedert — let wel: niet *omdat!* — zyn machtige invloed zich alom gelden deed.” Deze nog-al povere assertie ontbreekt bovendien geheel by de andere punten van bovenaardsch welvaren. Daar is 't nòch *propter*, nòch *post*.

Men had alzoo, om THORBECKE's grootheid te staven, even goed kunnen verkondigen dat Augustus op Juli volgt, en dit nog maar zoolang de goeie gemeente de bestrydbaarheid der stellingen zelf over 't hoofd gelieft te zien. Dáárin namelyk. volgt oogstmaand heel nuchter op drie-koningen of... sint-jutmis.

Stoffelyke welvaart? Weten dan de heeren niet — zoo'n krant wordt toch immers niet uitsluitend door Ministers en Kamerleden geschreven? — *weten* ze niet, hoe bitter er wordt gehongerd in Nederland? Ik zal rechtvaardiger zyn dan zy, en niet beweren dat de geleden ellende aan THORBECKE alleen moet geweten worden, noch zelfs hoofdzakelyk aan THORBECKE, maar... de ellende waarvan hy niet al de schuld draagt, verandert daarom nog niet in *door hem veroorzaakte welvaart!*

Orde in 't huishoudelyk beheer van den Staat? Zie, ik wil niet vragen of er dan wanorde is in andere afdeelingen van Staatsbeheer? *) Ik ga verder, en *neem aan* dat er op laag ekonomisch gebied, meer kantoorachtige stiptheid bestaat, dan vóór 1848. Ik vraag niet — *op dit oogenblik* niet — of daartegen-over niet zaken van hóóger belang werden verwaarloosd — *ceux qui s'appliquent trop aux pitites choses*, enz. — maar ik wensch te weten: welke verdienste THORBECKE hebben kan, aan 't invoeren van nietige administratieve veranderingen die niet boven de kracht gaan van den eersten den besten onder-intendant of kommies van Financien? We hebben honderden serjant-majoors en fouriers by 't leger, die volkomen in-staat zyn tot het verrichten van alles wat er sedert '48 op dit gebied werd tot-stand gebracht.

Of heeft de uitdrukking „*orde in 't huishoudelyk beheer van den*

*) Welke àndere soort, of soorten, van beheer nog altyd in ònordelyken toestand zyn, schynt 'n geheim te moeten blyven. By deduktie kunnen we aannemen, dat ze niet behooren tot huishoudelyke dingen. *Voilà tout.* Ze wachten zeker op 'n twééden THESEUS.

Wat drommel kan er met die geheimzinnigheid bedoeld zyn. Slaat de *Hieb* op onhuishoudelyke... *buitenlandsche* zaken. Of is 't geen *Hieb*, en slechts 'n stoplapfraze als gewoonlyk? Ra, ra!

Staat" 'n anderen zin? Doelt ze niet zoozeer op de zeer dure *économie de bouts de chandelle* die ik met 'n oorveegje vereerde in grafschrift XLVIII, als wel op de wanschapen Kieswet, en op het daaruit voortgekropen misselyk Parlement, met al de rampzalige gevolgen daarvan?

Orde? Lieve god, hooren en zien vergaat — neen, 't *denken* vergaat! — van 't gekibbel! Erkende niet dezer dagen de Minister van Binnenlandsche Zaken, dat de werkzaamheden van 't laatste jaar „niet geheel-en-al onvruchtbaar" waren geweest? *Nota*, dat hy meende de heeren 'n pleizier te doen met deze erkenning: ze was ingekleed als 'n felicitatie! Vrage, wat er alzoo achterwege gebleven is, als zoo 'n Kamer eens *pour tout de bon* moet gekondoleerd worden met absentie van bruikbaarheid? De „orde" die we aanschouwen, komt dus hierop neer, dat een der hoofdraderen in de mekaniek van den Staat, niet volstrekt àlle beweging belet heeft. Dit noem ik 'n sobere verdienste in 'n hoofdrad.

Huishoudelyk? Is 't huishoudelyk, zooveel beweging te maken om iets voorttebrengen, dat slechts niet heelemaal onbruikbaar is? Dan is 't juist wèl onbruikbaar, want de produktie-kosten aan inspanning, oordeel, talent en moraliteit — dat eeuwige gekies werkt zeer onzedelyk! — zyn hoog, en gingen te-loor, omdat ze de plaats innamen van wat beters. Nu eens aannemende dat al de acht-en-veertigsche veranderingen aan THORBECKE moeten gedankt of geweten worden, dan zou hy de meest verkwistende Staatsman zyn, dien we ooit gehad hebben. Dat hy te gewoon was om dit intezien, wil ik gelooven. Doch juist deze gewoonheid mag en moet hem kwalyk genomen worden, op 't standpunt dat hy innam.

Beheer? Maar eilieve, by zooveel wanorde-kweekende onvruchtbaarheid valt er niets te beheeren. De hoofdwerklieden — de Ministers — hebben wel wat anders te doen, dan hun „beheer" waartenemen. Ze moeten tournooien met die onvruchtbare en onvruchtbaarmakende Kamer, *pour les beaux yeux* van hun portefeuilles.

De Staat? Deze wordt *per se* 't rhapsodisch voortbrengsel van die verwarde „orde" van die onhuishoudelyke „huishoudelykheid" en van dat dezolaat „beheer."

Er heeft zich, lezen wy verder, een „*krachtig publiek leven*" ontwikkeld. De zuivere waarheid! Maar de manier waarop dit geschiedde, is 'n plagiaat van JAN STEEN. Ook hy liet 'n troep kies- krant- of debatteer-artikels los — 't waren ganzen of eenden, geloof ik — toen z'n vrouw klaagde dat er gebrek aan publiek „leven" was in de brouwery.

975. Ernstig, lezer, meent ge inderdaad dat het behandelen der publieke zaak *op de wyze zooals dit naar aanleiding onzer Kieswet tegenwoordig geschiedt*, 'n goeden invloed heeft, of hebben kàn, op ons Staatsbestuur?

Dan noodig ik u ernstig uit tot twee opmerkingen. De eerste betreft een Verkiezing. De andere: *de* Verkiezingen.

De stryd is tusschen X en Y. Alle man is in de weer. „Als X gekozen wordt, zal er dat en dit gebeuren, zeggen de Ymenschen. Kies dus myn kandidaat."

„Als ge Y kiest, staat u dit en dat voor de deur, verzekeren de bewonderaars van die andere letter, houdt u dus aan den alleenzaligmakenden X."

Y wint.

Waar blyven nu de beloofde ditten, en de datten waarmee gedreigd werd? Xmenschen, wat hebt ge verloren? Ylieden, waar is uw overwinning?

Of... X wint.

Ik doe dezelfde vragen in veranderde richting.

Om den lezer op den weg te helpen, raad ik hem aan, eens te letten op de keuskoorts eener dame die 'n kleed koopt:

Ze weifelt, zucht, besluit... ziet om, en... weifelt weder.
Nu bidt ze God om moed, eer elke kracht haar faalt,
En, door de hoop gesterkt, die van den Hemel daalt...

kiest ze 't roode... of 't blauwe... of 't gele... neen, toch 't groene, of... wat anders. Maar zie, zoodra 't nieuwe kleed goed en wel zitting heeft genomen, voelt ze zich geen grein gelukkiger, noch dan hare vriendin die zich haar Volksvertegenwoordigers liet afsnyden van 'n anderen lap, nòch dan zyzelf zou geweest zyn, als ze „toch maar dat paarsje had gekozen." Ze voelt zich vooral hierom niet gelukkiger, wyl de heele *embarras de choix* glad uit haar geheugen gegaan is.

De andere opmerking waartoe ik den lezer wensch optewekken betreft den uitslag der kiezery — dat is: van dat fameuze „opgewekt publieke leven" — *in 't algemeen.*

Me dunkt dat er wat gekozen is, sedert 48! 't Aantal stofjes dat overhoop werd gehaald in de distriktswinkeltjes, kan niet meer geteld worden. 't Werd de dame die kiezen moest, groen en geel voor oogen. En — nu ga ik verder dan in de eerste opmerking, die slechts van negatieve beteekenis was — *hoe* heeft ze zich nu ten-slotte in de Kamer gestoken? Zóó, dat de — óók door haarzelf gekozen! — kamenier, om 't kiezende mensch wat moed intespreken, haar verzekeren moet, dat ze met al haar tachtig gekozen japonnen, dit laatste jaar niet *heelemaal* naakt heeft geloopen!

976. Over drie der verbeteringen die we aan THORBECKE zouden te danken hebben, maakte ik alzoo ter-loops een paar opmerkingen. Ter-loops (**269**) zonder nu juist te beloven dat ik my onthouden zal van eenige toelichting, zoodra dit op m'n weg ligt.

En nog korter hoop ik ditmaal het vierde en laatste vereeringsmotief aftedoen, dat door den *N. Rotterdammer* met 'n laurierig „vooral" getooid is,

„Vooral hebben we aan THORBECKE *te danken: grooten vooruitgang in intellektueele ontwikkeling, door verspreiding van Onderwijs in verschillenden vorm.*"

Welke betoogkracht er gelegen is in dien „verschillenden vorm" begryp ik niet. Sommigen zyn juist van oordeel dat de Onderwyswet, zekere min gunstige éénvormigheid heeft veroorzaakt. Doch ik ga dit nu voorby. Misschien is 't weer 'n stoplap. Ook blyf ik niet stilstaan by die „verspreiding" waarover ik reeds in den vorigen bundel een-en-ander gezegd heb. Hoofdzaak is hier de bewering dat de intellektueele ontwikkeling zou *vooruitgegaan* zyn, en juist deze stelling heeft bewys noodig. *Ik ontken*, en ben de eenige niet. 't Spreekt vanzelf, dat niet èlke voorwaartsche beweging vooruitgang heeten mag, zoo-min als elke ontvangst van 'n koopman winst is. We hebben den vooruitgang niet te toetsen aan volslagen stilstand, maar aan de normale beweging die alle hedendaagsche maatschappyen kenmerkt. In dezen zin ontken ik de juistheid der stelling. Wanneer ik nu beweer dat het peil der intelligentie — voor-zoover dit in verband staat met Onderwys — niet verhoogd is, en anderen beweren het tegendeel, zou daaruit een dorre opiniestryd voortvloeien die ik, in 't belang der zaak, op dit oogenblik vermyden wil. Ik hoop 'n dokument te kunnen overleggen, uitgaande van 'n kollegie dat *van Regeeringswege* met toezicht over 'n gedeelte van 't onderwys belast is. De lezer gunne my eenigen tyd om me dat zeer verdienstelyk stuk aanteschaffen Het is van eene door Dr. J. BOSSCHA geprezideerde kommissie.

Eere den mannen die zóó de waarheid durven zeggen aan ons verleugend Volk! Als we hun eens verzochten, met de pen die tot dàt stuk gebruikt is, 'n antwoord te schryven op zeker soort van troonredenen? Misschien zal 't niet noodig zyn, wanneer Dr. BOSSCHA zelf minister wordt... wat ik de natie van harte toewensch. Hèm niet!

---

977. Ik zoek, en zoek, en zoek... wat THORBECKE verricht

zou hebben, dat hem aanspraak geeft op de afgodische vereering die men hem bewyst. Maar ik vind niets.

Uit de kollektie apotheozen — waarmee men 't Nederlandsche Volk overstroomd heeft, kies ik ditmaal 't verslag eener door den heer JORISSEN te Groningen gehouden rede. Hoe moet ik aantoonen dat ik ook dáárin te-vergeefs naar *iets degelyks* gezocht heb? 't Ding is, gelyk de hedendaagsche thorbeckery, vol winderige frazen, maar wat TH. byzonders verricht heeft, *staat er alweer niet in.* Het geheele verslag dat met aanhalingsteekens gedrukt is, en dus den juisten tekst van de toespraak schynt weertegeven, mag ik niet afdrukken. THORBECKE was:

„een rots in zee, nadat de hartstochten, als woedende stormen losgelaten, de hooge golven van hoon en wrevel over zijn naam en beeld opjoegen. Hij was vast te midden van de baren, toen de opgestoken storm bedaarde, de lucht weer helder en de hemel weêr zichtbaar werd."

In 't voorbygaan raad ik de jongeluî, die misschien modellen van rhetoriek zoeken in de oraties van een gewezen predikant, 'n andere manier van spreken aan. Ik zie, byv. niet, dat er veel „intellektueele vooruitgang" blykt uit het terugkeeren tot die baren en rotsen, een dichtveld dat vry wel door onzen goeden HELMERS afgejaagd is. Maar dit is nu de vraag niet. Ik vraag wat we van THORBECKE moeten denken, wanneer 'n begaafd man, als waarvoor we den heer JORISSEN houden moeten, genoodzaakt is z'n toevlucht te nemen tot zulke dichtlievende-genootschapspraatjes, om de verdiensten van z'n held in 't licht te stellen?

Een pozitief bewys dat ook deze lofredenaar wel gedwongen is, alle antwoord op de vraag: *wat heeft Th. uitstekends verricht?* te ontwyken, zou niet anders kunnen worden gegeven, dan door mededeeling van 't geheele stuk. Als *blyk* echter van de pynlyke wendingen waartoe men in zulke gevallen genoodzaakt is, wil ik 'n klein staaltje geven. Na den gewonen — altyd ongestaafden! — lof over TH., volgt er:

„Maar er is nog iets anders, iets van intiemer aard, van meer ingrijpende en vastklemmende kracht, dat den naam en persoon van TH. *post heeft doen vatten in hoofd en hart van zijne landgenooten.*"

Zoo ooit, niet waar, *dan zou hierop iets degelyks moeten volgen?* Kàn men loyaler handelen, dan door den *staat van dienst* waarom 't hier te doen is, te zoeken na *die* zinsnede? En wat vind ik?

In de eerste plaats, 'n verzekering dat we ons dertig, veertig jaren geleden, op den rand van twee afgronden bevonden — stoffelyk en zedelyk — dat men moed en kracht vond by THORBECKE...

Goed! Nu zal er iets komen, niet waar? We vragen: waarom? Waardoor? Hoe?

Welnu, daarop volgt onmiddelyk: *'n beschryving van z'n voorhoofd, van de lynen van z'n gelaat, en van z'n lippen.* Dat voorhoofd bevatte een „diepdenkend brein." Die lynen teekenden wilskracht. Die gesloten lippen toonden...

Nu zal 't komen! Er word iets *getoond*...

„Ze toonen dat hy het stilzwygen bewaart, slechts zoolang als hy goedvindt."

Dit staat er, lezer! En dit staat er *in 't verband dat ik opgaf!* Ziedaar alzoo, volgens den heer JORISSEN, de oorzaken die TH's „naam en persoon met ingrypende en vastklemmende kracht deden post vatten in hoofd en hart van zyn landgenooten."

Schudt ge 't hoofd, lezer? Meent ge dat zooveel onzin 'n onmogelykheid is? Welnu, zie het na in 't met: „ „ aangehaald verslag, dat de *N. Rotterdamsche Courant* van die redevoering geeft in haar nummer van 13 Juni 1872.

Wie hiertoe niet in de gelegenheid is, zou nog twee uitwegen kunnen vinden, om myn konklusie — eerste grafschriftje! — te ontgaan. Ik wil die afsnyden.

Men zal meenen dat er op de meedeeling dier verbazende eigenaardigheid van THORBECKE's lippen, volgt, dat ze zich openden tot het zeggen van iets byzonders dat kon doorgaan voor 'n daad?

Och neen, de redeneering is uit! De „ingrypende en vastklemmende kracht" wordt voor bewezen gehouden, of altbans voor voldoende aangetoond. Op 't roemen van die fakultative zwygkunst volgen de gewone gemeenplaatsen. *„Men was zoo bevreesd voor hem.*" Waarom? Dat staat er niet. *„Hy werd het hoofd, het hart, de hand, van 't zich schamende Nederland.*" Hoe? Waardoor? Waarom? Dat staat er, na die bydrage tot de natuurlyke historie zyner lippen, *niet!*

„Maar, vragen anderen, wordt misschien het gezochte gevonden in 't vervolg van JORISSEN's oratie?"

Neen, neen, neen! Wat THORBECKE byzonders verricht heeft, staat *nergens!* De heele lofrede is 'n rede vol lof zonder reden. Eén geschal en gebral — HELMERS! — over niemendal. *Difficile*, zooals de lezer zal gelieven te bemerken, *epigramma non scribere!* 't Begint me te verwonderen dat m'n engelsche leveranciers 't gros niet hebben volgemaakt... zaag tegen zaag! Wie voor ernstige redeneering niet vatbaar is, wordt misschien genezen door 'n diep gedacht en puntig uitgedrukt: „steentje, fenomeentje."

978. *„Hoofd, hart en hand van 't zich schamend Nederland?"* Ei lieve, mag ook ik verzoeken tot 'n beschamend nationaal lichaamsdeel bevorderd te worden? Zou men my niet kunnen gebruiken als nagel die 't pleister afkrabt van gewitte graven? Met dit modest emplooi, waarin ik de eer heb ambtgenoot van den edelen JEZUS te zyn, ben ik tevreden. Als proef van m'n yver op dit stuk, deze bydrage.

Onder al de lofguirlanden die de heer JORRISSEN boven THORBECKE's graf ophangt, was er een die me door iets eigenaardigs in de wending, bekend voorkwam. 't Was me of ik dien slingerslag van melodie meer gehoord had. Eenigen tyd zocht ik te-ver-

geefs, maar eindelyk *diis faventibus*, vond ik de prototype van 't motètje dat den lofredenaar bezielend schynt voor den geest gezweefd te hebben by 't vervaardigen van z'n zangdeun. Ik zeg: *schynt*... want met meester PENNEWIP ben ik van oordeel, dat dezelfde verheven gedachte zich wel-eens, zonder 't minste plagiaat, opdringt aan twee genien te gelyk. De bedoelde zangwys dan, komt voor in m'n te-recht beroemde... bakerpreek. Ziehier de treffende konkordantie:

De preekheer uit de 50e eeuw, over Baker STOTTER.	De redevoerder uit de negentiende eeuw, over THORBECKE.
De onnoozele mensch beschouwt, overpeinst, begrypt er niets van, aanbidt, en... zwygt. Ja, zwygen! Daarom verkondigen wy luide, enz.	(*Deze tekst schynt in embryologische verwantschap tot die zonderlinge lippen-geschiedenis te staan. Maar ik geef deze gissing onder voorbehoud.*)
...onze vastigheid is gegrondvest op de onomstootelyke mannelyke schouderen der vrouw. Waar alles ligt, zal hy staan blyven...	(*Hier hebben we vry duidelyk de bekende stationaire rots met z'n baren. Doch ik durf alweer niets verzekeren. 't Vervolg is helderder:*)
...waar alles bukt, zal hy zich oprichten. Waar alles vergaat, zal Hy bloeien... bloeien in al de frisheid Zyner jeugd, als op den stond toen hy tusschen jufvrouw Mabbel en de Wed. Zipperman, nederig naar den mensch, maar onmenschelyk groot als uitverkoren Baker, zegevierend getuigen kon: „dat zeiti!"	Negen jaren heeft hy gekampt, eens in dien tyd door de mannen van het verleden uit de kampplaats verwyderd, en weldra teruggevoerd, tot dat hy op den gedenkwaardigen 13den November 1849, als zegevierend overwinnaar in al de zelfbewustheid van zyne zegepraal, met de rust van een goed geweten aan Vaderland en Vorst de verzekering kon geven: „wacht op onze daden!"

Precies! Wacht op onze daden... „dat zeiti!" Aan wachten heeft het niet ontbroken. Wie nu nog niet overtuigd is van Baker's voortreffelykheid, mogen we houden voor 'n verstokten onovertuigingvatbaren slaaf van 't een-of-ander „orgaan."

979. Wat de tydgenoot van m'n geschriften zegt, is my in zekeren zin onverschillig. Het aandringen op den weerklank die me onthouden wordt, vloeit geenszins voort uit den wensch om te weten of m'n artseny den zieke al dan niet gesmaakt heeft. Ik wachtte daarop slechts nu-en-dan, om te kunnen beoordeelen wat ik morgen zal hebben voorteschryven. Stomme zieken zyn moeielyk te behandelen.

't Bekende „mooi-vinden" maakt me den indruk dat ik by vergissing suiker voor chinine gaf.

De gepastheid der hier gebruikte vergelyking met 'n geneesheer, houd ik vol. Nageslacht, *gy* zult me begrypen: de Natie is waanzinnig met haar thorbeckery! Kan *ik* 't helpen dat ik leef in 'n periode van politieke tulpendolheid?

Daar ligt een nieuwsblad voor my, waarin *vyf* artikelen onder elkander voorkomen, alle handelende over de byzondere verdientien van THORBECKE! In géén daarvan wordt aangetoond *wat die man gedaan heeft.* We lezen *en revanche:* dat men in de provincie Groningen „zóó verlangend is zyne gezindheid door daden te toonen — namelyk gelden te samelen voor 'n monument — dat men overleg en overeenkomst schier niet kan afwachten." (*N. R. C.* 13 Juni 1872.)

Is dit krankzinnigheid, of is dit géén krankzinnigheid?

't Is me onmogelyk àl de stukken te ontleden zooals ik gedeeltelyk dat van JORISSEN deed. Maar... *difficile est*, enz!

Professor VISSERING sprak, Professor BUYS sprak, Professor OPZOOMER sprak... over den „grooten staatsman" THORBECKE. Maar al die heeren gingen, als JORISSEN en de rest, heel voorzichtig voorby: *wat die man byzonders heeft uitgericht!* We vinden allerlei meer of min afgezaagde oratorische fanfares, maar... *feiten*, *daden* vinden we *niet!*

Prof. DE BRUYN KOPS verhaalt... ik *citeer* uit het verslag dat we vinden in de *N. Rott. Courant* van 12 Juni:

„Steeds had hy de spreuk voor oogen: „in het heden ligt 't verleden, in het nu wat worden zal.”

Die spreuk is voortreffelyk. Er zyn er meer van gelyke waarde. Deze, byv. dat het niet voldoende is 'n spreuk voor oogen te hebben, om te worden uitgemaakt voor 'n wonderdoener. 't Blyft ook nog de vraag, of THORBECKE de waarheid *in 't oog hield* van de kenspreuk die hier wordt opgegeven als z'n byzondere leiddraad. Aan z'n doen — en *laten!* — zou men 't waarachtig niet zeggen!

Doch zulke aanmerkingen bewyzen niet, dat Prof. KOPS niet elders wat degelykers zeide. Om het tegendeel te *bewyzen*, zou ik z'n geheel ledige *speech* moeten overschryven. Een klein blyk echter? Ziehier. De verslaggever zegt:

„Tal van bijzonderheden werden verder aangehaald uit het leven van den grooten staatsburger...

Lezer, ik roep hier zeer ernstig uw aandacht in! Ge weet hoe dikwyls ik klaagde dat men niet lezen kan, en hoe zeker soort van voorlichters misbruik maken van deze onbekwaamheid, die wèl beschouwd slechts neerkomt op 'n kwade gewoonte. Ziehier daarvan een overtuigend staal. Ik spreek nu niet van den heer DE BRUYN KOPS, maar van den redakteur die 't verslag geeft van diens rede.

Ik verzoek u de, in voorlaatste alinea *letterlyk geciteerde* zinsnede nog-eens intezien. Heeft de heer KOPS *volgens den verslaggever* al dan niet 'n „tal van byzonderheden” uit THORBECKE's leven meegedeeld? Ge meent *ja*, niet waar? En, wanneer nu al die byzonderheden niet worden opgegeven in de courant die daaruit munt slaat... wèl, men is toch niet verplicht juist àlles te relateeren wat 'n spreker gezegd heeft! Zeer waar. Een verslag is geen proces-verbaal. Ge legt de courant terzyde, in de meening dat Prof. KOPS „een tal” van vereerende byzonderheden uit TH.'s leven meedeelde, die de courant uit gebrek aan ruimte niet

volledig publiceeren kan. Jammer blyft dit, maar... men berust, en denkt er 't beste van.

Inderdaad?

Nu, dan zyt ge behoorlyk bebiologeerd — waar 't om te doen was! — want... de heer KOPS heeft juist dat „tal van byzonderheden" *niet* opgegeven! Sta me toe, hier de krantenfraze in haar geheel te herhalen, en let op 't bedrog:

„Tal van bijzonderheden werden verder aangehaald uit het leven van den grooten Staatsburger, wier vermelding den Spreker echter te ver zou voeren. Slechts deze bijzonderheid, zeide hij, vinde hier eene plaats...

Daarop volgt de eene byzonderheid die wèl genoemd werd!

Van zulk allooi zyn àlle stukken over THORBECKE, die my onder de oogen kwamen. Heb ik recht of niet, te waarschuwen tegen zoo'n valsche-muntery?

En... ge vraagt, hoop ik, naar de ééne byzonderheid, die de uitstekendste schynt geweest te zyn, daar ze met voorbygang der anderen, werd uitgekipt?

„THORBECKE *versprak zich nooit, waar hy zich ook bevond, noch in een vertrouwelyk gesprek, noch in 's Lands raadzaal...*

't Begint den schyn te krygen, dat m'n beste LOUISE in *Vorstenschool* haar oordeel over 'n onbeduidend ministertje, van die lofrede gekopieerd heeft. Ik kan gelukkig bewyzen dat de regels:

„hy spreekt... vry wel, maar zonder hart altyd,
En mist den moed zich somtyds te verspreken."

voor jaar en dag geschreven zyn. Als kommentaar noteer ik, dat me nu blykt ook in die regels alweer 'n fout gemaakt te hebben. *Ik* verspreek me dikwyls, goddank! Na „hart" moet 'n dubbelpunt staan, en 't eerste woord van den volgenden regel is: *hy*. Zóó gekonditioneerd werp ik LOUISE's woorden den lofredenaar van THORBECKE in 't gezicht!

Het is te betwyfelen of deze korrektie begrepen wordt door lezers die door overmatig gebruik van krantartikels 't lezen verleerd hebben. Dat 's hùn zaak!

Zich nooit verspreken? Niet in een „vertrouwelyk gesprek?"

Zoo'n kwaadaardige opinie heb zelfs *ik* niet over Mr. THORBECKE! 't Schynt dat z'n vrienden in die aanklacht berusten.

Dat de heer KOPS hier niet *bedoelde* den afgod van den dag voortestellen als 'n satan, wil ik gaarne gelooven. Hy tracht dan ook dit barre vonnis eenigszins te verzachten door de ampliatie:

„zyne woorden waren steeds de geregelde uiting van eenen geregelden gedachtenloop."

Wie ooit in Indie terechtzittingen bywoonde, waarby vele inlandsche getuigen werden gehoord, zal erkennen dat de heer KOPS hier 'n zeer duidelyke verklaring geeft van 't bekende wèlspreken der geringe Javanen. Ook de *flux de bouche* van die lieden, niet voortgestuwd door genialen aandrang, gelykt meer op 'n straaltje uit 'n kraan, dan op 't hortend en stootend gedonder van 'n Niagara *waar wat achter zit.*

Maar... ook in vertrouwelyke gesprekken? Hier zou de vergoelykende zinspeling op 't onnoozele kraantje vervallen!

Dàt kan ik van THORBECKE niet gelooven, want 'n eminente booswicht was hy gewis niet!

980. Het toeval is sarkastisch. Onder de uitgeknipte courantartikelen die ik kolligeerde, was een *„Oproeping aan de ingezetenen van Amsterdam."* Ook in dat stuk had ik te-vergeefs gezocht naar 't bekende desideratum: *wat dan toch die* THORBECKE *byzonders gedaan heeft?* Ik herinnerde my, o. a. ook daarin — in zeer algemeene termen, natuurlyk! — iets over THORBECKE's verdiensten „omtrent het Onderwys" gelezen te hebben, en wel: omtrent het *op godsdienst* gegronde onderwys. De rol die door 't godsdienstig element in 't kretinizeeren van de jeugd gespeeld

wordt, meen ik in m'n IIIn Bundel eenigszins te hebben toegelicht. Ik wilde den lezer daarnaar verwyzen, doch eerst my door 'n herhaalde inzage van die oproeping overtuigen dat ik me niet vergist had.

Inderdaad, het staat er! Dit weet ik *nu*, en ik beschuldig dus in 't voorbygaan die Amsterdamsche Subkommissie van medeplichtigheid aan den algemeenen verstandsmoord — *tu quoque*, Hubrecht? — maar zie, ik kon 't ding niet vinden. Een kwartier lang zocht ik te-vergeefs. Ik wist toch zeker dat ik 't uitgeknipt, en daaraan 'n behoorlyk plaatsje gegeven had by de andere ziekteverschynselen. Waar kon 't wezen? Wie of wat had me beroofd van de godsdienstig-onderwyzende oproeping om Thorbecke „in metaal" te zetten, en „zyne woning in zyn naam te bewaren." Zóó stond er, meende ik, en die meening was juist, hoe zonderling dan ook dat „bewaren in naam van 'n doode" klinken moge, maar... 't gezochte stuk vond ik niet!

Verdrietig bladerde ik in m'n archiefjen, en zie, daar valt m'n oog op geheel iets anders, op 'n stuk van *goede* strekking, waarin juist betoogd wordt dat 'n voornaam deel van ons Onderwys — na een kwart eeuw thorbeckery! — in allerellendigsten toestand verkeert.

Lezer, ter afwisseling van al het schoone dat wy te danken hebben aan den grooten Staatsman, ben ik zoo vry dat stuk hier overtenemen;

Zou 't wat helpen?

De beweging, die zich ten-doel stelt de aandacht der regeering te vestigen op de bezoldiging der lagere onderwijzers, ten einde een voorstel uit te lokken tot herziening van 't noodlottig wetsartikel, 'twelk het minimum bepaalt, wint veld. Een gelukkig verschijnsel, niet waar? Men behoeft niet langer schilderingen op te hangen van het lot der minst bedeelde schoolmeesters om het publieke medelijden gaande te maken: een algemeen geroep om herstel van een *onrecht* weerklinkt luid en luider, 't is niet meer de stem des mededoogens, 't is die der verontwaardiging, die zich hooren doet. De publieke opinie, die machtige heerscheres, onder wier scepter wetten verrijzen en misbruiken ineenstorten, legt haar ontzagwekkend gewicht in de schaal, en verklaart dat de tegenwoordige toestand onhoudbaar is.

Dat is een Koninklijk woord van Hare Majesteit de Openbare Meening. Zal onze regeering er doof voor zijn?

Zoolang 't nog alleen de lagere onderwijzers waren, die verzuchtingen aanhieven over de cijfers 400 en 250, het minimum-bedrag der *(tractementen van)* hoofd- en hulponderwijzers, was hun stem gelijk aan die des roependen in de woestijn, of, zoo er al acht op werd geslagen, dan was spoedig het antwoord gereed: 't is waar, mijn goeie man. *Veel* is het niet, maar *à qui la faute?* Gij hebt het geweten, waarom dingt ge naar zulke slecht bezoldigde betrekkingen, niemand heeft u geroepen, nog minder gedwongen; we leven in een vrij land, ge hadt thuis kunnen blijven. Dat ge honger lijden zoudt... iemand die zelfs met de logarithmen bekend moet wezen, kon zulks gemakkelijk genoeg berekenen; derhalve...

Doch Publiek kwam spoedig tot de ontdekking, dat er nog wat anders achter zat. Het begon te begrijpen, dat een schoolmeester, die niet langer kans ziet om zijn eigen kinderen te eten te geven, weinig geestkracht meer zal overhouden, om die van anderen op te voeden; dat een man, wien de armoe uit de kaal gesleten naden van zijn jasje berst, moeielijk die waardigheid, die ernstige blijmoedigheid, die gelijkmatigheid van inborst kan bewaren, die onmisbare vereischten zijn in een leidsman der jeugd. Dat was de bedenkelijke zijde van het vraagstuk. Dat de onderwijzer persoonlijk gebrek leed, men betreurde het, maar daar bleef het bij... of laat ik, om niet onbillijk te zijn, er bijvoegen: in zeer dringende gevallen werd de hand tot hulp uitgestoken. Doch de gedachte, dat die karige bezoldiging van heilloozen invloed zijn *moet* op het onderwijs zelf... die gedachte doet, gelukkig, in 't eind alle handen uit...

Ik wilde doorlezen, sloeg 't blaadjen om...

Ik had de *keerzy* gelezen van 't gezochte stuk! *Die* keerzy had het toeval geleverd. Men ziet, ook zulke „Oproepingen" voor monumenten *habent sua fata!*

Lezer, schaf u een *Nieuws van den dag* aan, van 19 September 1872, en bewaar het daarin voorkomend stuk van de Amsterdamsche Thorbecke-Commissie, als 'n kuriositeit.

Men kan daaruit leeren hoe nuttig het is, de zaken van meer dan één kant te bezien.

---

981. Ik sprak van krankzinnigheid?

Vergezel my 'n paar schreden in de wereldgeschiedenis terug, lezer. Ik weet niet of ge u herinnert hoe oud Noach geworden is?

Ik erken dat het me ontgaan was. De hedendaagsche modewaanzin gaf my aanleiding die theologisch-historische byzonderheid in m'n bybel optezoeken. NOACH is negenhonderd en vyftig jaren oud geworden.

„Waanzin? Waanzin? De schryver zelf schynt hier waanzinnig. Moeten we zóóver terruggaan om iets van THORBECKE te vernemen?"

Ja. En verder nog! Dat ik slechts van NOACH's sterfdag sprak, was om u niet afteschrikken. Ik mocht uw verbeelding niet te veel geweld aandoen op eenmaal, en ben nu genoodzaakt u te verzoeken nog vier- en een halve eeuw verder terugtegaan...

„Waanzin!"

Lezer, hoe ruwer ge my aanklaagt, hoe aangenamer 't my wezen zal. Ik hoop straks uw afkeuring te endosseeren *à qui de droit*.

We moeten met onze verbeelding doordringen in den tyd toen NOACH in de fleur van z'n leven was. De goeie LAMECH was overleden. Laat ons hopen dat-i nog 't genoegen gehad heeft, SEM, CHAM en JAFETH als volleerde honderdjarige jongeluî de H. B. S. te zien verlaten. Maar dit gaat ons niet aan. De vraag is: *wat er in die dagen kan hebben plaats gevonden, dat met* MR J. R. THORBECKE *in-verband staat?* Dit moet ik leveren, op-straffe van ongerymdheid.

Men heeft het recht, dit alles tot nader order voor onzin te houden.

We lezen in *Genesis:*

V, 32. „En NOACH was vyfhonderd jaren oud; en NOACH gewan SEM, CHAM, en JAFETH.

VI, 1. En het geschiedde als de menschen op den aardbodem begonnen te vermenigvuldigen, en hun dochters geboren werden,

2. Dat Gods zonen de dochteren der menschen aanzagen, dat zy schoon waren, en zy namen zich vrouwen uit allen, die zy verkozen hadden.

3. Toen zeide de Heere: Myn Geest zal niet in eeuwigheid twisten met

den mensch, dewyl hy ook vleesch is; doch zyne dagen zullen zyn honderd en twintig jaren.

4. In die dagen waren er reuzen op de aarde, en ook daarna, als Gods zonen tot de dochteren der menschen ingegaan waren, en zich kinderen gewonnen hadden...

„Waar blyft THORBECKE?"

Geduld, lezer!

„Maar... dat is krankzinnigheid!"

Ongetwyfeld! Maar de *myne* niet!

We lezen verder:

...deze zyn de geweldigen, die van ouds geweest zyn, *mannen van name.*"

Hier beken ik schuld. Ik weet *niet* wat dit alles te maken heeft met THORBECKE, en zou dus zeer verlegen staan, indien ik me niet kon beroepen op 'n autoriteit die wel niet zal gewraakt worden in het theologisch Nederland. Ziehier alzoo 't endossement dat ik beloofde. We lezen — met gepasten eerbied — in den *Nieuwen Rotterdammer* van 11 *Juni* 1872:

„*By de voormiddags-godsdienstoefening in de Nieuwe-Kerk te 's Hage, wydde gisteren* Ds. Hoevers *zyne leerrede aan de nagedachtenis van* Mr J. R. THORBECKE, *en wel naar (aanleiding van?) Genesis VI, vers 4, de laatste woorden:* MANNEN VAN NAME...

Ziedaar de reden waarom ik, om den lezer goed te doordringen van 't besef der allerzonderlingste Thorbecksche grootheid, genoodzaakt was terug te gaan tot den tyd toen SEM, CHAM en JAFETH van de kostschool kwamen. Domine HOEVERS...

Op-zy met dien preekman! We hebben noch met hem te doen, noch met Professer *die* en *die* — muurlingers! — we hebben te doen met de honderden en duizenden die zich laten biologeeren door zulke praatjes.

Nageslacht, aan *U* vraag ik of ik de stelling *bewees*, dat deze IDEEN geschreven werden in 'n eeuwsaisoen van byna algemeene krankzinnigheid?

En tevens of er één grafschriftjen ontbreken mocht — van welk gehalte dan ook! — zoolang er kans bestaat dat het kracht byzet aan m'n forsch op schouder kloppend: ONTWAAK!

---

982. M'n voornemen was de in **964** *seqq.* toegediende *ipecacuanha* te doen volgen door 'n ernstig betoog. Ik wilde het door THORBECKE verrichtte — en niet verrichtte! — nagaan, en de balans opmaken. Doch zie, ik werd hierin verhinderd. Er viel 'n steen op m'n weg. Ik moet alzoo voor 't oogenblik in m'n braakmiddelen berusten, en voorloopig tevreden zyn met de hoop dat ik althans sommigen behoorlyk heb misselyk gemaakt van 't idool dat vry juist gekwalificeerd wordt in *Ezechiel VI*, *vs.* 13, en in meer IDEEN van dien verontwaardigden schryver. Ook in zyn tyd schynt er behoefte aan *ipecacuanha* en epigrammen geweest te zyn!

Misschien is 't jammer dat ik dezen politischen *Rundschau* niet terstond geven kan. Dat stuk had ik op 't schryven na gereed gemaakt. By de eigenaardigheid myner manier van werken, was dit zeer veel. Ik denk lang en moeielyk, afmattend moeielyk, en 't is dus 'n waar bankroet voor me, als deze of gene — meer of min opzettelijk dan — my de pen uit de hand slaat, op 't oogenblik als ik door de mededeeling myner denkbeelden de laatste hand wil leggen aan m'n arbeid. In-godsnaam!

Toch kan ik dit onderwerp niet afbreken, zonder 'n kleine opmerking die ik aanbeveel in de aandacht van krantlezers en polemiek-specialiteiten. Er bestaat 'n fraze: „dit alles bewyst niet dat...

Juist! Wanneer ik aantoon dat men in water verdrinken kan, heb ik niet bewezen dat 'n bol rond is. Niets gemakkelyker dan allerlei zaken optesommen, die in de laatste tien nummers niet voorkomen. Zoo ook deelt ons EZECHIEL niet mede of 't mooi weêr was, toen hy den regel schreef dien ik zoo-even aanhaalde. Zou er uit deze omissie 'n gevolgtrekking mogen gehaald worden en-gunste der THORBECKE's van *zyn* tyd?

Toen ik onlangs in 'n brief aan den Koning beweerde dat de ministers in de jongste troonrede (1872) zwygend en sprekend gelogen hadden... ziehier die brief. Hy moet bewaard blyven:

Aan den KONING!

SIRE!

De Openingsrede die de Ministers Uwe Majesteit dezer dagen in den mond legden, bevat onwaarheden.

Onwaarheid door omissie, is 't verzwygen van den ellendigen toestand der zoogenaamd-lagere Volksklasse, en zelfs van den Burgerstand. Weet Uwe Majesteit niet, dat verreweg het grootste gedeelte der Nederlandsche Staatsburgers versterven in bloedarmoede (*starvation*) omdat ze — bewoners van een weideland! — nooit dierlijk voedsel gebruiken?

Uwe Majesteit behoorde dit te weten, en Uwe Majestsit zou het weten, indien U niet gedurig door een vervalschte Volksvertegenwoordiging, Ministers werden opgedrongen, die evenmin op de hoogte hunner roeping zyn als de Kamers zelf.

Onze tyd, Sire, heeft mannen noodig van àndere soort!

Uwe Majesteit zelf schynt dit te erkennen door de verklaring: „dat het gehalte van 't Leger behoefte heeft aan verbetering." Aan het hoofd van dat Leger stond altyd een Minister. Altyd bemoeiden zich de Kamers met dat Leger. Uit het minder goede gehalte daarvan, mogen we dus besluiten tot het gehalte van andere personen en instellingen.

Deze beoordeeling werd ons dezer dagen byzonder gemakkelyk gemaakt door Uwen Minister van Binnenlandsche Zaken, die, by 't sluiten der zittingen van de Staten-Generaal, die heeren gekomplimenteerd heeft met de verzekering

„Dat hun arbeid gedurende het laatste zittingjaar NIET GEHEEL ONVRUCHTBAAR *was geweest.*"

Het zou inderdaad moeielyk zyn de zedigheid verder te dryven. Ik echter neem nota van die woorden, omdat zy eene zoo uitdrukkelyke rechtvaardiging bevatten van den toon waarop ik me dikwyls over dergelyke Sprekers en Aangesprokenen uitliet. Uwe Majesteit zal gewis met my erkennen, dat het Volk behoefte heeft aan, en tevens recht op, iets anders dan *volstrekte* onvruchtbaarheid der werkzaamheden zyner Vertegenwoordigers en Staatslieden.

Wat nu in Uwe Openingsrede, Sire, het verzwygen aangaat van den toestand des Volks... ik geef toe dat deze zeer standvastig-periodieke omissie, met wat goeden wil zou kunnen worden toegeschreven aan domheid en onkunde. De vleitaal die ik aanhaalde in de voorlaatste alinea — want vleiery wàs het, ondanks de nederigheid! — geeft aanspraak op deze min eervolle verlichtende omstandigheid. Van de verstandelyke ontwikkeling der personen,

Sire, welke U door onze Staats-inrichting als Raadslieden worden ter zyde gesteld, zoude ik dergelyke stalen kunnen leveren bij dozynen.

Doch ook op ander dan intellektueel gebied, draagt de zonderlinge Grondwet, waaronder Nederland gebukt gaat, bittere vruchten. Men durft Uwe Majesteit in Uw laatste Openingsrede een *pertinente* onwaarheid in den mond leggen.

De Ministers hebben Uw vertrouwen misbruikt, door U te doen verklaren:

„Vriendschappelyke verstandhouding kenmerkt onze betrekkingen met alle Mogendheden."

Hier hebben Uwe Ministers gelogen, Sire! Opzettelyk, tegen beter weten aan, gelogen!

We staan op zeer gespannen voet met de Mogendheid, die, gedurende onzen worstelstryd met Spanje, het eerst ons erkende als onafhankelyk Volk. Met de Mogendheid die Uwen Voorzaat Maurits begroette als Souverein, toen deze nog — ten-onrechte voorzeker! — in de oogen van geheel Europa niet veel anders was dan een oproerling en een aventurier.

Uw Gouverneur-Generaal, Sire, staat op het punt, onder gezochte voorwendsels, *hoogstens op grond van kunstig geprovoceerde redenen*, den oorlog te verklaren aan den Sultan van Atjin, met het voornemen dien Souverein te berooven van zyn erfdeel.

Sire, dit is noch dankbaar, noch edelmoedig, noch eerlyk, noch verstandig.

Waarschynlyk is de tyd niet ver, dat een machtige nabuur Nederland aanvalt, en trachten zal ook U de kroon te ontstelen. Is 't niet gevaarlijk, aan Europa een voorwendsel te leveren — een *grond*, Sire! — tot onverschillig toezien? En dit toch zou het zyn, indien er tegen den tyd van dezen voorgenomen aanslag, een zoo versch voorbeeld in 't geheugen lag van een gelyksoortigen *door onszelf beganen* roof.

Het belagen van den zwakkere is misdaad in den sterke. In den zwakke zelf, is 't bovendien een verregaande onhandigheid. We zyn niet machtig genoeg om ons de weelde der geweldenary te veroorlooven.

Reeds te lang, Sire, hebben wy door onze wanbedryven in Indie, alle aanspraak op de sympathie van Europa verbeurd. Het aanvallen van Atjin zou een door uwe vyanden gewenscht zegel zetten op de algemeene verachting.

De Minister die U durft voorstellen, Atjin te stelen, behartigt noch de rechtvaardigheid, noch de belangen van Nederland, noch die van Uwe Majesteit. Hy behartigt de belangen van Pruissen, door aan dat Ryk de gelegenheid te verschaffen zich voortedoen als tuchtwreker der geschonden gerechtigheid. Zou niet deze rol te schoon zijn? Is het ònze taak, den vyand die rol toetedeelen?

Sire! Met een beroep op Uw belang, zoowel als op Uwe eer, neem ik de vryheid U voortestellen, de mannen van U te verwyderen, die een zoo... zonderling spel spelen met de door U gereprezenteerde waardigheid en belangen des Nederlandschen Volks.

Daar ik noch Minister ben, noch lid van een der Kamers, zou het my inder-

daad leed doen, de in dezen brief vervatte welmeenende waarschuwing veroordeeld te zien tot meer of min volslagen onvruchtbaarheid.

Ik heb de eer te zyn

Uwer Majesteits dienstwillige Dienaar,

DOUWES DEKKER.

WIESBADEN, September 1872. (MULTATULI.)

(*Noot van* 1874.) Vyf maanden daarna was de oorlog verklaard.

983. Toen dat stuk in 't licht verschenen was, meende zeker blaadje m'n aanklacht te ontzenuwen door de opmerking dat ik daarin verzuimd had aantetoonen wat er moest gedaan worden om 't gebruik van dierlyk voedsel meer algemeen te maken. Volgens 't Kamper Courantje namelyk — 'n uitwas van den *N. Rotterdammer* — is dit: *„in* MULTATULI *die de omissies van anderen aanwyst, eene onvergeeflyke omissie.*" Heel gelukkig echter, dat dit blaadje myn verzuim herstelt, en de door my overgeslagen middelen zoo duidelyk en bondig uiteenzet, dat nu reeds, na slechts 'n paar weken tyds, het rundvleesch in Holland te-geef is.

Maar eilieve, toen ik in m'n brief aan den Koning beweerde dat de Ministers verzuimd hadden Z. M. iets te doen zeggen van de byzondere duurte, had de Kamper nog niet gesproken, en 't vleesch was op dat oogenblik inderdaad byzonder hoog in prys, jazelfs voor 'n zeer groot gedeelte onzer landgenooten onverkrygbaar. Even waar was het, dat de Ministers ouder-gewoonte verzuimd hadden, in de troonrede melding te maken van deze al te ònbyzonder geworden byzonderheid. Op dit zwygend liegen slechts wilde ik den Koning opmerkzaam maken. Hoe kon ik er meer van zeggen, daar de vleeschverschaffende arkanen van den Kamper op dat oogenblik nog niet bekend waren? Is 't myn schuld dat die schepper van nieuwe denkbeelden zoo talmde met z'n openbaring, en dat alzoo het jarenlange vasten van den Nederlandschen werkman en burger, eigenlyk niet den minsten grond had? Hoe dit zy, wanneer de Ministers in 'n volgende troon-

rede de door den Kamper uitgevonden welvaart overslaan, zal ik op-nieuw genoodzaakt wezen Z. M. te waarschuwen tegen de plichtverzaking zyner hem door onze zoogenaamde Volksvertegenwoordiging opgedrongen raadslieden.

Maar dit is nu de vraag niet. Lezers die 't een onvergeeflyke omissie vinden, dat ik de beschuldiging van „leugen" niet deed vergezeld gaan van een opgave der middelen om 't vleesch goedkoop te maken, zullen misschien op gelyke wyze myn aanval tegen de thorbeckery afweren door de klacht dat ik daarby geen nieuw reglement leverde op de garnizoensdienst.

Aan deze mogelykheid — **523**! — heeft het Kamper courantje de eer der aanhaling in m'n IDEEN te danken. Ik had 'n voorbeeld noodig van verkeerd redeneeren, en mocht de gulheid niet voor 't hoofd stooten, waarmee dat blaadje zoo'n voorbeeld leverde. Ook de *N. Rotterdammer* meene in 's hemelsnaam niet, dat ik hem andere waarde toeken dan zekere ziektestoffen kunnen hebben in de oogen van den geneesheer. Ik was wel genoodzaakt dat blad telkens aantehalen, om de lezers die na ons komen, te overtuigen dat ik gegronde redenen had het Nederlandsch tydgeestjen aanteklagen van krankzinnigheid. Er bestaan zelfs symptomen die op iets ergers wyzen!

Van eigenlyk gezegde polemiek met zulke voorlichtingsorganen kan geen spraak zyn, daar ik geen kans zie my de onbekwaamheid eigen te maken, die daartoe heden-ten-dage naar den eisch van 't meerendeel der lezers noodig wezen zou. En wie na ons komt, zou 't my euvel duiden dat ik my te veel had ingelaten met tegenstanders van zoo onklassisch gehalte. *Amende honorable* dus voor 't herhaald noemen van die hedendaagsche annonce-industrien met byhang van politiek, wysbegeerte, kunstkritiek en wetenschap. *Holloway* en *fatsoenlyke jufvrouwen* (P. G.) leveren 't drukloon voor den lof dien men FRANSEN VAN DE PUTTE toezwaait als vry-arbeider, staatsman en... redenaar! Neen waarlyk, met zulke tegenstanders mag ik niet wedyveren.

Maar als ziekteverschynsel? Is 't my euvel te duiden, dat ik me wapen tegen de beschuldiging van zwartgalligheid? Of liever dat ik me hiertegen verdedig, want ingebracht is ze reeds, en wel naar aanleiding van m'n "*Naschrift op de Bruid daarboven.*" In de *Vaderlandsche Letteroefeningen* wordt die kleine bydrage over dramatische kunst gelaakt: om den "scherpen, sarkastischen — byna zou referent zeggen: *menschenhatenden* — toon."

Van menschenhaat is me niets bewust. Ik meende integendeel bewys te hebben gegeven van niet zoo heel alledaagsche menschenliefde, daar ik al wat ik bezat ten-offer bracht aan 't beoogd welzyn van m'n naaste. Doch al ware dit anders, 't blyft my 'n raadsel hoe men beweren kan, sporen van dien vermeenden menschenhaat te hebben gevonden in dat onschuldig opstelletje over zekere onderdeelen van dramatische kunst? Waarschynlyk was de schryver dier recensie onder den indruk van andere stukken, waarin smart me drong tot sarkasme. (**324**) Vindt men 't zoo vreemd?

Toch was zyn opvatting zeer welwillend, in-vergelyking van wat ik elders waarneem. Zekere heer KAPPELMAN — hy schynt verwant aan SCHMOEL uit de *kruissprook* — levert in 'n tydschrift, bydragen tot de kenmerken zyner domme kwaadaardigheid door, *nota bene* naar aanleiding van m'n "*Brief aan den Koning*" te verzekeren: dat de schryver daarvan "*ten-gevolge van liederlyk gedrag z'n vaderland heeft moeten verlaten.*" Was de man bevreesd dat men het slot van **632** niet voldoend gemotiveerd vinden zou? "Liederlyk" bèn ik. Dit kan men uit al m'n werken zien.

Ook hier alweer moet ik verschooning vragen voor 't aanroeren van zoo triviale zaken by m'n ernstigen arbeid. Het was noodig ter voorbereiding tot de vragen:

Nederlanders, hoe *leest* gy dan toch?

En:

Zal ook nu weder de poging om u te verlossen uit de banden der afgodery met den leugengeest van den dag — de moderne

benaming is: *principes van* THORBECKE — schipbreuk lyden op misverstand?

984. Ik sprak in dien brief aan den Koning tevens — en vooral — over 't eskamoteeren van den twist met ATJIN. Even als in de voedingkwestie, schyn ik ook daarin ongelyk te hebben. Men moet dus aannemen, òf dat de Ministers die zaak wèl hebben aangeroerd in de troonrede, òf dat we niet op gespannen voet staan met dat Ryk.

By de behandeling der jongste Begrooting van N. I. heeft ook de Tweede-Kamer over myn aanklacht weer 't voorgeschreven zwygen in-acht genomen. Dit spreekt vanzelf. Om gelyke oorzaak is er vermeden te informeeren naar *de wyze van werving* in Indie. Deze infamie van VAN TWIST was door my aan 't licht gebracht, en moest dus geïgnoreerd blyven. *) Zoodra ik 'n verkeerdheid brandmerk, kan de delinkwent zeker zyn van straffeloosheid. De Natie neemt daar genoegen mee, en de „pers" zwygt. Toch durven de hoofdartikelschryvende voorlichters van 't Publiek, woorden als „recht" „goede trouw" „eerlykheid" „billykheid" enz. enz. in den mond nemen, en zich aanstellen alsof hun aan die zaken iets gelegen lag!

Wat onze zeer vyandige verhouding met ATJIN aangaat, de *Kamper* vergeve het my, dat ik hem niet aandurf. De party is niet gelyk. Ik ken die zaak slechts by ondervinding, en was daarin reeds dertig jaren geleden persoonlyk betrokken, gelyk 'n oplettend lezer uit het XIVe hoofdstuk van den *Havelaar* bekend kan zyn. Dewyl ik dus in m'n oordeel gebonden ben aan de feiten *die ik weet*, durf ik me niet inlaten met genien die terstond 'n opinie gereed hebben, nadat ze gister — waarschynlyk van myzelf — voor 't eerst daarvan iets vernamen. Onbekende grootheden putten uit baarsche onkunde de vryheid luk-raak te zeggen wat hun voor den mond komt, terwyl ik — niet onbekend,

*) Ik sommeer den „*Oud-Officier van 't Ind. Leger*," die te dezer zake in 'n krantartikel my beschuldigde van *onwaarheid*, zyn laster intetrekken!

en dus verantwoordelyk voor m'n beweringen — me houden moet binnen den kring myner kompetentie.

Indien een *bevoegde* my om inlichting verzoekt aangaande de verwikkelingen in den Sumatraschen Noordhoek, zou ik hem volgaarne ten-dienste staan. Dat de zaak niet tot helderheid kan gebracht worden uit het Koloniaal archief, spreekt vanzelf. Ook by de Buitenzorgsche Sekretarie — papier... papier! — is ze slechts zeer gebrekkig bekend. De thans gepensioneerde resident K. STYMAN die in 1841 of 1842 den Kommissaris Mr MERKUS op diens reize in de Noord van Sumatra vergezelde, weet er meer van. En ik ook. En de sultan van ATJIN ook. En de radjah's van TROEMON en ANALABOE ook. En eigenlyk de geheele bevolking der landschappen die — eenigszins buiten den gezichtskring van 't Kamper krantje — benoorden de evennachtslyn op dat groote eiland gelegen zyn.

Me dunkt overigens, dat de jongste berichten uit Indie — zelfs de niet achtergehoudene! — myn beweringen redelyk wel staven. Eerlang zal men ze volkomen bewaarheid zien. Wat thans geschiedt, stond reeds in '41 op 't program van den generaal MICHIELS — de VAN DAMME uit den *Havelaar* — maar 't plan kon niet uitgevoerd worden om 't geheim artikel in het traktaat van 1824, waarop ik dan ook in den *Havelaar* doel.

(*Noot van* 1874.) Aldus schreef ik in '72. Thans in 1874, nu de oorlog met ATJIN ons 'n paar duizend man aan volk, en millioenen aan geld gekost heeft, vraag ik den lezer of de Natie wèl deed, m'n woorden in den wind te slaan?

985. Allerverdrietigst gestoord in m'n voornemen — juist nà *Vorstenschool* — met *cyfers* de verderfelyke gevolgen aantetoonen der politieke kwakzalvery onzer dagen, moet ik my voor 't oogenblik vergenoegen met 'n paar opmerkingen van algemeenen aard.

Het komt me voor, dat het woord „staatkunde" van lieverlede van beteekenis verandert. Het leveren eener definitie zou me

blootstellen aan zekere welbekende soort van onvruchtbaar debat, vooral daar ik wel genoodzaakt ben den wrevel optewekken van 't heirleger specialiteiten, welker bestaan we te wyten hebben aan de fraaie Kieswet, en de — overigens ook door my toegejuichte — afschaffing van 't zegel op de dagbladen. Zonder my alzoo aan deze definitie te wagen, verwacht ik toch van ieder de erkenning dat het wèl bestudeeren van den *Staat* 'n vereischte is in den *Staatsman*, en de daardoor verkregen *kennis* een der elementen van *Staatkunde*.

Waarschynlyk zullen sommigen niet zeer veel meer vorderen. Ik beweer dat ze hierin ongelyk zouden hebben. Doch al ware dit anders, ieder neemt toch 't genoemd element — al zy 't dan volgens my slechts 'n onderdeel van 't gewenschte — voor onmisbaar aan. Eilieve, hoe kan die vereischte kennis blyken uit de proeven die we dagelyks zien geven van zekere handigheid in 't voeren van de pen? Dat nog bovendien deze proeven gewoonlyk zeer gebrekkig zyn, ga ik nu voorby. Ik spreek nu niet van hen die zich wel slecht uitdrukken, maar toch geen kennis hebben van de behandelde zaken. De Natie moet gewaarschuwd worden tegen de onkunde der meer geoefende fabrikanten van „staatkundige artikelen" tegen de zonderlinge verwarring van aanspraak op politieken invloed, met schryftalent, de ordinairste zaak ter-wereld, al sta dan ook de frekwentie daarvan niet in behoorlyk omgekeerde verhouding tot het gehalte.

Ook my kent men dat talent toe, naar 't schynt. Welnu, ik verklaar niet in-staat te zyn tot het leveren der zoogenaamd staatkundige hoofdartikelen die dagelyks door allerlei onbekende — en dus meestens niet zéér hoog staande — schryvers worden tenbeste gegeven. Daartoe schynt zekere soort van bekwaamheid vereischt te worden, waartoe ik met den besten wil niet onbekwaam genoeg wezen zou.

Behalve de kennis van *den* Staat, zou er tot het uitoefenen van politieken invloed, kennis noodig zyn van *andere* Staten. Ook

deze schynt in de oogen van Publiek te kunnen worden vervangen door de hebbelykheid van zinsneden maken.

Gesteld echter dat 'n publiek-schryver blyk gaf deze beide vakken van wetenschap met vrucht beoefend te hebben, dan nog zou men, vóór 't hechten van waarde aan z'n meeningen, het recht hebben eenig bewys van z'n eerlykheid te vorderen. Wie verzekert ons, dat zoo'n geheel onbekende voorlichter ter-goeder-trouw het algemeen welzyn beoogt? Welken waarborg hebben wy, dat de obskure raadgever geen handlanger is van dezen of genen vyand? Geen Trojaansch paard, zwanger van aanslagen tegen de arme *res publica?*

In de zoogenaamde *haute politique* doen we sedert lang niet meer. Zonder te beweren dat dit anders zyn moest, wil ik toch in 't voorbygaan vragen of 't zoo ongelukkig voor ons zou geweest zyn, gedurende de laatste tien jaren iemand aan 't hoofd te hebben gehad, die door 'n wel uitgevoerd plan den aanwas van Pruissen belet had?

Doch, voor-zoo-ver men dit voor 'n onmogelykheid houdt, vanwaar die onbegrypelyke zorgeloosheid op lager terrein? Telkens worden er by de wetgevende macht van elk Volk zaken behandeld, waarby 't Buitenland belang heeft. Is nu de veronderstelling gewaagd, dat wel-eens deze of gene firma *Wy & Cie* de *belangen van vreemden* kon behartigen?

Om 'n zeer byzondere reden, die ik nu voor me houd, verklaar ik uitdrukkelyk niet te gelooven dat zulks *op dit oogenblik* met een onzer couranten het geval is. Jazelfs, ik ben byna verzekerd van het tegendeel. *) Ik geef dan ook de opmerking slechts als waarschuwing tegen blind vertrouwen, daar toch ieder inziet

*) Dit wat de *redaktie* der Couranten *zelf* aangaat. De buitenlandsche „onz' eigen correspondenten" zyn dikwyls meer dan verdacht. Wie, byv. met aandacht de ophemelary van 't manneke THIERS, in de *N. Rotterdamsche* leest, zal dit erkennen.. Ze is onhandig genoeg om de meening te wettigen dat we hier met heel iets anders te-doen hebben dan *overtuiging*.

dat zoo-iets het geval wezen kàn, gelyk het dan ook gèdurende den Duits-Franschen oorlog waarschynlyk het geval geweest is.

Doch ook zonder nu juist aan *die* soort van *félonie* te denken, wy weten toch wat partygeest is? Wy weten toch welke voor- of nadeelen er uit zekere wetten kunnen voortspruiten voor 'n provincie, voor 'n distrikt, niet waar? Dit te ontkennen zou te dwazer zyn, daar de meeste organen niet alleen de moeite sparen hun partydigheid te verbergen, maar zelfs aan 'n zonderling soort van konsekwentie meenen verschuldigd te zyn haar op den voorgrond te stellen. Ook de meeste leden der Kamer erkennen by voorkomende gelegenheid volmondig dat zy de belangen behartigen van *een deel* des Nederlandschen Volks. De vertegenwoordigers der staatkundige begrippen van den dag zien hierin niets kwaads.

Is het dus wel zoo ongepast, aantedringen op 't juist begrip van 't woord: *staatkunde?*

986. Inderdaad, we gaan slordig om met de algemeene zaak, en vertrouwen haar toe aan den eersten den besten, met minder omzichtigheid dan we besteden zouden aan 't napluizen der getuigschriften van 'n huisknecht. Deze toch — minder gelukkig dan de Heeren *Wy & Cie* — moet opgeven hoe hy heet, en vooral waar-i *gediend heeft.*

Studie, kennis, goede trouw, integriteit, alles saêmtevatten in 't herhaaldelyk misbruikt woord: *bevoegdheid*, wordt alzoo van den staatkundigen voorlichter niet gevorderd. Zoodra iemand zinsneden weet aan-een te lymen, schynen alle andere hoedanigheden overbodig. Zoo werd, eenige eeuwen geleden, ieder voor geleerd gehouden, die z'n naam teekenen kon.

En verder nog gaat de achteloosheid. Ze wordt niet alleen toegepast op de advizeerende leden van den allemans-senaat, maar ook op hen die handelend moeten optreden. Ook van Ministers vordert men geen *dienststaat.* Ze worden gekozen met minder voor-

zorg dan 'n surnumerair, dan agenten van politie, dan 'n krantombrenger.

Hoe men nu ook hèt woord „Staatkunde" omschryve, welke eischen men ook stelle aan den „Staatsman" zéker is het, dat men telkens mistasten *moet*, indien men èlke omschryving verwaarloost, indien men géén eischen stelt, hoegenaamd. Hieraan dan ook is toeteschryven dat de natie zich zoo in dien THORBECKE vergist heeft. Er was, om 't wrak gebouw te stutten, een balk noodig. *Hy* leverde een bos onhandig saêmgebonden splinters, en — dommer nog dan de kikvorschen in de fabel — men was tevreden. Ja, meer dan tevreden, men juichte, jubelde, hoofdartikelde...

Och, had men zich by-tyds geoefend in 't *bepalen!* (**10.**)

987. Er zyn demokraten die aan hun grondbeginselen meenen verschuldigd te zyn, het Koninkschap te bestryden.

„Hoe, zeggen zy, zouden wy ons laten regeeren door iemand wiens aanspraken slechts gegrond zyn op 'n *naam?*"

Ik erken dat dit zeer weinig is. Maar gy die aldus spreekt, waarom buigt ge u zoo gewillig onder lieden wier overwicht door *niets* wordt gerechtvaardigd, zelfs door zoo'n naam niet? Dit is zeer inkonsekwent. Wie aan Koningen hun onbeduidendheid verwyt, heeft het recht niet, tevreden te zyn met even onbeduidende Ministers.

Het getal uitstekende Ministers in de Geschiedenis zal wel nagenoeg door dat van uitstekende Vorsten worden opgewogen. *Over 't geheel genomen* is dit 'n onberekenbare kanszaak. Ten-onzent evenwel hebben wy de mogelykheid op 't verkrygen van goede Staatslieden afgesneden, maar de kans dat eenmaal eens 't geboren hoofd van den Staat z'n roeping begrypt... blyft bestaan.

Weelderig is de keus tusschen *mogelyk* en *niet geheel-en-al onmogelyk*, voorzeker niet. Maar wie niet ryk is, moet zich behelpen met het minst slechte.

Zelfs op-grond van thorbeckiaans-kieswettige beginselen behoort men te roepen: leve de Koning! Ik durf namelyk vragen of er in geheel Nederland één persoonlykheid is, die meer stemmen op zich vereenigt dan WILLEM III?

Men kan my tegenwerpen dat dit in zekeren zin ook met THORBECKE het geval scheen, in veel geringer verhouding altoos, en dan toch altyd slechts in evenredigheid met anderen. Maar ik beweer dat hy deze zeer bestrydbare populariteit juist te danken had aan de verblinding die ik in deze nummers bestryd. Zonder nu te spreken van den valschen grondslag der Verkiezingen — *zyn* onlogisch werk! — noch van de vervalsching der stemmingen zelf — óók 'n uitvloeisel van *zyn* gebrekkigen arbeid — vervalt alle beroep zyner aanhangers op de *algemeenheid* van dien byval, zoodra men het oog slaat op de *vergissing* die daarby 'n rol speelde. Er was behoefte aan 'n „Staatsman." Men verkeerde in den waan dat THORBECKE „staatsman" was, en koos hem.

De meening nu van de velen die WILLEM III houden voor een afstammeling van 't huis van Oranje, voor 'n *Koning*, voor 't *natuurlyk middelpunt* waarom zich de natie in gevaar behoort te vereenigen, is géén vergissing. De Koning *is* Koning. Hy *is* afstammeling der historische Oranjes. Hy *is* op dit oogenblik 't natuurlyk middelpunt.

Of nu die Koning altyd z'n plicht deed, doet, doen zal? Dit weet ik niet. Maar wèl weet ik dat THORBECKE — niet zyns ondanks geboren met de staatsmanswaardigheid die hy zich liet opdringen, en die hy *aannam* — z'n daaruit voortvloeiende plicht *niet* gedaan heeft.

Vergiste hyzelf zich in 't schatten zyner gaven? De bekrompenheid van geestvermogens, die wy overal in z'n werken en handelingen waarnemen, noopt ons hem deze verlichtende omstandigheid toetekennen. THORBECKE stond intellektueel laag genoeg om ter-goeder-trouw 'n thorbeckiaan te zyn. Maar dit baat de Natie niet.

Het is de vraag of hy voor, in, en na 1848, inderdaad invloed had? Z'n aanhangers en „vereerders" zullen hierop toestemmend antwoorden, doch in myn oog is de zaak niet uitgemaakt. Ik erken dat er in en na dat jaar een-en-ander is geregeld naar zyn wil. *Myn* staatkunde leert me, dat dit wel-eens kon geweest zyn wat de goochelaars *carte forcée* noemen. We meenen by zoo'n gelegenheid de kaart *gekozen* te hebben, die ons in de hand geduwd wordt. Het is zeer wel mogelyk, dat THORBECKE — die blykens alles wat-i leverde, zeer letterknechterig onoorspronkelyk was — zich van *mouche de coche* tot koetsier liet benoemen. In dit geval was hy niet zoozeer voorganger als wel vooropgestuwde persoon, 'n politieke brouwer van Preston. (*IIa*, blz. 136) Op inwendige gronden kan men hiertoe besluiten uit z'n handelingen die — juist andersom dan z'n lofredenaars beweren — niet den minsten stempel dragen van eigenaardige *persoonlykheid*, en overal zeer goed het werk konden geweest zyn van 'n *kollegie*. THORBECKE was niet *excentriek*, en bezat niet eens de fouten, laat staan de verdiensten van 'n groot man.

Hy was noch artist, noch dichter, noch wysgeer...

In zeer hooge opvatting is dit alles één!

... hy was *dus* geen Staatsman.

988. Om dit cursief „dus" te rechtvaardigen, zou ik zeer veel moeten herhalen van wat ik by onderscheiden gelegenheden gezegd heb. Wie m'n werken slechts *gelezen* heeft, zal 't 'n vreemde gevolgtrekking vinden, vooral daar de beteekenis der woorden *artist*, *dichter*, *wysgeer*, evenzeer verbasterd is als 't begrip „staatkunde" zelf. Dit is myn schuld niet.

Wie evenwel aan myn werken zekere aandacht besteedt, niet àl te onevenredig met de inspanning die ik aan 't schryven tenkoste leg, zal my begrypen. En zelfs voor anderen heb ik 'n hulpmiddel gereed, dat wel niet myn stelling bewyst, doch vol-

komen geschikt is om dit bewys overbodig te maken, daar het zekeren *indruk* te-weeg brengt, die weldra op 'n eigengemaakte bewysvoering zal uitloopen.

Men leze met aandacht de *Geschiedenis*, en geve acht op de personen die door hun *individualiteit* daarop 'n overwegenden invloed uitoefenden. De geestesstemming die 't noodzakelyk gevolg is van deze studie, maakt alle verdere vereering van THORBECKE *als staatsman*, tot 'n onmogelykheid. Even als na 't „hersteld!" van den bioloog, zullen velen verbaasd staan, dat ze voor *iets klassieks* hebben aangenomen, wat ter-nauwernood opmerking verdiende onder de verschynsels van den dag, en dus met het oog op de dringende behoefte aan wat beters, in 't geheel niet had behooren te worden opgemerkt.

Maar de gewone bioloog laat z'n sujetten geen acceptaties teekenen gedurende de bedwelming. Dit heeft men de natie wèl laten doen, en de natuur der dingen zal ter-zyner-tyd aandringen op betaling. *) De mogelykheid dat 'n forsche individualiteit — iemand dien men *inderdaad* een groot man zou kunnen noemen — de dreigende katastrofe bezweert, is afgesneden. De zeer weinigen die in-staat zouden zyn behoorlyk te antwoorden op 't *vae victis* dat op ons aanrukt, werden juist dóór de Thorbecksche zoogenaamde beginselen, buiten de wet geplaatst. Brennus kan gerust z'n gang gaan: de Camillussen zyn van honk gejaagd! In-plaats daarvan hebben wy „kiesdistrikkies" en 'n tal van provinciale beroemdhedens, die wel zorg zullen dragen dat er vleesch genoeg in 't land blyft om de Pruisische *Landwehr* te onthalen.

By de eerste kommotie in Europa, worden wy ingelyfd.

Dit had de „staatsman" THORBECKE moeten voorzien en be-

*) (*Noot van* 1874.) Deze tyd is reeds gekomen. De toestand waarin ons landje verkeert, is betreurenswaardig. By den eersten schok zal ons politisch organisme, en daarmee waarschynlyk ONS VOLKSBESTAAN, in elkaer zakken als 'n slecht gebouwd kaartenhuis.

letten, of... weerstreven. Dàt ware z'n staatsmanstaak geweest, z'n roeping, z'n plicht!

In-plaats daarvan...

Zie, staat het overige der geschiedenis dezer dingen niet geschreven in het boek der... grafschriftjes?

Nederland zal ondergaan aan bovenmatig gebruik van gewoonheid. Men heeft het gewild!

Zou daartegen op *dit* oogenblik nog iets te doen zyn? Thans, na 'n kwart-eeuw versnippering van kracht? Na dat knotten van al wat uitsteekt? Na 't stelselmatig smoren van elke individualiteit? Na 't ontmannen van alles wat veerkracht had? Na 't van de baan dringen der weinigen — juist die weinigen hadden we noodig! — die niet pasten in 't bekrompen kadertje der „thorbecksche beginselen?"

Is er nog redding mogelyk?

Dit weet ik niet!

Maar wèl weet ik, dat alle redding ònmogelyk is, zoolang wy geregeerd worden door 'n Volksvertegenwoordiging, als waarmee die „beginselen" ons arm landje hebben opgescheept.

Weg met de Kamers!

En dan?

Gesteld dat ik niet wist te antwoorden op deze vraag, erger dan thans kan 't nooit worden. Ook dàn nog: *weg met de Kamers!*

En dan?

Gy, hy, zy, het, voorloopig aan 't hoofd... wie of wat ge wilt, maar: *weg met de Kamers!*

En dan?

Ik ben gereed tot antwoord op die vraag — o, sedert jaren reeds! — doch de natie is niet gereed m'n antwoord nuttig te gebruiken. Voor heden dit alleen: *weg met de Kamers!*

Lezer, ik vraag u in-gemoede, hebt gy ooit iemand hooren party-trekken voor onze Volksvertegenwoordiging? Zaagt ge ooit 'n Kollegie, 'n Vergadering, 'n Autoriteit, zoo algemeen eenstemmig geminacht, als dat rechtstreeks uitvloeisel van de staatsmanschap die men den armen THORBECKE heeft aangewreven? Ik begin medelyden met hem te krygen, als ik bedenk hoezeer hyzelf te lyden had onder z'n eigen werk. De oude geschiedenis van Phalaris en den gloeienden stier!

By de eerste kommotie in Europa, worden wy ingelyfd.

Hierover bestaat in 't Buitenland niet de minste twyfel. En in Nederland zelf durven slechts weinigen dien twyfel voorwenden. Myn verdriet over 't achterblyven van den *politischen Rundschau* dien ik had willen leveren, valt weg by de smart over deze hoofdwaarheid. Het doet er niet meer toe, dat de voedingsmiddelen slecht, duur en zelfs voor velen onverkrygbaar zyn, dat leger en marine zich in onvoldoenden toestand bevinden, dat de handel van geheel Nederland achterstaat by dien van de stad Hamburg alleen, dat het onderwys gebrekkig is, dat ons gezag in Indie stuiptrekt, dat litteratuur, kunst en wetenschap beneden peil staan, dat het publiek rechtsgevoel ten-eenen-male ondermynd is... dit alles lost zich op in de éene maar:

By de eerste kommotie in Europa, worden wy ingelyfd.

Is het gevaar nog te bezweren?

Misschien! Wie weet? Ja!

Maar vóór alles: *weg met de Kamers!*

989. Ik laat het aan den lezer over, om verband te zoeken tusschen *Vorstenschool* en de IDEEN die op dat stuk volgen.

Myn lust in stiptheid deed me naar cyfers verlangen. De smart dreef my 'n anderen weg op, en de citroen waaraan ik behoefte had, schynt me geleverd te zyn door 't korrigeeren der drukproeven van *Millioenen-Studien*, waarnaar ik verwys.

Uit 'n beoordeeling van 'n paar afleveringen van dat werk in den *N. Rotterdammer*, verneem ik dat ik niet het minste verstand van staatkunde heb.

„De schryver is geestig, onderhoudend...

De lezer begrypt hoe ik gloei van dankbaarheid voor dit testimonium.

... *hy kan dol doorslaan...*

„Dol doorslaan." Dat staat er! M'n dankbaarheid neemt toe in gloed.

... maar gelukkig behoeven wy de noten niet te lezen, waarin hy...

Niet dol doorslaat?

... waarin hy onderwerpen van staatkundigen aard behandelt."

Het is zeer troostend voor me, dat deze opinie voorkomt in 'tzelfde blad waarin we dagelyks de verdiensten zien pryzen van FRANSEN VAN DE PUTTE, als staatsman, redenaar, koloniale specialiteit, enz. Dit geeft ons den waren maatstaf aan de hand, om te beoordeelen welk soort van menschen wèl bevoegd is zich te bemoeien met de publieke zaak.

Ook m'n *Vorstenschool* draagt van m'n verregaande ònstaatkunde de duidelykste blyken. Wy vernemen, niet zonder eenige verbazing, dat dit stuk „in Spanje" schynt te spelen. Alleen op dàt land zouden de door LOUISE geschilderde toestanden eenigszins van toepassing kunnen zyn.

Men ziet hoe handig onze referent hier een blykjen inlascht

van z'n statenkennis. We kunnen daaruit besluiten tot z'n volledige bevoegdheid om myn „staatkunde" te veroordeelen.

Het spreekt vanzelf dat ik niet appelleer. Integendeel. By herdruk zal ik om de lokale kleur wat optetinten, m'n LOUISE 'n paar dozyn *caramba*'s in den mond leggen, en SCHUKENSCHEUER wordt grootkruis van Calatrava... *auf Ehre!*

De figuur van HANNA vindt genade in de oogen van den kunstbeschouwer, en krygt zelfs 'n streepje vóór by GÖTHE's *Klärchen.* 't Mensch zal er mee verlegen zyn. Maar ik niet. Ik verwachtte niet anders. HANNA's lievigheid is geheel-en-al *à portée* van zeker deel des publieks, dat zonder tooneelkyker in de komedie komt, waaronder ik evenwel uitdrukkelyk verklaar den schryver der stukken over 't „Hollandsch Tooneel" in de *Nieuwe-Rotterdamsche* niet te rekenen. *Zyn* ingenomenheid met HANNA heeft 'n heel anderen grond, dien ik hoop aantewyzen. Hy strekt dan ook, byv. z'n *commonplace*-goedkeuring niet zoover uit, dat-i 't gerymel van ALBERT „mooi" vindt.

---

990. Anderen gaan wèl zoo ver. Of liever, ze blyven zoo ver achter. 't Is waarlyk om moedeloos te worden, als ik hooren moet dat er door sommigen waarde wordt gehecht aan dat vers van ALBERT! En ik waarschuwde nog-al door uitdrukkelyk te verklaren dat de eenvoudig-verstandige HANSJE geen blyken geeft van goedkeuring, zy die kort daarop, juist als tegenstelling met zulk rymelend gewawel, bewys geeft wèl — en dus beter! — te weten wat poëzie is! Bovendien, ook als staal van verzenmakery, staat ALBERT's werk niet boven 't alledaagsche. Om in dat ambacht iets *uitstekends* te leveren, zou ik me daarop 'n week of zes moeten toeleggen, waartoe ik m'n tyd en denkvermogen te kostbaar acht. Wat ik nu-en-dan op dat terrein voortbreng (**56**) is juist even goed genoeg om te doen in 't oog vallen, dat ook het door oefening bereikte *iets betere*, niet de minste waarde heeft. *Mannen* moesten zulke kinderachtigheden overlaten aan

WOUTERTJE PIETERSE, en aan jufvrouwen LAPS „die 'n oom jarig hebben." Zes weken, zei ik? Wel, om 't tot de handigheid van TEN KATE te brengen, zou ik misschien wel drie maanden noodig hebben. Ieder die m'n arbeid aandachtig leest, zal inzien dat het jammer wezen zou zooveel tyd wegtewerpen aan laf kinderspel.

Zal men dan nooit leeren wat POËZIE is?

991. HANNA is dus lief in de oogen van den nieuw-rotterdamschen politieken kunstkritikus. Ik heb den excentrischen moed met dit oordeel intestemmen, al sta 't dan ook in kritischen rang byna op de hoogte van 't gewaagd: *flos pulcherrimus rosa* uit onze schoolboekjes. Maar...

„Het slot van 't stuk is wat mat."

De gemartelde VAN HUISDE beschuldigt hier den recensent van wreedheid. Ik hoor hem jammeren: „vrindje, ik wilde *U* wel eens op dien stoel geprikt zien!"

Maar toch is dat „matte" slot... „gerekt."

„Dàt vind ik ook!" kermt VAN HUISDE, die ook zeker gaarne z'n exekutie wat korter had gezien! Even als meer lyders op de pynbank, keurt hy dat „rekken" uit den grond van z'n eigenbelang af."

Niet zoozeer om hèm pleizier te doen, als wel uit eerbied voor 't oordeel van onzen voorlichter, zal ik by herdruk al die fouten verbeteren. Ter genezing van „matheid" beloof ik eenige ontploffingen, water- brand- en anderen nood, gegil, oproerige menigte onder de vensters van 't paleis, pistool- en zesponderschoten, monstermortieren en Bengaalsch vuur... alles voorafgegaan door 'n paar obligaat: *sterf verrader*'s die WOUTERTJE zoo mooi vond in z'n dierbaren *Glorioso*.

Zulke dingen heeten immers „*actie*" niet waar? Ik hoop te toonen dat de *politieke* bedoeling van onzen voorlichter: LOUISE'*s*

woorden onverstaanbaar te maken voor 't — Spaansch? — *publiek*, volkomen door my begrepen is.

Dit nieuw-rotterdamsche politiekje wordt analogisch verduidelykt door 't reeds genoemd kritiekjen op 'n brokstuk van *Millioenen-Studien*. Ook daarin schyn ik wat spaarzaam te hebben omgegaan met zeker soort van ingrediënten die den klank van politieke opmerkingen verdoven. Wy vernemen — zeer waarschynlyk van denzelfden kunstrechter: 't fabrieksmerk komt overeen — dat „*de hellevaart*" die volgens hem daarin voorkomt: „*wat zwak is.*"

My was van „hellevaarten" niet bewust. Doch hoe dit zy, men ziet dat m'n bekende onbekwaamheid in „Staatkunde" zich ook tot zulke dingen uitstrekt. Of liever, 't een is 'n gevolg van 't ander. Ik moet m'n „hellevaarten" *sterker* maken, en m'n staatkunde wat *nieuw-rotterdamscher*. Dan zal 't vleesch goedkoop worden... in Spanje!

Om my niet allen moed te benemen, sluit de recensent met de vriendelyke toezegging dat ik misschien wel eenmaal iets redelyks zal kunnen leveren, als ik slechts naar zyn — *nieuw-rotterdamschen* — raad luister. Ik moet bedenken:

„*dat er in een drama nooit te veel* „actie" *wezen kan*...

Dat's waar. Bengaalsch vuur!

... *en* „staatkunde" *nooit te weinig.*"

Oók waar! LOUISE moet niet verstaan worden, en de kliek van FRANSEN VAN DE PUTTE blyft op 't kussen... in Spanje!

Zeker zou 't jammer wezen van m'n jeugdige veelbelovendheid, zulke raadgevingen in den wind te slaan. Als ik nu maar wist, waar de door onzen zeer beroemden onbekende, geleverde modellen van wat betèrs te bevragen zyn? Zyn die misschien in Spanje uitgegeven? *R. S. V. P.*

De beide laatste regels laat ik staan, om uitdrukkelyk te verklaren dat ik ze intrek. Ik eisch zeer in 't byzonder geen drama

van de *N. Rotterdamsche Courant.* En in 't algemeen vorder ik niet dat 'n kunstbeschouwer blyken geve van meesterschap in 't vak dat hy kritizeerend behandelt. Maar wèl moet hy iets als meesterschap aan den dag leggen in *zyn* vak, in *kunstbeschouwing.*

Tot dit meesterschap behoort, volgens sommigen, zekere integriteit. Genoeg althans daarvan, om... de reputatie van LOUISE, als verstandig denkend wezen, niet opteofferen aan de privaatstaatkunde van m'nheer VAN DE PUTTE *cum sociis.*

Hoe gelukkig dat ze — in hare hoedanigheid van Spaansche Vorstin — geen aanleiding had om de zwendelary van het Vryarbeidssysteem aanteroeren! Hoeveel „actie" — bengaalsch vuur! — ware er dàn wel noodig geweest om haar stem te smoren?

Waarde *Nieuw-rotterdamsche*, ik beloof u — en de uwen! — by-gelegenheid 'n drama met *hollandsche* toestanden. Schrik niet! Daarin zal genoeg bengaalsche „actie" voorkomen, om de aandacht aftetrekken van zeker in zoo'n stuk onmisbaar ingrediënt dat ik „verrotting" noemde, en dat door den ondankbaren THORBECKE met het parlementaire scheldwoord *contéégium* gedoopt is. Ook na dàt stuk zult ge dus de zaakjes van uw patroon kunnen voortzetten... tot de kruik berst.

De lezer meene niet, hier 'n soort van antikritiek voor zich te hebben. Daarmee kan ik me waarlyk niet inlaten. Als bydrage tot de rechtvaardiging van m'n tegenzin in zoodanigèn arbeid, wil ik hier even 't gehalte kenteekenen van onze voorlichtingsorganen *in het algemeen. Ex ungue!*

992. Ik sprak reeds in **987** van den lof dien men aan ALBERT toezwaait over z'n vers. De recensie waarin dit zonderling oordeel voorkomt, is geschreven met welwillendheid. Zelfs waar de schryver daarvan my „onbescheiden" noemt, doet hy dit op de gewone wys uit onkunde, en naar 't my voorkomt, niet met hatelyke bedoeling. Hieraan heeft-i te danken dat ik hem niet noem, en tevens dat ik de bewoordingen niet letterlyk aanhaal, waar-

mede hy zich aan 't mooivinden van ALBERT's gerymel bezondigt. Die woorden zyn hoogdravender dan veroorloofd wezen zou, al stònd dat vers — als zoodanig — 'n graad of wat hooger.

Een ander recensent evenwel, heeft niet dezelfde aanspraken op 't goedig verzwygen van z'n woonplaats, of 't bemantelen zyner misdaden. — „Woonplaats" en „misdaad", letterkundiglyk gesproken. — Deze man namelyk is gehuisvest in „Onze Tolk, 'n *letterkundig* weekblad" en schynt in dat perceel de „Leestafel" gepacht te hebben. Hy bespeurt:

„dat de jaren niet ongemerkt over MULTATULI's *hoofd zyn heengegaan.*"

Daar we hier schynen te doen te hebben met iemand die zich niet duidelyk weet uittedrukken (**13**) behooren wy te zoeken naar de bedoeling dezer woorden. Uit het verband blykt dat we hier niet moeten denken aan eigenlyk gezegde sterrekunde. De schryver maakt niet de minste aanspraak op de ontdekking dat de aarde dertig keeren om de zon wentelde sedert '42, schoon ook in dit opzicht zyn scherpzinnigheid lof verdient. Mocht, byv. onze schalke planeet zich verbeelden dat haar vagabundeerende ambitie ontsnapt was aan 't waarnemingsvermogen der twee milliarden personen die ze op den rug draagt, dan is de leestafelman van „Onze Tolk" daar, om de *coureuse* te-recht te wyzen. In de dagen der oude Egyptenaars en Chaldeen ware zoo'n opmerker z'n gewicht in schaapskoppen waard geweest. Daar-i nu 'n eeuw of dertig te laat komt om z'n honorarium te ontvangen in chaldeesche munt, stel ik voor, hem te benoemen tot prins-recensent van Denderah. De sterrekundige beteekenis van deze promotie moge de aandacht afleiden van 't litterarisch standpunt dat onze kandidaat inneemt, omdat ik daarvoor geen geschikten titel zon weten uittedenken zonder in 't... heel ordinaire te vervallen.

Prins DENDERAH namelyk heeft tot die beweging van de aarde weten te besluiten uit de verdiensten van m'n *Bruid daarboven* boven *Vorstenschool.*

Lezer, koop u 'n „Onze Tolk" en zie daarin dat ik de waarheid zeg. *Het staat er!*

M'n *Bruid daarboven* gaf eenige hoop, maar *Vorstenschool* stelt die hoop te-leur. *Het staat er!*

Men wordt verzocht als hier ingelascht te beschouwen de korte opsomming van eenige verdiensten in die *Bruid*. 't Lust me niet, die nateschryven. En 't hoeft ook niet. Sterrekundige hoofdzaak is, dat ik zoo erg afgetakeld ben gedurende de dertig jaren die er verliepen tusschen 't schryven van die twee stukken.

Zeer in 't voorbygaan, en in 't belang der gasten aan de leestafel van 1902, wensch ik onzen prins DENDERAH in de eerstvolgende dertig jaren wat vooruitgang toe. Deze wensch is zoo heel overbodig niet, naar de blyken van de manier waarop hy de nu verloopene besteedde... indien hy althans zoo'n tydperk beleefd heeft, wat me twyfelachtig voorkomt.

Hy was wel zoo vriendelyk, na de „*Bruid*" iets goeds van my te „hopen."

Zonder woordspeling, *wat* en *hoe* hoopte 't wicht, toen ik in 1842 dat stuk schreef ter afleiding van verdriet?

Hy schynt daarin — na ingewonnen raad van z'n min toch? — dramatische verdiensten ontdekt te hebben...

Dit komt me volstrekt niet vreemd voor. Ze „krygen immers elkaar?" Minnen vinden dit aardig, en deelen haar smaak met de melk aan de zuigelingen mee.

Maar: *Vorstenschool*...

Let op! Daarin krygen ze elkaar *niet*, en prins DENDERAH is van de borst. Te vroeg, o ja, maar van de borst is-i! Dit zal blyken.

Helaas! Geen zoogmin is meer daar, om z'n jeugdige smaak te bevruchten met vereering van HANSJE's lievigheid! Zelfs de schoonheden van ALBERT's vers, zoo geschikt anders om als toe-

spys by de melk te worden ingenomen, laten hem finaal onverschillig... o, dat voorbarige spenen!

Zonder voorlichting alzoo overgelaten aan eigen oordeel — en *Nieuwe-Rotterdamsche!* — verzekert onze jeugdige DENDERAH dat *Vorstenschool* geen dramatische verdienste heeft, en met de bekende sterrekundige stiptheid wyst hy daarvan de oorzaak aan. Gedurende den tyd die — dank zyner waakzaamheid, niet ongemerkt! — over des schryvers hoofd ging: *„ontwikkelde zich in hem een overheerschend*...hm, hm!

Het overheerschend monster dat zich in die dertig jaren ontwikkelde, zullen we straks by den naam noemen. De lezer vergeve my 't gebrek aan moed om dat vreeselyk woord op-eenmaal in letters uittedrukken. Er zyn dingen die men niet dan in drieën doet. Ik verzamel kracht.

Een... *hm*, *hm*, alzoo! En dat wangedrocht is volgens prins DENDERAH:

„een gevaarlyk element voor een dramatisch schryver."

De personen die in *Vorstenschool* voorkomen:

„kunnen fraaie en ware zaken zeggen...

Deze fout zou, dunkt me, zoo byzonder groot niet zyn. Met behulp van z'n in den schryver ontdekt *„gevaarlyk element*" denkt Z. H. prins DENDERAH hierover anders. Hy laat op die aanklacht volgen:

... *maar ze boeien ons zeer weinig.*"

Om alzoo onzen prins-recensent te boeien, schynt men geen „ware of fraaie *zaken* te moeten *zeggen*." 't Is voor hem te hopen dat de lezers van „Onze Tolk" denzelfden smaak hebben. Dit zou hen gewis „boeien" aan z'n „leestafel."

In redegevend verband volgt er op die betuiging van ontevredenheid met het *„zeggén* van ware en fraaie *zaken*" dat de personen in m'n stuk:

„byna zonder uitzondering verpersoonlykte beginselen zyn, geen menschen van vleesch en bloed."

Dit had gewis m'n vriend PUF niet kunnen droomen! *Hy* 'n „verpersoonlykt beginsel!" En SCHUKENSCHEUER! En VAN HUISDE! En HANNA! En de *lakeien!* En GÉORGE! Altemaal verpersoonlykte beginselen... sakkerloot!

Dat onze prins, na 't spenen vooral, geen smaak vindt in personen die „fraaie en ware *zaken zeggen*" komt my, met het oog op de „zaken" die *hy* „zegt" zoo vreemd niet voor. Maar wel verwondert my de openhartigheid waarmee hy dit erkent. We zouden zelfs aan 'n drukfout denken, indien niet die zonderlinge afkeer ook uit andere zinsneden bleek. Hy vonnist:

„LOUISE *is onmogelyk, maar wat de schryver haar laat spreken, is waardig niet alleen gelezen maar overdacht te worden.*"

De lezer zal inzien dat myn toestand, en eigenlyk die van alle schryvers voor het tooneel, zeer moeielyk begint te worden. Met al hun *„zeggen* van fraaie en ware *zaken*" die „waardig zyn niet alleen gelezen maar overdacht te worden" kunnen voortaan de *dramatis personae* niet slagen in 't „boeien" van prins DENDERAH. Ze zullen, om dit verheven doel te bereiken, hun toevlucht moeten nemen òf tot pantomine, of tot het *„zeggen* van leelyke en *onware* zaken die niet waard zyn gelezen en overdacht te worden." In 't laatste geval is het voor de stumperts te hopen dat er tegen dien tyd 'n vakature zy by de redaktie aan zekere „leestafel."

Nu 't „overheerschend" monster dat zich dertig jaren lang in my ontwikkelde. Het heet...

Ja waarlyk, DENDERAH is van de borst! Wat spreek ik van zog, baker, min en luiermand... prins DENDÉRAH kan al *schryven!* Hy durft reeds de woorden spellen, die heden-ten-dage den letterman onderscheiden — 't distinktief is zoo heel overbodig niet! — van 't nòg onnoozeler *vulgus* dat z'n naam teekent met 'n kruisje!

Ziehier alzoo eindelyk den naam van 't na dertig jaren ontwikkeling overheerschend gedrocht, dat zoo wreedaardig "vleesch en bloed" opslikte van "byna zonder uitzondering alle personen" die zich verstouten in *Vorstenschool* "ware, fraaie, lees- en overdenkwaardige *zaken* te *zeggen*."

Het heet....

M'n pen bibbert!

Het heet *sub. jek. ti. vi. teit!*

Ons prinsje heeft dat woord zonder hulp gespeld. Na hem over dien *tour de force* op zoo jeugdigen leeftyd, ons welverdiend kompliment gemaakt te hebben, nemen wy ons afscheid, in de hoop dat z'n lezers by-voortduring mogen tevreden zyn met de "ware en fraaie *zaken* die hy *zegt*."

993. Ik hoop dat de lezer zich m'n afkeer van stopwoorden zal herinneren. De klachten over het toenemend gebruik van zinledige aanvulsels, liggen zoowel in dezen bundel als in de noten op de 5e uitgaaf der twee eersten, zoo wyd verspreid, dat ik geen lust heb ze allen aantehalen. Voor huisgebruik van zekeren leestafelaar, zal de kleine opmerking in 't slot van **964** waarschynlyk voldoende zyn, vooral omdat ik haar het ezelsvondertje *ob- en subjektief* toevallig by-name aanvoerde.

Dáár en nu noem ik dat 'n "stopwoord." Zoo'n ding heeft de strekking, zeker soort van lezers in den waan te brengen dat de woordvoerder 'n werkelyke heer is. Om de maat vol te meten, en *ieder* in-staat te stellen deze heerachtigheid te beoordeelen, voeg ik hier de vraag by, of niet de "overheerschende subjektiviteit van 'n dramaschryver" aan alle de door hem in 't leven geroepen personen den stempel *zyner* eigenaardigheid op 't voorhoofd drukt? Me dunkt, ja.

Indien nu 't woord: *subjektiviteit* — het bloempjen uit **964** — in DENDERAH's mond géén stopwoord is, moeten volgens hem àl de

personen in myn stuk tevens *op elkander* gelyken, wat ook trouwens van geraamten — ze hebben „byna zonder uitzondering geen vleesch en bloed" — te verwachten is.

Wie nu verschil weet te ontdekken tusschen GEORGE en SCHUKENSCHEUER, tusschen VAN HUISDE en HERMAN, tusschen LOUISE en PUF, enz. zal moeten erkennen dat ons prins-recensentje zich van 'n stopwoord bediend heeft, d. i. van zinnelooze praat.

Men meene in 's hemelsnaam niet dat ik, na zoo-even afscheid van hem genomen te hebben, tot Z. H. terugkeer. Evenmin dat ik myn tekst vergeet: het zonderling begrip dat men zich vormt van „staatkunde." Ik was wel genoodzaakt in 't voorbygaan den voorlichter in „Onze Tolk" te overryden, om weertekeeren tot z'n kollega in den *Nieuwen-Rotterdammer*. Over dezen namelyk leidt nu de weg naar 't staatkundetje van den dag.

Ik zeide reeds dat hy geenszins onbekwaam was, en 't doet me waarlyk leed hem in één greep te behandelen met dien ander. Prat op z'n iets minder laag standpunt als kunstrechter, heeft hy gemeend zich te mogen onthouden van zoo'n àl te versleten *shibboleth*. Zonder behulp van 't woord „subjektief" — die waaghals! — schynt hy te hopen dat men z'n beoordeeling van *Vorstenschool* voor iets ernstigs zal aanzien. Moed boezemt eerbied in. Ik betoon dien door de verzekering dat het min-proefhoudend gehalte *zyner* recensie niet mag worden toegeschreven aan de krizis van 't spenen. *Hy weet wat-i zegt*. Dit is *du temps qui court* zoo heel weinig niet! De lezer houde in 't oog dat de eischen van 't kranten- *métier* zeer moeielyk zyn overeen te brengen met iets als letterkundige integriteit. Misschien ware de schryver der stukken over 't „Hollandsch Tooneel" geslaagd in 't leveren eener goed bewerkte kritiek, van iets ten-minste dat daarop uit de verte geleek...

Ziedaar nu, byv. een vak van letterkunde, waarin eenige oefening niet overbodig wezen zou! Hebben onze recensenten dan nooit stukken van GUSTAVE PLANCHE gelezen? Van BUSKEN HUET,

Leven we nog altyd in de dagen der — oude — *Letteroefeningen*, toen men meende dat kritiek bestond in 't sprokkelen van foutjes, zoo-als de onderwyzer thema's van leerlingen korrigeert?

Dat, ook in dit opzicht, de arbeid van den recensent in den *N. Rotterdammer*, nog-al gebrekkig is, doet nu eigenlyk niet terzake. Door de verkeerde opvatting van z'n taak, is z'n geheele recensie één fout, en zou 'n fout blyven, al waren zyn opmerkingen juister dan ze zich veroorloven te zyn. *My* wint deze misslag de moeite van 't weerleggen uit. Liever dan me hiermee intelaten, vestig ik by deze gelegenheid de aandacht op de àl te onklassische beteekenis die men heden-ten-dage — nog altyd, of: weer — aan 't woord „kritiek" schynt te hechten. Sommige leestafelpachters mishandelen den zin van dit woord wat al te onbarmhartig, en doen denken aan de kruieniersjufvrouw die 'n student de huur opzei: omdat-i lid was van 'n *dispuut*. Tot zulke onhebbelykheden, zei 't mensch, leende zy haar kamer niet.

Waarom niet nog 'n stap verder gegaan, en geeindigd met 'n belangwekkend: „papier en druk doen den uitgever eer aan?" Waarom niet „met leedwezen ontwaard dat de oude majoor op 't vignet, z'n sabel aan de rechterheup draagt, 'n misslag waartegen beginnende schryvers nooit genoeg kunnen worden gewaarschuwd?"

Ei zie, onze referent verwydert zich niet zoo héél ver van den *type* uit de Boekzaal-periode. Hy verkondigt als grondbeginsel — toch niet dan na ryp beraad, hoop ik — dat men in 'n drama den gewonen loop des tyds behoort in-acht te nemen. M. a. w. dat het verkeerd is, den dag van gisteren te doen volgen op overmorgen of aanstaande week, en omgekeerd. Even als met prin DENDERAH, zyn we hier in de buurt van sterrekundige waarheden.

Ieder zal inzien dat ik het gewaagd principe over die rangschikking der dagen, niet voetstoots mag aannemen. Daarin ligt wel-is-waar — als in meer grondstellingen van *Mr. de la Palisse* — iets grandioos dat me aantrekt, maar er behoort zeldzame moed

toe, zulke nieuwigheden plotseling intevoeren. Dat kwetsen der gewetens is gevaarlyk en wreed. Mocht ik evenwel — na behoorlyke voorbereiding altoos — ten-laatste tot het besluit komen, aan de algemeene vooroordeelen op dit stuk, zonder aanzien des daags, het hoofd te bieden... in godsnaam! Met 'n weemoedig vertrouwend: „hier sta ik, de *nieuw-rotterdamsche* voorlichter helpe my!" zou ik dan den maandag laten volgen op den zondag, en zelfs aan uren en minuten de plaats aanwyzen, waaraan die domme dingen nu eenmaal door lange gewoonte gehecht schynen. Maar ik verzoek wat tyd tot overleg. Sidderend by 't bedenken der mogelyke gevolgen van zoo'n omkeer in de dramatische litteratuur... enz.

994. Dat ik hier in 't voorbygaan den draak steek met 'n soort van wysheid die door de professorale manier waarop ze werd te-berde gebracht, veel op zotterny gelykt, brenge den lezer vooral niet in de meening dat we hier te doen hebben met iemand *die niet weet wat-i zegt.* Ik herhaal uitdrukkelyk *dat dit geenszins het geval is.* We spraken — en spreken nòg — over zeker soort van „staatkunde." Om myn bedoeling hieromtrent duidelyk te maken, was 't noodig my optehouden by de verbastering der begrippen over 't woord *kritiek.*

Is dìt misschien kritiek, dat men een misvormd uittreksel levert van 't behandeld — zegge: op die wyze *niet* behandeld — werk? Een uittreksel dat, op de nauwkeurigheid en 't volledige na, op 'n proces-verbaal gelykt.

Is *dat* litteratuur?

Wel neen, dat is... *nieuw-rotterdamsche* „staatkunde."

Meent men inhoud en strekking van een werk toetelichten, meent men zoo'n werk de plaats aantewyzen die het als kunstgewrocht behoort intenemen, meent men toeschouwer of lezer opteleiden tot juiste waardeering van zoo'n werk, door iets als 'n vervalscht „deurwaarders-relaas" zoo-als ROORDA 't dezer dagen noemde?



Door 't jongensachtig „vertellen" van wat „*die* toen zei" en wat „*die* toen deed" en „hoe 't eindelyk uitschei?"

Is *dat* kritiek?

Wel neen, dat is... *nieuw-rotterdamsche* „staatkunde."

Heb ik te veel gezegd in **632** *) waar ik de verhouding kenschetste van den artist tegenover zeker soort van publiek? Bestaat er eene in redelykheid te vorderen harmonie — helaas, m'n arm IDEE **30**! — tusschen zùlke „boekbeoordeelingen" en de stemming waarin *Vorstenschool* geschreven werd?

Wel neen, daar bestaat... *nieuw-rotterdamsche* „staatkunde."

Is er evenredigheid van *litterarischen rang* tusschen de toonsoort van myn arbeid, en den sleutel waarin zulke kritiekjes gezet zyn?

Wel neen, daar is... *nieuw-rotterdamsche* „staatkunde."

Onze arme recensent weet dit alles zoo goed als ik.

Een bewys?

We zagen immers dat hy — ten-onrechte, doch dit doet er nu niet toe — myn HANSJE met KLAARTJEN uit den *Egmont* vergelykt...

De *Egmont* is van GÖTHE.

Hy plaatst — even onhandig — LOUISE naast den misbakken markies POSA uit den *Don Carlos*...

De *Don Carlos* is van SCHILLER.

Èn HANSJEN, èn LOUISE èn ik protesteeren — ter-loops en voor memorie slechts — maar eilieve, zeer vereerde *schryver van*

---

*) *(Noot van* 1874.) Ik blyf den schryver van de hier bedoelde *al te politische* Kunstkritiek uitnoodigen, zich te bezwaren over deze verwyzing naar **632.** Dan zal ik *bewyzen* dat ze verdiend is. Kom-aan!

stukken over 't Hollandsch Tooneel" indien gy de modellen ter toetsing van myn arbeid, uit de werken haalt van de „heroën der litteratuur" — dezen rang immers hebben GÖTHE en SCHILLER by 't Publiek dat ge voorlicht? — wie geeft u dan het recht myn werk te behandelen, als-of ge te doen hadt met de kopie van 'n krantenredakteur?

Wie? Wel, de... *nieuw-rotterdamsche* „staatkunde."

In-weerwil van de zeer verlichtende omstandigheid, dat ge iets leveren moest „in den geest" van uw blad — „geest" by-wyze van spreken! — is uw insubordinatie te grooter, omdat ze zoo gemakkelyk had kunnen vermeden worden. Eenmaal aannemende dat 'n stuk waarin staatkundige beginsels worden verkondigd, die niet overeenkomen met dien „geest"...

aannemende dat het belang der VAN DE PUTTE's gebiedend vordert zulke beginselen geen wortel te laten schieten in de harten der — Spaansche? — kiezers...

aannemende alzoo, dat de gevreesde invloed van zoo'n stuk zooveel mogelyk — d. i. byv. door tegenstellenden lof over ònstaatkundige byzaken — *zooveel mogelyk* dus, moet worden tegengewerkt en krachteloos gemaakt...

Uw lastgevers hebben groot gelyk. Het *is* zoo, indien LOUISE's beginselen ingang vonden — beter nog, indien er werd gehoor gegeven aan de slotbladzyden uit m'n „*Een-en-ander*" waar ik zoo ernstig aandring op *rendre gorge* — waarlyk, die heeren zouden weldra ophouden lastgevers te zyn, van wien ook!

... dit alles aannemende, hadt ge myn HANSJE en myn LOUISE niet behooren te vergelyken met scheppingen van vermeende autoriteiten, maar die figuren „mooi" of „niet mooi" moeten vinden naar den maatstaf uwer herinneringen van de poppekast.

Ziet ge niet hoe dat byhalen van GÖTHE en SCHILLER 't beoogd effekt der „staatkunde" van uw blad bederft? Hoe zulke onhandigheden den indruk uitwisschen, dien gy — of uw zeer

homogeene kollega — zoo aardig te-weeg bracht met het „dol doorslaan" dat u in *Millioenen-Studien* zoo verrukte?

Het pryzen van HANSJEN op-zichzelf, zou — mits zonder GÖTHE er by te halen — zoo heel onbekwaam niet geweest zyn. Wanneer ge betuigd had haar byna even lief te vinden als de een of andere deugdzame Maria uit 'n kinderboekje, hadt ge den lezer als vanzelf voorbereid tot de opmerking dat LOUISE krankzinnig is, en dat *alzoo* — want hierom is het te doen! — die FRANSEN VAN DE PUTTE en konsorten...

Nieuw-rotterdamsche „staatkunde!"

... aan 't — Spaansch? — bewind moeten blyven.

De goede HANNA staat niemand in den weg. Waren de aandeelhouders in uw *nieuw-rotterdamsche* kunstbeschouwing naaistertjes geweest...

Nieuw-rotterdamsche „staatkunde!"

... dan zou *zy* het ontgolden hebben, en misschien ware er met eenige inspanning...

„Staatkunde" dan van de jaloersche naaischool!

... iets goeds gevonden in LOUISE.

Naar de moeite die men zich van zekere zyde geeft om myn koninginnetje van de baan te dringen, begin ik te twyfelen of m'n stuk wel zoo heel zeker in... *Spanje* speelt?

Alle *Nieuw-rotterdammers*, met den „staatsman" VAN DE PUTTE inkluis, kunnen gerust zyn: in ons gezegend Holland speelt *Vorstenschool* gewis niet! Het is van algemeene bekendheid dat de lieden die ten-onzent „*omhoog vallen door gebrek aan zwaarte*" deze verheffing te danken hebben aan nog heel andere eigenschappen dan de door LOUISE zoo geminachte middelmatigheid alleen!

Ook wordt er in Holland geen honger geleden. Ook leven er in dat land geen Schukenscheuers. En geen dronken ambachtslui.

En... en... en... niets van al wat eenigszins, al ware 't dan maar heel uit de verte, mocht doen denken aan de mogelykheid dat m'nheer FRANSEN VAN DE PUTTE...

Staatkunde!

... eigenlyk geen minister wezen moest in... Spanje!

995. Ik gebruikte in 't vorig nummer, het woord: *insubordinatie*. Ziehier wat me daartoe aanleiding gaf. Het is 'n klein voorval dat me door den betrokken persoon zelf werd meegedeeld.

Gedurende den Javaschen oorlog hadden we by de dusgenaamde expeditionaire troepen, een R. C. veldprediker. Dit was de algemeen geachte en beminde pastoor SCHOLTEN. Het getal myner lezers die den prettigen fideelen man gekend hebben, begint gaandeweg aftenemen, doch sommigen hunner zullen zich den goeden SCHOLTEN nog herinneren, uit den tyd toen hy *Præfectus Apostolicus* te Batavia was.

Onder de Nederlandsche helden in den Javaschen oorlog, bevonden zich velen die van Nederland nooit iets gezien hadden dan Harderwyk, en dus in beschaving, wellevendheid en krygstucht, wel-eens wat te wenschen overlieten. Het regende dagorders ter handhaving van de discipline die, als gewoonlyk, onder al dat handhaven bezweek. 't Was 'n wilde troep.

Door de gedurig noodige samenwerking van militaire en civiele personen, groeiden de ellendige kwestien over *préséance* als paddestoelen uit den grond, en men had niet zoo snel aan eenige dozynen autoriteiten aangewezen waar ze staan en liggen moesten, of er waren terstond weder even zooveel anderen die in zeer letterlyken zin op hun plaats moesten worden gezet.

Ook onze goeie SCHOLTEN zweefde tusschen de kommandanten der kolonnes en de fuzeliers in, zonder by voorkomende gelegenheid te weten wat hem officieel toekwam of verboden was.

Dat men hem in geestelyke funktien onbeperkt heer zyner da-

den liet, spreekt vanzelf. De Historie meldt niet, dat-i ooit werd bemoeielykt in 't beschikken over heilige ouwels en de daaruit voortspruitende zaligheid, noch in de keus der teksten waarover hy predikte, noch in 't voorschryven van penitentie.

Maar... er is op zoo'n veldtocht meer te doen dan boeten opleggen, preeken en zaligmaken. Al is men pastoor, veldprediker, geestelyke, men reist, rydt te-paard, slaapt, eet, drinkt, heeft behoefte aan kwartier... precies als 'n krygsman of andere wereldling. SCHOLTEN moest *omgaan* met de officieren.

En dit deed-i op 'n wys waarover de minst slechten onder die onnederlanders, zich niet te beklagen hadden. Ze hielden zooveel van hem, dat onze pastoor, om in den dagelykschen omgang z'n rang als fatsoenlyk man optehouden, tegen-over hen eigenlyk geen andere bescherming noodig had dan z'n persoonlykheid hem verschafte. Dit is my door den ouden generaal CLEERENS, een *vieux de la vieille*, meermalen verzekerd.

Doch onder de officieren waarmee onze SCHOLTEN genoodzaakt was te verkeeren, waren er ook van andere soort. Gelyk 't meer gaat, wreekten zy zich over het eerbetoon dat ze hun meerderen in rang bewyzen moesten, door grofheden tegen den arme die géén militairen graad had. Er rezen gedurig konflikten over fourrage, plaats aan tafel, voorkeur in kwartier, ja misschien zelfs over 'n vuurtje by 't bivouak. Na 't by zulke gelegenheden onmisbaar gekibbel, gerapporteer en geschryf, verscheen er een leger-order die 'n eind maken zou aan de moeielykheid. De veldprediker werd benoemd tot kapitein, of althans z'n pozitie werd met den rang van kapitein geassimileerd. Lastige luitenants konden nu weten waaraan ze zich te houden hadden.

Op zekeren avend, na 'n langen marsch, kwam 'n detachement waarby SCHOLTEN zich had aangesloten, ergens in de buurt van Kedong-Kebo, in 'n *dessah* aan. Ieder zocht 'n plaatsjen om zoo goed mogelyk den nacht doortebrengen. Onze pastoor had in 'n klein inlandsch huisje zich wat ryst weten te verschaffen, maakte

vuur aan, zette een pot met water daarop, wikkelde z'n ryst in *nipa*-bladen, en legde 't pakjen op den pot, om het te laten gaar stoomen. Intusschen zocht-i ergens in den omtrek, 'n put of *pentjoeran* waarbyd-i zich baden kon.

Terugkeerend vond-i 'n paar luitenants in de hut. De een lag op de *baleh-baleh.* Hy had van de door SCHOLTEN uitgetrokken en daarop neergelegde bovenkleeren 'n bundeltje gemaakt, dat hem tot hoofdkussen diende.

De ander zat op z'n hurken by den pot met ryst.

Het vertrekje werd zeer onregelmatig verlicht door de spaanders die de indringer op 't vuur wierp. Toch bemerkte onze pastoor terstond, dat men zich had meester gemaakt van z'n keuken. Niet even spoedig ontwaarde hy dat ook z'n rustplaats ingenomen was. Dit bleek hem eerst, toen-i half op den tast de *baleh-balch* naderde. Uit eenige woorden die z'n ongeroepen gasten met elkander wisselden, bleek hem dat hy met 'n paar halfbeschonkenen te-doen had. Na eenige vergeefsche pogingen om z'n oorlogs-huisrecht te doen gelden, gaf gy dit op, en zette zich op 'n blok hout by z'n vuurtje.

— Waar kyk *jy* na? vraagde hem de kok.

— Naar m'n ryst, met je welnemen, antwoordde SCHOLTEN.

— Dat is jouw ryst niet, snauwde de ander met 'n paar scheldwoorden.

— Ja, dat is wel myn ryst. Maar ik heb er niet tegen dat jelui mee-eet.

— Ben je mooi be...

Deze vraag liep uit in drie zonderlinge byvoegelyke naamwoorden, die de strekking schenen te hebben naar den welstand der lichamelyke, zedelyke en verstandelyke vermogens van onzen pastoor te informeeren.

— Kom-aan, wees niet lastig. Je kunt mee-eten met je tweeën, zeg ik je, maar 't is *myn* ryst, En jy ook, vrindje, daar op de

baleh-baleh, straks wil *ik* daar liggen. Ik had me daar kwartier gemaakt, weetje!

— Nou, dat kan je begrypen, jou...enz. zwartrok!

De zeer eigenaardige hoedanigheid van dit tot persoon verheven kleedingstuk, was in dezen uitroep nader toegelicht door zekere in den hier bedoelden kring niet ongebruikelyke vergelyking met 'n elektrisch natuurverschynsel.

— Zoo, vrindjes, jeluî kent me? Kom-aan, geen twist dan! We zullen ons zoo goed mogelyk samen behelpen. *A la guerre comme à la guerre*, niet waar? En daar je my kent...

— Wel wis en...

Elektriciteit!

... kennen wy je. Je bent die...

Elektriciteit!

...pastoor met kapteinsrang.

— *Dàn acht dagen provoost*, heeren! Ik had gehoopt dat je niet *wist* wat me toekwam, en in dat geval gaarne met je gedeeld wat ik had. Maar nu je 't weet... *marsch!*

Die luitenants hadden niet moeten *zeggen* dat zy de leger-order kenden. En ook de nieuw-rotterdams-„staatkundige" kunstbeschouwer zou geen provoost-arrest hebben opgeloopen, als-i in 's hemelsnaam maar gezwegen had van SCHILLER en GÖTHE. Alzoo:

Marsch!

996. Waarschynlyk verrichtte SCHOLTEN, die de zachtaardigheid zelf was, zulke exekutien niet voor z'n genoegen. Het is te hopen dat deze ontmoeting hem niet, door 't bederven zyner stemming, ongeschikt hebbe gemaakt voor het ambt dat-i zoo liefdevol waarnam voor wie er van gediend waren. Want...zoo-iets gebeurt soms! En dit is niet een der minst treurige gevolgen van zulke kwaejongensstreken. Mannen van rang behooren zich te

wapenen tegen dien — begrypelyken! — invloed van onhebbelyke bejegening. Ik zal m'n best doen.

Ik ontvang daar 'n overdrukjen uit de „*Vox Studiosorum*" 'n studenten-tydschrift te Leiden. Het is 'n aan my gerichte brief. Zonder me in 't minst te verbinden tot antwoorden op àl dergelyke aanvallen — een aanval *is* het! — acht ik het nuttig, dat stuk hier te behandelen. Hiertoe bestaan vele redenen, waaronder ook deze, dat de schryver van dien brief my — tot z'n groote verwondering misschien — aanleiding geeft, straks nog-eens terugtekomen op zeker soort van „staatkunde" dat ik wou begraven zien. Nummer **985** is nog altyd niet afgehandeld.

Maar 't stuk van den heer D. POST begraaf ik niet. Integendeel. Om de opmerkingen begrypelyk te maken, die 't my in de pen geeft — ze zullen meer 'n kleine studie wezen, iets als 'n *essay*, dan wel 'n eigenlyk gezegde beantwoording — ben ik genoodzaakt het in z'n geheel overtenemen. Hier is het:

AAN MULTATULI.

Meester! sta mij toe u iets te zeggen. Lang genoeg reeds was ik uw leerling om dat voorrecht van u te mogen erlangen.

Gij kent mij niet. Ik ben student en „modern" theoloog. Kent ge mij nu? Moet ik uw antwoord lezen aan het slot van „Vrye arbeid" waar ge zegt:

„*Op jongelieden, die nog uw hart voelt kloppen voor het goede.*

„*Op... op... gy die nog niet hebt verleerd te gloeien van verontwaar-* „*diging by 't aanzien van het booze!*"

of in **938.** *)

„*het geknoei dier modernen is schelmery?*"

Ik ken u uit uwe werken. Gij hebt veel geleden: gij zijt Multatuli. U is onrecht aangedaan; gij hebt uwe tegenstanders te vergeefs aangeklaagd, uwe zaak vruchteloos bepleit: gij zijt Max Havelaar. Gij hebt onderdrukten gesteund en geholpen: gij zijt Eduard Douwes Dekker.

Drievoudige reden om mij tot u getrokken te gevoelen. Ik bemin en acht

*) (*Noot van* 1874.) Ik breng de aanhalingen van den heer POST in de nieuwe nummering over. *Bladzyden* zoeke men in *laatste* uitgaven.

u, ik beklaag en bewonder u. Geen vaster bodem voor vriendschap dan zulk een.

Gij tracht de waarheid te helpen op haar moeielijken tocht, baan te breken voor haar zegewagen, en zijt voor Nederland banierdrager. Gij moogt wie achter u gaan aanprikkelen door spot, hen straffen met sarcasme, maar niet hen beleedigen. Dat is verkeerd en onbillijk, en — dat hebt gij gedaan!

Tot het publiek dat gij met groote innigheid veracht, (*Inleiding Minnebr.*) reken ik mij zelf niet; maar ik behoor tot het Nederlandsche volk. Gij tast de Nederlandsche natie aan in wat haar 't dierbaarst is: in haar beschuldigt ge ook mij van luiheid en valschheid *). (**963**)

Het Nederlandsche volk kent u niet, kent uwe werken niet, spreekt van Java slechts als van „de Oost", en van de Javanen volstrekt niet.

Geheel onschuldig staan daar duizenden, allen menschen, menschen even als gij, en onder hen honderde braven, die uw zaak niet kennen. Gij spuwt hen allen in 't gezicht, steekt hen naar 't hart met woorden, die treffen moesten als bliksemschichten, als ze hen konden bereiken. Millioenen: mannen, vrouwen, grijsaards, kinderen — gij klaagt hen allen aan van luiheid en valschheid — Dat is lasteren.

Dat is in miniatuur het bulderen van den ontevreden dwaas, die in tegenspoed de wereld beschuldigt en vervloekt, alsof Japanners en Chinezen meegewerkt hadden tot zijn ongeluk.

Gij verwijt aan Nederland wat hare regeering doet, en rekent uit dat die regeering Nederland niet is. (**119—121.**)

Uwe beschuldiging is onbillijk en valsch.

Scheldwoorden werpt gij naar het hoofd der moderne predikanten: gij noemt hen hansworsten, huichelaars, schelmen en erger nog. (**938, 940, 942.**)

Toen Theodor Hook, Engelsch wiskundige, bij 't koopen van visch door de verkoopster met eene bni van allerzonderlingste en nietswaardige scheldwoorden overladen werd, nam hij de gelegenheid waar, dat zij adem schepte, om zijne tegenpartij met gelijke wapenen te bestrijden. Een stroom van vreemdklinkende wiskunstige termen (in Engeland met de Grieksche namen gebruikelijk), van quadraat en trapezium tot parallelopipedum, vloeide van zijne lippen. Na herhaalden aanval volgde op nieuw eene dergelijke, nog krassere verwering, totdat de terminologie was uitgeput. Tranen van spijt biggelden langs het vrouwelijk gelaat, en een rog vloog Mr. Hook langs de ooren.

Toch was de vrouw werkelijk geen gelijkbeenige driehoek, maar zij vreesde kwade bedoeling.

Ik schrik niet voor uwe forsche woorden, (**942,** *blz.* 137) MULTATULI, maar de miskenning, die daar achter schuilt, is onbillijk.

Mij komen geen tranen van spijt in de oogen, maar mij gloeien de wangen van verontwaardiging, als ik brave mannen door u hoor belasteren.

Er zullen wel slechtaards zijn onder de moderne predikanten: zij zijn men-

*) In verband met het voorgaande (**963,** *blz.* 167.) is publiek hier identiek met gansch Nederland. *(Noot van den heer* POST.)

schen! Er zijn ook schrijvers die slecht en eerloos zijn; mag ik u met hen gelijkstellen?

Gij kent niet alle predikanten, evenmin als gij alle Nederlanders kent. Zij zijn niet allen dom, lui en valsch, niet allen hansworsten, huichelaars, schelmen, Japansche-theehuis-bezoekers.

Gij spreekt leugen en laster.

„Niemand bestreed my. Waarom niet?
Niemand durfde.
Niemand antwoordde. Waarom niet?
Niemand durfde.
Niemand vertoonde zich.
Men durfde niet." **(963.)**

Ik spreek u tegen, en honderden met mij durven dat; maar eene openbaarheid als van uwe beleedigingen, eischt openbare logenstraffing, geen onderhands schrijven.

Wie zal het drukloon betalen?

Vind ik mogelijkheid om openlijk, in uw strijdperk: het licht (*Vrye Arbeid*) u te weerstaan, dan wil en durf en zal ik mij verweren. Uw zwaard is het woord en gij zijt een man om het te dragen, *„un terible orateur"* (ID. *IIb. p.* 149), *„avec une éloquence toute de flamme"* (*p.* 148): tegenover u staat een jongen, een stamelaar, nog niet door leed tot spreken gedrongen, die nog slechts tegenspreken kan — maar in dien strijd vertrouwend op zijn schild even als 't uwe: de waarheid. (*Vrye Arbeid*, *p.* 103.)

Op uwe beschuldiging der Nederlandsche natie kom ik niet terug: ik heb geen volmacht om uit aller naam, uit naam van duizenden bij duizenden te protesteeren tegen uwe meening dat wij zwijgen uit vrees voor één man (**533**, *slot*), voor een man die waarheid zoekt en recht eischt. Wij zijn gebonden en kùnnen u niet bijstaan. Onedel is het van u, den gebondene daarom te kwetsen. Wilt gij nog 16 jaren wachten op recht? Ga! slinger klewang-wettende krijgszangen in de gemoederen van de martelaren, wien gij hulpe hebt toegezegd, gij, MULTATULI! (*Max Havelaar*, *slot.*)

Sterker dan uwe beschuldiging des volks treft mij uwe geeseling der moderne predikanten. Eenmaal hoop ik één hunner te zijn. Maar als gij mij eene type voorhoudt als in **938**, **940** en **942**, dan zou mij de moed ontzinken; mijn levensdoel zou ik moeten opgeven. Moet ik dan geëmployeerde worden aan een departement van bestuur, of kruidenier, om braaf te kunnen zijn? Of wel schoenpoetser in uwe dienst? Dan zou ik my ten minste nog kunnen compromitteeren. (**942**) Mag ik niet onderwijzer, leeraar, prediker worden als ik eerlijk man wil blijven?

Man van groote gaven en ruimen blik, gij zijt in deze quaestie eenzijdig; willens en wetens werpt gij een smet op vele brave menschen; gij hebt hier de waarheid niet gesproken.

„Misschien zyn er onder de „modernen" — wat 'n woord! — die ter goe-

der trouw hun weg gaan, in de meening dat die weg leidt tot waarheid." (ID. IIa, *p.* 156.)

Uwe onjuiste meening omtrent de leer der modernen, MULTATULI, (**938**, *blz.* 127, *midden.*) rechtvaardigt uwe onzekerheid! Tegenover uw „misschien" evenwel stel ik „zeker." Zeer zeker stellen de „modernen" — arme Nederlandsche taal! [modernen zijn als gij, Multatuli, waarheid zoekenden: — maar ook „*streven naar waarheid, is waarheid.*" (ID. IIa, *p.* 156)]..... zeer zeker stellen de modernen moraal NIET TEGENOVER godsdienst. (**938**, *blz.* 127.)

Moraal is: de menschheid te dienen.

Godsdienst is: God te dienen.

Wie kinderen, menschen, dieren of vruchten braadt voor zijn God, dient hem.

Wie braaf, eerlijk, mild, orthodox of heterodox zijn voor hun God, dienen hem.

Die goddienerij uit vrees of loonzucht hebt gij recht te hekelen.

Ik heet modern, omdat ik God niet stel buiten de menschheid; omdat ik de menschheid dienen wil en hierin mijn godsdienst vind; omdat mijn godsdienst moraal, mijn moraal godsdienst is.

Mijne leer zal zijn: leven. Mijn doel is: van anderen te leeren leven, en die groote kunst op mijne beurt aan anderen te leeren. Dat program wordt mij door mijne leeraars voorgehouden als gids in 's leven doolhof.

Zijn er onder de modernen valsche broeders, huichelaars of lasteraars, dat geeft u geen recht de moderne predikanten in 't aangezicht te slaan.

Ik zoek en acht den man, den vriend, die mij mijne zwakheden en feilen toont. Is hij sterker en beter, dan wacht ik van hém bij die terechtwijzing hulp en raad; maar een ervaren strijder heeft geen recht recruten te kwetsen en te beleedigen. Zijt gij vrij van gebreken?

Al had de letterkundige (**942**) u nog gevoeliger getroffen, 't zou u geen recht geven anderen daarvoor met slijk te werpen. Gij toont uw overmacht door een gemeen sarcasme, *zóó* liederlijk, dat het „liederlijke ventje" niet in uw schaduw kan staan. Moet een dame, MULTATULI! verantwoordelijk zijn voor haren bloedverwant? Moet de onschuldige boeten voor man, broer, neef of vader?? Welk meisje, man van 52 jaar! zal u komen smeeken om de eer van wat oneer???

Zijt gij MULTATULI? Ja, gij zijt die, Gij zoudt niet groot zijn, als ge klein waart in uwe verkeerdheden; gij zoudt beneden den liederlijken lasteraar staan als ge niet liederlijker waart dan hij.

Daardoor geeft ge mij volstrekt het recht niet, u telkens weer te komen vertellen: „MULTATULI, ge doet verkeerd! Groote man, gij zijt gemeen!"

Zijn ook de moderne leeraars gebonden aan den bijbel, zij doen niet anders dan gij, MULTATULI! Zij kiezen ware en schoone teksten uit dat oude boek (al houden zij het evenmin als gij voor heilig), en houden eene preek over die woorden. (*Vrye Arbeid.*) Bindt men hen vóór den strijd ééne hand op den rug, dan blijft hen nog een tweede over om te strijden voor de waarheid met de hun verleende krachten.

Zoo hoop ik zelf eenmaal te doen.

Ook mijn motto zal dan zijn: *„een zaaier ging uit om te zaaien.”*

Gij zaaier! wilt het onrijpe graan dorschen en klopt er wat te harder om. Het onkruid wilt gij uitroeien, en gij rukt de jonge vrucht te gelijk uit de aarde.

De toekomst behoort u, zaaier! Niet het heden. Wederkeerig behoort gij aan de toekomst: het heden kent wie de zijnen zijn, maar miskent ze niet. Wij luisteren wel naar de waarheid (*Vrye Arbeid*) al bemerkt gij ons luisteren niet.

Gij, Meester! grijpt met beide handen in het kwade en ziet het goede niet. Ik wensch vurig kracht te zullen vinden, het goede te kweeken waar het zich toont, ook al is het weinig, tot het machtig zal zijn zèlf den drang van het kwade te weerstaan. Is dat verkeerd? Bedriegt FANCY mij? (zij kent my even goed als u). Is het dweepen te pogen het goede te steunen, de rede te ontwikkelen tot een bolwerk tegen het kwade?

„Is 't dweepen,
Wanneer ik wil, dat allen die als gy
En ik geschapen zyn, die zich als wy
Bewegen, aadmen, minnen, en als wy
Hun blikken richten op onsterflykheid...
Is 't dweepen, meester, als ik wil dat zy
Niet lager staan dan 't stomme dier des velds,
Dan 't redelooze vee?”

Toon ons de verkeerdheden, Meester! met bijtende spot of met vlijmend sarcasme — maar belaster, beleedig, bespuw niet wie niet sterk genoeg zijn om de gebonden hand los te wringen. Ontken het goede niet!

Geen beter leer dan een goed leven. Vertel ons uw leven, gij die veel gedragen hebt! dan roert gij de rechte snaar aan. Wij, uwe jongeren, wij luisteren: wij beminnen u en willen u volgen.

„Na Lebak zwierf ik, wachtende op recht, jaren lang als 'n misdadiger rond, dervend, hongerend, zonder dak soms, maar altyd onzeker of ik den volgenden dag 'n dak hebben zou. Gedurende dien tyd — ikzelf ben verbaasd over de mogelykheid — arbeidde ik. Dit mogen myn werken getuigen. Ik bracht wel niet zooveel voort, als in andere omstandigheden het geval zou geweest zyn, maar toch: ik werkte! Ik trachtte nuttig te zyn waar ik kon, zooveel ik kon.” (941, *blz.* 140.)

Twijfel er niet aan, MULTATULI, voor velen zullen die woorden het motto huns levens zijn. Bulwer stelt in zijn roman *„Night and morning”* tot levensmotto: „Time-Faith-Energy.”

De Amerikanen geven hun: „go ahead, never mind, help yourself.” Die woorden zijn dood, de uwe leven.

Al moest ik een leven ingaan als het uwe, vol van rechtsweigering en miskenning, dan zal uw voorbeeld mij steunen. En niet mij alleen, maar velen.

Maar noem ons hansworsten, huichelaars, schelmen: we zwijgen — maar niet uit vrees! Wij zullen blijven werken, en de toekomst zal oordeelen en uw oordeel wraken.

Leiden, *November* 1872. D. POST.

Ik begin met de opmerking dat ook in dit stuk de verhouding uit het oog verloren is, tusschen den rang dien de schryver me toekent, en den toon waarop-i my bestraft. Toch doet het my genoegen dat hy in deze fout verviel, omdat ze my de gelegenheid aanbiedt, haar oogenblikkelyk te vergeven. Als aanleiding tot het leveren eener tegenstelling met het „*marsch!*" waarmee 't vorig nummer sloot, is de vergissing van den heer POST me zeer kostbaar. Ze wettigt m'n ontevredenheid over dien ander.

De heer POST spreekt me ruw toe, en meent dit te moeten doen, om-den-wille der zaak die hy — naar myn inzien ten-onrechte, doch dit blyke straks — verdedigt. Hy doet dit openlyk, zich blootstellende aan de scherpte van m'n antwoord. Al draagt-i nog geen kennis van den kindermoord dien ik beging in **992**, hy geeft blyk *te weten* wat hem zou te wachten staan, indien ik z'n opmerkingen onheusch opnam. Liever nog hoop ik dat hy zich overtuigd hield dat ik ze, in-weerwil van z'n toon, *niet* onheusch opnemen zou.

Hy zendt me z'n brief toe. Loyaler kan het niet.

Dezelfde loyauteit blykt dan ook uit het door hem uitdrukkelyk gekozen standpunt van „leerling." Zie daarin volstrekt geen „bescheidenheid" lezer. 't. Is iets beters. Het is hoogmoed. (**108**, **220**, **246**, en elders.) De heer POST durft zich beroepen op z'n achtenswaardige begeerte iets te leeren. In dezen zin verzoek ik om de eer der inlyving onder z'n *commilitonen*. Volstrekt niet instryd met deze betuiging neem ik, in de byzondere verhouding die er door z'n schryven tusschen ons ontstaan is, den titel van „meester" dien hy me geeft, van-harte aan. En gy, lezer, zie ook hierin geenszins het tegendeel van wat u „bescheiden" voor-

kwam in den jongeling. Ook ik ben hoogmoedig: de *ad hoc* aangenomen titel is *onereus*. Het zoo gemakkelyk afwyzen — zekere uitdrukkingen in den brief zouden me hiertoe 't voorwendsel kunnen leveren, en misschien volgens sommigen het recht — het afwyzen zou gelyk staan met een — dan juist in òngunstigen zin: meesterachtig — *fin de non recevoir*.

Myn berusten in de door den heer POST afgebakende verhouding, verbindt me tot ernstige waarheidlievende behandeling van de bedenkingen die de „leerling" voortbrengt. My verzettende tegen 't verder uitstrekken der gelykheid dan stipt noodig is, moet ik betuigen dat z'n oproeping my in de ooren klinkt als 'n plechtig: „Rabbi, hoe *is* dit?" En ik meen de stem te herkennen van den vurigen driftigen, specifiek-menschelyken PETRUS, den eenigen discipel wiens fouten de moeite van 't opschryven schynen verdiend te hebben, den eenigen van wiens *karakter* iets blykt.

POST gaat verder dan deze. De Malchen sparend, hakt-i myzelf naar de ooren. Toch, en juist hierom, geloof ik dat er op hem iets degelyks zal kunnen gebouwd worden. Wie den gedachtenloop wil volgen, die my tot deze slotsom voert, vergelyke deze verwachting met m'n oordeel over zeker soort van „mooi-vinders." Wie op dezùlken iets bouwen wilde!

En andere verschillen! Is het nog noodig, het onderscheid te ontwikkelen tusschen de bruske wys waarop de „leerling" rekenschap vraagt, omdat *zyn* zoeken naar waarheid hem hiertoe dringt, en het „staatkundig" streven van den onbekenden: *wy*, in den nieuw-rotterdammer? POST zegt: „*generaal, of je boos wordt of niet, ik zeg u: je doet verkeerd!*" Die kunstbeschouwer evenwel, *houdt zich* alsof-i meende de plunje van 'n flankeur te inspekteeren, en niet dan by domme vergissing spreekt-i van de epauletten. POST scheldt me uit, of nagenoeg. Hy schynt er op te rekenen dat ik raad weet met afgehouwen ooren. De ander nadert me vriendelyk, en tracht me ongemerkt 'n narrekap optezetten. Hy is zelfs wel zoo goed een-en-ander van me te pryzen — in

dingen van zeer ondergeschikt belang, natuurlyk! — om met 'n *ricochet*-schot m'n „staatkunde" te treffen, die z'n heeren en meesters in den weg staat. De een is ruw uit bestwil... de ander tracht me *zooveel mogelyk* te benadeelen met 'n bestudeerd vertoon van gematigdheid. Bovendien, de een heeft 'n *naam*. Hy stelt zich vierkant voor m'n geweer, loopt gevaar 'n gek figuur te maken in z'n kring — godbewaarme, brave kerel! — de ander is 'n ontastbaar brok: *men*, dat des-verkiezende handenwryvend kan meepraten over de „flinke oorvegen die MULTATULI uitdeelde aan prins DENDERAH, en... aan dien kunstbeschouwer in den *nieuw-rotterdamsche*. De een is loyaal antagonist, opponent, *partner* en dus *malgré tout* 'n vriend... de ander 'n aspirant-bravo. De een is leerling-wysgeer... de ander dilettant *q. q.* in 't sluipmoorden.

En dit is nòg niet alles. De eerlyke waarheidzoeker die my „meester" noemt, laadt onmisbaar den toorn op zich, van dezulken die *in geheel anderen zin* z'n meesters zyn, van hen namelyk, die me liever geïgnoreerd zagen...

De òneerlyke aanvaller wordt door *zyn* meesters beloond!

't Is waar dat de heer FRANSEN VAN DE PUTTE goedgunstig toestaat dat ik me nog eenigen tyd in 't leven houd door het leveren van vertellinkjes. Hy is wel zoo vriendelyk van te laten verzekeren dat ze „*geestig zyn*, *en onderhoudend... o*, *dol!*" Maar ik moet hèm in 't bezit laten van z'n invloed op de publieke zaak, en wie hem in dit doel te-hulp komt, is... 'n kunstbeschouwer die z'n loon waard is.

De leidsche student spreekt niet eens over schryvery als zoodanig. Hy erkent dat ik waarheid zoek, en *tegensprekend* plaatst hy zich aan m'n zy, om 'n deel van m'n taak op zich te nemen.

Toch is ook hier alweer *alles* in *alles!* In-weerwil van deze verschillen, bestaat er tusschen den vereerenden aanval van den heer POST, en den smorenden lof van... dat andere ding, 'n eigenaardig punt van overeenkomst, waarvan ik de aantooning

voor 't slot bewaar. Zou de lezer kunnen gissen wat ik bedoel? Iets van „*Staatkunde?*" Wie weet!

997. Voor ik verder ga, hier eenige opmerken over anonimiteit. Ik weet niet of men zonder uitzondering vorderen kan dat alles geteekend zy, wat de pers oplevert. Misschien zyn er gevallen denkbaar, waarin dit geen nut aanbrengt, en zelfs schade veroorzaakt. Als wetgever zou ik gewis àlle bepalingen die de pers belemmeren, afschaffen. Even als 't ieder vrystaat zich te verminken, wenschte ik aan ieder 't onbeperkt recht gelaten te zien, zich ten-toon te stellen door 't uitkramen van zotterny. Ik zou meenen hierin een der middelen gevonden te hebben, om Publiek te dwingen tot oefening in *lezen*.

En ik ga verder nog. Ik beweer dat ook *laster* den liefhebbers van dit vak behoorde vrytestaan, omdat hierin naar myn inzien het eenig praktisch wapen ligt tegen... laster.

Het is evenwel niet uit 'n wettelyk oogpunt, dat ik nu de anonimiteit wensch te beschouwen. De vraag is, hoe ze te schatten zy uit 'n *polemisch* en *zedelyk* oogpunt.

Wie zich leent tot naamloos geschryf, doet in de eerste plaats afstand van alle aanspraak op heusheid in de repliek. Niemand is *courtoisie* schuldig aan 'n spook, 'n schim, 'n schaduw, 'n fiktie... niet eenmaal 'n zaak! Wie zichzelf tot *niets* maakt, kan niet vorderen voor *iets* te worden aangezien door 'n ander.

Deze *thesis* wordt, naar ik meen, bevestigd door 'n analoge eigenaardigheid in de Wet. Men zou een naamloos schryver geheel ongestraft kunnen lasteren. Daar hyzelf belet te weten wie hy is, geeft hy anderen 't recht hem te houden voor wat of wien men wil. De — onbekende — „schryver van zeker stuk" is geen rechtspersoon. Hy kan alzoo, op-grond van een door hemzelf gekozen standpunt, de bescherming der Wet niet inroepen, en is dus *juridisch* en *feitelyk* even vogelvry door z'n ònbekendheid, als de zéér bekende *uitstekende* persoon dit *feitelyk* blykt te zyn tengevolge van het tegendeel. (**696**, **697**)

Nu, uit die Wet haal ik goddank m'n begrippen niet. Zonder me dus op haar te beroepen, maakte ik hiervan slechts melding om te doen in 't oog vallen, dat de anonymus zich schynbaar op 'n zeer ongunstig standpunt plaatst.

Schynbaar! Want 'n gelyke straffeloosheid als die van z'n aanvaller, maakt ook hemzelf onkwetsbaar, al spruite dan ook deze straffeloosheid uit 'n andere bron. Wel staat de Wet toe, een onbekende te vervolgen, indien hy in 't *metier* van lasteren onbekwaam genoeg bleek om zich te stooten aan 't een of ander artikel, maar de aangevallene heeft niet altyd lust z'n heul te zoeken by 'n paar onbekende heeren die als rechters uitspraak zouden te doen hebben. Wat dan ook zelden doel treft.

Van vervolging „in rechten" — gelyk dit heet — spreek ik dus nu niet, en evenmin van 't betere niet-vervolgen. De straffeloosheid van den anonymus heeft 'n anderen grond. Hy schiet z'n pylen in alle gerustheid af, en wie er door getroffen werd, weet niet waar-i z'n vyand vinden zal. By *eerlyke* polemiek zou dit niets aan de zaak veranderen. Daar immers had men met stellingen, bewysgronden en sluitredenen, niet met personen te-doen. Doch... dat anonieme werkt juist de òneerlykheid in de hand. Wie zich schamen zou over 'n flagrant miskennen van recht en rede, indien ieder weten kon *wie* de man was die zich daaraan schuldig maakt, durft hiertoe wel overgaan onder den dekmantel der onbekendheid. *)

En, ook zonder schaamte, er bestaat 'n geoorloofde eigenliefde, die den man van letteren, indien hy z'n naam moest zetten onder 't geleverd werk, van àl te brutale verwringing der waar-

*) (*Noot van* 1874.) *By-voorbeeld:* welk litterator durft *met z'n naam er onder* verklaren dat „VORSTENSCHOOL" beneden de aandacht is van 'n beschaafd publiek?" Wie durft *met z'n naam er onder* verzekeren dat ik onwaarheid schreef, toen ik beweerde dat de eenmaal afgeschafte infame wyze van werving voor 't indisch leger — d. i. *met behulp van dobbelspel en... dansmeiden!* — weder is ingevoerd geworden door den allergodzaligsten VAN TWIST, en wel terwyl er bleek dat de *modus quo* dier afschuwelyke zielverkoopery hem bekend was? Enz. Enz. Enz.

heid zou terughouden. Hy zou z'n fabrieksmerk bederven, en hierdoor tevens al zeer licht z'n letterkundige loopbaan. Dit gevaar ontloopt men door anonimiteit. Prins DENDERAH mag morgen heel gerust 'n plaatsje vragen by elke litterarische inrichting. Niemand kan hem z'n recent misbruik van hedendaagsche subjektiviteitelykhedens voor de voeten werpen. De anonimus heeft geen dienststaat.

Stel eens dat de *Nieuwe Rotterdamsche* gekocht werd door... 'n anderen rykworder, die — nog niet op 't kussen! — eenigszins ontevreden was met den toestand... in Spanje. Zonder te blikken of te blozen, kon dan de tegenwoordige kunstbeschouwer in 't nieuwe blad LOUISE's denkbeelden hemelhoog verheffen. Zou niet deze ommekeer moeielyker gaan, ja byna onmogelyk zyn, indien hy 'n *naam* had, 'n *iemand* was?

„Men verneemt dat de heer A, die vroeger zóó dacht, na den overgang van 't blad dat de beschikking had over z'n denkbeelden, nu op-eenmaal zóó denkt...

Dit zou voorzeker 'n kwade noot zyn in den litterarischen *curriculum vitae* van dien heer A! Maar by naamloosheid is van zoo-iets geen spraak. Hoogstens zegt de al te naïve lezer:

„men schynt zich by den overgang van het blad 'n anderen „kunstbeschouwer" aangeschaft te hebben. Hoe toch de meeningen kunnen uit-eenloopen!"

Beste naïve lezer, 't is dezelfde man van onlangs. De eenige verandering is dat-i verwisselde van betaalsheer.

998. We vinden telkens in de couranten dat „de onbekende, die... zich niet ontzien heeft dit of dat uittestrooien, vriendelyk verzocht wordt zich te noemen, zullende hy *anders* worden gehouden voor 'n lasteraar en eerroover. Ik ga nu de nadere omschryving — vuig en laaghartig altyd — voorby, maar... „*anders?*"

Eilieve, wàt dan zou de eerroover zyn, indien hy eens niet

voortging zich te verbergen? Gesteld dat de schryvers van zulke oproepingen, wat de behandelde zaak zelf aangaat, in hun recht zyn, zien zy niet in, dat de naamlooze aanklager zich in hun: „*anders*" heel gemakkelyk schikt? Welken indruk maakt de exekutie *in effigie*... neen, minder dan dit, het geeselen van 'n schim, op het origineel? Geene, dan dat-i zich verheugt z'n slachtoffer geraakt te hebben.

A verzekert naamloos — we stellen nu: ten-onrechte, en tegen beter weten aan — dat B 'n dief is. Wat zou nu de natuurlyke straf van A zyn? Deze, dat hy zichzelf verlaagd voelde in de achting zyner omgeving. Wie meenen kan dat de eerroover ter-goeder-trouw dwaalde, moet voortaan minstens diens *oordeel* wantrouwen. Wie de kwade trouw van z'n handelwys inziet, mydt hem als 'n boosaardige.

Doch men weet *niet* wie de schuldige is, en alzoo kan de natuurlyke straf niet worden toegepast. Het geweten? Maar... 't geweten van 'n lasteraar is sinecuur. Zoudi anders 'n lasteraar zyn? Ik hield den „*Oud-Officier van 't Indisch Leger*" by wien ik in de noot op *blz.* 221 aandrong op rektifikatie, aanvankelyk niet voor 'n lasteraar. Hy dwaalde, en ikzelf zou kunnen aantoonen hoe hy in dwaling verviel. Ik laat nu daar, dat-i wat al te onbesuisd toegaf in 't genoegen my op 'n vermeende onwaarheid te betrappen, en tevens dàt hem die ontdekking 'n genoegen was. — Waarom toch? — Maar eilieve, wat weerhield hem, nadat ik hem te-recht wees, schuld te bekennen en vergeving te vragen? Dit niet doende, is hy bezig 'n lasteraar te *worden*.

Waarom hy 't niet deed? Wel, hy had z'n aanklacht niet *geteekend*. Hy kan straks ongestoord over z'n eer spreken, zonder dat iemand aanleiding heeft hem aan de tydelyke suspensie van dat meubel te herinneren. Zou hier m'n IDEE **368** van toepassing zyn? Of heb ik ook daarin alweer me niet volkomen juist uitgedrukt, en zou misschien het geweten slechts kunnen worden wakker gehouden door 't ondergaan van *eigen* leed als gevolg eener

begane verkeerdheid? Is het besef van de smart of de nadeelen die men aan anderen berokkende, hiertoe niet in-staat? Deze slotsom zou treurig wezen, maar m'n ondervinding leidt er toe.

Een ander soort van lasteraar — ditmaal rechtstreeks — is zekere Q die in de Arnhemsche Courant wist te vertellen dat ik 'n beschonken genie was. Die man — *is* het 'n man? — kent me persoonlyk, of hy kent me niet. In het eerste geval moet hy weten dat ik zonder eenigen twyfel behoor tot de matigste en ingetogenste menschen van de wereld. En wanneer hy me *niet* persoonlyk kent, zou hy dit hebben kunnen vernemen van allen die me wel kennen. Het is onmogelyk dat iemand hunner hem het tegendeel kan gezegd hebben. Ik raad hem aan, eens te onderzoeken hoe ik sedert 'n kleine dertig jaar gewoon ben m'n tyd doortebrengen, indien hy ten-minste op waarheid gesteld, en niet in-staat is dit optemaken uit m'n arbeid.

Dat stuk van Q was laster, en met het oog op de omstandigheden waarin hy daarmee voor den dag kwam, laster van de meest praktische soort, waarop de zaak dan ook was aangelegd. Het verscheen namelyk *kort na*, en zelfs uitdrukkelyk *naar aanleiding van* de „Oproepingen aan het Nederlandsche Volk" om my in myn toen zeer moeielyke omstandigheden te-hulp te komen. Den tekst van dit stuk zal ik later meedeelen.

Ik kan den braven Q en de velen die hem trouw hielpen... de *Zaanlandsche courant*, byv. die my de eigenaardigheid toeschreef, te byten in de hand die me brood reikt...

Ik meen het weinigje brood dat ik eet, verdiend te hebben, o *Zaanlandsche courant*, en iets meer dan dit!

... ik kan Q en de zynen verzekeren dat z'n doel volkomen bereikt is, o. a. zeer ten-nadeele onzer letterkunde. Veel onderwerpen welker behandeling buitengewone studie en tyd vorderen zou, moet ik nu, gedeeltelyk door de schuld van dezulken, onafgedaan laten liggen. Want het was gedeeltelyk met het oog op

zoodanigen arbeid, dat ik meende de aangeboden hulp, waarvan de bekende *Multatuli-kommissie* 't zonderling uitvloeisel was, te mogen aannemen.

Ieder die me kent, weet dat ik werkzaam ben, en eigenlyk ben ik niets dan dit. Het heele genie dat men my, uit valsheid en als voorwendsel tot rechtsweigering aanwryft, zit in onafgebroken inspanning. Zonder me ooit eenige verpoozing te gunnen, let ik op den aard der dingen: m'n godsdienst. Tot in m'n droomen speelt deze gewoonte haar afmattende rol. Als afspiegeling van m'n dagwerk, houdt me ook in den slaap nooit iets anders bezig, dan 't vermoeiend streven naar begrypen, dan de behandeling van den oneindig ryken tekst: hoe *is* dit?

Een wiskunstig bewys hiervan kan ik niet geven. Toch is niet àlle bewys onmogelyk, ook behalve de gemoedelyke overtuiging dergenen die me van naby konden gadeslaan, en de analogische die te halen ware uit het gedeelte van m'n arbeid dat publiek wordt. Indien zoo'n Q 'n adres had, zond ik hem eenige blaadjes van m'n kopie. Hy zou daaruit kunnen zien hoe moeielyk ik arbeid. Er wordt geen bladzy van me gedrukt, die niet *tien-* ja, ik durf zeggen: *twintig*-maal is overgewerkt. Ten-gevolge der myzelf opgelegde voorwaarde van nauwkeurigheid in uitdrukking (13) besteed ik vaak uren aan één zinsnede. Dat ik in-weerwil hiervan niet slaag, en slechts nu-en-dan by benadering tot eenige juistheid geraak — dit erken ik, helaas! — doet hier niet terzake. De vraag is hier: *hoe ik m'n tyd doorbreng?* Men begrypt dat het eigenlyke *schryven* altyd slechts byzaak blyft. Of begrypt men *dit* niet eens? En zie, daar komt 'n onbekende verzekeren dat ik me bezig houd met:

„bittertjes drinken,
„billard spelen,
„geborgde sigaren rooken,
„'t naloopen in achterbuurten van meisjes die 'n weinig eer te verkoopen hebben voor 'n weinig voedsel...

Deze laatste zinsnede heeft men, met verkrachting van den zin, durven naschryven uit den *Havelaar*... doch op 'n weinig infamie meer of minder komt het hier niet aan.

Wanneer nu die Q 'n *persoon* was, een *iemand*, zouden allen wien het bekend is dat ik m'n tyd geheel anders doorbreng dan hy verzekert, hem voor 'n oneerlyk mensch houden, en als zoodanig myden. Daar hy nu evenwel *niemand* is, kan alweer de natuurlyke straf van laster niet op hem worden toegepast. Hoogstens zou men uit dit alles leeren zich in-acht te nemen tegen anonymiteit *in 't algemeen*.

Deze onschendbaarheid levert aan zulke Q's 'n groot gemak op. Ze mogen, na zich aan 't edelste vergrepen te hebben, *sans vergogne* zich kandidaat stellen voor 'n regentsplaats in besjeshuizen, of voor 't lidmaatschap van andere grondwettige instellingen. Ook zyn ze beroepbaar als predikant, voorlichter, *censor*, verdediger der publieke moraliteit in 'n dagblad. Als 'n boeremeid zich veroorlooft 'n vaderloos kindje voor den dag te brengen, kunnen zy zich heel bravelyk aanstellen als tot in de nieren verontwaardigd over zóó 'n verregaande onzedelykheid. Enz. enz

Maar... ook hiertegen staat weder iets over. Dat voorzichtig ontwyken van de schande, berooft tevens van alle aanspraak op eer. Ik zeg dit nu uit 'n... industrieel oogpunt. Wie zich meester maakt van 'n deel der onedele praerogatieven die "men" stempelen tot tot 'n monster, deelt vanzelf in 't servituut van winstderving waarin die "men" zich schikken moet. Het is waar, dat niemand dien Q met den vinger nawyst:

„ziedaar nu 't vuile ding dat zoo boosaardig loog!"

maar even waar is het, dat hy nooit lof inoogst van z'n werk. Niemand zet hem op 'n telganger, om 't beest door de straten te leiden, onder den uitroep: "ziehier den man in wien de Koning 'n welbehagen heeft, omdat-i zoo'n mooi stuk schreef!"

We kunnen ons voorstellen dat Q broodsgebrek heeft, en gelegenheid zoekt door schryven in z'n behoeften te voorzien...

Neen, deze veronderstelling is ongerymd. De lieden van zyn soort komen niet in zulke omstandigheden.

We nemen dus liever aan, dat-i lust heeft in wat onderscheiding. Hy wil lid worden van z'n besjeshuis, of regent van de een of andere Kamer, en meldt zich aan. Natuurlyk vraagt men hem naar de blyken van z'n *savoir-faire*. Wy weten hoe nauwkeurig men by verkiezing en aanstellingen in Nederland gewoon is, bekwaamheid te toetsen en aanspraak te wegen. Is 't nu voor Q niet zeer onvoordeelig dat-i zich niet beroepen mag op z'n anoniem werk? Hyzelf immers moet meenen dat-i wat goeds voor den dag bracht, iets waardoor z'n recht op de beoogde onderscheiding zou worden gewettigd... als-i slechts z'n vaderschap erkennen mocht!

Wie weet of niet 'n ander — 'n onbescheiden schanderoover dan! — zich hier-en-daar voor den verdienstelyken Q uitgegeven, en de lauweren geplukt heeft die *zyn* hoofd moesten omkransen! Het getal Vespuciën is groot. Zal 't niet aangroeien tot in het oneindige, wanneer de Columbussen, hun naam verbergende uit te ver gedreven zedigheid, uitlokken tot overweldiging van roem en... honorarium?

Wel zeker! Al behoeven nu juist de Q's — dank zy velerlei industrien waarvoor ze door de eigenaardigheid hunner gaven geschikt zyn — niet *rechtstreeks* hun denkbeelden te verkoopen voor brood, er is toch in zekeren zin aan letter- en staatkunde, aan wysbegeerte, wetenschap en moraal, steeds 'n eenigszins industrieele zyde. Zonder van winst te spreken, de mogelykheid bestaat dat 'n onbekende nog geldelyke offers brengen moet, voor-i z'n denkbeelden door de pers kan verspreid zien. Deze verdrietige noodzakelykheid wordt vermeden, indien men 'n *naam* draagt, die in dit opzicht geldswaarde heeft. Zoodra nu iemand z'n naam verwisselt voor 'n... Q, voor 'n stempel dus dat géén waarde heeft hoegenaamd, mogen wy — op zeer weinig uitzonderingen na — veronderstellen *dat hyzelf z'n persoonlykheid 'n plaats beneden 't nulpunt aanwyst.*

Dit alles heeft niets te maken met de onomstootelyke waarheid dat men ter beoordeeling van het gelezene, voor zoover dit uit *redeneering* bestaat, niet behoort te vragen: *wie* iets zegt, doch: *wat* er gezegd wordt. Zoodra echter 'n schryver, in-stee van redeneeringen, *feiten* verkondigt, komt het wel degelyk aan op de maat van 't vertrouwen dat hy verdient.

Dat 'n liederlyk genie — wanneer zoo-iets bestaan kan, wat ik nu in 't midden laat — behoort te worden overgelaten aan z'n lot, is 'n meening die hare waarde niet behoeft te ontleenen aan autoriteiten. Het *is* 'n waarheid, en blyft dit, al wordt ze betoogd door 'n leugenaar als die Q. Zoodra evenwel deze... man my schandelyke hoedanigheden aanwryft, behoorde hy z'n woorden — dan geen redeneering meer — te onderteekenen. Hy moest z'n omgeving in-staat stellen hem hulde te bewyzen voor z'n ontdekking, en voor de openbaring daarvan, in-geval er bleek dat-i waarheid had gesproken, of... hem naar behooren te verachten, als-i loog.

Door 't verbergen zyner persoonlykheid toont hy meer vrees te koesteren voor de tweede mogelykheid, dan hoop op de eerste.

By de vry algemeene klacht over laster, verwondert het my dat de gewonden zich niet wreken. Ze zouden dit kunnen. Ik verzeker dien Q, dat ik 'n middel weet om hem zeer gevoelig te straffen. Z'n boosaardigheid verdiende dat ik het toepaste, maar ik heb er geen lust in, juist omdat 'n anonieme schryver zich niet kan beroepen op de Wet, en dus weerloos is.

Wie belet my te zeggen dat ik Q zeer goed ken, en dat hy...

Wees gerust, edele Q. Ik ken u *niet*, en hierby zal 't blyven.

Doch anonieme aanvallers moesten bedenken dat niet al hun slachtoffers zooveel eerbied voor zichzelf hebben, als ik. De zwakste fantazie, aangevuurd door begrypelyke wraakzucht, zou hen in-staat stellen den anonimus te doen aanspuwen door de zetters die z'n kopie in druk brachten...

Wat overigens de Arnhemsche Courant aangaat, zy die hare kolommen openstelde voor zulk geschryf... het is dezelfde krant die *Vorstenschool „beneden de waardigheid achtte van 'n beschaafd Publiek*" en die...

Een allerliberaalst blad, natuurlyk!

...*nebenbei* in „staatkundige principes" doet. (**936**)

999. *Suum cuique!* In-plaats van den niet door de Wet beschermden Q uittemaken voor iets nog leelykers dan waartoe z'n schryven het recht geeft, wil ik 'n gloeiende kool op z'n hoofd leggen. Het moet hem 'n aangename tyding zyn, dat-i z'n doel bereikt heeft. Hy wilde kwaad doen, en hy hééft kwaad gedaan, groot kwaad!

En ook de Arnhemsche Courant — het is treffend de homogeniteit optemerken tusschen de redaktie van zoo'n blad, en de onbekende schryvers van ingezonden stukken! — ook die courant zelf heeft niet vruchteloos 't „beschaafd Publiek" tegen *Vorstenschool* gewaarschuwd. Het intrekken van deze meening — we zullen zien, hoe? — kostte haar weinig: de slag was geslagen.

Suum cuique! Die Arnhemmer heeft iets van my te-goed, en hy zal 't hebben.

Om oprecht te zyn, moet ik verzoeken deze uitbetaling niet toeteschryven aan gewone eerlykheid. Ik heb daartoe andere redenen, o. a. den lust om 'n paar opmerkingen te plaatsen over Couranten in 't algemeen, en tevens als bydragen tot de beantwoording van den Leidschen brief. Men bedenke echter wel dat ik daarby niet elke courant in 't byzonder bedoel. Men kan immers wel zeggen: de Nederlanders gebruiken veel jenever, zonder daardoor *elken* Nederlander uittemaken voor 'n dronkaard?

De Arnhemmer dan noemt me „onheusch" en „persoonlyk." De beschuldiging van onheusheid jegens iemand dien men zooeven 'n dolkstoot gaf, is zonderling. Van de „persoonlykheid"

waaraan ik me zou hebben te-buiten gegaan, begryp ik niets. Dat ik de *Arnhemsche* laag stelde als courant, of liever *omdat* ze maar 'n krant is — want lager dan de meeste andere bladen staat ze gewis niet — heeft, meen ik, met *personen* niets te maken. Een krant — sluiphol, broeinest en leerschool by-uitnemendheid van anonimiteit! — is voor lezers 'n plaag, voor Publiek 'n bederf, voor my 'n ding, voor aandeelhouders 'n zaak, voor allen — op de laatsten na — een noodzakelyk kwaad, voor niemand 'n *persoon.*

Dagbladen zyn 't bezinksel, de grondstof der minst vluchtige bestanddeelen van „men" en staan tot deze onreinheid nagenoeg in de verhouding van duivelsdrek tot z'n... geur. Schilders die 't zintuig van den reuk willen voorstellen, moeten hun toevlucht nemen tot bloemen. Wie 't ongeluk had, veroordeeld te zyn tot het in beeld brengen van PUBLIEK, zou 'n krant moeten uitteekenen. Met den kwaadsten wil zag ik geen kans my tegen zoo'n afschuwelyk symbool schuldig te maken aan „persoonlykheid." Zyn er wezens, mannen, personen — de heeren *Wy* dan! — die zoo'n ding maken, en alzoo met hun allen zich uitsloven om gezamenlyk niemendal te zyn, ik ken ze niet, en kan ze dus niet *persoonlyk* aanvallen. „Ieder" is *niemand.* Een krant is van dien „ieder" 'n brokstuk, en dus 'n fragment niemendal, dat in rang nog ver beneden den wolk staat, waarover HAMLET 'n paar meeningen opdrong aan den karaktervasten POLONIUS. We lezen niet dat deze beide heeren voor 't gerecht zyn gedaagd wegens „persoonlykheid." En toch, die wolk wàs iets.

Behalve de twee fouten van onheusheid en personaliteit, verwyt my de Arnhemmer myn *„hooge ingenomenheid"* met hetgeen ikzelf voortbreng.

„Het doet ons slechts leed, dat het zeer vereerende getuigenis omtrent den heer DOUWES DEKKER *in die voorrede* — nl. in de bladzyden die *Vorstenschool* voorafgaan — *door den heer* DOUWES DEKKER *zelven afgelegd is.*

Staat het woordeke „slechts" hier op z'n plaats? Meent misschien de Arnhemmer, dat ***slechts ikzelf*** een vereerend getuigenis afleg van m'n werk? Neen, want het wordt ook door sommige anderen geprezen. En dit doet nu, by nader inzien, de Arnhemmer zelf.

„Slechts" behoort dus by „leed." Het doet den Arnhemmer ***slechts leed*** = niets dan leed. *Nil* ***nisi*** leed. Dit is vreeselyk!

Of doelt „slechts" op 't woordje: ***ons***, dat onmiddelyk voorafgaat? Zou de bedoeling zyn: ***wy alleen*** hebben er leed van? We zyn de eenigen die te lyden hebben onder MULTATULI's ingenomenheid met z'n eigen werk? Ook dit zou ik hard vinden. Maar is 't nu myn schuld dat alle anderen zoo verstokt ongevoelig zyn? Kan ik de arnhemsche smart wat verzachten door meetetreuren? Met genoegen. Als ik maar zeker was de bedoeling goed begrepen te hebben.

Of eindelyk, zou er moeten staan: „slechts *dit* doet ons leed, dat het zeer vereerend getuigenis...enz.? Zou de klacht beduiden dat niet *ik* gunstige meening behoorde te hebben over m'n werk, maar 'n ander?

Maar, Arnhemmer, als nu zoo'n ander dat werk uitmaakt voor onbeschaafd, mag ik dan niet tegenspreken? Zou ik dan den hofman moeten spelen met 'n: ***indeed, my prince...you are quite right... it is a whale... indeed?*** Gyzelf erkent nu dat er geen ***whale*** te zien was, en dat ge verkeerd deedt die fabel optedringen aan de poloniussen die u lezen. Waarop grondt zich de eisch dat ik òf 'n meening zou hebben aangenomen, die gyzelf nu voor ongegrond verklaart, òf daarover ***en alzoo over de waarde van myn werk*** zou gezwegen hebben? Zoudt *gy* zwygen als men u beschuldigde, onbeschaafdheid in de hand te werken? Ik zou daarin 'n zonderling staal zien van uw begrippen over beschaafdheid.

Op vele plaatsen in m'n werken meen ik over 't salondeugdje ***bescheidenheid*** genoeg gezegd te hebben, om te mogen hopen dat men my van de beoefening dezer zeer onwysgeerige fout verschoonen

zal. Wie ernstig waarheid zoekt, heeft geen smaak in zulke valsche naäapsels van 't goede. En wil men 't woord verwringen tot eenigszins hoogeren zin, tot de *eerlykheid* namelyk, die zich niet tracht aantematigen wat haar niet toekomt, dan zyt *gy* onbescheiden, o Arnhemmer, zéér onbescheiden, ge zyt oneerlyk! Eerst naamt ge my af wat me toekwam. Straks zal ik aantoonen in welke omstandigheden, en met welke strekking! En nu ge genoodzaakt zyt het gestolene terugtegeven...

Het moest wel! Ik had wel eens willen zien dat ge uw oordeel over *Vorstenschool* durfdet staande houden!

...nu doet ge 't schoorvoetend, onvolledig, valsch. En in-plaats van u te schamen over uwen roof — juist *uit schaamte* misschien, en dan de ware niet! — tracht ge *uw* misdaad te bemantelen door *my* 'n eigenschap toetedichten, die alleen voor laakbaar kan doorgaan in de oogen der velen die niet lezen kunnen.

Gesteld echter dat de beschuldiging van onbescheidenheid gegrond ware, gesteld dat we ons te regelen hadden naar de moraal der kinderkamer, waar 't zoete Pietje nooit zichzelf 't eerst noemt, voegde het *U* my te berispen over 'n fout? Welke waarde heeft 'n schuldbekentenis, wanneer ze blykbaar slechts voertuig is van nieuwe aanklacht? Dat uw *amende* niet *honorable* wezen kon voor u — we zullen zien, waarom! — was geen reden ze niet eervol te maken voor my. *)

Helaas, ik had 'n vergelyking gereed. Maar ze past niet. Om 'n krant te kenschetsen die maar 'n ding is, mag ik niet wyzen op den ondeugenden knaap — 'n *persoon* toch altyd! — die, gedwongen tot teruggave van 't gestolene, zich wreekt door dat eerst te bevuilen.

---

*) Het spreekt vanzelf dat ik hier het woord *honorable* neem in letterlyken zin, en niet in de zeer onteerende beteekenis die daaraan volgens middeleeuwsche rechtsbegrippen gehecht werd: *faire amende honorable, la torche au poing et la corde au cou.*

Myn *Vorstenschool* was „onbeschaafd." Dit nu is wel niet waar, maar... „de schryver is onbescheiden." Welke nieuwe ondeugd zou my aankleven, indien ik bewees dat ook deze aanklacht valsch is? Zien zulke artikeltjesmakers niet in, dat ze vry precies gelyken op den dwazen Rechter in 't motto van den *Havelaar?* Ook LOTHARIO was „onbescheiden" omdat-i... nu ja, de lezer mag 't naslaan.

Ik ingenomen met m'n werk? Ik wenschte dat ge waarheid spraakt! Ik wenschte dat ik ingenomen wezen kon met al m'n arbeid! Naar de vruchten te oordeelen, die ik tot-nog-toe daarvan inoogst, heb ik er waarachtig geen reden toe. Over 't algemeen kan ik slechts ingenomen zyn met m'n doel. Vanhier dan ook dat het me zoo smartelyk aandoet, m'n arbeid *ten-koste van dat doel* te zien pryzen, gelyk de gewoonte en de taktiek is van de velen die 'n onvruchtbaar „mooivinden" voorwenden om aan de konkluzien myner redeneeringen te ontslippen. Met behulp van zoo'n trouwelooze mooi-vindery is de strekking van den *Havelaar* — tot nog toe! — verydeld.

Het is *onwaar* dat ik hoog loop met m'n eigen werk. Doch wel eisch ik wat eerbied voor de offers die ik bracht, en voor m'n streven.

1000. Ik leg my toe op duidelykheid van uitdrukking. In de noten op de 5e uitgave der beide eerste bundels, zal men by **268** 'n antwoord vinden op de my jaren geleden gedane vraag, wat ik bedoelde met de drie letters: „enz." waarmee ik in dat IDEE *ten-onrechte* een zin sloot?

De onbekende die my deze vraag deed — ik wensch me véél zulke lezers toe! — zal waarschynlyk aanmerking maken op zekere uitdrukkingen in 't vorig nummer. Ik gebruik daar de woorden: „dolkstoot" en „misdaad." Ik spreek van „bestelen!"

Het zou me aangenaam zyn, indien men my rekenschap vraagde van de wyze waarop ik my bezig houd met den Arnhemmer. Myn verantwoording is tevens van toepassing op veel andere nummers.

Immers, me dunkt ik hoor het: „hoe kinderachtig zich zoo boos te maken!"

Dáárop zal ik antwoorden!

Het spreekwoord *qui se fâche a tort*, wordt gemeenlyk verkeerd gebruikt. Indien boos-worden 'n blyk ware van ongelyk, zou zeker soort van *lymphatici* er goed aan toe wezen. *Zy* zyn 't dan ook, die dezen deun ten-behoeve hunner niet altyd edele bedoelingen verdraaid hebben, en de velen die tevreden zyn met klank inplaats van redeneering, praten gedachteloos zulke „vloeken" na. Zie over deze soort van vloeken, *Specialiteiten*, blz. 61, 62.

JEZUS werd dikwyls boos. RODIN in den *Juif errant* nooit. TARTUFFE maar eenmaal, en wel op 't oogenblik toen het tegendeel hem geen voordeel aanbracht.

By dit alles zou men nog eerst moeten vragen wat de beteekenis is van: *se fâcher?* Beduidt dit woord in de zoo vaak misbruikte spreekwys: „zich boos maken" of: „z'n verstoordheid *toonen*, *uiten?*

In het laatste geval zou het *qui se fâche a tort*, aldus moeten vertaald worden: „ge zyt geen huichelaar, *dus* hebt ge ongelyk." Een gek dusje!

Zou men, om den oorsprong en alzoo de beteekenis van dit gezegde te verklaren, misschien z'n toevlucht moeten nemen tot 'n andere spreekwys, waarin datzelfde *tort* in geheel verschillenden zin gebruikt wordt? Ook *les absents* namelyk, *ont toujours tort*, d. i. ze kunnen hun recht niet doen *gelden*. Niemand zal beweeren dat dit *tort* der afwezenden in het minste verband staat met hun vermoedelyke schuld of onschuld, noch ook dat die afwezigheid, op *zichzelf* beschouwd, 'n bezwarende omstandigheid is.

Gelyk de meeste *spreekwyzen* — waarover ik alweer verzoek de eerste hoofdstukken myner *Specialiteiten* natelezen — is ook het hier behandelde 'n gebrekkig surrogaat voor *denken*, 'n ezelsbrug voor trage geesten en slordige gewetens. Wie in eenig geschil uit-

spraak te doen heeft, behoort zich de moeite te geven *de gronden* te beoordeelen, die van-weerszy worden ingebracht. De mogelykheid bestaat dat ook het „boos-worden" zelf 'n grond oplevert, doch... dan minstens even dikwyls vóór als tegen de stelling die verdedigd wordt door den sanguino-cholericus. In zoo'n geval mogen en moeten rechters, critici, ieder dien 't om waarheid te-doen is, er acht op slaan.

Zy die het toegeven in verstoordheid aannemen als blyk van schuld, zullen erkennen dat hun theorie faalt, zoodra ze deze zeer specifiek-*menschelyke* zwakheid ontdekken aan twee zyden te-gelyk, 't geen natuurlyker-wyze dikwyls — nooit in gelyke maat evenwel (**258**) — voorkomt. Of ook, wanneer men van beide zyden z'n verstoordheid weet te verbergen. Hoe dan?

In één beteekenis kan 't spreekwoord nu-en-dan waar zyn. *Qui se fâche a tort... de se fâcher*, indien hy hierdoor z'n polemisch standpunt bederft, en door z'n drift zich overlevert aan een — dàn dikwyls onedel-bedaarden — tegenstander.

Hier tegen-over staat evenwel, dat somtyds iemand die zich gekrenkt voelt, juist ààn z'n drift 'n kracht van uitdrukking ontleent, die 'n tal van niet-booswoorders op de vlucht jaagt. Wat alweer niet bewyst dat *hy* gelyk heeft.

Dat overigens by zuiver wetenschappelyk gevoerde debatten geen drift te-pas komt, spreekt vanzelf. Maar... de meeste debatten zyn van anderen aard!

Voyons!

1001. Niet waar, lezer, ge vondt het kinderachtig in my, kleingeestig en bekrompen, dat ik me boos maakte over dat kleine stukjen in dat kleine krantje? Ge meent dat ik me door niet voldoend gewettigde drift vervoeren liet tot het gebruiken van te scherpe uitdrukkingen? Tot 'n onbesuisd *se fâcher* alzoo, dat 'n polemisch standpunt bederft?

Inderdaad?

Welnu, ik ben tevreden met dat standpunt! Ik liet me niet vervoeren door wat men gewoon is — dikwyls ten-onrechte — „drift" te noemen. Ik meen in-staat te zyn m'n uitdrukkingen te rechtvaardigen, en neem deze gelegenheid waar, om de in **257** opgesomde aandoeningen, aantevullen met: *verontwaardiging*, met de rechtmatige verstoordheid van iemand die in z'n *dierbaarste* belangen gekrenkt wordt. Want van zùlke belangen is hier spraak.

Ik klaag de mannen die met hun allen dat arnhemsche ding samenknoeien, dien kollectieven *niemand*, van laaghartigheid aan.

En ik geef hun, hem, het — hoe heet het vod? — alle mogelyke voordeelige standpunten voor, die sommigen zich weten te verschaffen door „bedaardheid." Zy, hy, het, mag vechten in driedubbele schaduw. In de schaduw der naamloosheid. In de schaduw der kollektiviteit. In de schaduw van 't „niet-boosworden."

Ik ben bekend. Ik ben één. Ik ben verontwaardigd.

Gemakshalve zullen wy 't ding dat ik aantast, X noemen, en er van spreken als-of 't 'n man was. Dezelfde eer wil ik Q bewyzen, die zich voordeed als 'n letter. En Z moge de naam zyn van het derde voorwerp dat in hoedanigheid van „kunstbeschouwer" in de *nieuwe rotterdamsche* z'n kameraden te-hulp kwam in 't garrotten.

De lezer heeft vergeten — maar ik niet — dat ik spreek over zeker soort van „*Staatkunde*."

„En ik? vraagt de schryver van den brief uit Leiden? *Ik?* Waar blyft de toegezegde behandeling van *myn* stuk?"

Beste jongen, straks zult gy inzien dat ik met die behandeling reeds lang bezig was. Reeds vóór ik uw brief ontving, heb ik geantwoord op 'n deel uwer beschuldigingen. Ge zegt:

„gy grypt met beide handen 't kwade, en ziet het goede niet!"

Meendet gy dat ik niet op deze aanmerking verdacht was? Ik wachtte niet tot ze werd uitgesproken. Byna alle nummers nà *Vorstenschool*, zyn geschreven met het doel my te rechtvaardigen over den toon waarop ik spreken *moet*. Wel echter dringt me uw schryven tot het verder uitbreiden myner verantwoording, dan aanvankelyk m'n voornemen was. Ik wenschte haar te bepalen tot het juist noodige, om niet den enkele die — als gy, byv. — waarheid zoekt, tot in m'n grafschriften toe, afteschrikken door wantrouwen op m'n hart. Dezulken moeten weten *waarom* m'n gemoed bitter is.

Wie hieronder 't meest lydt? Ikzelf. Dit juist neem ik hun die my kwellen, zoo euvel, dat ze my beletten geheel-en-al myzelf te zyn, ook in uiting, d. i. zachtaardig en *goed*. Ik ben moê van verontwaardiging, en draag de eigenaardigheid waarmee ik gewoon ben uiting te geven aan smart, als 'n pynlyken last. (**324**) Waarom smoort men de zucht naar iets liefelyks? Waarom bevrucht men aanhoudend m'n ziel met bitterheid?

Ze noemen 't *subjektief* tegenwoordig, niet waar, als iemand zichzelf is? Nu, ik ben dit, naar 't schynt, en dus in dien zin *geen artist*. (**616—620**) M'n uitgever zag dit liever anders. Maar er is niets aan te doen. (**112**) Intusschen zit ik te wachten op de produkten van de *objektieve* luî. Wat my betreft, ik zou geen handboekjen over de vier hoofdregels der lagere rekenkunde kunnen schryven *sans y mettre du mien*.

Is dit 'n fout? Ja... neen...

O god, ik schrik! Weet ge hoe men — de „men" die altyd 'n *woord* gereed heeft om de moeite van 't analyzeeren te sparen — weet ge hoe „men" deze hebbelykheid noemt? Ze betichten haar van iets onfatsoenlyks, en noemen 't genie!

1002. Ik ben geen genie! 't Is me onmogelyk my te vereenzelvigen met de personen die daarvoor worden gehouden in Geschiedenis en Maatschappy.

't Laatste 't eerst. Dagelyks vernemen wy dat er genien opstonden, in vakken waarin naar myn inzien geen *genie* kan worden te-pas gebracht, tenzy we dit woord opvatten in den hoogsteenvoudigen zin van meer of min uitstekendheid. Dat het ook dàn nog dikwyls zeer slordig gebruikt wordt, spreekt vanzelf. Voorloopig ben ik met deze beteekenis niet tevreden, en zoek er meer achter, of althans iets anders.

Wat is, byv. 'n *genie* op de viool?

Volgens myn methode van analyzeeren (**30**) zouden er om zoo'n wezen voorttebrengen, noodig zyn:

33¹/₃ deel *Fingerfertigkeit.* (*IIb*, *bladz.* 116)
33¹/₃ 〃 maatvastheid.
33¹/₃ 〃 zenuwachtigheid.

summa 100 deelen, die de gevraagde eenheid: *genie*, schynen opteleveren. Ik sla hier 't *geduld* over, omdat deze hoedanigheid *éens-voor-al* tot het bereiken van àlle uitstekendheid, en zelfs van minder dan dit, onmisbaar is. Straks zal men zien, dat ik juist aan dit ingredient zeer hooge waarde hecht: *nil sine* LABORE, en zelfs: *sine* DOLORE *nihil!* Alweer beroep ik my op **30** en **57**.

Kan men 'n *genie* zyn in koken, bakken, braden, stoven, roosteren? In 't kleeremaken? In kaatsen, kolven, koteren, knikkeren? Zoo neen, waarom wèl in sterrekunde, in anatomie, in mathezis, in fysica, in filologie, en zelfs — ik meen zoo, en 't klinkt zoo gek niet! — in godskennis?

Wie hierop 'n antwoord zoekt, wordt vanzelf gedrongen op het terrein van *bepalen*. Natuurlyk. Hy moet in 't begrip: *genie*, eigenschappen vinden die wèl van toepassing zyn op al die wetenschappen, en niet op 't beoefenen van kookkunst, kleermaken, enz.

Hier zou dus moeten volgen, wat *is* 'n genie?

Misschien zelfs had ik met deze vraag moeten beginnen. Maar ik vermeed dit, omdat ik hoopte onder 't schryven het antwoord te vinden. Want, lezer, ik weet het niet.

Bovendien, ik was slechts van voornemen aantetoonen dat *ik* geen genie ben, en te verzekeren dat ik 't niet wezen wil. Deze tegenzin spruit gedeeltelyk voort uit angst voor de broederschap die ik me op den hals halen zou, gedeeltelyk uit geoorloofde zorg voor m'n belang, wat straks blyken zal.

Intusschen zoek ik in 't spraakgebruik naar opheldering van de ware beteekenis dier uitdrukking. Ik bemerk dat er trappen of graden worden aangenomen. Er schynt, byv. verschil te zyn tusschen *een genie*, en iemand dien men toetakelt met het praedikaat: *geniaal*. Deze twee dingen staan tot elkander als leeuwen tot eikenkroonen. En ook *in* genialiteit zyn graden die ik nooit heb opgemerkt by genien kort-af. De laatsten schynen zich als Grandes van Spanje met niets dan eerste klasse optehouden, terwyl de eikenkroonen verdeeld zyn in ridder: *geniaal*, officier: *zeer geniaal*, en grootkruis: *hoogstgeniaal.* Dit alles bewyst... och neen, ik heb niets bewezen. Ik zoek nog altyd. Ik zal nu dezen of genen belasten met het opmaken van 'n lyst der personen die door de publieke opinie sedert 'n twintigtal jaren tot genie geslagen, of van genialiteit beticht zyn, om zoo mogelyk daaruit wat licht te ontvangen.

Intusschen wend ik het oog op de Geschiedenis. Ook daar verlies ik my in dezelfde onzekerheid. Was... NAPOLEON 'n genie? Zoo ja, wat had hy gemeen met... KLOPSTOCK, met ALCIBIADES, TYL UILENSPIEGEL en COLUMBUS? Of waren *deze* personen géén genien?

Is er tot voldragenheid van 't genie, 'n element noodig van smart en miskenning? SALOMON DE CAUS? GALILEÏ? HUSS? Ook dit kan niet zyn, want NAPOLEON werd 'n genie genoemd, lang vóór — en byna ondanks — St. Helena.

En alweer verzoek ik dezen of genen die meer tyd heeft dan ik, 'n lyst te maken van de velen die door de Historie tot genien gestempeld werden. De voornaamste eigenschap die zy allen gemeen hebben, zal 't kriterium zyn waarnaar we ons richten moeten.

Maar, helaas, ook die Historie is geschreven door *menschen*.

Ik las onlangs in 'n amsterdamsche courant, dat zekere industrieel z'n ververschings-inrichting in de gunst van 't Publiek aanbeval met de verzekering: dat men daar 'n „mollig" glas bier krygen kon. Ik geloof het wel, maar eilieve, in dezelfde bladen lees ik telkens van allerlei genialiteit. En de deftige Geschiedenis heeft veel familie-gelykheid met dien molligen bierverkooper en die genialige couranten. Wat *zy* me trachten te verkoopen voor deugd, moed, vaderlandsliefde, eer, staatkunde, enz. komt me dikwyls even... vreemd voor, als de zeer byzondere eigenschap van dat bier. Men zou wel-is-waar in verzoeking komen zich daaruit 'n paar kuiten te laten vervaardigen, maar overigens vind ik 't niet zeer geschikt om iemand die onze taal niet kende, begrypelyk te maken: wat wy onder 't woord „mollig" verstaan.

Dergelyke... licentie vinden wy overal, zeer ten-nadeele van den arme die er belang in stelt met eenige juistheid te weten wat men eigenlyk bedoelt. Die bierman is maar 'n flauw afschynsel van de woordenruitery die we dagelyks te zien krygen, byv. over zedelykheid, kunst, letterkunde, schilderyen en muziek...

Ook in deze vakken, bestel ik 'n lystje van genien.

En... al die gegevens by elkander leggende, zal men ontwaren dat de Geschiedenis even weinig licht geeft over den zin dien zy aan zekere woorden wil gehecht zien, als zekere kunstbeschouwers.

A d'autre dus! Al voortgaande met niet weten, zal ik eindelyk iets te weten komen. Zouden we 't woord *etymologisch* behooren te verklaren?

Neen, zeker niet!

In de eerste plaats blykt er, juist door 't heterogeen gebruik, dat men zich noch in maatschappelyken, noch in geschiedkundigen zin, aan de etymologie gehouden heeft. En: *verba valent usu*. Waar de oorspronkelyke beteekenis slechts ééne is, en de toepassing oneindig verschillend, blykt er dat die beteekenis niet

meer mag geraadpleegd worden. 't Zou zyn alsof we iemand die weten wilde wat infanterie was, naar 't oudlatynsche *fari* verwezen. De meening alzoo, dat het eigenaardige der soort van uitstekendheid die men *genie* noemt, hierin zou bestaan dat ze aangeboren is, en niet door inspanning verkregen werd, helpt ons in dit onderzoek alweer niet op den goeden weg.

En de *etymologische* afleiding baat ons vervolgens ook hierom niet, wyl ze iets dat voor zeer uitstekend zou moeten doorgaan, verlaagt tot *beneden 't allergewoonste*. Wie 't woord *genie* stipt etymologisch opvat, stelt de Napoleons, de... Klopstocks, Homerussen en Columben beneden 'n zwaluw niet alleen, maar beneden alle zwaluwen, beneden alle dieren, beneden den poliep. We zouden dan, wy menschen, ons verhoovaardigen op aangeboren gaven, op iets alzoo dat onder mosselen en oesters geen onderscheiding wordt waardig gekeurd.

Ziedaar de reden waarom ik spoediger gereed was met m'n protest dan met m'n definitie. Ik zeide dat er belang in 't spel was. Wel zeker! Ik arbeid sedert vele jaren zoo hard ik kan. Met groote inspanning maakte ik my 'n klein deel eigen van de bekwaamheid die ik om veel redenen volstrekt noodig heb. Mag men my den prys voor 't — zeer onvolledig! — slagen, onthouden op-grond van de beschuldiging dat m'n werk me niets kost? Dat ik *geboren* ben met het weinige waarvan ik my meester maakte door moeielyken stryd? Dat ik dus geen ander loon verdien dan 't dier dat z'n gaven ten-geschenke kreeg van de Natuur? *Merci!*

Ik heb zwaar gewerkt, en bedank er hartelyk voor, alle aanspraak op erkenning daarvan optegeven, omdat men zich nu eenmaal — zuinigheidshalve? — in 't hoofd heeft gezet my uitte-maken voor 'n tweebeenig instinkt.

1003. Wat 'n genie is, weet ik nog altyd niet. En evenmin weet ik wat men een genie *noemt*. De afwykingen in opvatting

zyn te groot, dan dat we daarop 'n redelijk besluit zouden kunnen gronden. Ik geef het op!

Maar wel meen ik iets te weten van zeker soort van uitstekendheid die door eenigen voor genie wordt aangezien. Ze is 'n uitvloeisel van *werkzaamheid* en *geduld*, d. i. van aanhoudende inspanning. Ook hierop weder is **57** van volle toepassing. De ouden hadden ongelyk, hun PROMETHEUS voortestellen als 'n huisdief. Wat-i deed was geen handgreep, geen welgelukte *coup*. Het was 'n moeitevolle afmattende gevaarlyke expeditie, *die hem z'n lever kostte*, d. i. *hatinja*, naar ònze uitdrukkingswyze: z'n *hart!*

Na al 't niet weten in m'n vorig nummer, na al dat vruchteloos zoeken naar wat opheldering, door het spraakgebruik te raadplegen, is het niet onaardig eenig licht te ontdekken waar we 't niet zoeken zouden. De misschien allerlaagste opvatting van het hier behandelde woord, vindt men in de volks-uitdrukking — ach, hoever zyn we op-eenmaal van PROMETHEUS! — „die jongen heeft geen genie in leeren!"

Juist! Hy is *lui*.

Ik zie dat m'n vriend ROORDA — hy weet iets meer van me dan Publiek! — my 'n „koppig koraaldiertje" noemt. Op 't instinkt na, dat ik niet mee ter-wereld bracht, neem ik deze vergelyking dankbaar aan. Ze is vereerend. Wat moet zoo'n beestje vermoeid zyn! Zou 't óók last hebben van wangunstige kameraadjes die z'n arbeid bederven onder voorwendsel dat-i door buitengewone geboorte alle aanspraak verloor op Recht?

1004. *„Geen beter leer dan een goed leven. Vertel ons uw leven!"*

Zoo spreekt de schryver van den brief uit Leiden.

Zou hy dezen wensch geuit hebben, als-i had kunnen voorzien dat ik — na Lebak althans, *waar ik m'n plicht deed*... spreek me tegen, luie VAN TWIST! — weinig andere ervaring opdeed, dan van de soort als die ik bezig was te beschryven, toen ik z'n brief ontving?

Ik zal voortgaan. Q, X en Z — m'n tekst is nog altyd: „*laster* en *staatkunde* — wachten op afdoening.

Door 'n samenloop van omstandigheden was ik verwyderd van m'n gezin. Dit was, na Lebak, dikwyls het geval geweest. De kinderen kenden my ter-nauwernood. Een der middelen die ik aangreep om 'n eind te maken aan dezen treurigen toestand — grootendeels voortgevloeid uit geldgebrek dat my en m'n vrouw dwong, ieder voor zich 'n goed heenkomen te zoeken — bestond in het houden van publieke voordrachten.

Hoe zwaar me dit viel, kan men weten uit den vorigen bundel. Maar ik meende dat het m'n plicht was, en dééd het.

DICKENS las in Engeland en Amerika zyn reeds lang verschenen werken voor.

Dit durfde ik niet doen, omdat ik Nederlander ben.

M'n Landgenooten zouden my verweten hebben dat ik hen bestal.

DICKENS, die vermogend was, werd ryk.

Ik, Nederlander, droeg op onderscheidene plaatsen, de toen nog niet gedrukte verhandeling over *Vrye-Studie* voor, of drie bedryven van *Vorstenschool.*

Zonder in 't minst aanspraak te maken — ik, Nederlander slechts — op denzelfden uitslag als waarin de Engelschman DICKENS zich mocht verheugen, had ik toch gehoopt in zóóverre althans te slagen, dat ik eindelyk na zooveel jaren zwervens met myn huisgezin zou kunnen vereenigd worden, en indien ik de kinderen niet van my wilde vervreemd zien voor altoos, leed dit plan niet het minste uitstel.

„Vrienden" — de menschen noemden zich „bewonderaars" of zoo-iets — dien ik de pynlyke oorzaken myner omwandeling meedeelde, zeiden my hun hulp toe. Het spreekt vanzelf dat ze, toen ik na groote inspanning er in geslaagd was m'n gezin te doen overkomen, zich van het afgesprokene niets herinnerden. Ja

toch, maar... *„men had uit den Haag* — staatkunde! — *zulke ongunstige berichten over my ontvangen!*"

Na de zeer ongunstige berichten òver den Haag, die *ik* zoo dikwyls publiceerde, had ik dit kunnen voorzien.

Maar wat ik niet voorzien mòcht, was, dat mannen die zoo kort geleden zich om my schaarden als discipelen om den Meester — *„bewonderaars"* noemden zy zich — mannen die 't zoo betreurden dat ze onlangs dien Q, X of Z, *faute de mieux* afvaardigden om hun Q-, X- of Z-distrikt te vertegenwoordigen...

Nu, dit was wèl! Waar zou men heen met z'n invaliden, als er geen Tweede-Kamer was, waarin ook de àllerlaatste letters van 't alfabet een plaatsje kunnen vinden?

Zie, dit *mocht* ik niet voorzien, dat zulke mannen zoo op-eenmaal den moed zouden hebben der onbeschaamdheid van 't woordbreken, onder voorwendsel dat de „staatkunde" van hun onderdak gebrachten invalide niet strookte met de myne. Had ik ooit iets anders beweerd, toen ik in hun kring zes, acht uren achtereen *myn* beginselen predikte... „staatkundige" en andere?

Of had ik wèl verdacht moeten zyn op zooveel kwade trouw, gewaarschuwd als ik was door 'n reeks teleurstellingen van dezelfde soort?

Ik kan de keeren niet tellen, dat ik den mynen berichtte, er zou eindelyk 'n eind komen aan hun zwerven... *nu* inderdaad... *nu* heusch! De kinderen zouden geregeld onderwys ontvangen, ze zouden by me zyn .'n *home* hebben, en 'n vader! Byna alles dus wat de maatschappy gunt aan andere kinderen... iets althans van wat door vaders die *niet* hun plicht deden, kan worden gegeven aan de hunnen.

„En nog-eens, schreef ik dan — neen, ik telegrafeerde! — en nog-eens verzeker ik u, dat het *deze keer* eens eindelyk wáár zal zyn! Men heeft me nu zùlke vaste belofte gedaan, zóó uitdrukkelyk, zóó... kortom, men kàn ditmaal z'n woord niet breken!"

En altyd bedroog men my. Ten-laatste kreeg 't den schyn dat *ik* het was, die m'n kinderen bedroog!

M'n zoontje — een knaap van 12, 13... tot 17 jaren, gedurende dien tyd — geloofde my niet meer! Of althans hy hechtte geen waarde aan m'n hoop, en verwonderde zich over de naïve kinderlykheid, waarmee ik — 'n volwassen man die gaande-weg op 't punt stond 'n oud man te worden — me zoo telkens weer schuldig maakte aan 'n vertrouwen dat hy begon aantezien voor domheid. En onder hen die my bedrogen, waren er die *zyn* opvatting van 't leven „intelligent" vonden. Ze prezen de scherpzinnigheid van 't kind dat hen voor schelmen aanzag.

En waarop zou de hulp neergekomen zyn, de gewoonlyk met schyn van groote hartelykheid *opgedrongen* hulp, die ik by zulke gelegenheden beloofde aantenemen?

Ik zou in-staat gesteld worden *geregeld te werken* gedurende den korten tyd dien ik nog leven kon. Iets anders zocht ik niet!

Had ik maar te-doen gehad met woekeraars die hun belang begrepen! Te rekenen naar 't geen ik zwervend voortbracht, komt het me voor, dat er goede zaken met my waren te maken geweest, indien men my tot onafgebroken arbeid had in-staat gesteld. Na opheffing der servituten waaronder lichaam en geest gebukt gingen, zou ik groote geldswaarde hebben kunnen voortbrengen. Zou de *Economist* eens willen uitrekenen, hoeveel kapitaal er verloren ging gedurende één winter, dien ik uit gebrek aan vuur en licht, doorbracht op wegen en straten, of te-bed? Gedurende vele maanden ook, dat ik geen andere spys gebruikte dan afgevallen ooft? Gedurende àl den tyd dien ik na Lebak, overgeleverd aan de Q's en de X's en de Z's, rondzwierf als 'n gejaagd dier?

Nog altyd zyn er, die me myn bitterheid verwyten. Men behoorde zich eer te verwonderen, dat ik ooit iets anders gaf dan bitterheid. Dit viel me dàn ook zwaar genoeg. Ter-nauwer-nood

kon ik nu-en-dan de my aangedane bejegening ver gènoeg wègdenken, om toetegeven in den lust tot stipte redeneering... m'n eenig hulpmiddel om staande te blyven. *)

Woekeraars waren de „vrienden" die me telkens bedrogen, gewis niet! Eer zou men ze verkwisters mogen noemen. Ze gingen met de geldswaarde van m'n arbeidsvermogen niet ekonomischer om dan met hun eigen eer, en dus zoo slordig mogelyk.

Woekeraars? Die zyn er niet in Nederland. Ik kon er geen enkele vinden, die me *tweehonderd* gulden voorschoot op drie bedryven van *Vorstenschool* — d. i. *één driehonderdste deel van wat aan* SARDOU *z'n* Rabagas *opbracht!* — toen ik daarom smeekte, om m'n gezin dat op 't punt stond voor de tweede maal Nederland te verlaten uit armoed, in-staat te stellen te wachten tot ik raad zou geschaft hebben.

Begint men eenigszins m'n afkeer van 't hollandsche „mooivinden" te begrypen?

Tot ik raad zou geschaft hebben! Raad, hulp, uitkomst... *door die lezingen!*

Nog-eens verwys ik, wat die publieke voordrachten aangaat, naar den vorigen bundel. Ze vielen my zeer zwaar!

Hoe afgemat, ik hield vol, en kweet me zoo goed mogelyk van m'n taak. Voor „Publiek" in gewonen zin, sprak ik twee, drie malen 's weeks 'n uur of drie. Dit was byzaak. Hoofdzaak was, dat ik op zeer weinig uitzonderingen na, dagelyks *twaalf* tot *zestien* uren doorbracht in gezelschap van „bewonderaars" die m'n opinie wilde weten over... alles. En m'n keel is zeer gevoelig. De honderden en honderden die 't weten kunnen, roep ik op, om te getuigen of ik 'n grens stelde aan m'n welwillendheid? Of ik spaarzaam omging met de krachten van lichaam en

*) Wie 't verband wenscht te weten tusschen denken en smartdragen, wordt verwezen naar 't hoofdstuk: *Het Tableau*, in MILLIOENEN-STUDIEN.

ziel? Of ik niet gaf wat 'n mensch die 't zoeken naar waarheid tot z'n levenstaak koos, aan gelykgezinden geven kàn?

Maar niet dààrvan heb ik nu te spreken. Ik moet spreken van de *betaalde* publieke lezingen, die ik hield met het doel om nu eindelyk *vrouw en kinderen by my te houden.*

Byna overal had ik te stryden met een — naar me bleek, opzettelyk levendig gehouden — vooroordeel: *„dat het zeer onfatsoenlyk was, my te gaan hooren.*" Op ééne plaats ging dit zóóver, dat de Kommissaris van Politie me vóór de lezing 'n bezoek bracht, om my te waarschuwen dat-i *in-dienst* zou tegenwoordig zyn, en my het woord ontnemen, indien ik de „publieke zedelykheid" aanrandde. „Liever echter" zoo zei de welmeenende man „zou hy om-mynentwille zien dat ik, om onaangenaamheden te voorkomen, de lezing opgaf."

Dit nu deed ik niet. Maar dat ik in zulke omstandigheden, op die plaats m'n moeielyk doel niet veel nader kwam... zou wel DICKENS bevreemden, maar kan begrepen worden door elken Nederlander die verstand heeft van Nederlandsche fatsoenlykhedens.

En vrouw en kinderen wachtten!

. . . .
. . . .
. . . .

1005. Neen, POST, ik vertel m'n leven niet. Misschien verwyt me reeds nu de lezer, dat de zoo-even opengelaten regels — ik slikte daar den inhoud van veel boekdeelen in! — niet „mooi" genoeg, en 't schryvers-honorarium niet waard zyn. Wel mogelyk, maar... *ik* heb ze duurder betaald!

Spoedig nu X afgedaan! De stryd met het kwaadaardig vooroordeel: *dat geen fatsoenlyk man vrouw en dochters mocht binnenleiden in de zaal waar ik spreken zou*, was zwaar.

Doch zoolang men de betichting slechts mompelend uitbracht,

zoolang de laster zich beschroomd toonde, wàs 't nog 'n stryd. Ik poogde... beproefde... hoopte, te overwinnen. Eenmaal meende ik, zou de waarheid doorbreken, vooral daar de velen die my tegenwerkten, nog altyd niet openlyk durfden voor den dag komen met hun voorgewende grief.

Ik streed zoo goed ik kon. Helaas, ik had het recht niet, my terug te trekken: m'n gezin wachtte!

Gedurig poogde ik my de hoop optedringen dat ik slagen zou in 't eind.

Het schetsen van die worsteling zou misschien 't aanzyn geven aan de bekende „mooie" bladzyden. Hierom sla ik 't over. Ik mag geen premie zetten op het martelen.

M'n gezin wachtte op den uitslag, en te angstiger nu, omdat het laatst bedrog myner „vrienden" me zeer drukkend belastte met de gevolgen van vele maatregelen die ik in m'n goedig vertrouwen genomen had. Deze gevolgen waren ditmaal nadeeliger dan ooit te-voren, en wel zóó dat zy 'n beslissend-noodlottigen invloed dreigden uitteoefenen op de geheele toekomst der mynen, en op 't weinigje toekomst dat myzelf nog restte. Een bedreiging die dan ook verwezenlykt is.

Ik was beschaamd voor m'n kinderen. Gedurig klonk my de nooit gedane vraag in de ooren — o, veel smartelyker dan wanneer ze uitgesproken ware! — „waarom hebt ge ons hier geroepen? Hier, in dit land zonder zon? Hier, waar niemand ons schynt te kennen? Hier, waar 't leven zoo moeielyk is?"

Ik moest deze vragen wel verstaan uit de mededeeling hoe ze in den vreemde geacht waren als edele ballingen, zy die met hunne moeder op de straten van Amsterdam waren uitgejouwd! *)

*) Een kleine tegenstelling, *nederlandsche* lezer! Onlangs zond me m'n dochtertje, uit Padua 'n courant, waarin by zekere statistieke beschouwing der Bevolking, met ingenomenheid van NONNI's verblyf daar ter-plaatse werd melding gemaakt. Is 't wonder, dat het kind zich vreemd voelde in haar zoogenaamd Vaderland, waar ze behandeld werd als 'n *outlaw?*

Die lezingen *moesten* slagen!

Men meent zeer veel gezegd te hebben als men spreekt van 'n stryd op „leven en dood." De stryd dien ik te voeren had, was angstiger!

Dood? Wat is dat?

Er dreigde my iets zwaarders! Ik moest m'n kinderen toonen dat ik recht had op hun vertrouwen, ik die hun nooit iets zeide, dan wat ik voor waar hield!

Die lezingen *moesten* slagen!

En ik worstelde!

Eensklaps werd ik genoodzaakt den stryd optegeven.

Wat tot nog toe slechts gefluisterd werd in 't verborgene, verscheen in de Arnhemsche Courant... *gedrukt!*

Er was 'n soort van lichaam gegeven aan 't spook van den laster. De leugen-demon was ingevaren, had 'n domicilie, en KAPPELMAN kon met zoo'n vod in de hand, zegevierend tot vrouw en dochters zeggen:

— Zie je wel?

M'n voordrachten — hier zeer in 't byzonder die van *Vorstenschool* — waren:

„beneden de aandacht van een beschaafd Publiek."

Had ik onrecht eenige bladzyden geleden deze handelwyze te vergelyken by 'n dolkstoot? By diefstal?

Zoo ja, dan ligt m'n fout hierin, dat ik 't niet *„moord"* noemde!

Kan men op laaghartiger wys iemand meer afnemen, dieper wonden?

1006. Dat zoo'n blad zich tot medeplichtige maakt, en weldra tot *voorganger* van de velen die er belang by hebben — *Staat-*

kunde! — m'n stem te smoren, en zelfs van anderen die dit pogen zonder eenig doel hoegenaamd, en alleen uit baldadigheid (**610**, vlgg.) schynt de kranten-eer niet te schaden.

Vindt de lezer na deze opheldering m'n voorberichtje by *Vorstenschool* onheusch?" Gaf ik niet veeleer daarin blyk van gematigdheid? En voegt het aan lieden die zich verlagen tot zulken sluipmoord, hun slachtoffer te beschuldigen van "onbescheidenheid?"

En zelfs nu nog, zou ik de strekking en de gevolgen van dien *coup de Jarnac* verzwegen hebben: indien de aanklacht *loyaal* ware ingetrokken. Maar dit doet het ellendig ding niet. Behalve de poging om my op-nieuw in staat van beschuldiging te stellen, verwikkelt het de schuldbekentenis met 'n zaak die oorspronkelyk daarmee niets gemeens had. De brave X zegt: dat hy na m'n verklaring, thans in *Vorstenschool* geen parodie meer ziet op "een vorst" en — staat er — *"dit was het wat ons 'n afkeurend oordeel deed uitspreken."* Leugen! Er stond dat myn voordracht: *beneden de aandacht was van een beschaafd publiek.* Nog-eens sommeer ik X, om te herhalen wat-i gezegd heeft. Dan zal er blyken dat z'n teedere zorg voor de renommee van onzen Koning, van zeer recente vinding is. Gesteld dat men m'n *"schets van de wyze waarop zekere hooggeplaatste personen hun roeping opvatten"* hinderlyk vond voor WILLEM III, sedert wanneer is de radikale X beeldhouder geworden van 't wapenschild der Oranje's? En sedert wanneer openbaart zich de legimiteits-religie — die van den Arnhemmer nog-al! — in 't afkeuren van 'n letterkundig produkt, *als zoodanig?* Is ook dit alweer een der vele soorten van "staatkunden" die ik brandmerk, dat men litterarische blunders en zedelyke laagheid, tracht wegtestoppen onder... *Staatkunde?*

Neemt nog altyd het krantenlezend publiek zoo-iets voor goede munt aan? Ik niet!

En ik hoop te bewerken dat ten-laatste ook het Publiek zich iets minder late bedriegen.



Daartoe is o. a. noodig dat men zekere soort van... „staatkunden" leere onderscheiden van... STAATKUNDE!

't Spreekt vanzelf dat zoo'n X by voorkomende gelegenheid in Verkiezingen doet. Hy praat dan mee over *eer*, *Landsbelang*, *deugd*, *goede trouw*, *loyauteit*, enz. enz. alsof-i nooit had te-pronk gestaan in gezelschap van z'n vrind Q.

Ook deze — let op de homogeniteit! — ook deze, die by 'n andere gelegenheid 'n gelyk schelmstuk bedreef, zal zich niet ontzien meetespreken over *Staatkunde!* Men kan zeker zyn, dat er van zoo'n *pneuma* altyd 'n deel naar den Haag waait. En hieruit wordt voor den staatkundigen metereoloog, de atmosfeer van 't Binnenhof verklaarbaar. Deze soort van opmerkingen vloeien voort uit *myn* staatkundige studien, uit *myn* staatkundige ondervinding.

De *Multatuli-kommissie*...

Ik sla nu over wat ik dáárvan zou te zeggen hebben. *) Er bestaan treurige redenen voor dit zwygen. Niet dan in de uiterste noodzakelykheid zal ik die noemen. De... pogingen van die kommissie — ik druk me hier onjuist uit, maar kan op 't oogenblik niet anders! — die... pogingen dan, moesten verydeld, zoowel als 't oogmerk waaraan ik m'n lezingen trachtte dienstbaar te maken.

Daartoe bracht Q 't zyne by. En ik verzeker hem dat-i beter geslaagd is dan hyzelf weten kan. Hy veroorzaakte meer kwaad dan-i waard is. Ook weer met behulp van àndere invloeden... dit is waar — 't *suum cuique* wordt hier zeer moeielyk! — maar toch...

Neen, edele POST, die zoo ruiterlyk party trekt voor wien ge miskend waant, zeg niet — alsof 't aan *my* lag! — dat ik:

„het kwade gryp met beide handen, en 't goede niet zien wil."

*) Alleen zal ik straks de stukken publiceeren, waarmee die zaak begon, en... eindigde.

Juist andersom! Ik smacht naar 't goede. Nog altyd verheug ik my innig, primitief-kinderlyk, zoodra ik zedelyke schoonheid ontwaar, of al ware 't slechts iets dat daarop uit de verte gelykt. De vermoeienis — en de smart! — van 't hekelen, maakt me het pryzen en liefhebben tot genotryke rust, niet zonder zekere daaruit verklaarbare neiging tot overdryving van lof.

En zeg niet:

„Vertel ons uw leven!"

Beste jongen met uw PETRUS-natuur, ik mag de tallooze Malchen niet blootstellen aan uw driftige verontwaardiging, ofschoon het de vraag blyft of gy u onbesuisd toonen zoudt vóór my, als thans in uwen brief tégen my... doch hiervan later!

Bovendien, het verhaal van m'n geheel leven, zou — al bestond het dan uit bladzyden als waarvan ik zoo-even sprak — geen stof leveren tot wat de hoorders van CHRESOS „mooi" noemen. Na Lebak vooral, is het daartoe te eentonig. Het tragisch effekt wordt bedorven door de byna onafgebroken aaneenschakeling van 'tzelfde. Bedenk dat het leveren van 'n werk dat niet „mooi" is, voor my gelyk staat met 'n doodvonnis. Ik moet „mooie dingen vertellen, of sterven.

Ik klaag niet. Ik klaag aan!

En nu begin ik heusch aan uw brief in de *Vox!* Iets er uit deed ik reeds af, niet waar?

1007. Het doet my innig genoegen, dat de heer POST blyk geeft, niet beducht te zyn geweest voor „uitkleeden." Integendeel, hy valt my aan op 'n manier die menigeen in myn geval nopen zou dat te beproeven, en speelt den Gallier. „Spelen" is onjuist gezegd. Wanneer ik goed lees, is hier geen spraak van 'n rol. Hy treedt flink op, voor wat hem toeschynt RECHT te zyn, en geeft door z'n toon...

Honderd tegen één, dat de meeste lezers daarin een *captatio malevolentiae* ontdekken!

... door z'n toon geeft-i bewys van lief vertrouwen op 't goede in my. Ik zeg hem vriendelyk dank. MANLIUS groet hem.

Ik zeide dat ik niet zoozeer het stuk van den heer POST wilde beantwoorden, als wel naar-aanleiding daarvan eenige opmerkingen maken, iets als 'n *Studie.* Ik hoop dat hy, en anderen, daarin vinden mogen wat als antwoord zal kunnen gebruikt worden.

Eerst iets over die schynbare malevolentie. Hierin ligt 'n bekwaamheid, die haar bestaan te danken heeft aan oppervlakkigheid en diepte te-gelyk. Geen diplomaat — in 't een-of-ander „vergrysd" — zou 't handiger kunnen aanleggen om m'n satire te ontwapenen, dan dit hier onze Gallier doet met z'n barre woorden, en — let wel! — zonder overleg! 't Is waarlyk jammer dat-i „studeert" of althans dat hy... student is. En wel jammer ook dat-i later, meer dan nu bedorven door „school" nog meer wysheid zal verliezen, door 't luisteren naar die brutale leermeesteresse der dwaasheid: ondervinding! O, hoe men hem straffen zal voor 't involgen der *grandes pensées qui viennent du coeur!* Zal er niet 'n tyd komen, waarin hy 't niet verbranden van z'n schepen tot artikel één maakt van polemische krygskunde?

„Hm... 'n paar galeitjes heeft-i nu reeds aangehouden... zullen sommigen meenen?

Omdat-i my „*meester*" noemt? Omdat er in z'n stuk zinsneden voorkomen, die op m'n streven naar waarheid doelen?

Maar eilieve, den „meester" verwyt hy *fouten.* Hy beticht den waarheidzoeker van *leugen* en *laster.*

Vanwaar moest de welwillendheid komen, die hy zich dan mynen zou door het toekennen van dien rang, door 't erkennen van dat streven? Ik zeide reeds dat m'n meesterschap *onereus* was. Slechts in *deze* hoedanigheid draagt POST het me op. En dat

streven? Hy erkent het slechts voorwaardelyk, en in-zooverre ik hem behoorlyk te-woord sta.

Gesteld dat ik hem afwees met 'n makkelyk beroep op **995**... òf-i me spoedig degradeeren zou! Me dunkt dat dit den brutalen Gallier is aantezien!

En hy zou geen ongelyk hebben.

De zaak is dat hy zich evenmin heeft toegelegd op 't capteeren van welwillendheid, als in-acht genomen tegen 't opwekken van wrevel. Hy verlangt opheldering van wat hem duister voorkwam, herstel van onrecht. Dit is alles.

En juist omdat dit by hem alles is, heeft hy op zeer groote welwillendheid aanspraak. Na 't zoo dikwyls afwyzen van valschen lof...

De *Havelaar* was heel „mooi" maar... FRANSEN VAN DE PUTTE is — ten-tweeden-male nu — minister! Enz.

... na 't wraken van verraderlyke toejuiching, meen ik my het genoegen te mogen gunnen, zonder verstoordheid te antwoorden op welmeenende berisping.

Volgens den heer POST dan, maak ik me schuldig:

in de eerste plaats, aan... onrechtvaardigheid — hy gebruikt andere termen, maar dit is niet noodig. De beschuldiging van onrechtvaardigheid is ruim voldoende! — aan onrechtvaardigheid jegens het Nederlandsche VOLK: *„dat my niet kent.*" Ik klaag de Natie aan van: *„luiheid en vàlsheid.*"

De schryver citeert hierby blz. 167 van dit deel, 't geen me verwondert. Op veel andere plaatsen namelyk, stel ik èn m'n Publiek èn de Nederlandsche Natie in staat van beschuldiging, en juist *ik* zou me op diezelfde bladzyde beroepen hebben, om my te verdedigen tegen zoo'n verwyt van onrechtvaardigheid. Daar immers staat duidelyk:

„Wil men nu, in-plaats van „Natie" hier lezen: de weinigen die in elk dezer Nederlandsche vakken de Natie vertegenwoordigen, my wel. Doch ook dan nog blyft me immer het beroep over, op 't woord van den ketterjager: de geuzen hebben de kerken geplunderd, de katholieken hebben 't niet belet... zy allen zyn even schuldig."

Godbewaarme dat ik m'n beginselen zou ontleenen aan DE VARGAS! Indien *„de Natie my niet kent"* zoo-als de heer POST beweert...

Hy is te goed 'n leerling, om zich te vergenoegen met zoo'n onbekenden meester!

...indien de Natie my niet kent, dan wil ik 'n oogenblik lang ongelyk hebben, juist lang genoeg om in 't voorbygaan *de* Atheners onschuldig te verklaren aan den dood van SOKRATES. De in alle schoolboekjes geleeraarde voorstelling van die misdaad, eischt dringend revisie.

En veel meer nog. Niet *de* Zwitsers verzetten zich tegen de heerschappy van Oostenryk. Het waren niet *de* Spartanen, die Messenie ten-onder brachten. Niet *de* Nederlanders, die tegen Spanje opstonden. Niet *de* Franschen, die hun Koning onthoofdden in '93. Niet *de* Joden, die JEZUS kruizigden. Enz.

De schande of de eer die deze en dergelyke handelingen met zich voerden, mag dus niet worden geweten of toegekend aan geheele volkeren. By al die gelegenheden zouden *duizenden* Zwitsers, Spartanen, Joden, enz. even als nu de heer POST, het recht hebben te zeggen: ik deed niet mee aan die verkeerdheid, of: ik mag geen aanspraak maken op 'n deel van die eer. Dus: de *natie* is onschuldig, of: verdient dien lof niet.

Om de ongerymdheid der beschuldiging intezien, dat ik ten onrechte een *totum pro parte* stel, behoeft men slechts eenige bladzyden Geschiedenis te schryven, en daarby telkens in-plaats van 'n volksnaam het byzonder gedeelte van zoo'n volk aantteduiden, dat in elk voorkomend geval bedoeld wordt. Een lastig werk!

Neen... een onuitvoerbaar werk. Het geschiedschryven werd daardoor 'n *onmogelykheid.*

Hebben *de* Duitschers in 1870 al dan niet oorlog gevoerd met *de* Franschen? Ja immers? Wordt deze waarheid te-niet gedaan door de opmerking dat aan beide zyden millioenen individuen geen deel namen aan den oorlog? Dit zal niemand beweren.

Men zegt, en ik geloof het, dat *de* Duitschers op dit oogenblik in Frankryk gehaat zyn. Wordt deze stelling bestreden door enkele huwelyken tusschen Duitschers en *Françaises?* Ik geloof het niet.

De vraag is: wanneer mag men in dezen zin het door my telkens onderhaald lidwoord *de* gebruiken? Wanneer mag men spreken van *de* Natie?

Een oneerlyk kibbelaar zou hierop kunnen antwoorden: nooit! Er is geen hoedanigheid te bedenken, die aan *alle* leden van 'n Volk eigen is, geen handeling of passie — op 't ouder worden na — waaraan allen gelykelyk deelnemen, of waardoor allen op dezelfde wyze worden geaffekteerd. Zoo'n *debater* zou, om konsekwent te zyn, nog verder moeten gaan, en 't bepalend lidwoord ongerymd verklaren by nagenoeg alle nomina van kollektieve beteekenis. Men zegge dan niet: „*het* leger streed dapper." Er is weinig menschkunde noodig om te berekenen dat er in elk leger lafhartigen zyn. De uitdrukking: „*de* familie leefde gelukkig" zou inkorrekt wezen, omdat toch ieder begrypen kan dat de kinderen wel eens last hadden van tandwisselen. De volwassenen, van de dagelyksche tegenspoedjes die ook in 't allergelukkigste leven onvermydelyk zyn. De oudjes, van... hun ouderdom. Het zou dan ook verboden wezen, *de* stad A, of *het* land B welvarend te noemen, want... in die stad en in dat land zyn armen. Enz.

Zulke redeneeringen nu, valsch door overmaat van onbruikbare juistheid, verwacht ik van den heer Post niet. Hy zal erkennen dat men in zekere gevallen, naar 't spraakgebruik — en dus in waarheid, want: *verba valent usu* — mag spreken van *het* Volk, van *de* Natie.

Waar en wanneer mag men dit doen? Waar en wanneer mag men 't niet doen?

Ikzelf ergerde my te dikwyls aan 't slordig generalizeeren van onbekookte opmerkingen, dan dat ik niet gaarne zou meezoeken naar iets als *norm* waaraan wy de verantwoordelykheid of de aanspraken eener natie kunnen toetsen. Wie in zoodanig onderzoek niet dan met volstrekte juistheid tevreden is, doet denken aan den onwilligen knaap die z'n „sommen" niet maken wil, onder voorwendsel dat-i met decimalen toch niet alle breuken kan uitdrukken. Ik geloof dat er mogelykheid is de zaak helder genoeg te maken voor ons doel.

Als leiddraad houd ik me aan het stuk van den heer POST. Hy beweert niet dat myn klachten ongegrond zyn *als zoodanig* — een thesis die door anderen stilzwygend schynt gesteld te worden — doch dat ik verkeerdelyk *allen* in de plaats van *enkelen* beschuldig. *Is* dit zoo? Kan ik dit bedoeld hebben by 't herhaald gebruik der woorden: *Volk*, *Natíe*, *Publiek?* Zou 't noodig geweest zyn, *telkens* die woorden te omschryven, aantevullen, nader te bepalen, met 'n vervelend: *het gedeelte der* Nederlandschen Volks, *dat*... enz? Met: *de personen*, *die in dit byzonder geval zouden kunnen beschouwd worden als* de Natie *te vertegenwoordigen*... enz.? Met: *de zoodanigen onder m'n* Publiek, *die ik*, *na telling*, *zifting en schatting*, *misschien zou mogen aannemen als bruikbare monsterstalen van 't geheel*... enz.?

Dit kan geen weldenkende vorderen. En dit vordert dan ook m'n opponent niet. Ik ben overtuigd dat hy in 't algemeen de dialektische oorbaarheid van 'n *totum pro parte* erkent. Hyzelf maakt er gebruik van waar hy spreekt van „*de* — ik onderstreep — van *de* modernen, van *de* Amerikanen."

Alzoo aannemende dat niet *alle* leden van 'n Volk behoeveu aanwezig te zyn *ad collegium constituendum*, en tevens dat daartoe toch meer personen worden vereischt, dan de door het bekend dicton gevorderde *drie*, dobberen wy, wat ons Nederland aangaat,

tusschen die *tres* en drie millioen. Tusschen deze beide uitersten in, moet alzoo zeker cyfer liggen, dat *volgens sommigen* hoog genoeg wezen zou om, naar de gebruikelyke manier van spreken die ik als oorbaar aannam, voor het geheel genomen te worden. De bepaling van dit cyfer laat ik over aan m'n loyalen opponent, mits hy daarby gelieve te letten op het getal der van myn werken verspreide exemplaren, vermenigvuldigd met het gemiddeld aantal lezers, dat zich vermoedelyk van 'tzelfde exemplaar bedient. Hoe hoog deze cyfers zyn, is my onbekend, en ik troost me te gemakkelyker in deze onkunde, omdat ook hier alweer geen behoefte is aan mathematische juistheid. Ik geloof te mogen zeggen: dat 'n *zeer groot* getal Nederlanders m'n werken gelezen heeft.

Vraagt iemand — 'n *debating*-subtiliteitje dan! — wat ik 'n *zeer groot* getal noem? Een zoodanig, dat de norm van daarby uit den aard der zaak vergelykbare hoeveelheden, evenveel of meer te-boven gaat, dan het grootste verschil bedraagt dier hoeveelheden onderling. Dat ook deze proef van 'n definitie aanleiding zou kunnen geven tot subtiel gekibbel, spreekt vanzelf. Voor ons tegenwoordig doel is ze korrekt genoeg.

Een zeer groot deel van 't Nederlandsche Volk heeft alzoo m'n werken gelezen. Er kan niet worden verondersteld dat ze gekocht zyn voor scheurpapier — dat goedkooper te krygen is — of voor export naar Kamschatka, waar men geen Hollandsch leest.

In-weerwil hiervan — ik hoor 't den heer Post zeggen, en hy heeft gelyk — ben ik niet *populair*...

Dit laatste woord is onlangs door Dr. Feringa eenigszins toegelicht. Hy zegt o. a. in z'n Tydschrift *Vrye Gedachte:* „populair is de brief van *Levi Mozes Zadok* uit de Krim. Populair zyn de meeste aardigheden van *Uilenspiegel*, hoe flauwer hoe populairder." (2e deel, blz. 129.)

Inderdaad, ik ben niet *populair*. Ik vleie my, weinig of geen lezers te hebben onder het deel van Publiek, waaraan die *Mozes*

Zadok z'n lauwren te danken heeft. *Myn* lezers behooren tot het gezelschap van den heer POST. En juist hieruit betoog ik, dat het cyfer waarvan ik zoo-even de bepaling aan hem overliet, veel grooter beteekenis heeft, dan wanneer ik *populair* ware in lageren zin. Juist immers omdat ik dit *niet* ben, heeft het bedrag der verspreide exemplaren een geheel andere bewyskracht, dan wanneer het veld dat de door my gestrooide zaadkorrels in zich opneemt, uitgestrekter ware?

Alweder vraag ik nu myn opponent, of *naar zyn oordeel* de personen die my lezen, àl dan niet behooren tot het meer ontwikkeld deel der Natie? Aan hèm vraag ik, of men alzoo — na onvolkomen *telling* overgaande tot meer exakte *weging* en *schatting* — zeggen mag: dat *de* Natie my niet kent?

Juist zy immers die me niet kennen, behooren tot dat deel des Volks, waarop men 't woord: *de* Natie, niet zou kunnen toepassen, zonder het beter deel daarvan te beleedigen?

1008. Wat waar is, moet aan alle kanten waar zyn. Ik wil de voorafgaande redeneering herhalen in anderen vorm.

Waar ik spreek van *de* Natie, bedoel ik natuurlyk: het gedeelte der Natie *dat my kent.* Het behoeft immers geen betoog, dat ik m'n aanklacht niet uitstrek tot blinden, idioten, personen die — in gewonen zin nu — niet lezen kunnen? Niet tot armen, werklieden, en 'n zeer groot gedeelte van den middelstand? Niet tot al de ongelukkigen, wien, volgens LOUISE: „*dat alles* niets *mag zyn?*" Niet tot dezulken in wie „*elke poging tot verzet*...

Hier: verzet tegen onwetendheid en onrecht!

... door de barre werkelykheid zou worden *beştraft met... honger.*"

Wel *ook ten-behoeve* van dezulken, maar immers niet *voor* dezulken, zyn m'n werken geschreven?

Ik schryf immers voor hen die, als de heer Post, het onschatbaar geluk hebben, zich 'n levenstaak te mogen *kiezen?* Voor hen „die — *zyne* woorden! — „ook al bindt men hun een hand op den rug, nog altyd een tweede overhouden om te stryden voor de waarheid?"

„Zoo hoop ik eenmaal te doen, zegt Post, en ook myn motto zal zyn; *een zaaier ging uit om te zaaien.*"

Hy begint goed, waarachtig!

Voor zùlke zaaiers schreef ik.

Voor hen die betuigen zóó te willen arbeiden.

Zy behooren *relatief* tot de besten des Volks, en *stellig* tot de goeden.

Juist *zy* zyn het die m'n werken lezen.

Zy vormen 't *pars* dat ik voor 't geheel nam.

Ik knipte m'n staal van den besten kant.

De beschuldiging alzoo, dat ik *de* Natie „laster" — lees: onrechtvaardig beschuldig — door haar de fouten te verwyten die ik opmerk in *myn* Publiek, zou nederkomen op iets als:

„*Ge hebt onrecht dit stuk laken slecht te noemen. Het is zeer ongelyk, en ge zaagt er slechts 't beste eind van.*"

1009. Wat waar is, moet aan alle kanten waar zyn. Dus: nog-eens, en: „anders" in grafschrift-manier.

Deed de heer Post *al dan niet* 'n goed werk, door 't schryven van dien brief?

Me dunkt ja.

En hemzelf schryf ik te veel hoogmoed toe, om dit te ontkennen.

Hoe oordeelt *hy* dan over de duizenden die *niet* deden wat hy doet, en die daartoe *minstens evenzeer geroepen* waren?

1010. Ik verzoek verschoond te blyven van 't beroep op „gebrek aan talent."

Indien dit gebrek de oorzaak ware, zou 't op zichzelf 'n grond zyn om *de* Natie — dan inderdaad „de" in alleronbepaaldst-lidwoordelyken zin! — *de* Natie, die zoo algemeen uitstak in talenteloosheid, te minachten.

Waarlyk, dit voorwendsel ter verontschuldiging levert 'n grief te-meer! Want... 'n voorwendsel *is* het!

Geen talent? Maar zyn ze dan allen bedriegers, zy die toch dagelyks voorgeven wysheid te verkondigen op kansel of katheder, in krant- of Kamer-speeches, in tydschriften, brochures of lyvige boekdeelen, in Kieskollegien, geleerde Genootschappen of pleitzaal? Zouden al die honderde en duizende personen... dieven zyn van 't honorarium dat men hun uitbetaalt in levens-onderhoud, eerbied en gehoorzaamheid?

Nooit bleven er aan de akademien leerstoelen onbezet: „omdat het vereischte talent ontbrak." Nooit ging eenig geleerd genootschap te-gronde: „uit gebrek aan talentvolle kandidaten voor 't lidmaatschap." Nooit vinden wy in onze boeken of andere voorlichtingsorganen, wat de verwers „heilige dagen" noemen, met 'n nootje van den uitgever: „hier was 't auteurlyk talent òp. De lezer wordt vriendelyk verzocht, 'n paar kolommen of bladzyden lang, zichzelf te onderwyzen." Nooit ook — na de meest verkwistende konsumtie van ministers — bleef de groene tafel onbezet: „omdat het talent van *de* Natie was uitgeput"... tot — en met! — het grondsop toe. In onze Volksvertegenwoordiging — zie byblad — loopt het talent golvend over den rand der zetbakken van 's Lands Drukkery, en bedreigt de Natie...

DE Natie! *De*, *de*, *de*... de *geheele* Natie ditmaal!

...met 'n vreeselyken zondvloed!

Las men ooit dat de Voorzitter de Heeren uitnoodigde, de

zitting zwygend te houden, omdat er, wèl gewogen, wat weinig talent was in de zaal?

Waarlyk, voor elke nationale-wysheidsbehoefte is het noodige talent steeds in zeer ruime maat voorradig geweest. Tot in een der moeielykste vakken toe, tot in KRITIEK namelyk, schynt altyd over 'n onafzienbaren voorraad van dat artikel te kunnen beschikt worden... en er zou *pénurie* aan talent zyn?

Allons donc!

Door wie of wat werd en wordt dan zoo lang reeds 't Land geregeerd? Wie of wat oreerden, kodificeerden, preekten, dogmatizeerden, hoofdartikelden, doceerden en professerden?

Geschiedde dit alles door mannen zònder talent?

O, voorwaar, wie 't „visschig zwygen" op rekening stelt van gebrek aan talent, spreekt 'n kwaadaardiger: „*de* Natie uit" dan ik me ooit veroorloofd heb! Hy moge op z'n ooren passen, als POST zich eens den tyd gunt hem 'n brief te schryven in de *Vox!*

1011. De reden van bestaan van 't voorgaand nummer wordt verklaard door 'n opstel dat dezer dagen — 1872 — in 't *Humoristisch Album* verscheen. De schryver vergeve my, dat ik z'n klacht schynbaar spottend afdoe. Ik erken dat z'n woorden een ernstige behandeling verdienen... welnu, ik jok er mee om niet te schreien! Ziehier dat stukje:

TALENT.

Talent, talent — daaraan ontbreekt 't, talent, styl, smaak, phantazie! Néen, ROUSSEAU — *gy waart niet zooveel moediger dan anderen toen gy uw Confessions in 't licht gaaft. Duizenden zouden te biecht durvén gaan als gy — maar... 't talent!*

Neen, MULTATULI — *gy moet Publiek zoo niet zoo verachten. Publiek is zoo slecht niet. Publiek is meer onmondig en onmachtig dan onwillig. Duizenden in Holland gevoelen met U, sympatizeeren*

met U, zouden mét U willen spreken, donderen, spotten, schreien, bliksemschichten slingeren tegen al wat er lafs en laags is in Politiek en Burgerlyk leven — maar 't talent!"

Den onbekenden schryver m'n groet. Ik hoop eenmaal z'n stuk op andere wyze dan nu te behandelen. Voorloopig verwys ik naar **460**.

1012. En nog-eens de tekst: „*de Natie kent u niet*."

Beste POST, zeg me, wat moet men dan verricht hebben, om zich te houden voor wèl bekend?

Begryp deze vraag wel. Meen niet dat het bekend worden opzichzelf m'n doel was. Ik kan bewyzen dat ik zoo lang mogelyk vermeed „aan den weg te timmeren."

Toen ik — op *veertigjarigen* ouderdom, en *vier* jaren nà Lebak! — voor 't eerst optrad in 't publiek, had ik 'n sterken tegenzin te overwinnen, die thans nog niet geheel geweken is, en meetelt onder de redenen die my 't verblyf in Holland onaangenaam maken. Ik had en heb geen lust in populariteit, van welke soort dan! Maar... nu er eenmaal geschiedde wat geschied *is*, nu ik deed wàt ik ik deed...

Nu vraag ik, wat behoort er door 'n burger van den Staat verricht te zyn, om hem recht te geven tot de meening: dat-i by z'n medeburgers — *by het beste deel zyner medeburgers!* — bekend is?

Gy zegt my te kennen, *gy*. Dit doet me genoegen!

En ge zegt het niet om me pleizier te doen. Uw brief zelf bewyst dat ge waarheid spreekt.

Welke hoedanigheid in uzelf, is oorzaak van deze bekendheid?

Leerdet ge my kennen in de verwaarloosde of in de welbesteede uren van uw leven?

Me dunkt dat ge my kent *omdat* ge iemand zyt die stryden

wil voor 't goede. Dáárom spreekt ge my aan. Dáárom veroorlooft ge u — zeer goed! — my te behandelen als iemand, u nà genoeg staande om zonder bitterheid verwyten te hooren uit uwen mond.

Indien gy 'n dom traag verliederlykt wezen waart, zouden uw fouten en neigingen u verhinderd hebben, u met my bezig te houden. En als ge lafhartig waart, hadt ge my dien brief niet geschreven.

Daar ge dit alles *niet* zyt, en *omdat ge moedig 't goede zoekt*, leerdet gy my kennen.

En ge zegt: dat de Natie my *niet* kent?

Beste Post, ben *ik* 't nu die ons Volk „onheusch" bejegent? Ik, of... Petrus zelf in hoogsteigen driftige persoon.

Straks zal ik nog aan 't genezen moeten gaan van de ooren die ge... beschermd hebt!

1013. *Anders.* De Natie kent my niet, meent ge, en ge zegt dit in-verband met uw aanklacht dat ik die Natie ten-onrechte beschuldig van luiheid en valsheid?

Maar... zou niet m'n aanklacht juist dóór uw meening gestaafd worden, als die meening gegrond was? *Gesteld* eens dat het Volk verplichting aan my had, *gesteld* dat er aan deze verplichting niet werd voldaan, ligt er dan vermindering van schuld in de omstandigheid dat de schuldenaar z'n eischer niet „kennen" zou? Maar eilieve, juist in dit niet-kennen van iemand dien men behoorde wèl te kennen, ligt dan de fout. Het *ignoreeren* is in zoo'n geval noch grond tot rechtsweigering, noch ook zelfs 'n hiertoe bruikbaar voorwendsel... het is de rechtsweigering zelf. Juist dáárover immers zou ik dan te klagen hebben!

Nog-eens, *gesteld* dat ik aanspraak had op dankbaarheid...

Moet ik *U* zeggen dat dit geenszins het standpunt is, waarop

ik me plaats? Ik dring slechts aan op 't belang van m'n krediteur, en vraag voor myzelf niets dan wat dááruit ware afteleiden.

Gesteld dat ik te vergelyken ware met dezen of genen... held, aan wien 't vaderland verplichting heeft, met... BEUKELS van Biervliet, als ge wilt. Zou men dan 't onthouden van de burgerkroon verontschuldigen door de verzekering: „dat men hem niet kende?" Me dunkt dat BEUKELS juist dáárover recht van klagen hebben zou... *als 't hem ten-minste om dat haringkroontje te doen was.*

Maar... niet hierin ligt z'n grief. Hy is bedroefd omdat het niet-kennen van z'n *persoon* overgaat in miskenning van de *zaak* die hy voorstond. Hy ziet in, dat het kaken even gebrekkig wordt toegepast als de dankbaarheid, en dat alzoo de industrie waaraan-i z'n leven wydde, op weg is naar Schotland of... naar Berlyn. Dáárover klaagt hy!

Om aftestappen van deze vergelyking — in 'n bui van bescheidenheid koos ik met voordacht 'n held wiens verdiensten ik nooit begrepen heb — ik vorder geen dank. Ik eisch RECHT! En dit eisch ik niet om-mynentwil, maar om-den-wille van henzelf die me dat recht onthouden.

En de oorzaak hiervan zou wezen: dat de Natie my niet kent?

Maar... wien kent ze dan wèl? Of kent ze *niemand?*

Kent ze wèl iemand, wat heeft de zoodanige verricht om tot die moeielyke bekendheid te geraken?

Kent *de* Natie — nu dring *ik* aan op de beteekenis van 't lidwoord — kent zy de tweehonderd ministers, die wy zonder nut versleten gedurende slechts twintig jaren tyds? Kent zy den zwerm „geachte leden" die haar vertegenwoordigden sedert de herziening der grondwet? Ik geloof het niet.

Wil de heer POST 'n proef nemen om de hier bedoelde aanspraken op bekendheid te schatten? Hy stelle zich voor, veertig

jaren ouder te zyn, 'en in 1912 de geschiedenis te schryven van het tydperk dat ik, hy, en z'n aanstaande kinderen, zullen beleefd hebben. Hoeveel portretten van hedendaagsche persoonlykheden zouden een niet àl te gek figuur maken in klassieke lyst?

Wanneer *ik* dus by *de* Natie niet bekend ben, wat valt er dan te zeggen van al die anderen?

Doch niet in deze opmerking ligt de kracht van m'n betoog. Met de onbekendheid der anderen hebben we hier niet te maken. De vraag is of de historikus POST, in wetenschappelyke konscientie, my zou mogen overslaan in z'n Geschiedboek? En zoo neen, of-i by 't noemen van m'n naam, de verzekering zou kunnen te-pas komen brengen: deze bekende persoonlykheid was by de Natie onbekend?

Zou hy niet met zoo'n geruchtmakende verborgenheid, aanlanden in de buurt der ongerymdheid van SCHUKENSCHEUER's „stille faam" die, volgens LOUISE, de rechte niet was?

Daar 't nu van den *geschiedschryver* POST niet te verwachten is, dat-i zich zou schuldig maken aan zulke absurditeit, zal hy moeten omzien naar 'n anderen term voor de uitdrukking: „niet kennen" in z'n brief. Ik sla „miskennen" voor. Door deze verandering krygt de ongerymde zinsnede van zoo-even een gezond aanzien.

1014. *Anders.* De Natie kent me niet?

Door welk Volk dan, door welken stam, door welke horde, werden alle my betreffende stukken gelezen, die in Nederland verschenen na en over den *Havelaar?*

Is het *valsch* of *niet*, dat men voorgaf my *en de strekking van dat boek* vergeten te hebben, zoodra er bleek dat ik walgde van den lof over mooischryvery? Toen er bleek dat ik beter was dan men my maken wilde... tot 'n partyman namelyk, en tot 'n politieken vechthaan? Tot 'n sprookjesverteller?

Lag er valsheid of *niet*, in het gekunsteld ignoreeren van m'n latere werken, byna allen van hooger letterkundige waarde dan de *Havelaar?*

Doch ook deze werd op-zy gedrongen, en mag zich in dit opzicht vereerd gevoelen door 't lotgenootschap met al die anderen. Van letterkundery spreek ik dus niet.

Ik vraag den heer Post, op welken grond *de* Natie nu op-eens zou mogen voorgeven my niet te kennen, nadat ze *op alle manieren die 'n* Volk *ten-dienste staan om zich te doen hooren*, bewys gaf my wèl te kennen?

Op alle manieren:

Door de *pers*. Moet ik dit staven door 't overdrukken van de oneindige vertoogen over de noodzakelykheid om den „*edelen Havelaar*" recht te doen?

De pers kent me dus.

Door de *Vertegenwoordiging*. In de Kamers weet men nog altyd niet beter, of 't Nederlandsche Volk is bezig met „rillen." Twaalf jaren lang! En in diezelfde Vergadering veroorloofde men Duymaer van Twist, die over myn zaak geïnterpelleerd was, zich te verschuilen achter myn „*talent*" en zyn vrees om voor partydig doortegaan." Deze „onpartydigheid" dat „talent" en die heele interpellatie zyn sprekend, naar ik meen.

In de Volksvertegenwoordiging kent men my alzoo.

Door de *Regeering*. Ze heeft erkend dat er te Lebak — overal, heeren! *) — nu ja, „*dat er te Lebak... onbehoorlykheden plaats hadden gehad.*" Wat ze daarop gedaan en nagelaten heeft...

---

*) Zie „*Feiten van Brata Yoeda*" in Indie gedrukt, doch onlangs almede verkrygbaar gesteld by de Boekhh. Scheltema en Holkema. Ik zal straks op dit belangryk werk terugkomen. Men kan er uit zien welke inspanning er noodig was, om te doen wat ik te Lebak gedaan heb.

We hadden toen in Indie een der vele Gouverneurs-Generaal die de heer POST zonder schaê zal kunnen overslaan in z'n Geschiedboek van 1912. Maar z'n traktement heeft die Landvoogd genoten als de anderen.

...wat de Regeering gedaan heeft, doet hier niet ter-zake. Ik heb slechts te konstateeren dat zy, tot dat onderzoek overgaande *naar aanleiding van den Havelaar*, blyk gaf my te „kennen."

En nu verneem ik op-eens dat de Natie my, in-weerwil van dit alles, *niet* kennen zou. Dit komt me onmogelyk vóor.

1015. *Anders.* Pers, Volksvertegenwoordiging en Regeering gaven alzoo door woord en daad blyk my wèl te kennen.

Welnu, ze bewezen dit tevens op 'n geheel andere manier, en wel door zwygen en onthouding. Door 'n zwygen dat luider sprak dan 't schelste woord. Door 'n onthouding die alle daden te-boven ging in werking.

Een-en-ander bestond in de wanhopige poging my voor *onbekend* te doen *doorgaan!*

Het verwondert me van den heer POST, dat-i niet juist hieruit de slotsom trok dat ik wèl — en zéér! — bekend was by *de* Natie, zóó bekend zelfs dat het noemen van m'n naam angstig vermeden werd. Mocht ik er eenmaal toe komen, de geschiedenis van m'n klein stukje litterarische loopbaan te schryven — 'n byzaak in m'n leven! — dan zou men misschien verbaasd staan by 't schetsen der kracht van de schynbaar onnoozele middelen, waarmede „men" — mag ik hier alweer niet zeggen: *de Natie!* — my trachtte te smoren. Niemand is minder geschikt dan m'n tegenwoordige opponent, om hiervan iets te begrypen. Hy geeft — in en door z'n brief zelf! — het bewys dat-i die middelen niet kent. Ze zyn dan ook beneden den dommen jongen die nog geen anderen weg schynt te kennen dan den rechten!

En hier ben ik genaderd tot eenige verklaring der zinsnede waarin ik hem prees over gebrek aan „school" en aan „ondervinding."

Post valt my aan, niet waar? Ik heb vyanden, tegenstanders, niet waar? Het moet dien vyanden aangenaam zyn, niet waar, dat iemand my aanvalt, en nog-al bar?

Mis! Glad-mis!

Onder byna allen aan wien Post z'n stuk zou kunnen vertoond hebben om raad te vragen over 't al of niet uitgeven, zou ik misschien de eenige geweest zyn die gezegd had: wel zeker, laat dat drukken!

Die anderen? Ze zouden hem gevraagd hebben, of hy dan de eenige vreemdeling was te Jeruzalem? De eenige die 't *consigne* niet kende? En dan zou hem, uit den prys die er gesteld werd op m'n voortdurende *onbekendheid*, gebleken zyn hoe *bekend* ik was!

Post is 'n *enfant terrible*. Hyzelf wist dit natuurlyk niet. Maar ik ontdekte het terstond, en hieruit sproot m'n ingenomenheid voort.

Heeft-i fouten begaan? Ach, daarvoor zal hy wel gestraft worden door de velen die 't niet gaarne zagen dat-i juist dóór z'n aanval my de gelegenheid gaf tot verantwoording. En dit is dan ook de reden dat ik zoo uitvoerig ben. Het schryven van den vurigen discipel dient me tot tekst voor 'n soort van afrekening met... *de* Natie!

De voorbeelden van dat stelselmatig ignoreeren zyn talloos, en loopen in 't koddige. Ik ken schryvers die by 't leveren van stukken in tydschriften of couranten, geen vryheid hebben myn naam te noemen. Men mag, om 'n dorre fraze wat optesmukken, zich beroepen op den beroemden A, op den uitstekenden B, op den „gevierden" C — hoe ònberoemder, hoe ònuitstekender, hoe òngevierder, hoe liever! — maar... 't woord Multatuli is *teboe*

op Otaheiti, d. i. heilig als 'n joodsche JEHOVAH, gevreesd als 'n: *gott-sei-by-uns*, of geschuwd als vuiligheid.

Al deze vergelykingen gaan mank, en ik haalde ze dan ook maar aan, om dit te doen in 't oog vallen. De oorzaak ligt eenvoudig hierin, dat velen er *belang* by hebben my niet op den voorgrond te zien. Ik mag dit party-trekken voor achtergronden nu juist niet vreemd vinden, maar vraag of deze algemeene zucht om my te verdringen, te rymen is met onbekendheid?

Sprekend zwygen! Verbeeld u 'n verhandeling te lezen over den geschiktsten afvoer en 't best gebruik van meststoffen — een der meest belangryke onderwerpen der Volkshuishoudkunde! — welken indruk zou het op u maken, daarin den naam van den heer LIERNUR niet aantetreffen? Zou zoodanig zwygen toevallig kunnen zyn? Immers neen. Wie de reiniging der stallen van Augias beschryft, zou wel verplicht wezen, HERKULES te noemen, telkens HERKULES, en wel in de eerste plaats: HERKULES! Waar dit nu gedurig wordt vermeden... één keer... drie keer... honderd keer... *altyd*, hebben wy 't recht tot de meening — neen, we zyn logisch verplicht te meenen — niet dat LIERNUR en HERKULES onbekend zyn, maar: dat er redenen bestaan om deze beide schoonvegers te beknibbelen in de bekendheid die juist dóór dat opzettelyk zwygen erkend wordt.

By-wyze van spreken neem ik geen dagblad op, geen tydschrift, geen verslag van publieke voordrachten, geen *compte-rendu* van 'n Kamerzitting, waarin niet myn naam uitdrukkelyk wordt... verzwegen. Ik geef geen voorbeelden, omdat er te veel zyn. Mocht de heer POST zelf dit niet hebben opgemerkt, hy zegge 't my, dan zàl ik ze geven.

Dit wringen en draaien om zich aantestellen als-of men my niet kende, loopt vaak in 't koddige, en geeft aanleiding tot zonderlinge *lapsus* in de polemiek...

Ge vergunt me wel, mezelf eens in de reden te vallen, niet

waar? Ik heb 'n kleine geschiedenis te verhalen... 'n bydrage tòt Geschiedenis misschien.

1016. Och, m'n geschiedenisjen is zoo moeielyk te vertellen! In heel Nederland vindt men waarschynlyk geen talent genoeg... lieve god, dit zeg *ik* niet! Het wordt ons verweten door 'n *Nederlandsch* orgaan. Wie er boos om wordt, moet dat orgaan berispen.

Laat me dan liever zeggen dat *ik* ditmaal — by-uitzondering natuurlyk! — talent te-kort komen zal.

Post, beklaag me!

Om dit van-harte te doen, moet ge u 't kinderspelletje herinneren, waarin 't verboden is zeker woord — *ja* of *neen*, byv. — uittespreken. Wie 't over z'n lippen laat komen, wordt beboet.

Weet ge waarom kinderen zulke spelletjes uitdenken? Ze zyn onnoozel, hebben weinig kennis, nog geen „geest" en zelfs geen andere geestigheid, dan de zoodanige die òm 't naïve, slechts kan genoten worden door wie *niet* naïf zyn, door grooteren of geheel volwassenen.

Zoo ook vond de Maatschappy, om gelyksoortige redenen van *pénurie*, eenige moeielykheden uit, waarvan het overwinnen iemand zou worden toegerekend als deugd... by-gebrek aan beter. Zy verklaarde zekere woorden, welker gebruik nog-al eens te-pas komt, voor onbehoorlyk. Wie ze weet te vermyden, speelt het spelletje goed, en wordt toegejuicht, of althans niet berispt. Wie ze uitspreekt, moet pand geven.

Zoo, byv. ben ik onlangs in den *Spectator* beboet, omdat Louise in *Vorstenschool* den schakel die al wat bestaat tot één geheel maakt, met 'n verboden naam aanduidde. Dat pand — m'n vriendelyke berisper eischte maar 'n half: de uitdrukking was wel niet plat, zeide hy, maar zondigde tegen den goeden smaak — dat halve pand dan werd me afgevorderd door... 'n *artist!* De wel-

edele heer KAPPELMAN appelleert *a minima*, en eischt tien- twintig- honderdvoudige boete.

Lieve god, kinderen, bedenkt toch dat LOUISE niet „meedoet" in uw spelletje!

Maar... *ik* ben LOUISE niet! Zy had gemakkelyk spreken, en kon mèt de Zieners van 't Oude Verbond, ongestraft verheven zyn naar hartelust.

Ik moet wel „meedoen." Als de kinderen my beboeten — m'n IDEEN *teboe* verklaren! — zou ik omkomen van honger. *Cet âge est sans pitié!* Daarom zou ik 't in een *artist* wat... artistieker gevonden hebben, als-i den kinderen geen aanleiding gegeven had hun spelregeltjes toetepassen op denkbeelden en personen die nu juist niet thuis hooren in de kinderkamer.

Men moet... deugdzaam zyn. En de gemakkelykste manier om zich voortedoen als-of men aan dezen eisch voldeed, bestaat in 't beoefenen van zùlke kunstjes. Ik erken dat ik ze wat ontgroeid ben. M'n fout is misschien dat ik te spoedig 'n gelyke volwassenheid veronderstel in anderen.

In 't geschiedenisje dat ik verhalen wil, om op myn wyze toetelichten waarom we zulke zonderlinge wendingen ontwaren in zeker soort van polemiek, komt zoo'n verboden woord voor, en overslaan kan ik 't niet, omdat het 'n hoofdrol speelt in 'n voorval dat geschiedkundig behoorde te zyn. Ook uit 'n ethnologisch oogpunt is het van eenig belang. Twee redenen, dunkt me, die my zouden verontschuldigen, al mag ik dan niet — als LOUISE — my beroepen op de verhevenheid van 'n standpunt, dat me ontheffen zou van bedacht-zyn op kinderachtigheid van opvatting.

Toch hebben Geschiedenis en ethnologie ook hare rechten, niet waar? O zeker, als ik voor volwassenen schreef!

Ik zal m'n geschiedenisje vertellen, en me van dat moeielyke woord afmaken zoo goed ik kan.

Ik zat dan op *Batoe-Gadjah* *) te praten met den goeden generaal CLEERENS die me, zonder dat-i 't wist, les gaf in de krygskunde van z'n tyd. Hy verhaalde my van SUCHET en JUNOT. En van WELLINGTON. Den worstelstryd op 't Schiereiland leerde ik geheel anders kennen dan uit m'n „geschiedenisboekjes." Ik zeg niet: beter, maar... ze werd me voorgesteld in 'n geheel ander licht. Minder boekerig.

Ik wist zeer goed dat CLEERENS onder z'n kameraden niet doorging voor 'n feniks in de kunstjes van 't *métier*. Maar dapper was-i. Dit ontkende niemand. Het eigenaardig vuur van den *sabreur* bezielde hem nog, toen byna alle andere gloed in hem gedoofd werd, ja toen hy overigens nagenoeg kindsch was. Z'n opmerkingen over „krygskunde" droegen overal meer blyken van karakter en van hart, dan van studie. In z'n laatste levensjaren nog, zou hy op elken vyand dapper hebben ingeslagen, en waarschynlyk zich van menigen krygskundigen tegenstander het verwyt op den hals gehaald hebben, dat-i hem op den kop had getikt zonder de voorgeschreven regels in-acht te nemen.

Nu, zoo dom was NAPOLEON ook, vooral toen-i nog BONAPARTE heette.

Ik zag den goeden ouwerwetschen CLEERENS eenige malen in omstandigheden die me de mogelyke krygskundige waarde van zoo'n infaam gebrek aan krygskunde deden inzien, en geloof een-en-ander van hem geleerd te hebben. Doch hy wist niet dat ik les nam. Hy verhaalde, praatte, teekende my de pozitien voor...

En ik luisterde!

De tiendaagsche veldtocht was hem 'n doorn in het vleesch. Dat terugtrekken van 't Hollandsch leger op kommando van *Sir* ROBERT ADAIR en van BELLIARD...

---

*) *Batoe-Gadjah*=olifants-steen. Aldus heet, naar den vorm van een in de nabyheid gelegen rotsklomp, het verblyf van den Gouverneur der Moluksche Eilanden, te Amboina.

— Begut, joenge, 't was zoe hard veur me. Iek begont juust wat order ien m'n troep te kragen... en ze wulden wel vooreut. Die dertigduzend Franschen onder Gerard zoden uns gien kiend gemoakt hebben, mient ge wel?

Zoo sprak Cleerens. Misschien vinden sommigen dat hy zich anders had behooren uittedrukken. Ik oordeel niet, en geef den nagalm uit 'n verleden en byna vergeten tydvak, zoo-als ik dien opving. De historieschryver heeft het recht niet, z'n poppen aantekleeden naar de mode van den dag...

Toch zit ik nog altyd in groote moeielykheid over het verboden woord dat weifelend in m'n pen hangt. Om wat moed optedoen...

De naïve oude generaal zou zeggen: „begut joenge, sloa d'r op ien!"

Hm... dit zou hy *niet* gezegd hebben. Civiele courage was z'n zaak niet! De man die gedurende de eerste helft van z'n leven, alle voorkomende moeielykheden slechts had leeren kennen van de eenvoudigste zy, en niet begreep dat er ingewikkelder vraagstukken te behandelen zyn, dan 't kiezen tusschen „terug" en „vooruit"... hy die zelfs de spanning van deze keus niet kende, omdat-i eens-vooral het laatste tot z'n wachtwoord maakte...

Och, diezelfde man zat zoo bitter in angst voor... papier! Ik heb hem byna krankzinnig gezien, by 't staren op 'n bundel besluiten van de Algemeene-Rekenkamer: „*den Gouverneur der Moluksche Eilanden*, *gewezen Resident der Preanger Regentschappen*, ten-fine *van beantwoording en opheldering*."

— Koent ga me seggen, joenge, wat ze doch mienen met hoen *ten-fine?* Doar en ies niks faains ien, gedeumi, mient ge wel?

Ik heb hem zien *sidderen* by 't openen van officieele stukken die hem begroeven onder administratieve subtiliteitjes...

— Ga koent doch nie oal dien pinnelikkers oep den soabel roepen, mient ge wel?

Dit had-i graag gedaan, waarachtig!

Maar men zou hem geantwoord hebben met de vraag, op welk staatsblad-artikel zoodanig voorstel tot... afdoening eener administratief-financieele kwestie berustte?

Och, 't is zoo'n treurig gezicht, 'n held te-werk gesteld te zien als kommies! WILLEM II, die zooveel van CLEERENS hield — ze waren uit één deeg! — had hem ànders moeten beloonen voor z'n trouw in '30 en '31, dan door hem de keus te laten tusschen 'n... suikerkontrakt en 'n residentsplaats! En CLEERENS had anders moeten kiezen. Of beiden verwerpen misschien! Want ook voor rykworder deugde hy niet.

Ach, hy wist niet wat het inhad: *pékin* te zyn! **(402)**

— Zou den Kazer oek zoeviel laaşt gehad hebben van dat verdoemelaken geschraaf? jammerde hy.

Zeker zou hy in de eerste helft van z'n loopbaan evenmin begrepen hebben, hoe moeielyk 't soms 'n schryver vallen kan... 'n geschiedenisje te verhalen aan zekere hoorders die niet gewoon zyn de snykamer te bezoeken, of die althans aan menschkundige studien nauwer terrein aanwyzen, dan ze durven vorderen voor anatomie.

Zou ook misschien hierin de oorzaak liggen, dat we verder in anatomie zyn dan in menschkunde?

Om wat moed optedoen, laat ik m'n braven generaal even los, en ga eens in de leer by andere Geschiedschryvers.

Hoe maakten *zy* 't, wanneer ze geschiedenisjes te verhalen hadden, die... waarin...

Misschien vind ik iets dat me dient, in TACITUS.

't Is nù maar te hopen dat deze Meester — hoeden af voor hem! — den lezer fatsoenlyk genoeg zy.

1017. 't Spyt me dat ik TACITUS reeds genoemd heb. Door 't verzwygen van dezen naam, had ik kans gehad 'n weddingschap te winnen. Ik zou den lezer gevraagd hebben, welke Geschiedschryver wettig eigenaar is van den bekenden aanloop, waarmee zekere *„Nederlandsche Historien"* beginnen?

Misschien had ik tòch verloren, daar ik voorbarig genoeg was in **731** te waarschuwen tegen mis-raden.

Om dat nummer in 't voorbygaan te rechtvaardigen, volge hier 'n kleine konkordantie, waaruit men leeren kan hoe vreemd er soms is omgegaan met het begrip: *oorspronkelykheid*, en hoe er ten-allen-tyde kopien zyn verkocht voor origineeltjes. De zeer deugdzame HOOFT was niet meer of min dan 'n litterarische zakkeroller. Dat-i niet *overal* zoo letterlyk als in dien aanhef TACITUS naschreef, spreekt vanzelf. By 't verhalen van specifiek-hollandsche gebeurtenissen, was-i wel genoodzaakt zich nu-en-dan te bedienen van iets als hollandsche taal en uitdrukkingswyze. Toch stal hy overal zooveel als hem maar eenigszins mogelyk voorkwam, en by-voorkeur de *manier*... die hy voor *styl* uitgaf, 'n kunstje dat ook thans nog geen gebrek heeft aan beoefenaars. Dit is dan ook de reden waarom ik het de moeite waard vind, by deze gelegenheid: houd den dief! te roepen...

Overal worden de loonen van 't arbeidsvolk verhoogd. Ook van de metselaars immers? Welnu: *faites vous maçon, si c'est là votre métier!* Dat is 'n *eerlyk* beroep, heeren! (**51**)

Ziehier de beloofde konkordantie:

P. C. HOOFT, *schryver* van de „NEDERLANDSCHE HISTORIEN."	P. C. HOOFT, *vertaler* van TACITUS' „Historien sedert Neroos aflyvigheit."
Ik gaa een werk aan, dat opgeleid (?) is van lotwissel en meenigerley geval,	Ik gaa een werk aan, vol allerlei geval,

...bitter van twist; warrigh van muitery; bekladt van moorddaad buiten de baan des kryghs; wrang van wreedtheid, zelfs in pais.	...bitter van stryden; twistig van oproer; wreed in de vreede zelve.
...voorspoedt, teghens, thans vreede met uytheemschen.	...voorspoedt in 't Oost... Brittanje voltemt.
...strax inwendige partydigheit, en oorlogh daaruit ontfonkt.	...drie burgeroorlooghen, en meer uitheemschen, en doorgaands vermengd.
...voorts verstooren van steden, scheuren van kerken, verwoesten van landschappen, zeeden en godsdienst.	...steeden verzonken oft overstelpt. De overvruchtbaare oordt van Campanië, en de stadt zelve verwoest door den brandt, d'overouwde tempelen verteert... de tempelzeeden bezoedelt.
...alle oorden van Europe vervult met ballingen... feller woeden ten hoove.	...de zee vol ballingen... yslyker in stadt gewoedt.
...afkoomst en middelen voor misdaaden gereekent, en geen gevaarlyker ding dan de deught.	...adel, rykdom... voor halszaken gereekent, en geen bederflyker dingh dan de deught.
...ook van schudden (?) en schalken 't verheffen immer zoo haatelyk als hunne schelmeryen: terwyl sommige, aan bisdoomen en priesterlyke hoogheit, andere aan wereldlyke ampten en eeren, als in roofgoedt geraakt, alles dreeven en droeghen.	...immers zoo haatelyk waaren ook de vergeldingen der aanbrengeren, als hunne schelmstukken: dewyl dat eenigen hunner aan Priesterampten en Burgermeesterschappen als aan roofgoedt geraakt, anderen aan Steedehouderschappen en inwendige moogenheit, alles dreeven en droegen.
...burgher tegens burger, maagh tegens maagh, opgehitst, en dien 't aan vyant gebrak, van zyne vrienden verraaden.	...door haat en vrees werden de slaaven teegens hunne heeren, de vryelinghen teegens hunne meesters opgemaakt; en dien 't aan vyanden gebrak, door hunne vrunden verdelght.
...schelmerye verzelschapt van schamelheyt, vinniger gewraakt dan 't stuk eyschte. By moogenheyt weyniger onoorbaar gereekent. Den maghtigsten toegeleit als eer. Vernuft buyten de wet gedronghen, niet zonder vernuft in 't uytdenken van middelen ter smooringhe. Kunst met kunstighe treec-	*Voor deze passage vind ik niets konkordeerends by* TACITUS. *Ook kan ik de bladzyde niet opgeven, waar ze by* HOOFT *te vinden is. Misschien*

ken gedoodt, en mangel aan vroed beleydt door linx vertoon van deftigheyt geboet. 't Boekschryven garstigh vermenigvuldight, ten-koste der hebbelykheid van 't verstaan. Daadwerk uyt den weeghe geperst door klank, en aaperye gauwlyx tot oorspronkelykheid overstempelt. Zaamelingh van rykdoom lofwaart gekeurdt, der openbaare zeede ten brokkelighen stut. Armoedt van ziel 't gemeene peil, en uitzonderinghe als heillooze breuke van gewoonheid gelastert.

is ze van 'n anderen schryver, en van later datum.

Het laatste nummer dezer konkordantien evenwel, is weder ontleend aan de **Nederlandsche** ***en*** **Romeinsche** ***Geschiedenis.***

...niet zoo onvruchtbaar een tydt is 't nogtans van deughden geweest, oft zy heeft ook stichtelyke exempelen voortgebraght.

...nogthans is d' eeuwe zoo onvruchtbaar van deughden niet geweest, oft zy heeft ook stichtelijke exempelen voortgebraght.

Dit zal wel genoeg zyn. Die HOOFT was geëerd. En de arme VONDEL, de man die ter-goeder-trouw z'n *eigen* ziel gebruikte, en wegschonk in z'n geschriften, werd — godbetert! — by de gratie van Heeren Burgemeesteren, te-werk gesteld als suppoost by de Bank van Leening te Amsterdam.

Zoo ging 't...in die dagen!

Ik behoef immers niet te zeggen dat dit alles geheel veranderd is? Wel zou men ook thans nog 'n kunstemaker als die HOOFT vereeren, als-i maar Drost was, Baljuw van Gooiland, Ridder van St. Michiel — en dus, met baker Stotter, heel in 't fatsoenlyke! — maar men zou geen ambt geven aan 'n dichter. Waarlyk, er is vooruitgang.

1018. TACITUS dan verhaalt, onder vermelding van veel byomstandigheden die ik nu oversla, het volgende.

OCTAVIA was de dochter van keizer CLAUDIUS en MESSALINA. Ze werd zeer jong uitgehuwelykt aan LUCIUS SILANUS, 'n senator. AGRIPPINA, de moeder van NERO, was met dit huwelyk niet tevreden. Ze wenschte OCTAVIA met NERO te verbinden, misschien wel om door den invloed dien ze meende op de jonge vrouw te

zullen uitoefenen, haar zoon op-den-duur te kunnen beheerschen. Het huwelyk met SILANUS moest dus verbroken worden. Een voorwendsel was spoedig gevonden. Men beschuldigde den senator van ongeoorloofde verhouding met z'n zuster, en durfde zich — in *die* omgeving! — aanstellen als-of men zoo-iets afschuwelyk vond. Hy werd van z'n rang ontzet, en van z'n vrouw gescheiden, zoodat er over OCTAVIA op-nieuw kon beschikt worden naar bevind van vermeend belang. NERO, zelf pas zestien jaren oud, kreeg haar tot vrouw.

De arme OCTAVIA trof het allerongelukkigst. Byna terstond na 't huwelyk — en zelfs in zekeren zin, reeds vóór 't huwelyk — was NERO zoo afkeerig van z'n jonge vrouw, dat-i haar verstootte, en wel op-grond van twee voorwendsels waarvan 't een het ander scheen te vernietigen.

Voor de radikale POPPAEA echter, NERO's nieuwe gemalin, was deze echtscheiding niet genoeg. OCTAVIA moest sterven. Dat men aan zoo'n braaf hof niet verlegen was om 'n voorwendsel, spreekt vanzelf. Ik vind het vreemd dat men nog de moeite nam, daarnaar te zoeken. Een ware weelde! Er werd besloten dat OCTAVIA zou schuldig zyn aan intiemen omgang met haar slaven, en wel bepaald met zekeren fluitspeler die EUCAERUS heette. NERO zelf was met deze beschuldiging maar half ingenomen. Hy had nog niet gebroken met allen eerbied voor... den schyn van recht — wat kan men van 'n zestienjarig jongetje meer verlangen? — en vreesde dat het volk de ongelukkige jonge vrouw boven zoo'n aanklacht zou verheven achten.

Deze zucht om den *schyn* van recht te bewaren, blykt dan ook uit de geheele... proceduur. Want 'n *proceduur* werd er van gemaakt, waarachtig! Reeds hieruit ziet men hoe onbedreven NERO nog was. Weinig jaren later immers maakte hy zooveel omslag niet met z'n moeder! Ik laat in 't midden wat beter is...

1019. Neen! Geen onrecht is zoo gruwelyk, als wanneer 't gekleed is in vormen die 't doen gelyken op iets als rechtspleging. De

moord op AGRIPPINA doodde slechts 'n persoon. Een rechterlyk opgesmukte moord doodt *de justitie*.

Wat heeft men in ons land met den armen JACOB DE VLETTER gedaan?

1020. Nu dan, men wilde OCTAVIA niet zonder vormen naar de eeuwigheid zenden. Er zouden getuigen gehoord worden. Op 't verschil in vermoedelyke schuld na, had het proces wel iets van de befaamde zaak der koningin CAROLINE van Engeland. Zekere TIGELLINUS wist zonder veel moeite uit OCTAVIA's slaven en slavinnen alles te persen wat tot 'n fatsoenlyke veroordeeling noodig was. Byna allen...

Men verwondert zich immers niet, dat er geen zielenadel bestond by de lageren, wanneer de hooger geplaatsten alle gevoel zoo geheel-en-al hadden uitgeschud?

...byna alle slaven dan erkenden, bekenden, bevestigen wat men verkoos. Misschien zelfs was er voor de meesten geen pynbank noodig. Die TIGELLINUS verstond z'n vak. We willen hopen dat NERO hem eerlyk beloond hebbe.

Met of zonder marteling getuigden allen...

Neen, niet allen... goddank! Daar blinkt ons uit dien poel van vuil, 'n juweel van den eersten rang tegen! Een slavin...

En nu tòch 'n weddingschap, lezer! En wel in-plaats van de andere die ik zoo-even niet kon voorstellen, omdat ik me verklapt had. Ik durf wedden dat ge niet, zonder 'n boek opteslaan (**870**) den naam weet van 't arme schepsel dat geheel alleen te midden van zóó'n omgeving, blyk gaf van adel der ziel.

De trawant van NERO, die met het verzamelen der noodige getuigenissen belast was, de eerlooze TIGELLINUS, had een van OCTAVIA's slavinnen doen vastbinden op den martelstoel. Sterk toegehaalde koorden omklemden haar polsen en enkels. Ze werd

gerekt, gekneusd, gebrand, genepen, maar geen woord tegen OCTAVIA's eer kwam over hare lippen. De pyniger ging voort met pogingen om door de uitgezochtste martelingen haar tot schennis der waarheid te dwingen. Eén woord slechts ten-nadeele van OCTAVIA, verzekerde hy, en aan haar lyden zou 'n eind eind zyn...

Dit woord sprak ze niet! In-plaats daarvan spuwde zy TIGELLINUS in 't gezicht, en zeide...

Niet waar, lezer, de naam van zoo'n heldenmoedig meisje verdiende op aller lippen te zweven, als er spraak is van de weinigen die van-tyd tot-tyd de zwaar gekrenkte eer der Mensheid wisten te bewaren voor algeheelen ondergang? En 't doet u leed, niet waar, dien naam... vergeten te hebben — of nooit gekend! — en my alzoo de „diskretie" schuldig te zyn, voor 't verliezen der weddingschap .. als ge die aangingt?

En wilt ge nu weten waarom ge dien naam niet kende?

PYTHIAS — zoo heette zy — was slechts verheven, en vergat *„fatsoenlyk"* te zyn op haar pynbank! Haar deugd was de geschiedschryvers van 't Menschelyk Geslacht niet fyn genoeg, omdat ze...

Ziehier wat ze zeide...

TACITUS verhaalt het in 't latyn, HOOFT in 't Hollandsch. En ik...

Och, 't zou zoo jammer zyn, als men hier m'n IDEEN toesloeg, omdat ik den moed had 'n uitdrukking te herhalen, die op zoo forsche wyze getuigenis gaf van 'n edel hart.

Maar... fatsoenlyk was ze niet, de heerlyke PYTHIAS!

HOOFT veroorlooft zich 't woord te noemen dat ze sprak, en ik... ik durf niet.

We zullen dus in de taal van TACITUS... wel zeker:

le grec et le latin bravent l'honnêteté!

Maar... is ook die taal wel klassiek genoeg, d. i. naar de hedendaagsche mode wel voldoend onverstaanbaar?

't Is voorzichtiger TACITUS te laten varen, en onze deftigheid te zoeken in 't Grieksch.

Ziehier dan! Maar ik waarschuw den lezer: haal er geen knappe ***kinderen*** by. Liever 'n volwassen domine. (**83**)

Μόνη δ' ἡ Πυθιὰς οὔ τέ τι κατεψεύσατο αὐτῆς, καίπερ πικρότατα βασανισθεῖσα, καὶ τέλος ὡς ὁ Τιγελλῖνος ἐνέκειτο αὐτῇ, προσέπτυσέ τε αὐτῷ καὶ εἶπε, Καθαρώτερον, ὦ Τιγελλῖνε, τὸ αἰδοῖον ἡ δέσποινα μού τοῦ σοῦ ϛόματος ἔχει.

Of de grootmoedige martelares ook beboet zou moeten worden wegens vergryp tegen den goeden smaak?"

„***Ik had haar graag aan 't hart gesloten!***" (TOLLENS)

1021. Maar men kan toch niet alles in 't Grieksch of Latyn zeggen?

Hoe maakt het de Geschiedschryver, die wil aanduiden hoe Mlle DEJAZET haar afkeuring uitte over het tweede huwelyk van MARIE-LOUISE? Ook die uitdrukking mag en moet bewaard blyven, omdat ze van vierdubbele beteekenis is. 'Ze schetst 'n volksgeest, 'n tydperk, 'n groot man en de fisionomie van alle restauratien. DEJAZET heeft niet gezegd: ***Nom de dieu! Si le grand homme m'avait fait l'honneur de... prendre le thé avec moi, je ne me serais plus jamais permise de me... rincer le... mon... ma tasse!***

Neen, dàt heeft DEJAZET ***niet*** gezegd! Wat ze zeide, was flinker, impudiek flinker!

Impudiek? Maar eilieve, de ***grisette***, de ***vaudevilliste***, de ***bohémienne***, trok juist party vóór ***pudeur***, voor de ***ware*** die volgens haar — en my — zoo schandelyk in 't aangezicht werd geslagen door Hare Keizerlyke Hoogheid Mevrouw de Hertogin van Parma, geboren Allerfatsoenlykste Aartshertogin van Oostenryk!

DEJAZET noemde, als PYTIAS, 'n lichaamsdeel by z'n naam. MARIE-LOUISE ontzag zich niet, op haar eigen ziel te spuwen.

Ik stem voor DEJAZET!

En we zouden 'n grooten stap verder zyn, als m'n lezers dit ook deden.

1022. Maar ook zy schreef geen IDEEN, en liep dus geen gevaar uitgefloten te worden omdat ze 'n forsche gedachte durfde uiten op 'n manier die daarby past, iets dat in kunstenaars zoo vreemd niet is.

— Joengen, iek zou oe roaden d'r moar flienk op ien te sloan, hoor ik onzen CLEERENS zeggen, tot wien ik nu terugkeer.

Dit zal ik beproeven.

Hy zat me voorteteekenen hoe hy met z'n kolonne gemanoeuvreerd had, en hoe DIEPO NEGORO, 't hoofd der opstandelingen, hem telkens wist te ontsnappen. 't Kwam goed uit, dat ik in de streken waar de stryd hoofdzakelyk gevoerd was, twee jaren had doorgebracht, en dus beter was voorbereid om de verhalen van den ouden krygsman te begrypen, dan misschien anders 't geval zou geweest zyn. Met genoegen merkte CLEERENS dit op. Juist hy had het eerst vasten voet gekregen in de stelling te *Kedong-Kebo*, het tegenwoordig kampement by *Poerworedjo*, de hoofdplaats van Bagalen, waar ik in '47 en '48 'n paar jaren heb doorgebracht.

— Ga koent oe gien begriep moaken van de zoenderlienge bewegiengen van dien DIEPO NEGORO. Telkens als we mienden hum te vangen, of althans euver den rivier te driengen...

— Neen, generaal, dàt kon niet.

— Wat? vraagde hy. Koen-i niet euver den rivier goan?

— Neen, generaal, hy kon niet over die rivier gaan. Dat mocht-i niet.

En hier vertelde ik iets aan CLEERENS, dat nu bekend is aan elken Delftschen student voor de Indische dienst, maar hem nieuw was. 't Spreekt vanzelf dat z'n bedryvig leven hem niet de gelegenheid had gelaten, zich te wyden aan ethnologische of geschiedkundige studien.

De arme DIEPO NEGORO dan, was in z'n strategische bewegingen altyd jammerlyk belemmerd geworden door 'n...bui van *pudeur*, waaraan eenmaal een zyner voorouders zich had schuldig gemaakt. Zekere *Soeltan* AGOENG, aldus luidt de legende, bevond zich eens met groot gevolg op-reis in centraal Java. De stoet naderde een rivier die, volgens de vastgestelde richting van den tocht, behoorde overgetrokken te worden. AGOENG vraagde naar den naam van dien stroom. Het was de *Bogowonto*.

De beteekenis van dit woord — naar ik meen, gegrond op den vorm van 'n rots waaruit een der hoofdbronnen van de rivier ontspringt — is...

Ik zei 't den generaal in 't hollandsch. We waren beiden meerderjarig, en ik ben dit nog, maar...

't Water dan heet naar die rots. En die rots heet zoo, omdat ze in vorm...

Sakkerloot, ik wou dat al m'n lezers oude generaals waren, of meerderjarig althans!

Soeltan AGOENG vond dien naam onbehoorlyk, en zei dat-i zich te deftig achtte, 'n water overtesteken, dat naar zyn inzien niet geschapen was om door 'n fatsoenlyken prins van keizerlyken huize bevaren te worden. Hy deed 'n eed zich daarvan levenslang te onthouden, en strekte dien tot al z'n nakomelingen uit. DIEPO NEGORO die er een van was...

— Gedeumi, ga heb gelaak! riep CLEERENS.

Hy zocht al z'n nota's en teekeningen van dien tyd by-elkaar, verzamelde z'n herinnerings-vermogen, krabde zich peinzend het voorhoofd, en nog-eens:

— Gedeumi, joenge, ga heb gelaak! Den DIEPO NEGORO ies nooit euver den *Bogowonto* getrokken!

Op-eenmaal scheen 't of den ouden krygsman veel werd opgehelderd, dat hem vroeger duister voorkwam. Hy erkende nu, dat de vyandelyke aanvoerder hem dikwyls ontsnapt was, omdat-i altyd geheel anders manoeuvreerde dan men verwachtte. Meermalen was men van drie zyden op hem ingedrongen, teneinde hem te dwingen de provincie Bagalen te verlaten. Doch telkens als men meende dat-i nu wel genoodzaakt wezen zou, 'n schuilplaats te zoeken aan gene zy van den *Bogowonto*, had hy zich onverwachts rechts of links gewend, en zich doorgeslagen op punten die hem, naar 't onzen bevelhebbers toescheen, nu juist niet de beste kansen aanboden om te ontkomen. Soms ook scheidde hy zich in benarde oogenblikken van z'n troep af, en liever dan met haar de vervloekte rivier overtesteken, doolde hy byna onverzeld in de wildernis rond, tot-i 'n plek wist te bereiken, waar die stroom 'n anderen naam aanneemt. Dáár liet hy zich dan overzetten...

DIEPO NEGORO eerbiedigde in de meest gevaarlyke omstandigheden, den door een zyner voorouders uitgesproken eed.

Was die eed kinderachtig? Wie zal 't ontkennen. Lag er in de piëteit waarmee ze werd in-acht genomen, iets bekrompens? Zeker! De vraag is, of er velen zyn die door hooger opvatting van eer en plicht, het recht hebben laag neertezien op den armen dweeper? Men behoeft niet ver te zoeken om tegenhangers te vinden, zoo niet van DIEPO NEGORO's trouw, dan toch van z'n onnoozelheid. Die trouw is en blyft aandoenlyk.

Dit vond CLEERENS ook wel, maar de strategische gevolgen van 't zonderling vooroordeel hielden hem langer bezig. Hy besteedde een ganschen avend aan 't opdiepen van gebeurtenissen die hem vroeger duister waren, en nu konden worden opgehelderd. Telkens vond hy de waarheid myner vertelling op-nieuw

bevestigd door toetsing aan zyn herinneringen, en nog altyd klinkt my de trouwhartig-vlaamsche tongval in de ooren, waarmed-i my den volgenden dag goeden-morgen wenschte:

— Ga heb gelaak, ga heb gedeumi gelaak . . . den hoofdmeutelieng 'n mucht den *Bogowonto* nie euver! Doar heb iek noe van-nacht alwieder 'n dwoazen sprong van hum eutgevonden... kaak! Altaad rechts of lienks eut de flank, zoedroa hum dien kurieuzen rivier noaderde! Dat moet hum zwoar gevallen zaan, mient ga nie?

— Zeker, generaal. Maar dit kon de *Bogowonto* niet helpen. Die zotte sprongen...

Ei zie, daar ben ik aangeland by **1015**, dat nog altyd op 'n behoorlyk slot wachtte.

De heer Post wordt vriendelyk uitgenoodigd 'n voorbeeld aan dien ouden generaal te nemen, en uit de polemische kramptrekkingen van zekere "hoofdmuitelingen" optemaken, of hun de *Bogowonto* dien ze zoo halstarrig weigeren overtetrekken, *inderdaad niet zou bekend zyn?*

1023. Ik blyf er by, dat het onnoodig is den heer Post, of wien ook, in deze kleine studie den weg te wyzen. Eén voorbeeldjen echter, dat me juist onder 't schryven van 't vorig nummer in 't oog viel, wil ik noemen. Het komt voor in 't verslag van de Kamerzitting, waarin Thorbecke's kappelmanisme: *Kunst is geen Regeeringszaak*, werd behandeld. *) De heer Wintgens viel dit barbaarsch dogma hevig aan, en eindigde met het slagwoord: *"als Kunst geen Regeeringszaak is, zouden we tot het besluit komen dat Regeeren geen kunst is.*"

Ik verzoek den lezer m'n Idee **459** opteslaan, liefst in den

*) In die zitting werden zes of zeven muzen *mir nichts dir nichts* doodgezwegen. De heeren schenen in zake: Kunst, niet veel anders te kennen dan schilderen en muziek.

laatsten druk met noten, en durf vragen of er niet iets... Bogowontisch ligt — op de piëteit na! — in dat verzwygen van m'n *naam* by 't letterlyk aanhalen van *myn woorden?* De Franschen noemen dit *démarquer le linge d'autrui*...

Welnu, gierig ben ik niet. M'n middelen veroorloven my, als Boaz, 'n oog te sluiten voor 't sprokkelen op myn akker. Doch ik vraag of 't Ruth mooi staat, zich aantestellen of ze den eigenaar *niet kende?* Daarop komt hier de zaak neer. En gedeeltelyk om-haarzelfs-wille maak ik deze opmerking. 't Zou me smarten als ze — overigens 'n goed werk doende — 'n gek figuur maakte by haar gespelen en de omstanders, die toch *weten* op welk veld de halmen werden gegaerd, waarmee ze Naomi in 't leven hield. Dergelyke voorbeelden nu komen my elken dag onder de oogen. Zelden slechts — gelyk nu-en-dan, byv. in de noten op de laatste uitgave — maak ik daarop uitdrukkelyk opmerkzaam.

Zyn ze den heer Post niet in 't oog gevallen? Dit kan ik niet gelooven: *ça saute aux yeux!*

Hoe is 't dan mogelyk — tenzy men aanneme dat nooit eenige Natie *iemand* gekend heeft — te beweren dat *de* Natie *my* niet kennen zou?

1024. Indien de Natie my niet kent, zooveel te erger voor haar!

't Zou dan, dunkt me, tyd worden dat ze my leerde kennen. Als hulpmiddel raad ik haar de lezing aan van 't boek dat ik reeds noemde in de noot op blz. 292: *„Feiten van Brata Yoeda.”* In dit werk wordt myn naam weinig of niet genoemd. De schryver verklaart zelfs (op blz. 488, en dus byna op 't eind van z'n boek) dat het hem eerst toen gelukt was:

„de treffende geschiedenis, welke eene eeuwigdurende vlek op Neerlands Regeering werpt, ter lezing te bekomen.”

Eenigen tyd te-voren, op blz. 301 namelyk, had hy gezegd:

„In de Soerabaia-Courant van 11 *Augustus* 1869, *N*°. 186. *staat*

in de Sumatra-Brieven, eene vergelyking tusschen myne „FEITEN" *en de werken van* MULTATULI. *Ik heb nimmer die werken machtig kunnen worden, hoeveel moeite ik in der tyd daarvoor ook gedaan heb, en ze nooit gelezen, hetgeen my te meer spyt, dewyl ik voorzie alsdan denzelfden weg op te moeten gaan. Mocht een myner lezers in 't bezit zyn der compleete werken van* MULTATULI, *en belang stellen in den schryver dezer* „FEITEN" *dan zou hy dezen eene groote dienst bewyzen, door hem die werken voor eene maand te willen leenen, en per post toetezenden onder adres:* BRATA YOEDA, *Blitar, residentie Kedirie.*"

Deze beide noten in dat boek zyn niet zonder belang. Ze toonen, dunkt me, dat de schryver geen „bewonderaar" geen volgeling van my is, geen gepredestineerde mooi-vinder, geen naprater. Welnu, juist hierom is zyn werk een des te kostbaarder bydrage tot den arbeid dien ik aangreep van 'n geheel anderen kant. Wie de beteekenis en strekking van den *Havelaar* begrypen wil, moet BRATA YOEDA's „*Feiten*" lezen.

De schryver van de Sumatra-Brieven in de *Soerabaia-courant*, die verband meende te ontdekken tusschen *myn* streven en de onthullingen van den heer COURIER DIT DUBEKART — dit is z'n geenszins verborgen naam — heeft juist gezien. De overeenstemming schemert door 't onderscheid heen, en er zal 'n tyd komen, dat men 't onderscheid niet meer bemerkt.

Om de waarheid te zeggen, geloof ik dat de heer DUBEKART niet zoo mooi schryft als ik. Reden te meer om met eenige hoop op goed gevolg, z'n werk aantebevelen in de aandacht der Nederlandsche Natie. Deze hoop zou sterker zyn, indien hy zich had weten te onthouden van àlle jacht op letterkundery. In-weerwil van zekere leemten — en vooral van overbodighedens! — zullen sommigen nu tòch beproeven hem voor 'n „schryver" uittemaken, om hem onder dit niet ongebruikelyk voorwendsel dood te verklaren.

In dat geval zal ik optreden, BRATA YOEDA's schryvery hekelen, verscheuren, vernietigen...

Nu, vernietigen eigenlyk niet. Dit zou jammer zyn! Ik wil maar zeggen dat ik 't boek, *als zoodanig*, zoù opofferen ter-wille van de „FEITEN" die 't openbaart.

De aanmerkingen die er zouden te maken zyn op 't litterarisch gehalte...

De schryver verklaart in z'n voorbericht: „*ik ben geen schryver, noch van beroep, noch van aanleg, noch uit ambitie. Ik heb zelfs de pretentie niet, om 't ooit te worden.*"

Naar myn inzien zou z'n boek beter zyn, indien hy zich stipter aan deze verklaring gehouden had. Hier-en-daar is 't — jammer genoeg! — schryverachtig.

De aanmerkingen nu, die ik zou te maken hebben op de inkleeding, waar ze in 't litterarische overgaat...houd ik voor me. Gesteld dat ze juist waren, en dat BRATA YOEDA „mooie" boeken ging schryven...hu! Dáártoe is-i dan toch waarachtig te goed! Lezer, voor 't zóó ver komt, om-godswil koop z'n werk! Ik verzeker u dat ge 'r veel uit leeren zult. Het is geen gewoon leesboek, al zy 't dan dat vooral de tot uw vermaak noodige smart daarin niet ontbreekt. Het is 'n LEERBOEK!

Een leerboek voor ieder die „belang stelt in onze kostbare overzeesche Bezittingen" en dus, volgens de couranten, voor ieder Nederlander, d. i. voor *de* Natie.

1025. Men gelieve optemerken, waarom ik de aankondiging der „Feiten" van BRATA YOEDA 'n plaatsje geef in de beantwoording van den Leidschen brief. 't Is me om dat bepalend lidwoord by *Natie* te doen. Na dàt boek heeft ze 't recht niet, te zeggen dat ze HAVELAAR niet kent!

En mocht men myn aanbeveling wat zwak vinden om haar algemeenheid, dan zeg ik dat het 'n leerboek is:

voor chefs en ondergeschikten by 't binnenlandsch bestuur op Java,

voor aanstaande ambtenaren, die op eenige akademie indische Land- en Volkenkundé studeeren, en 't administratieve of juridieke... Recht,

voor Leden der Tweede-Kamer,

voor Ministers van Kolonien, en

voor den Koning... ja! Van de zotte fiktie die den eersten burger van den Staat — *l'individu de distinction, qui peut avoir beaucoup d'influence* — tot 'n pop maakt, wil ik niets weten. 't Stuk papier waarop dat geschreven staat, is 'n vod.

Voor hen allen noem ik BRATA YOEDA's werk, 'n onmisbaar *leerboek*. Wat speciaal-kennis van inlandsche toestanden in den Javaschen Oosthoek aangaat, zullen weinig Europeanen zich met den schryver kunnen meten, waardoor dan ook blykbaar de nyd werd opgewekt van de velen die 'r voor betaald werden daarvan evenveel of meer te weten dan hy.

De heer DUBEKART namelyk is 'n kostbare specialiteit. Al leerden de velen die nu in krant of Kamer meespreken, slechts dit van hem, dat het met hùn specialiteit bitter slecht geschapen staat...reeds hierom alleen zou BRATA YOEDA 'n nuttig werk hebben verricht. Maar 't is niet te voorzien dat men dit van hem zal *willen* leeren. Ieder die zonder hakkelen *kassi api* zeggen kan — en wie kan dit na m'n *Duizend-en-eenige Hoofdstukken* niet? — zal voortgaan met oreeren, demonstreeren, interpelleeren, debatteeren, parlementeeren...

Goed! Of liever, niet goed, maar hieraan is in onzen babbeltyd niets te doen.

Indien dan slechts de *leek* zich door BRATA YOEDA's *Feiten* opgewekt voelde, de velen die zich voor specialiteiten uitgeven, te toetsen aan de maat van kennis die *hy* ten-beste geeft, en die — hiervan houd ik me overtuigd — zoomin door den kundigen VETH zal versmaad worden als door my.

't Spreekt vanzelf, dat ik m'n aanpryzing bepaal binnen de grenzen die uit den aard van de door den heer DUBEKART behandelde zaken voortvloeien. Ik beweer, byv. geenszins, dat hy zou kunnen gebruikt worden als vraagbaak omtrent *Soendahsche* eigenaardigheden. Veel minder nog omtrent kwestien van algemeen-politischen of ethnologischen aard. Hyzelf maakt hierop dan ook geen aanspraak, en 't zal hem misschien verwonderen dat ik op deze betrekkelyke onbevoegdheid zoo uitdrukkelyk wys.

M'n waarschuwing is aan 't adres der *Nederlandsche* lezers van BRATA YOEDA's werk. Ik wil trachten hen opmerkzaam te maken op 't groot verschil tusschen de 1000-en-eenige specialiteiten die over alles durven meespreken: „*omdat zy in de-n-Oost zyn geweest*" en den enkele die *inderdaad* specialiteit werd, door — onder gunstigen samenloop van andere eigenschappen en lotgevallen — z'n opmerkzaamheid te koncentreeren op zeer beperkt terrein. Reeds hierom alleen behoort het boek velen welkom te zyn. Wie acht-slaat op al 't vreemde dat daarin behandeld wordt, wie zich rekenschap geeft van de moeite die 't kost, zich in de geschetste toestanden te verplaatsen, wie hierby let op de nauwte van den kring waartoe de schryver zich bepaalde...zal kunnen geleerd hebben voorzichtig te zyn met de velen die, na geringe — of geene! — inspanning, voorgeven 'n oneindig grooter terrein...ja, het *geheel* te overzien.

Ik houd het voor nuttig eens eindelyk 'n model voor oogen te hebben, waarop we wyzen kunnen, indien er gevraagd wordt: wie dan toch eens inderdaad 'n specialiteit is? 't Wordt tyd. Hoorden we niet nog onlangs, hoe zeker minister voorgaf kracht bytezetten aan z'n opinie over de havenwerken te Batavia, door de verzekering: dat-i eenige jaren achtereen 'n paar weken op de reede van die plaats had doorgebracht? Ik erken dat men van een ter-reede liggend schip, *door 'n kyker* iets van de plek kan te zien krygen, waar misschien zulke havenwerken zouden kunnen worden aangelegd. Of dit evenwel oogenblikkelyk de noodige hydrostatische bevoegdheid zou verleenen, om over zulke zaken 'n

oordeel uittespreken, is 'n andere vraag. De minister evenwel schynt dit niet te betwyfelen. Ik ben dus zoo vry, onder verwyzing naar blz. 53 van m'n *"Duizend-en-eenige Hoofdstukken"* hem voortestellen, tevens de adviezen intewinnen van al z'n kollega's die ooit op de reede van Batavia schotels waschten, of 'n touwtje splitsten. 't Zal hun 'n aangename verrassing wezen, op-eenmaal te vernemen dat ze zonder zelf hiervan iets bemerkt te hebben, gedurende die zielverheffende verrichtingen bezig waren met specialiteit-worden in zeewaterstaatswerken. Ik neem deze gelegenheid waar, 'n plaatsing als hoogleeraar in de astronomie te verzoeken voor 't haantjen op den Westertoren te Amsterdam, dat nu al zoo lang — en wel zònder *Dollond* of *Frauenhofer* — 't firmament heeft aangekeken...

Onze Volksvertegenwoordiging...

POST, mag ik hier niet zeggen: *de* Natie?

...onze Vertegenwoordiging slikt zulke praatjes.

1026. DUBEKART's boek, doortrokken van javanismus, is jávaasch, byna javáánsch. Het riekt naar *rampek*, *kenangan*, *tjempaka*, *melatie*, *passer*, landraden, *waroeng*, klapper-olie, *pasekban*, amfioenkit en *baleh-baleh:* het is 'n wáár boek!

Deze laatste uitdrukking behoort gerechtvaardigd te worden. De schryver tast veel personen uit het officieel wereldje waarin-i zich bewoog, zeer forsch aan. Hy legt hun 'n reeks van kwade praktyken te-last, die de *gamme* van 't booze vry volledig doorloopen, van dagelyksche laagheidjes af, tot moord toe. We mogen dit alles niet zoo voetstoots voor waar aannemen. Wie verzekért ons, dat hy zich niet nu-en-dan vergiste? In-allen-geval zou men de *altera pars* moeten hooren, die wel hoogstwaarschynlyk zwygen zal...

De Natie zou 't dulden!



... maar die toch dat zwygen eenigen tyd kan volhouden, voor 't zou mogen gelden als konfessie.

Dat onze BRATA YOEDA door 'n Raad van Justitie en 'n Hooggerechtshof is veroordeeld tot gevangenisstraf wegens LASTER, geeft ons almede nog geen voldoend recht om hem voor 'n geloofwaardig persoon te houden. Er zyn wel eens menschen gekondemneerd, die inderdaad niet veel deugden...

't Zou dus getuigen van verregaande lichtzinnigheid, al de door den schryver geopenbaarde feiten zonder nader bewys voor waar te houden, maar...z'n „FEITEN" zyn wáár, z'n *boek* is wáár!

Indien er, wat de hoofdzaken aangaat, in dat boek gelogen wordt, is de heer AGATHON MARIUS COURIER DIT DUBEKART de eerste schryver van ons land. Te verdienstelyker dan *als zoodanig*, omdat-i juist genoeg schryversfouten maakt om z'n infernaal talent te verbergen.

En als-i *niet* loog, is hy 'n belangwekkend slachtoffer van 'n kollisie tusschen zekere *eigenaardigheden* in z'n karakter, en de *misdaden* van anderen.

Ik voorspel dat de wereld hem deze eigenaardigheden zwaarder zal toerekenen, dan aan de anderen hun misdaad.

Of ik ze in allen opzichte goedkeur, is nu de vraag niet. Misschiën ook is de arme BRATA YOEDA zelf er niet mee ingenomen. Men heeft z'n karakter en temperament, jazelfs z'n liefhebberyen, niet altyd voor 't kiezen.

Om 't dan maar ronduit te zeggen, lezer, de heer DUBEKART is 'n misbruikzoeker, 'n onrechtwreker, 'n onbezoldigd publiek ministerie tot tydverdryf. *Myn* smaak zou 't niet zyn! En waarschynlyk was 't ook de zyne niet. Ik kan me levendig voorstellen hoe hy, geplaagd, gesard, gemeden, uitgestoten, vervolgd, zwart gemaakt, voor „onfatsoenlyk" verklaard...

We zyn er!

De heer COURIER DIT DUBEKART is onfatsoenlyk! Dit zal wel waar zyn, want het wordt getuigd door de mannen die hy met open vizier aanklaagde van misbruik van gezag, rechtsverdrajing, konkussie, simonie en moord. Met het oog op de aanstaande behandeling der Brata-Yoedasche zaak, in Nederland, is 't systeem van verdediging der beschuldigden niet zonder de bekende taktische handigheid gekozen. DUBEKART zal in Holland 't pleit verliezen.

Nu voor alsdan noteer ik hier, dat hy veroordeeld is wegens laster: „omdat hy zyn beschuldigingen niet kon staven met autentieke bewyzen."

Het hangt nu van 'n letterzettersleerling af, 't woord „autentiek" kursief te drukken, en dan zou er duidelyk te lezen staan, dat de veroordeelde lasteraar...wèl beschouwd, de waarheid had gesproken. De overwinning die z'n tegenstanders op hem behaalden, is van erger soort dan die van PYRRHUS. Deze scheen nog 'n volgende te kunnen afwachten voor-i 't spel opgaf.

Het is den heer COURIER DIT DUBEKART, 'n jong mensch zonder titèl, zonder rang, zonder middelen, zonder andere relatien met de Maatschappy dan vyandelyke, iemand die in den ban was by ambtenaren en ambtenaarsgenooten, juist by dezulken alzoo, tot wie hy zich wenden moest om de autentieke stukken te verkrygen, die hy meende in z'n proces noodig te hebben...het is hem *in zulke omstandigheden* niet gelukt, die autentieke stukken te produceeren. Dit alleen blykt, wat *zyn* strafwaardigheid betreft, uit het geslagen vonnis. De booswicht heeft zich schuldig gemaakt aan 't niet overleggen van bescheiden die „men" hem belet had in-handen te krygen. Hoe is 't mogelyk dat „men" hem slechts tot zes *maanden* gevangenis veroordeelde! Zùlke gruwelen, enz.

De hardnekkigheid waarmee „men" weigerde hem de herhaaldelyk gevraagde stukken aftegeven, zou byna op 't denkbeeld brengen

dat ze van grooter bewyskracht waren, dan overigens uit des schryvers verhaal schynt te blyken. Ze geeft aanleiding tot het vermoeden dat de letterzettersjongen van zoo-even niet zoo heel verkeerd zou hebben gedaan, als-i 't woord "autentiek" onderstreept had.

En, ook zonder die weigering! Er blykt, voor ieder *die lezen kan*, uit de geheele behandeling der zaak, dat het ook hier alweer ouder-gewoonte meer te-doen was, om op *wettelyke wyze 'n kwestie te beëindigen*, dan om *recht te spreken*. DUBEKART's tegenstanders hebben meer reden tot klachte dan hy. Geen man van eer zal hem op grond van dat vonnis — 'n *autentiek* stuk toch! — voor 'n lasteraar houden. Hoogstens zal men hem verwyten dat-i zich inliet met zaken die hem — en nog niet eens naar àller opvatting van menschenplicht — niet schenen aantegaan. Die anderen evenwel zullen moeite hebben zich te reinigen van de smetten...

Och neen! Ze zullen wel zoo wys zyn, zich die moeite niet te geven. Hoofdzaak is, dat ze in 't genot bleven van traktement, pensioen, officieele konsideratie. Zoolang dit het geval is, zullen ze by 't Nederlandsch Publiek goed ontvangen worden. En de arme BRATA YOEDA... hm!

Nu ja, 'n lasteraar is-i niet — of 'n *autentieke* slechts — maar wat baat dit, als-i geen geld heeft?

Ik raad hem ernstig aan, op Java te blyven. Wel zal-i ook dáár veel vinden van de bitterheid die hem in Nederland wachten zou — op verre na niet alles! — doch in dat verre gezegende land is de kans grooter, dat deze of gene industrieel *in z'n eigen belang* hem ryst biedt voor de zeldzame speciaal-kennis waarvan-i bewys geeft. En...dáár hebben z'n vyanden althans één bondgenoot minder: den winter!

1027. Aan BRATA YOEDA m'n hartelyke groet! Ik dank hem zeer voor z'n boek, en hoop...dat-i de pen wegwerpe.

Geloof me, beste jongen, het is den mooriaan geschuurd, aantedringen op RECHT, zoolang men geen kracht kan byzetten aan dezen eisch, door achterladers en bajonetten. Dàt zyn de eenige afdoende rechtsmotieven. Kunt ge u *die* verschaffen...och, dan hebt ge geen recht meer noodig! Zoolang dit niet het geval is, koop u 'n *Jérôme Paturot* — een der best geschreven boeken die onze eeuw oplevert! — en tracht terugtekeeren tot uw punt van uitgang... tot het houtkappen, omringd van tygers, aan de oevers van den *Brantas!*

't Zal u bevreemden, doch wáár is het, dat my in uw geheel boek geen passage zoo getroffen heeft, als die waarin ge met nobelen hoogmoed verzekert dat de door u gemaakte vlotten zoo goed bestand waren tegen de hindernissen in den stroom. Daar was ik jaloersch op u! Och, hoe gaarne had ik meegewerkt! Hoe driftig zou ik de pen wegsmyten, ondankbare pen die me 't merg uit de ziel zuigt, en hiervoor niets teruglevert dan 'n schamel onderhoud, gesausd met ondank en smaad! Ondervondt ge 't ooit, dat uw balken, met zorg gekozen, wèl geplaatst, stevig verbonden, zich van elkaer scheidden en te-gronde gingen om *U* te sarren? Sloegen ze ooit de logiek in 't aangezicht, door op-eenmaal te veranderen van dikte, lengte of getal, om *U* hartzeer aantedoen? Om *uwen* arbeid te-schande te maken? Verkrachtten ze ooit 'n natuurwet, door indryven tegen den stroom, om *U* te doen doorgaan voor traag, onbekwaam, voor oneerlyk misschien?

O, die lieve balken!

Arme domme naïve BRATA YOEDA, welke booze geest blies u de zotheid in, de bemoeienis met die onschuldige dingen te verruilen voor...'n handel in denkbeelden? In denkbeelden nog-al, die niet kunnen aanlanden op de plek waar ze wezen moeten, zonder aanhoudend worstelen tegen den stroom der belangzuchtige vooroordeelen die ze te-keer gaan?

Zegepraal van 't RECHT?

Dit is 'n droom van goede kinderen, BRATA YOEDA! Een

herinnering uit de leesboekjes onzer jeugd, waarin op de laatste bladzy 't braafste jongetjen altyd het best afspeelt. Hoogstens is 't 'n kunstenaarstheorie die 't leveren van „bevrediging" voorschryft, in 't vyfde bedryf van 'n drama.

Maar...ook in *tragédie* moet aan 'n gelyksoortigen eisch van „bevrediging" voldaan worden. En 't geschiedt daarin op 'n wyze die beter overeenstemt met de werkelykheid: de held gaat — als slechts twee uwer vlotten, geluksvogel! — te-gronde!

Lees en bestudeer *Jérôme Paturot*, en keer tot uwen houtkap en die tygers terug. Het Recht zal er geen schaê by lyden. Integendeel! Waart ge voortgegaan met vlotten-maken, dan zou er 'n onrechtvaardig vonnis minder op de wereld zyn.

1028. Indien de Gouverneur-generaal *ex plenitudine potestatis* den heer DUBEKART uit Indie had gebannen, zou hy daarin z'n nu eenmaal treurigen *Nederlandschen* plicht gedaan hebben, waarvoor hy betaald wordt. De omweg om den patient te doen veroordeelen door 'n raad van Justitie, is Nederlandscher dan noodig en nuttig was.

Een arbitraire administratieve maatregel, onder verantwoordelykheid van den kommandant op 't oorlogschip „NEDERLANDSCH-INDIE" kan nu-en-dan, met beroep op zeker eigenaardig standpunt, *politisch* eenigszins gerechtvaardigd worden. Het iniek vonnis eener Rechtbank, nooit. (**1019**)

Juist de onbeperktheïd van de administratieve autokratie eischt en vergunt, dat men de Rechterlyke Macht buiten bemoeienis houde met maatregelen, die niet op Wet en Recht gegrond zyn, maar voortvloeien uit 'n *abnormiteit* als 't Nederladsch gezag in Indie. Geen Regeering heeft meer behoefte aan 't handhaven der integriteit van *Rechtspleging*, dan 'n zoodanige die op *Onrecht* gegrond is. Het is hiermede als met zeker soort van uiterlyk fatsoen, dat het minst kan ontbeerd worden door deugnieten.

Een Gouverneur-Generaal behoort de uit z'n *Nederlandsch* standpunt voortvloeiende *Nederlandsche* misdryven voor z'n *Nederlandsche* rekening te nemen, en mag met de uitvoering hiervan geen kollegie belasten...

Het achterhouden van de door den armen BRATA YOEDA gevraagde stukken wàs 'n lastgeving!

...een kollegie dat in 't algemeen belang, en vooral *in dat van de Regeering zelf*, zeker *prestige* moet bewaren.

Het uitzetten zonder vorm van proces, van den predikant VAN HOEVELL, van den Bisschop GROOF en van den heer ROORDA VAN EYSINGA, was — nederlandsch-indisch gesproken — *korrekt*. Het toelaten of bewerken der veroordeeling van BRATA YOEDA — van recht of onrecht spreek ik nu niet — is 'n *fout*, waarby niemand iets won dan BRATA YOEDA zelf.

1°. Geen der door hem aangevallen personen is in de oogen van 't publiek gerechtvaardigd. Integendeel! Zy allen zyn geschandvlekt...op 't *autentieke* bewys na. Nu onderstreep *ik*...tot nader order, want straks blykt er dat ook de autenticiteit voortaan niet meer ontbreken zal.

2°. De eerbied voor 't RECHT is gekrenkt. Geen vonnis terwereld kan BRATA YOEDA's boek maken tot 'n *onwaar* boek, of hem, òm 't schryven van dat boek, tot 'n „lasteraar." Dit heeft dan ook de Raad van Justitie in den konsiderans niet durven beweren. Die Rechtbank wacht zich wel te zeggen: „de door u beschuldigde personen zyn rein, ge hebt gelogen." En wat het dispozitief aangaat, de opgelegde straf? 't Is 'n aanmoediging en handleiding voor *werkelyke* lasteraars. Eigenlyk is 't als-of daar stond: „wilt ge iemand zwart maken, doe 't dan niet zoo onvoorzichtig als BRATA YOEDA, die zonder *autentiek* gedekt te zyn, ronduit de waarheid zei. Zorg dat ge — *in-plaats* van waarheid des-noods, want dit is byzaak — autentieke stukken kunt overleggen, of...kies bedekte termen voor uw aanklacht."

De europesche en indische hoofdambtenaren in de binnenlanden, mogen toezien hoe ze na dit lesjen in de kunst van gevaarloos onteeren, hun gezag bewaren, d. i. *het gezag van de Regeering*. Er liggen dozynen pennen gereed om, BRATA YOEDA's... onbesuisdheid vermydende, met minder talent of zaakkennis dan hy, en vooral zonder zyn hardnekkige inspanning, dieper wonden te slaan. Tot het opsporen der waarheden die hy aan 't licht brengt, zyn zeldzame gaven noodig — *specialiteit!* — terwyl geen soort van schryvery zoo weinig bekwaamheid vereischt, als uit de de lucht gegrepen of eenigszins *gearrangeerden* laster. (**244**)

Om iemand met grond aanteklagen van misdryf, behoort men te *weten* wat men zegt. Hiertoe is noodig: onderzoek, opmerkingsgeest, oefening in juistheid van uitdrukking, en — in dit byzonder geval — de zeer nauwkeurige kennis van Javaansche toestanden. Daarby moeten „de punten op de i's gezet worden" gelyk BRATA YOEDA dan ook doet. Aanklagers van andere soort echter, dien 't alleen te doen is òm te honen, òm te denigreeren, hebben al deze hoedanigheden niet noodig. Juist de algemeenheid der termen waarvan zy zich bedienen, ontslaat hen van alle inspanning tot onderzoek en oordeel.

Tegen één BRATA YOEDA die zich aftobde om waarheid aan den dag te brengen, zullen er honderden opstaan, om *zonder moeite* hun leugens optedisschen, die juist *omdat* het leugens zyn, en dus geen *bepaalde* feiten omschryven, niet onder 't bereik vallen van de Strafwet. Alle wetten tegen laster nopen tot studie in 't laaghartig *insinueeren*, een kunstje dat BRATA YOEDA niet verstond. 't Zou moeielyk wezen iemand te vinden die minderop 'n lasteraar gelykt dan hy. Ik durf aan z'n rechters vragen: als ge in een roman of drama 'n lasteraar te schetsen hadt, zoudt ge BRATA YOEDA kunnen gebruiken als model? *Ik* niet! En dit zou niemand kunnen. Dewyl nu toch die Rechtbank hem wegens „laster" kondemneerde, heeft zy de eer der Rechterlyke Macht geschonden door 'n ongerymdheid, en alzoo een der werktuigen bedorven, waaraan elke Regeering, maar vooral 'n *autokratische*,

de grootste behoefte heeft. Men wint noch behoudt Silezien, zonder „Rechters te Berlyn." (Zie „*Vieux-delft en moraal*" in de *Millioenen-Studien*.)

3°. De door den heer DUBEKART aan den dag gebrachte misdryven... ik vergis my:

...de moeite die men zich heeft gegeven om 't aan den dag brengen van die misdryven te beletten, doet veronderstellen dat men de *algemeenheid* der strekking van z'n beschuldigingen inzag en vreesde. Niemand toch zal beweren dat de Regeering er *byzonder* belang by had, den Resident VAN DER KAA, den Adsistent Resident GÉY VAN PITTIUS of den Regent van Blitar in bescherming te nemen. Hiertoe bestond niet de minste reden. Zy meende — als de raadslieden van VAN TWIST *) — in de bres te moeten springen voor de *overal* heerschende ongerechtigheid, zonder welke zy voorgeeft niet te kunnen bestaan. Dit nu eens aannemende als *Nederlandsch-indische* plicht, heeft ze zich zeer dom gedragen. Wat gedempt kon worden met 'n *coup d'autorité*, met de bekende soort van geweld, die dan toch altyd 'n ontzag *sui generis* inboezemt, werd nu, juist dóór de in-acht genomen vormen, in helder licht gesteld. Onrecht moet forsch optreden, om niet bespottelyk te zyn, d. i. — ook in den allerlaagsten zin van 't woord: — onstaatkundig. 't Bewys? BRATA YOEDA had geen *autentieke* bewysstukken, niet waar? Dààrom alleen werd-i als lasteraar gestraft, niet waar?

Welnu, thans heeft hy ze!

Ze zyn hem geleverd door de Regeering.

---

*) Als de *Raadslieden* van v. Tw. in de Havelaarszaak. *Hyzelf* namelyk ging, juist door z'n onwetendheid, zoo ver niet, en meende inderdaad dat ik den Regent ten-onrechte beschuldigde. Men had hem in dezen waan gebracht, en daarom sprak ik hem in den bekenden brief van Januari 1858 nog als „eerlyk man" aan. Z'n handelwys na 't ontvangen der inlichtingen die ik hem gaf, bewees dat ik me hierin vergist heb. Wat zoo'n wezen voor 'n *geweten* heeft? Maar...hij kan 't er by *de* Natie mee doen, en dáárom...**368**, nader toegelicht op blz. 256!

Hy bezit: *het Soerabaiasche vonnis waarin zyn beweringen worden gestaafd voor ieder die lezen kan.*

Dit heeft nu de Regeering gewonnen met haar halfheid! *Zy* heeft bewezen — allerautentiekst ditmaal! — wat de delinkwent niet bewyzen kon. BRATA YOEDA mag haar dankbaar zyn. De door hem „gelasterde" personen hebben minder reden tot erkentelykheid. Om hen te troosten is het te hopen dat er spoedig 'n paar vakatures in de Kamer komen, om hen gelegenheid te geven naast VAN TWIST en VAN DE PUTTE dienst te doen als *Indische Specialiteiten.* Waarom *niet?*

Dan konden ze daar vertellen dat ze *„over dien schryver en z'n boek... zwygen zullen om den schyn van partydigheid te ontgaan.*"

De Natie zou 't slikken.

1029. Wat my betreft, ik veroordeel *ut supra* onzen vreemdsoortigen „lasteraar" tot... *Jérôme Paturot.* Hy moet pen, inkt, frazen en rechtzoekery verlaten, en terugkeeren tot z'n eerste liefde, aan de oevers van den *Brantas.*

— En waarom schryft *gy* dan, vraagt ge?

Helaas, men heeft me geen ander plekjen overgelaten, waar iets te kappen viel. Ge zegt, over uw djati-hout sprekend:

„Menig balkenvlot des heeren LOUDON *zag ik voor m'n oogen verbryzelen of uit elkander slaan...*

En m'n IDEEN dan, o BRATA YOEDA, die me wat méér kosten, dan 't door vreemde handen voor dien heer LOUDON gekapte hout?

...terwyl de vlotters zich zwemmende moesten redden. De minste afwyking van juistheid in richting, was voldoende om zoo'n vlot overdwars te doen gaan...

En m'n IDEEN dan, o BRATA YOEDA?

...en dan was er geen redding meer mogelyk. De geweldige stroom zou dan de vereenigde pogingen van vyftig roeiers hebben krachteloos gemaakt...

Krachteloos gemaakt? O neen. Verydeld? Misschien. Maar vyftig roeiers zegt ge? *Vyftig?* En ik dan, die geheel alleen roei tegen zoo'n stroom?

...als 'n pyl werd dan 't vlot meegesleurd, tot het optornde tegen een of ander rotsblok...

Juist! Tegen onwil uit zedeloos eigenbelang, en dit nog niet eens goed begrepen!

... tegen 'n verraderlyken boomstam...

Juist, juist, juist! Tegen verraderlyken laster, surrogaat van 't eerst beproefd even verraderlyk doodzwygen!

... met zulk 'n kracht, dat djati-balken van honderd voet lengte en vier voeten vierkant, ombogen en knapten als zwavelstokken.

En m'n IDEEN dan, o BRATA YOEDA?

Dat „omgebogen en geknapte" hout — goed geschetst, waarachtig! *) — was te vervangen na 't verlies. Daar ging slechts eenige

*) 't Zou me leed doen, het Nederlandsch publiek 'n wapen tegen BRATA YOEDA in de hand te geven, door 't leveren van voorwendsels om z'n stem te smoren. Het spyt me dus dat ik 't zeggen moet, maar... waarheid bovenal: er zyn méér goede passages in z'n boek, en zelfs schoone! Ook de stukken die uit 'n letterkundig oogpunt als mislukt moeten beschouwd worden, zouden aanleiding kunnen geven tot iets als lof. De komieke vermenging van boekerigheid en kanselary-*jargon* loopt op 'n verdienste uit, in de oogen van ieder die *die lezen kan.* Deze fout namelyk is 'n bewys te-meer voor de naïveteit des schryvers, en voor de *waarheid* van z'n werk, dat minder goed zou zyn als 't beter was. Zóó zouden teervlekken soms kunnen pleiten voor de autenticiteit van 'n aangespoeld logboek.

Ik zeide op blz. 312: 't riekt naar... enz.

Welnu, 't levert almede de zeer scherpe *odeur locale* van de AMBTENARY die, om den indruk der waarheid volledig te maken, niet ontbreken mocht. 't Schynt dat ik in 517 niet ten-onrechte op 't nut van schryversfouten gewezen heb.

handen-arbeid te-loor...wat in Indie meer gebeurt, en ook elders. Wie of wat vervangt 'n uitgeputte menschenziel, als ze knakte en brak door 't optornen tegen de logge massa domheid die 'n stompzinnig vermaak schept in zoo'n vlotbreuk? Tegen werkdadige schelmery ook, wier belang meebrengt die hindernissen in haar belemmerende werking te handhaven?

Zeg me, o BRATA YOEDA, wanneer bestreedt gy minder onedelen vyand, toen ge te worstelen hadt met den stroom van den eerlyken *Brantas*, of toen ge den zondvloed van vuil woudt te-keer gaan, die zich Maatschappy noemt?

Keer terug tot uw vlotten, beste jongen! En...ge zegt dat de tygers, schoon niet geheel nog uitgeroeid door boschvelling en aanbouw, toch afnamen in getal *„tusschen* Borow *en* Djimbeh, *juist op de plek waar zich thans de dessah* Goelongan *bevindt?*"

Wel...zoek dan 'n nieuwe buurt op, waar ze iets minder te lyden hadden van nieuwe *dessahs* en „beschaving."

Uw uitstapjen in de „Maatschappy" zal u geleerd hebben die tygers te bejegenen met iets als...achting.

Wat my betreft, groet ze van me, en zeg dat ik heimwee voel naar hunne wouden, en naar de eerlykheid van hun vyandschap.

1030. De Natie kent my niet, beweert de heer POST? Eilieve, ik hoop...

Hopen is wat veel gezegd. Wie zóóveel afgevlotte balken zag te-gronde gaan, heeft tot hopen 't recht niet.

Laat me dan zeggen: ik *wenschte* dat *de* Natie my leerde kennen uit BRATA YOEDA's boek. Wie 't lezen verstaat, zou daaruit kunnen leeren van welke soort de moeielykheden waren, die ik te overwinnen had te Lebak, toen ik daar *binnen den kring myner bevoegdheid, en naar den letterlyken eisch myner ambtelyke instruktie* — niet uit dilettanten-liefhebbery, waarlyk! — my verzette tegen ONRECHT.

Misschien ook zal men hieruit dan eens eindelyk leeren begrypen waarom de lof over mooischryvery me in de ooren klinkt als 'n bespotting!

Na al de vergeefsche pogingen die ik aanwendde om dit begrypelyk te maken — **527** en elders — zal 't waarschynlyk ook nu weer te veel gehoopt zyn.

Twee vlotten slechts vergaan van de *zeven-en-twintig?* BRATA YOEDA mag van geluk spreken. Van m'n IDEEN komt er niet één van de duizend te-recht. En...hy had maar met ongelukken te doen. Myn werk wordt met opzet bedorven, en men schaamt zich niet me nog te plunderen bovendien. Men steelt m'n denkbeelden, m'n wyze van uitdrukking. Men steelt tot m'n fouten toe, ja...m'n fouten het liefst!

Uw boek is wáár, BRATA YOEDA, treurig wáár! En toch, of juist hierom, wilde ik u gaarne voor zoo'n "bevredigend" vyfde treurspelbedryf bewaard zien. Vergeet uw zotten droom van RECHT, arme jongen! Keer tot uw djati-vlotten en tygers terug... geloof me, 't zal u 'n verademing zyn!

Och, 't zou zoo jammer wezen, als ge meer schreeft! Wie op uw "FEITEN" geen acht slaat, zal zich evenmin laten opwekken tot iets goeds, door wat ge daarop zoudt kunnen doen volgen. Integendeel. De schaamte over 't niet luisteren naar uw eerste woord, zou zich openbaren in mishandeling, zoodra er bleek dat ge u verstoutte aantedringen op afdoening.

Maar *ik* dank u hartelyk voor uw boek, en voor al 't leed dat ge doorstondt, eer 't schryven daarvan u mogelyk was. (**30**!) Ge hebt *de* Natie — die me niet kent, naar ik hoor — in-staat gesteld my te leeren kennen, en...wat in dit geval van gelyke beteekenis is: *zichzelf*.

Uit *uw* boek, BRATA YOEDA, kunnen de Nederlanders als in 'n *camera obscura* te aanschouwen krygen: *welken poel van vuil ze in bescherming namen*, toen ze voor DUYMAER VAN TWIST en konsorten party kozen tegen MAX HAVELAAR!

1031. De Natie kent my niet, zegt de heer POST?

Ze schynt het toch de moeite waard te vinden, my door haar woordvoerders te doen lasteren.

Die woordvoerders zyn alweer niet *de* Natie, hoor ik zeggen.

Goed. Maar wie of wat is dàn de Natie? Of bestaat er geen Natie?

Onze verzenmakers en gelegenheids-enthousiasten spreken ànders. Zy toch weten die zoo moeielyk te vinden Natie wel optesmukken met al de deugden die den volmaaktst-gedachten hemel vervelend kunnen maken. Ik heb altyd gehoord dat *de* Natie was: weldadig, rechtvaardig, eerlyk, dapper, vlytig, edelmoedig, enz.

Hoe toch heeft ze 't aangelegd, om al die volkomenheden te openbaren, als 't zoo vreeselyk moeielyk is natesporen wie haar dan toch eigenlyk vertegenwoordigt?

En is de boekhouding zuiver, wanneer men wel 't in de lucht springen van 'n held inneemt als bate van eer, maar terstond alle solidariteit van de hand wyst, zoodra er schaê zou te boeken vallen van tegen-overgestelde schande? Op zoo'n manier kan de ellendigste horde Vuurlanders al heel gemakkelyk aan 'n voordeelig saldo van nationale voortreffelykheid geraken. De eischen der WAARHEID luiden anders!

Indien 't niet *de* Natie is, die my miskent, lastert en martelt, dan heeft ook niet *de* Natie *„haren bodem ontwoekerd aan de baren.*" Dan heeft ook *zy* niet *„het Spaansch geweld getemd in 'n worstelstryd van tachtig jaren lang.*" Dan heeft ook niet *de* Natie *„den trotschen Engelschman vernederd, en den Oceaan ontboeid.*" Dan heeft ook niet...

Genoeg, niet waar?

De voorbeelden van Nederlandsche voortreffelykhedens liggen voor 't grypen. Het mistasten zou moeielyk vallen aan den on-

handigsten blindeman. Waarom dan *my* hard gevallen over 't gebruik van dat bepalend lidwoord?

Ik vertrouw dat de heer POST my de wetenschappelyke konscientie toekent — in dit geval: in hoedanigheid van auteur — die ik even aanroerde op blzz. 61 en 62 van m'n *Specialiteiten*...

Alweer te veel vertrouwd, naar ik wel veronderstellen moet uit het toepassen op *my*, van de vertelling over 't inkorrekt gebruik van mathematische scheldwoorden, waarmee THEODOR HOOK 'n onbeleefde vischvrouw...begroette.

Ik wil even de juistheid der strekking van dat aardig citaat onderzoeken. Doch vóór alles 'n proeve van definitie:

Scheldwoorden zyn zoodanige interjektief gebruikte nomina die alleen ten-doel schynen te hebben, den daarmee gebeneficeerde op onaangename wyze te kennen te geven dat men hem niet genegen is, en tevens het gemoed des sprekers te ontlasten van wrevel, zonder dat er in de keuze der gebezigde benamingen wordt acht geslagen op overeenstemming daarvan, noch met de eigenschappen van de toegesproken persoon, noch met de naastliggende oorzaken die den wrevel des sprekers hebben opgewekt.

Is dit nagenoeg goed? Voor het tegenwoordig doel goed genoeg, niet waar?

Wanneer men iemand „dief" noemt, en hiermee wil te kennen geven dat-i gestolen heeft, heeft men hem niet *gescholden*, maar *beschuldigd*. Er zou namelyk harmonie bestaan tusschen de beoogde kwalifikatie van daad of karakter, en 't daartoe gekozen woord.

De wiskunstige termen van THEODOR HOOK echter, waren — tenzydi in z'n vischvrouw inderdaad driehoekige of parallelopipedische eigenschappen meende ontdekt te hebben, en haar hiervan wilde kennis geven: „ten-fine van naricht" — ze waren inderdaad *scheldwoorden*. Het doet er nu niet toe, dat-i hiermede niets anders bedoelde dan 't parodieeren der, waarschynlyk even baroque, interjektien van z'n *partner*.

Die *partner* was 'n onbeschaafde persoon. En dit spyt me. Ik wenschte dat we ons haar konden voorstellen als iemand dien men geleerd had zinsneden te ronden, of nagenoeg, en die dus heden-ten-dage had kunnen optreden als auteur. Doe uw verbeelding 't hiertoe noodige geweld aan — zoo héél veel geweld is er niet toe noodig — en stel u voor, dat die vrouw bundels IDEEN in 't licht gaf. Ik vraag u, of ze haar auteurstalent zou gebruiken om *zeer in den beginne* van den kursus dien ze opende, aantedringen op *juistheid van uitdrukking* en *oefening in 't bepalen*, gelyk *ik* deed op een der eerste bladzyden *myner* IDEËN?

Ik gis dat niemand dit van haar verwachten zou.

Vindt ge nu dat ik 't my gemakkelyk maak, door me te vergelyken by zoo'n onbeschaafd wezen — we stelden dat ze, zonder verhooging van *zielsrang*, ware afgericht tot auteurschap — welnu, dan noodig ik u uit, myn konscientie der wetenschap als schryver, te toetsen aan andere modellen. Doch... let hierby op de laagte der nummers **10** en **13**, en vergeet by de studie van den oorsprong dezer nummers, vooral den wenk niet dien ik trachtte te geven in **30**!

In-weerwil van uw grappigen zysprong op de Londensche vischmarkt, kan ik niet gelooven dat ge na zoo'n onderzoek geen vertrouwen zoudt stellen in m'n wetenschappelyk geweten. (Zie ook **799**, *seqq.* en eigenlyk al m'n werk.) 't Komt me onmogelyk voor, dat ge my zoudt aanzien voor iemand „die maar zoo losweg wat neerschryft." Dit blykt dan ook — lynrecht tegen de bedoelde strekking der vischmarkt-epizode in, uit uw geheelen brief, die achterwege zou gebleven zyn, indien gy gemeend hadt dat ik 'n kogelbaan-beschryvenden rog met het overbrengen van m'n argumenten belastte, of wel dat ik ooit zoo'n projektiel zelf voor 'n argument wilde doen doorgaan.

Ik van myn kant vertrouw *U* te veel konscientie toe, om te vreezen dat ge hier de vooropgestelde bepaling uit het oog zoudt verliezen, en my tegenwerpen dat ik my in 'n gebezigde kwalifikatie

kan *vergissen*. Zoodanige onjuistheid immers zou haar daarom niet doen overgaan in de klasse der scheldwoorden? Indien ik *ten-onrechte* iemand „dief" noemde met de bedoeling hem *diefstal* te verwyten, heb ik met meer of min strafwaardige lichtzinnigheid my vergist, of ik heb gelasterd. Maar *gescholden* heb ik niet.

Van zoodanige vergissing zal ik straks 'n voorbeeld geven. Ik heb 'n *meâ culpâ* afteleggen, dat in de oogen van sommigen kracht zal byzetten aan dat gedeelte van den leidschen brief waarin ik word beschuldigd van...onrechtvaardigheid jegens de „modernen." Aldus namelyk vertaal ik 't door den heer POST ten-onrechte gebruikt woord „laster." (Alweer **10**!)

1032. Om trouw te zyn aan m'n program van streven naar nauwkeurigheid, moet ik nu terugkeeren tot m'n aanklacht dat de Natie my doet belasteren door hare woordvoerders.

Had ik hier moeten schryven: ze *laat* me lasteren?

Misschien! Toch laat ik 't woord „doet" staan, omdat het myn bedoeling eenigszins juister uitdrukt. Ieder ziet in, dat *nalaten* 'n *handeling* wezen kan.

Het was 'n *daad* van de Natie, toen ze den laaghartigen VAN TWIST — geen scheldwoord, hoort ge! Ik kwalificeer den man — 't was 'n *daad*, toen ze hem ongestraft veroorloofde het sein te geven, hoe men op de goedkoopste wys den *Havelaar* zou kunnen smoren.

Hy was 't die, in den angst van z'n hart overleggende hoe hy zich verantwoorden zou, indien men hem vraagde om opheldering...

Ze wèrd gevraagd.

...*hy* was het die 't helsche middel bedacht, dat aan alle verantwoording 'n eind maakte! 't Zwygen kwam hem gewenschter voor, zeide hy „want hy was bevreesd voor den schyn van partydigheid." Doch anders:

„ZOU HY OVER DAT BOEK EN OVER DIEN SCHRYVER VEEL KUNNEN ZEGGEN."

Is 't 'n *daad* of niet, van *de* Natie:

dat ze genoegen nam met dàt voorwendsel om te zwygen over de hoofdzaak?

dat ze die lasterlyke aantyging duldde in den mond van 'n *beschuldigde?* In den mond van denzelfden man die genoodzaakt was officieel te verklaren: *dat ik by de Indische Regeering gunstig genoteerd stond?*

dat zyzelf den door hem uitgedachten schurkenstreek — géén scheldwoord: ik kwalificeer! — nog altyd blyft toepassen, om zich te onttrekken aan rechtdoen in de Havelaarszaak?

In waarheid, waar zulke kemels van ongerechtigheid geslikt worden, begryp ik niet hoe één lid van *de* Natie durft spreken van eerlykheid en goede trouw!

Wat den heer Post aangaat, en zyn optreden voor wat hem Recht toeschynt, zal ik dan ook op deze inkonsekwentie terugkomen, en wel by den terugslag op de velerlei soorten van „staatkunde" waarmee ik de reeks Ideen sluiten wil, die na *Vorstenschool* 'n aanvang namen. Tezaam genomen vormen zy iets als 'n gedeeltelyke afrekening. Gedeeltelyk! Want ik sla veel over, en 't ergste!

Die van Twist kende *de* Natie, naar my gebleken is. Hy schynt geweten te hebben wat ze slikken kon! En ik — 'n soort van Brata Yoeda nog, *minus* de liefhebbery! — ik kende *de* Natie *niet*, toen ik me tot háár wendde. Letterlyk als 'n onbedorven kind dat nog vertrouwen stelt op de moraal der laatste bladzyden van z'n schoolboekjes, zou ik 't onmogelyk geacht hebben dat 'n edele zaak als de myne, door één wanhopig-brutale lasterlyke insinuatie kon worden vermoord onder de oogen van 'n geheel Volk, van *de* Natie!

Kan de heer POST beweren dat de Natie den *Havelaar* niet kende? Ze „rilde" immers? Kan hy beweren dat men niet nieuwsgierig was naar 't antwoord van den plichtvergeten Landvoogd, die door my was aangeklaagd voor 't *forum* van 't geheele Volk? Kan hy beweren dat men z'n antwoord niet verstaan heeft?

Ze heeft toch met gretigheid het onedel wapen aangegrepen, dat *hy* haar in de hand drukte. En nog altyd verweert ze zich met hetzelfde moordtuig. In de vorige nummers gaf ik daarvan eenige voorbeelden...weinigen uit velen! Ik kan getuigen dat er — by-wyze van spreken, en op zéér weinig uitzonderingen na — uit Nederland niets tot my kwam dan zùlke weerklank. Het „mooivinden" van den *Havelaar* — als *boek*, godbetert! — was 'n valsheid te meer. Ook hierin volgde men 't door VAN TWIST gegeven lesje. In de weinige woorden waarmedi zich van de zaak wist aftemaken, kwam de wenk voor, dat men zich van het „talent des schryvers" kon bedienen als middel ter rechtsweigering.

En na dit alles zou ik me niet mogen beklagen over *de* Natie?

1033. Men scheldt my uit. Want schelden *is* het, wanneer men iemand van wien *bleek* dat-i, levenslang eenigszins, en sedert vele jaren byna uitsluitend, een bespiegelend arbeidzaam leven leidde, tracht voortestellen als 'n beschonkene, als 'n liederlyke nachtlooper.

En... dit duldt *de* Natie.

Moet ik me anders uitdrukken?

Welnu dan: *uit* de Natie, dezelfde Natie die m'n werken verslindt, gaat geen enkele stem op, om te protesteeren tegen zulke infamie! Men duldt het, dat *ik* m'n pen moet gebruiken tot het te-gemoet gaan van zùlke vyanden!

Men belastert my. Want „laster" *is* het, wanneer men iemand die *bewees* 'n *goed* mensch te zyn, en in-verhouding tot het algemeene peil, 'n *uitstekend* goed mensch...

Of heb ik gelogen in den *Havelaar?* Kom-aan, mooivinders!

Of heb ik gelogen in den brief aan den gewezen Landvoogd? Kom-aan VAN TWIST! Me dunkt dat de termyn van antwoord als verstreken zou kunnen beschouwd worden. Die brief wordt over weinige weken *vyftien jaren* oud! Maar nòg roep ik u toe: antwoord! Nog wil ik u te-woord staan, als ge meent dat ik in iets, hoe gering ook, de waarheid te-kort deed. *)

Gedurende die vyftien jaren hebt gy rustig geleefd. Ge hadt tyd en *loisir*, dunkt me, om u gereed te maken tot het geven van eenig ànder antwoord, dan den door *dé* Natie zoo goed begrepen wenk, my aftemartelen door laster!

Ik bracht dien tyd ànders door, dit verzeker ik u! Ik zwierf, en leed gebrek, en werd gesmaad, en... arbeidde. Misschien zou ik me, als ge *nu* eindelyk 'eens spraakt, mogen beroepen op de afmatting die 't doel uwer taktiek schynt geweest te zyn. Welnu, ik beroep me hierop niet! Als waren de zaken waarover ik u in Januari '58 schreef, eerst gister gebeurd — ik heb nooit gelogen, en dus geen byzonder geheugen noodig! — ik zal u tewoord staan. Kom-aan, m'nheer VAN TWIST!

Nu ja, hy zal met zwygen voortgaan.

En waarom ook niet? Hy weet immers dat *de* Natie het duldt? Hy weet dat niemand hem in 't aangezicht spuwt...

---

*) Bedoelde brief komt voor in de „*Verspreide Stukken.*" (Amsterdam, by G. L. FUNKE.) Slechts in den duur van den doodstryd myns vermoorden voorgangers, heb ik me vergist. Kort na 't verschynen van den *Havelaar*, verklaarde de geneesheer die hem behandeld had, dat hy langer geleefd heeft, dan ik van de weduw meende verstaan te hebben. By deze refutatie — de eenige waaraan men zich ooit gewaagd heeft! — zou 't *ontkennen der vergiftiging te-pas gekomen zyn*, als er ontkenning mogelyk ware! De door dien dokter gemaakte aanmerking op 'n *byzaak*, levert alzoo 'n bewys te meer voor de door my medegedeelde *hoofdzaak*. Myn voorganger die slechts gedreigd had z'n plicht te zullen doen, was vermoord. Ik *wist* dit, dééd m'n plicht in *die* omstandigheden, en word door *de* Natie uitgemaakt voor 'n slecht mensch, of bespot met den naam van mooischryver.

Hoe oordeelt hierover de heer POST, die party-trekt voor RECHT?

En over *die* Natie zou ik me niet mogen beklagen, omdat ze my „niet kennen" zou? Wat is *openbaar*, indien niet myn grieven openbaar zyn, en de wyze waarop men ze tracht te smoren?

Herhaaldelyk beweerde ik dat zy die ik aantastte, niet „durfden" spreken. De heer POST ontkent dit, en schynt myne bewering te willen ontzenuwen door 't feit dat *hy* me antwoordt. Dit geloof ik gaarne! Gy, POST, hebt niets op uw geweten. Juist *uw* schryven doet de beteekenis uitkomen van 't zwygen der anderen, die ik aantastte. Om konsekwent te zyn met den indruk die *U* aanspoorde tot het opvatten van de pen, behoort gy even als ik verontwaardigd te wezen over de dryfveeren die anderen — hen die ik *noem* en *uitdaag* — hiervan terughouden.

En welke dryfveeren zouden dit dàn zyn, indien ik ongelyk had ze te zoeken in gebrek aan moed?

Moet ik *U* herinneren dat er in m'n uitdrukking: „niet durven" geen zelfverheffing ligt, als of er vrees zou bestaan voor myn *persoon?* Indien ik beweer — om nu by dien VAN TWIST te blyven, als 't beste exempel van de laaghartigheid die ik brandmerk — dat hy „niet durft" dan zal dit toch wel beduiden, niet waar, dat hy naar myn inzien geen kans ziet de door my geopperde stellingen met goeden uitslag te bestryden? Is 't verkeerd gezegd, als ik dit „niet durven" noem? En is 't niet evenzeer van toepassing op anderen? Herinner u de vertelling over den *verwunschenen* Bogowonto!

Niet durven! Wat anders? Ge hebt toch m'n werken gelezen, gy die u m'n leerling noemt? Zonder nu te spreken van stryd, aanval, vyandschap...is 't niet, ook reeds uit 'n *litterarisch* oogpunt alleen, 'n vreemd verschynsel dat ze nooit — of zoo goed als nooit — besproken werden in dagblad of tydschrift?

Kunt ge ook dáárop de vraag toepassen: wie zal 't drukloon betalen?

Zeer wel weet ik, dat de poging om op dit terrein m'n arbeid

doodtezwygen, 'n anderen grond heeft dan, byv. het zwygen van dien VAN TWIST. Zonder de zich overal openbarende schuwheid voor...den *Bogowonto*, zou ik in beraad staan het niet eens voor 'n *poging* aantezien, en misschien de heele zaak toeschryven aan de eigenaardige traagheid die zich in byna alle voortbrengselen der hedendaagsche letterkunde openbaart. (Zie *Naschrift Bruid d. b.*) 't Een belet het ander niet. Het door VAN TWIST gegeven wachtwoord is nu eenmaal, m'n persoon te belasteren, en myn handelingen zoowel als m'n werken te ignoreeren. Dit laatste doel meent men te kunnen bereiken door onthouding, en daar nu de afkeer van de inspanning die tot de ontleding myner denkbeelden zou noodig zyn, denzelfden weg uit wyst, werken luiheid en valsheid elkander in de hand. (*blz.* 168, 169.)

Drukloon? Wie betaalt het drukloon van *myn* werken? *Ik* niet, dit verzeker ik u! Integendeel, men betaalt honorarium aan my. Waarom dan zou 't *bestryden* van die werken, mits 't met eenigen schyn van grond geschiedde, onkosten veroorzaken?

De heer POST wordt verzocht, zich by de overdenking dezer vraag, niet te bepalen tot z'n onmiddelyke omgeving. De meest bekwame jongelieden — ik begryp dit — zouden niet terstond slagen in 't vinden van 'n uitgever voor 'n eerst werk. Maar... ouderen, hooger geplaatsten, zy die 'n *naam* kunnen aanbieden als borg voor 't welgelukken der onderneming? Meent de heer POST dat de zwerm doctoren en hoogdoctoren in allerlei vakken — of wel hun uitgevers — slechte rekening zouden maken door 't weerleggen van myn stellingen?

Zouden ook VAN TWIST en dezulken zwygen uit angst voor de rekening van 't drukloon? Me dunkt dat een tegen my gericht werk goed ontvangen, of althans *gekocht* worden zou. En te geruster kan men 't schryven hiervan wagen, omdat men by-gebrek aan eigen talent, opgang maken zou door 't uitgestrooid praatjen over het myne.

Ik laat nu in 't midden, in-hoever sommigen behoefte hebben

zouden aan dit laatste bemoedigings-motief, en durf niet beslissen of hier de treurige verzuchting te-pas komt, die ik meedeelde in **1011.** Tot het voorstaan van Waarheid, is geen talent noodig. Geen ander talent althans, dan ook den eenvoudigste gegeven wordt door 't besef zelf van die Waarheid. Ik behoef van den heer POST niet te *gissen*, dat-i hiervan overtuigd is Hy zegt het uitdrukkelyk in z'n brief, die door z'n bestaan zelf de oprechtheid van deze betuiging bewyst.

Weer noodig ik hem uit, zich rekenschap te geven van de oorzaken die alle anderen beletten te handelen *als hy?* Hen vooral die daartoe meer dan hy geroepen schynen?

Het is me ondenkbaar, dat-i daarna niet zou instemmen met m'n oordeel over *de* Natie.

Wat hem in dit geval zou weerhouden hebben reeds vroeger zoo'n eenvoudig middel ter beoordeeling van „Publiek" aantewenden, zullen we straks onderzoeken by 't weerzien van de *Nieuwe-Rotterdamsche* Courant, en haar *Staatkunde.*

1034. Indien *de* Natie my niet kent, vraag ik tot wie dan de OPROEPINGEN gericht waren, die voor twee jaren in de couranten verschenen, en die ik plaats geef in m'n IDEEN, ook vooral *om te konstateeren wat daarvan geworden is.*

Met moeite houd ik nu m'n opmerkingen over die stukken terug. 't Is me hier alleen te doen om myn verhouding tot *de* Natie te kenschetsen. Hier zyn ze:

„Medeburgers!

Eene zware verantwoordelykheid rustte op u. Een minderjarig volk van 15 millioen zielen was aan uwe voogdij toevertrouwd. Zijne bezittingen werden door u aan wanbeheer overgelaten, zijne inkomsten verduisterd, zijne opvoeding verwaarloosd, zijn persoon mishandeld en tot slavenarbeid gedoemd. Groote en kleine profeten waren onder u opgestaan, doch gij hoordet hen niet. Hunne waarschuwende en bestraffende stem werd verdoofd onder het getrommel en gefluit der aanbidders van het gouden kalf, dat uit den behaalden roof

voor uw aanschijn was opgericht. Koffie en suiker waren het laatste woord van alle Indische regeeringswijsheid; batige sloten, nimmer toereikend geacht, sloten den mond der gerechtigheid. Het was stikdonkere nacht, rustige rust in uwe harten. Dat zedelijk en stoffelijk bederf daaronder voortwoelden en aan de schijnbare zegepraal van onrecht over recht, van onzedelijkheid over zedelijkheid, van kortzichtige baatzucht over welbegrepen eigenbelang eene geduchte wraak voorbereidden, was U niet tot bewustzijn gekomen. Dat in uw Staats- en uw volksleven, in moederland en kolonien er zich reeds de plaatselijke verschijnselen van openbaarden, werd door u niet opgemerkt of aan andere oorzaken toegeschreven. Er was periculum in mora. Als een slaapwandelaar aan den rand van een afgrond, dreigdet gij naar beneden te storten. Dáár ging opeens eene rilling door den lande. Gij werd plotseling wakker geschud en van den afgrond teruggetrokken. Uw geest werd opgeklaard en het beeld van den eenigen waren God, den God van liefde en rechtvaardigheid, werd u weder duidelijk. Het gezicht van het gouden kalf vervulde u met schaamte en weerzin, — en een kreet van verruiming ontsnapte aan uwe borst, toen de Wawelaars en Droogstoppels, die u tot nu toe in zijn dienst waren voorgegaan, stikten in koffie en verdwenen. Van dien tijd af dagteekent eene betere politiek voor Indië, *) niet meer de zinnelijkheid en kansberekening van partijhoofden en specialiteiten, maar eene nationale politiek, de vaste wil van het Nederlandsche volk, dat niet langer verkiest de bloedzuiger te zijn van den trouwhartigen Javaan, maar strenge rekenschap vraagt van het beheer der goederen en de behandeling der persoonlijkheid van zijnen pupil. Dat er in die richting nog veel te doen overblijft, wie zal het ontkennen? Doch ik constateer slechts den geest; en die geest, welke nog dagelijks veld wint, gaat reeds dagelijksch voort nieuwe vruchten af te werpen. En hij, de man, die dien geest heeft wakker geschud, wiens persoonlijkheid dus in zoovele opzichten de onze is geworden? Goud, eer en aanzien vallen den veldheer toe, die het meest heeft uitgemunt in het slachten zijner nevenmenschen. Maar hij, die veldheer der gedachte, die toenadering en liefde heeft gekweekt tusschen millioenen? Die man, medeburgers! is arm, maar arm als Job op den mesthoop, nog straks in het bezit van eenige nietige inkomsten, door zijn tot broodschrijven gedoemd talent vermeesterd, doch thans door een samenloop van

---

*) (*Noot van* 1874.) Hier vergist zich de heer VAN GENNEP. Na 't verschynen van den *Havelaar*, is er in Indie niets, *volstrekt niets* verbeterd, wat dan ook blykt het zoeken niet geweest te zyn. Men begon met iemand aan 't hoofd der zaken te zetten, die geen andere verdienste bezat, dan dat-i nog sneller dan de meeste anderen, op Java ryk had weten te worden. De benoeming van den millionair FRANSEN VAN DE PUTTE is 'n zonderlinge — doch *zeer karakteristiek-Nederlandsche* — repliek op 't Havelaarspleidooi. De man had geld, en dus...

Nooit openbaarde zich de aanbidding van den mammon op walgelyker wys. En dan nog te spreken van *verbeteringen* die 't gevolg van myn boek zouden geweest zyn...de onbeschaamdheid gaat ver! Men zie hierover de Inleiding tot den brief aan den G.-G. in ruste, in de *Verspreide Stukken*.

omstandigheden ook van die geringe hulpmiddelen verstoken. Die man zwerft rond in het buitenland, ziek van geest en lichaam, met harde woorden aangesproken om de schamele huishuur, die hij niet in staat is te voldoen, en met of zonder eenige geschonken krentzers in den zak, om het zwarte brood te koopen dat hem voor hongerdood moet behoeden. Dat te vernemen hinderde, schokte mij; dat te vernemen moest, meende ik, ook u hinderen en schokken. Zal dàt dan, vroeg ik mijzelven af, onze dankbaarheid zijn jegens dien man; en zal in hem de veroordeeling onzer nakomelingschap gewettigd worden, zoo dikwijls tegen het voorgeslacht in ons binnenst opgerezen, dat een burger, die zich zoozeer verdienstelijk jegens het vaderland heeft gemaakt, in honger en ellende is moeten omkomen? Het is waar: er kunnen tegenbedenkingen worden voorgebracht. Dat de schitterendste vlam soms in walm overslaat, wordt te dikwijls waargenomen. Dat ook die man niet onfeilbaar is, wie zal het tegenspreken? Doch het feit, het ontegenzeggelijk feit van zijne groote verdiensten jegens Nederland, beheerscht m. i. alle ware en onware nevenfeiten, en moet de maatstaf wezen voor onze belangstelling. De overigen zijn van ondergeschikt belang en kunnen slechts in aanmerking komen, waar het geldt de beste wijze om onze belangstelling te toonen. De barmhartige Samaritaan, *het Roode Kruis*, vraagt niet naar den landaard of den conduitestaat der gekwetsten. Hij brengt hulp in nood, zelfs aan vijanden. Hoeveel meer moeten wij het dan doen aan een medeburger, jegens wien wij door banden van nationale dankbaarheid zijn verbonden? En nu, de practische slotsom dezer oproeping! Niets ware gemakkelijker dan zich door eene individueele bijdrage aan zijn deel in de algemeene verantwoordelijkheid te onttrekken. Dat dergelijke bijdrage, daargelaten het onaangename van den vorm, doel zoude treffen, mag worden betwijfeld. Ik wenschte dus, dat door het bovenstaande eenige edele, invloedrijke mannen onder u mochten worden opgewekt, om het initiatief te nemen tot bijeenbrenging van een fonds, waarvan de inkomsten konden strekken om, op zoodanige wijze, als geschiktst geoordeeld wordt, aan den betrokkene eene onbezorgde toekomst te verzekeren. Wel is waar schijnt het oogenblik daartoe slecht gekozen, nu, onder de noodlottige tijdsomstandigheden, *het Roode Kruis* alle harten in beweging zet. Doch is die opgewektheid geene bloote modezucht, is zij werkelijk de heerlijke vrucht van het kruis van Golgotha, dan moet zij, wel verre van een beletsel, veeleer een aanmoediging zijn om den geest der liefde ook in andere richtingen te doen werkzaam zijn. En dan vraag ik in gemoede, of, waar de toekomst van oude dienstboden in hofjes, van oude mannen en vrouwen in daartoe bestemde godshuizen, van oudgedienden in invalidenhuizen wordt verzekerd; waar duizenden en honderdduizenden worden toegewijd aan zoovelen, die geene andere aanbeveling hebben dan hunne armoede, — of daar de hand van het Nederlandsche volk te kort mag schieten om voor ellende en broodsgebrek te bewaren een man, die in de meest versteende harten heeft bres geschoten en ons, ten aanzien van een gewichtig deel onzer verantwoordelijkheid, tot een nieuw leven, tot heil van millioenen heeft opgewekt. Dat die man mij niet tot deze oproeping heeft gemachtigd; dat hij mij persoonlijk onbekend is; dat ik slechts door mededeeling van een vriend, vergezeld van een roerend schrij-

ven van den betrokkene, tot die oproeping ben overgegaan; maar bovenal, dat de naam diens mans, zonder dat hij genoemd wordt, op u aller lippen zweeft, — zal, hoop ik, voor u een bewijs te meer zijn, dat het hier, zoo voor u als voor mij, slechts de vervulling geldt van een nationalen plicht. Eenmaal dien plicht voor oogen hebbende, heeft het Nederlandsche volk nimmer geaarzeld en zal het ook thans niet doen.

Rotterdam, 1 October 1870. J. VAN GENNEP."

Het tweede stuk luidde aldus:

Landgenooten! In de *N. R. C.* van 3 Oct. jl. is een beroep gedaan op het Nederlandsche Volk, om den schrijver van den *Max Havelaar* in zijne ongelukkige omstandigheden tegemoet te komen. Wij hebben gemeend, voor zooveel onze zwakke krachten vermochten, aan die roepstem gehoor te moeten geven, door ons met de inzameling van bijdragen en het beheer van een daaruit te scheppen fonds te belasten. Ook onzes inziens toch geldt het hier een man, aan wien Nederland groote verplichtingen heeft. Niet alleen dat onze Letterkunde in den begaafden schrijver, met zijne rijke verbeelding, verrassenden betoogtrant, eenvoud en kracht van uitdrukking, eene ster van de eerste grootte bewondert, — zijne aanspraken reiken verder. Er was een tijd, toen de Nederlandsche scepter loodzwaar op Indië drukte. Millioenen werden jaarlijks in de Nederlandsche Schatkist overgestort. Van de wijze, hoe die millioenen verkregen werden, gaf men zich geen rekenschap. Wel waren reeds sedert 1848 in het Wetgevend Lichaam welsprekende stemmen opgegaan, die tot ernstig nadenken moesten leiden. Doch er was meer noodig dan de lezing van verminkte Kamerverslagen of een weinig verspreid Tijdschrift, om den geest van belangstelling in het Nederlandsche Volk, tot in de harten onzer vrouwen en kinderen te doen doordringen. Daar verscheen de *Max Havelaar!* Onder het pseudoniem „MULTATULI" (die veel geleden heeft), een naam, waarop de Schrijver aanspraak had, die zijne betrekking in Indië aan zijne vurige (volgens zijne superieuren, *te* vurige) zucht tot herstel van onrecht had opgeofferd, deed zijne geniale pen ons eenige oogenblikken met den Javaan leven en voelen. Die oogenblikken waren voldoende om den indruk te vestigen, die niet meer kon worden uitgewischt. Wij gelooven dan ook niet te veel te zeggen, door te beweren, dat, van af de verschijning van den *Max Havelaar*, de volksovertuiging in Nederland dagteekent, dat Indië naar recht en billijkheid behoort te worden geregeerd, en dat geene koloniale politiek met de eer en het welzijn van Nederland vereenigbaar is, die niet de belangen van Moederland en Kolonie op harmonische wijze weet te doen samentreffen. Conservatieven en liberalen kunnen dit oordeel onderschrijven, welk ook hun verschil van meeningen zij omtrent de middelen tot verbetering. De schrijver van den *Max Havelaar* mist dan ook alle eigenschappen van een partijman. Liberalen noch conservatieven kunnen hem den hunne noemen, waar het er op aankomt hunne uiteenloopende zienswijze in practischen vorm toetepassen. Het is dan ook niet tot deze of gene partij, dat wij het woord richten, maar tot U allen, van wat godsdienst, politieke beginselen, kunne, leeftijd, rang

25*

of stand gij ook zijt, die door de lezing van den *Max Havelaar* tot billijker gevoelens jegens *Indië* en zijne millioenen goedaardige en nijvere bewoners zijt opgewekt. Den man, die onze harten verzacht heeft, zijne vrouw en kinderen, den strijd des levens te verzachten, is ons doel. Moge de geniale schrijver in Uwe belangstellende medewerking eene vergoeding voor gedragen leed en eene hulde der dankbaarheid voor zijnen schoonen en vruchtbaren arbeid vinden!

De vorming van plaatselijke Commissiën, om ons in onze werkzaamheden te steunen, zal op hoogen prijs gesteld worden.

Mr. J. VAN GENNEP, *Rotterdam*, Advocaat te *Batavia*.
Dr. H. KERN, Hoogleeraar te *Leiden*.
Mr. H. P. G. QUACK, Hoogleeraar te *Utrecht*.
T. J. STIELTJES, *Delft*, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.
A. C. WERTHEIM, Directeur der Nederl. Crediet- en Depositobank te *Amsterdam*."

Ziehier het derde stuk dat 'n eind aan de zaak maakte:

„De Ondergeteekende, vernomen hebbende dat velen in de meening verkeeren, alsof hy iets zou ontvangen hebben van de gelden die in der tyd door de dusgenaamde MULTATULI-COMMISSIE, ten zynen behoeve verzameld zyn, acht zich verplicht tot de uitdrukkelyke verklaring: **dat dit niet geschied is, en niet geschieden zal.**

Hy meent alzoo gerechtigd te zyn, de welwillenden die hunne bydragen tot het MULTATULI-FONDS hebben aangeboden, te verzoeken over hunne by bedoelde Commissie gestorte gelden wel te willen beschikken.

Wiesbaden, 11 September 1872. MULTATULI."

Nog-eens: met moeite weerhoud ik my van opmerkingen over deze stukken. Ik vraag nu alleen: of er mag beweerd worden dat de daarín behandelde persoon by *de* Natie onbekend is?

1035. Neen, alle opmerkingen over die beide oproepingen kàn ik niet terughouden. De lezer zou zich zeer vergissen, indien hy m'n tegenzin in de behandeling dier zaak, toeschreef aan vrees dezen of genen te krenken. Ik vrees niemand. De oorzaak ligt in m'n onwil om Publiek tot getuige te roepen by de wonden die me geslagen zyn, nadat me bleek dat men zich met zulke tooneelen *vermaakt* (Zie de ontvangst die *Havelaar* te-beurt viel, in-verband met de parabel over CHRESOS in de *Minnebrieven*.)

Wat ik my veroorloof thans over die *Multatuli-commissie* te zeggen, komt op deze beide punten neer:

1°. De beschryving die de heer VAN GENNEP van m'n toenmaligen toestand geeft, is juist. Ik leed honger. Niet by boekerige manier van spreken, maar *inderdaad letterlyk* honger.

Een kleine toelichting van de *oorzaak* ware, dunkt me, daarby te-pas gekomen. Er is verschil, niet waar, tusschen iemand die *normaal* arm is, en den schipbreukeling die door 'n buitengewonen samenloop van omstandigheden, behoefte heeft aan hulp? Of begrypt men dit verschil niet? De M. C. verkoos het niet intezien. Ze scheen zich te willen tooien met zekere kleur van weldadigheid, die by de heele zaak, indien ze juist ware voorgesteld, niet zou te-pas gekomen zyn. Men had beter gedaan zich te wenden tot den spekulatie-geest, dan tot den rechtvaardigheidszin of 't medelyden van *de* Natie. Geen Russische Spoorweg-Maatschappy, geen Egyptische asfalt-compagnie, geen Crediet- en Deposito-bank kan zulke renten en dividenden betalen, als ik zou kunnen doen, wanneer men 't industrieel *bon-sens* had gehad my tot geregeld arbeiden in-staat te stellen, en my de financieele vruchten daarvan te verzekeren.

Ik was in 1870 in den bedoelden moeielyken toestand geraakt, door onverwachte geldelyke ongelegenheden van m'n toenmaligen uitgever. Wie goed leest, zal van de daaruit ontstane geestesstemming sporen vinden, in m'n IIIn Bundel. Dergelykè sporen ontbreken overigens ook in m'n andere werken niet!

Een eerste fout van die M. C. was alzoo, my voortestellen als 'n bedelaar die gealimenteerd moest worden. Ik was integendeel 'n *werkman* die z'n gereedschap miste, namelyk: betrekkelyke rust, zekerheid van te kunnen voortgaan, opheffing van eenige gemoeds-servituten die my stoorden — en storen! — in m'n arbeid.

Die M. C. heeft zich niet verwaardigd my te vragen wat ik behoefde, en zelfs ruimschoots het hare toegebracht om m'n toestand

nog ondragelyker te maken. Want — en hierop komt de hoofdzaak neer — haar verkeerde handelwyze vloeide niet voort uit *onvermengde* domheid. Er was boosaardigheid in 't spel. Dit *scheen* my te blyken uit eenige handelingen. Niet gewoon my te overylen in oordeel, vooral niet in veroordeelen, schortte ik m'n opinie op. Ik durfde zelfs niet overgaan tot 'n beslissing, nadat ik 't zonderling stuk van den heer VAN GENNEP had gelezen, waarin hy aan 'n provinciaal blaadje z'n excuses maakte over de gepubliceerde „Oproepingen." Moeielyker nog viel me 't uitstellen der veroordeeling, toen ik in datzelfde vodje de vergoelykende verzekering las van den jongen KERN:

„dat het volstrekt de bedoeling niet was my 'n werkelooze toekomst te verzekeren."

Hy en de zynen alzoo zouden my op m'n ouden dag aan 't werk zetten! Ik werkte reeds zeer hard, toen KERN en z'n kollega QUACK in de wieg lagen, en meen inderdaad *aanspraak* te hebben op wat rust. Doch al zy 't nu, dat niet op *deze* bewering m'n aanvankelyk berusten in die „Oproepingen" gegrond was — juist immers *om tot werken te worden in-staat gesteld*, had ik die zaak haar loop gelaten — dit gaf, ook aan de meestbelovende jongeluî 't recht niet, zich aantestellen tot opzichters over m'n arbeid, 'n funktie, waartoe zekere graad van kunde, bekwaamheid en ervaring vereischt wordt, dien ze nog altyd niet bereikten, en waarschynlyk nooit bereiken zullen.

Toch dacht ik by dat alles slechts aan domheid, en ik bepaalde me tot het schryven eener annonce, waarin ik de kracht had alle toespeling op dien jongenswaan te vermyden, en slechts te waarschuwen: „tegen 't waarde hechten aan stukken die niet van myzelf waren uitgegaan."

Deze annonce werd, na by 't Handelsblad *aangenomen* te zyn — waarvan ik 't bewys heb — *onderschept*, en niet geplaatst. Toen ik dit later te weten kwam, had ik de middelen niet, haar andermaal — en dan aan 'n ander blad natuurlyk! — ter plaat-

sing aantebieden, want ik was inderdaad zeer arm. Bovendien, de verhouding was op dit tydstip alweer veranderd.

Er bleek me namelyk dat ik heel iets anders zou te publiceeren hebben, dan die met voordacht kleurlooze waarschuwing. Myn zoolang bestreden vermoedens bevestigden zich. Ik had niet te-doen met domheid alleen. Door 'n zonderling toeval kwam ik in 't bezit van een, door 'n lid der M. C. aan 'n medelid geschreven briefje...

Schryver en geadresseerde zullen vreemd opzien. Ik gis dat ze van 't verzeilen van dat dokumentje geen kennis droegen. Nu eerst zullen ze dan ook begrypen, waarom ik, *met dat stuk in-handen*, geen dupe was van hun voorgewende *welwillendheid!*

...een brief dan, die 't bewys leverde van wat ik, opmerkzaam gemaakt door velerlei...zonderlinge handelingen, reeds lang giste: *hét* BEWYS *dat ik te-doen had met vyanden!*

Ziedaar, zeer in 't ruwe, m'n ondervinding van de welwillendheid der *Multatuli-commissie*, en de hoofdzakelyke aanleiding tot het publiceeren myner verklaring van 11 September 1872, die ik heb doen plaatsen in vyf verschillende dagbladen.

2°. Ik protesteerde na de lezing van de Oproeping des heeren VAN GENNEP tegen het daarin voorkomend woord: „walm." Dat stuk was geheel-en-al buiten m'n voorkennis gepubliceerd. De opmerkingen die ik te maken heb omtrent de hardnekkige zucht om my te doen doorgaan voor 'n slecht mensch, of voor iemand althans die behoefte hebben zou aan iets als vergiffenis — vergiffenis van de tot in 't merg bedorven Nederlandsche Natie, godbetert! — mag ik nu voorbygaan, omdat ik straks iets dergelyks zal te behandelen hebben. Hier dus alleen de mededeeling van m'n uitdrukkelyk protest tegen dien in VAN GENNEP's stuk aangebrachten „walm" en van m'n aan de *Multatuli-commissie* gestelde voorwaarde: eener *waardige* behandeling der zaak. Dit beding is de heeren wat zwaar gevallen. En toen hun bleek dat ik nu juist niet ver-

koos overtegaan in de maatschappelyke pozitie van 'n kandidaat voor Ommerschans, wreekten zy zich door my te benadeelen zooveel in hun vermogen was.

Zeker zullen nu ook *zy* vertellen dat ik 'n byzonder slecht mensch ben. Inderdaad? Welnu, dat ze 't *schryven!* Dan zal ik me verantwoorden, zoowel over 't aanvankelyk aannemen van de aangeboden hulp, als over 't afwyzen!

Eén woord tot slot. Niet *ik* kan aan elk lid in 't byzonder het aandeel toewyzen, dat van de jegens my gepleegde infamie, voor z'n rekening komt. Dit moeten de heeren onder elkander uitmaken. Ik kende slechts *de Multatuli-commissie.*

De heer VAN GENNEP trouwens is kort na z'n...zonderling stuk in de Zaanlandsche Courant, naar Indie vertrokken, en heeft geen deel aan wat er later gemachineerd is. Ik ben overtuigd dat hy ter-goeder-trouw was, toen-i z'n eerste Oproeping schreef. Daarin was 'n *élan* waaraan, om edel te zyn, niets ontbrak dan de zedelyke moed om dóórtezetten. Er zal wel weer 'n fragment van *de* Natie tusschen-beide gekomen zyn!

't Ergste by zulke gelegenheden is, dat er later behoefte wordt gevoeld aan voorwendsels, waarnaar dan moet gezocht worden. Eerst werden ik en de mynen bedrogen met valsche hoop, en ten-slotte werd ik dan nog bovendien — gedeeltelyk buiten myn weten — belast met het leveren der *my* bezwarende oorzaken van zulke teleurstellingen. *Ik* moest doorgaan voor 'n onverlaat, omdat anderen 'n dekmantel noodig hadden voor hun karakterloosheid. 't Verloop van zulke dingen was altyd hetzelfde.

Één ding moet ik dankbaar erkennen. Na de door VAN GENNEP en KERN afgelegde verklaringen en beloften, heeft de redaktie van de *Zaanlandsche Courant*, het voortzetten der nu eenmaal buiten haar voorkennis en goedkeuring aangevangen zaak, heel goedgunstig veroorloofd. Het mòcht, toen men haar verzekerd en beloofd had dat ik aan 't werk zou worden gezet. Dit

was toch zeer edelmoedig, niet waar? Vergelyk deze zachtzinnigheid eens by de barheid van Q in 't arnhemsche vod!

(*Noot van* 1874.) De onhandigheid der Zaanlandsche Courant van 1872, is meer dan goedgemaakt door 'n hartelyk stuk dat dezer dagen (*Juli*) in dat blad verscheen. Wacht ook misschien de Arnhemmer op 'n redaktieverandering, om te herstellen wat-i bedierf?

1036. Herhaaldelyk schreef ik in vorige nummers de poging om my doodtezwygen — waarom toch, als *de* Natie me niet kent? — aan twee oorzaken toe, of liever, ik beweerde dat traagheid de valsheid in de hand werkte. Dit blykt o. a. hieruit, dat er over myn *handelingen* te Lebak nooit een woord gesproken wordt, en *zelden* een woord over de werken die op den *Max Havelaar* gevolgd zyn...

Toen de *Havelaar* zelf verscheen, was natuurlyk 't wachtwoord nog niet gegeven!

...en dat velen de voorgeschreven onthouding eenigszins uit het oog verliezen, zoodra ik iets publiceer dat men met een „mooi" of „niet mooi" meent te kunnen afdoen. Vanhier de uitzondering die voor *Vorstenschool* gemaakt werd door politieke kunstbeschouwers.

We hebben gezien hoe lief Hanna was, en hoe dóm overigens de schryver. Zoo'n *reagens* solliciteert om vergiffenis voor 't breken van 't konsigne.

„Van dàt stuk moeten we wel iets zeggen... 't zal zeker gespeeld worden, en dan helpt ons zwygen niet. Welnu, dan zullen we op ouwerwetsche recensenten-manier wat foutjes sprokkelen, en hier-en-daar iets „mooi" vinden, alles ingekleed op de beste wys om 't geheel, *en vooral den schryver zelf*, te doen doorgaan voor niet veel byzonders. Nu eenmaal niet kunnende voortgaan met zwygen, is zùlk spreken het minst schadelyk."

Ik blyf vragen waarom de pers van *de* Natie m'n *Minnebrieven*

niet behandeld heeft? M'n twee stukken over *Vryen arbeid?* M'n *Ideën?* M'n *Een-en-ander over Pruisen en Nederland?* M'n *studie over Specialiteiten?* De in één bundeltje verzamelde *Verspreide Stukken*, waaronder de brief aan VAN TWIST, die beter dan de *Havelaar* m'n punt van uitgang beschryft?

By 't antwoorden op deze vragen, is 't zeer moeielyk het aandeel der beide faktoren *valsheid* en *luiheid* te bepalen. Als hulpmiddel diene dat het oppervlakkig en innocent tooneelspel *Bruid daarboven* wèl besproken is.

En nu: *Vorstenschool?*

Zooals men 't nemen wil. Tot nog toe by-voorkeur de gemakkelykst te behandelen gedeelten daaruit, en de eigenlyke strekking *niet!*

Men houdt zich alsof men...

Luiheid of valsheid?

...men houdt zich alsof men de byzaken, de *parerga*, de inkleeding van dat stuk, aanzag voor de hoofdzaak. Wie als de *niet onbekwame* recensent in den *N. Rotterdammer* — „Staatkunde!" — die hoofdzaak aanroert, doet het zoo *herabsetzend* mogelyk. Wie hiertoe niet oneerlyk genoeg is...

Is 't *oneerlyk* of *niet*, de door LOUISE geschetste toestanden naar Spanje te verwyzen?

...wie de hiertoe noodige onbeschaamdheid mist, gaat die hoofdzaak doodeenvoudig met stilzwygen voorby, of nagenoeg.

Een kurieus voorbeeld daarvan leverde dezer dagen de heer VOSMAER in den *Spectator*...

Ik schryf met konscientie. Sedert vele dagen ligt het stuk van den heer V. voor me, en ik vraag my af, of ik het onbeantwoord laten mag? Zoo neen, op welken toon ik dien schryver behoor toetespreken? Lang heb ik geweifeld, en wanneer ik niet treurige

ondervinding had opgedaan, van de wys waarop men in zekere kringen gewoon is trouwhartige toenadering te beantwoorden, zou ik hem *ondershands* opheldering gevraagd hebben van zekere uitdrukkingen die hy zich omtrent my veroorlooft.

't Is me namelyk niet duidelyk, of ik ook hier me zou moeten verdedigen tegen moedwillige vyandschap — dit ware gemakkelyk! — dan of ik te doen heb met zeker soort van welwillendheid die me eenigszins...vreemd voorkomt, en op z'n zachtst gezegd, zeer ongewenscht is.

Straks zal de lezer de oorzaak dezer weifeling kunnen beoordeelen, en tevens of ik gerechtigd ben in 't openbaar te antwoorden op eene my in 't openbaar — door 'n orgaan alweer van een deel der *Nederlandsche Natie!* — aangedane...ik zoek naar 't juiste woord! En daartoe is het tyd, omdat ik eerst over dat stuk in den *Spectator* een-en-ander te zeggen heb, dat aan de bekende schuwheid voor den *Bogowonto* herinnert.

De heer Vosmaer dan, is met *Vorstenschool* zeer ingenomen. Indien 't my te-doen ware om lof over mooischryvery, zou ik overvloedige reden hebben tot voldoening, en zelfs tot dankbaarheid. Daarom echter is 't me *niet* te-doen. En toch...

Ik ben, ook in deze soort van aandoening, geheel-en-al 'n *mensch*, 'n gewoon *mensch*, 'n kompleet *mensch*, d. i. 'n mensch die vatbaar is voor alle indrukken, waarvoor we kunnen aannemen dat de mensch *behoort* ontvankelyk te zyn, op-straffe van degradatie tot 'n stuk steen of mislukten filosoof. *Homo sum*, en ik voel niet de minste begeerte iets anders te zyn. Nog minder, my als iets anders voortedoen.

Ik erken dus dat de „bewondering" voor m'n laatste werk waarvan de heer Vosmaer getuigenis aflegde, me zeer aangenaam stemde.

De „recensie" verscheen in *twee* fragmenten...

„Tusschen één en nogmaals één,
Vlamt en klieft...

...het een-of-ander heen, misschien wel weer 'n stuk van *de* Natie, die den heer V. schynt aan den arm gestoten te hebben, om hem te storen in z'n „bewondering."

Na de lezing van 't eerste stuk had ik voor den schryver 'n vriendelyk gevoel, en ik stond op 't punt hem te bedanken. Voor z'n oordeel niet, maar voor de uiting. Ikzelf namelyk geloof dat *Vorstenschool* 'n goed stuk is. Maar...er zyn gebreken in, en ik had tot onderlinge oefening den heer V. daarop willen opmerkzaam maken. Ook had ik hem gaarne eenige bedenkingen meegedeeld tegen de hedendaagsche wyze van kunstbeschouwen. Nu, daarop zal ik later terugkomen. Doch liever zag ik eens 'n handleiding van Busken Huet, tot betere beoefening van dit verwaarloosd vak.

Kort-om, m'n stemming was allervriendelykst, en ik verheugde my als 'n kind, daarin eens eindelyk te kunnen toegeven. Wel had het m'n aandacht getrokken, dat er in 't geleverd „verslag" 'n sprong werd gedaan van het *tweede* op het *vierde* Bedryf — *Akte III = Bogowonto!* — maar ik maakte juist hieruit op, dat het behandelen van Louise's „staatkundige" beschouwingen bewaard werd voor het slot. Ze zouden gewicht byzetten, meende ik, aan het zwaartepunt der beoordeeling. M'n verzoek om 't stuk te behandelen als *drama*, kon toch onmogelyk 'n wenk beduiden om géén acht te slaan op de hoofdzaak waarover dat drama loopt. Ik bedoelde daarmee o. a. dat men de *uitdrukkingswyze*, de *manier van voorstellen*, niet toetsen zou aan hoofdartikelstyl of brochure-polemiek. De heer V. zelf immers, verwierp den door my voorgeslagen ondertitel, als overbodig? *Nu* zal hy toch erkennen dat die wegwyzer niet kon gemist worden, niet waar? Of, indien hy nòg meent wat hy scheen te denken, voor er iets „vlamde en kliefde" tusschen z'n eerste stuk en het tweede:

„*Ieder beseft* — namelyk: ook zonder dien ondertitel — *dat hier voor toeschouwers en hooggeplaatste personen iets te leeren valt.*"

...indien de heer V. dit nog altyd meent, waarom sloeg hy-zelf dan, in z'n „verslag" geheel-en-al, en by z'n latere opmerkingen *byna* geheel, die *derde Akte* over? Juist dàt deel alzoo van 't stuk, waarop zyn aangehaalde woorden moesten geacht worden in de eerste plaats toepasselyk te zyn?

Hoe, m'nheer VOSMAER, gy besteedt *anderhalve* kolom aan 't betoog dat het kuiperytje u niet helder is, en aan 'n paar aanmerkingen op enjambement en klemtoon, terwyl ge over die geheele *derde Akte* — waaruit dan toch naar *uwe* meening: *„voor toeschouwers en hooggeplaatsten wel iets zou te leeren vallen"* — slechts *tien* regels ten-beste geeft? Tien regels, waarvan *acht* gewyd zyn aan 't „vermakelyk staatkunstknutselarytje" tusschen MIBALDE en VAN HUISDE, zoodat er voor de behandeling van de in dat Bedryf voorkomende hoofdzaak, slechts *twee* regels overblyven?

Dat ge 't recht hebt de punten te kiezen, die ge uw aandacht waard keurt, spreekt vanzelf. Maar ik heb het recht, uit die keus — in-verband met andere opmerkingen — gevolgtrekkingen te maken, en u te vragen of er niet iets... *bogowontisch* ligt in zoo'n vreemde repartitie?

In-verband met andere opmerkingen! Hiertoe behoort o. a. zekere bevreemding over de ongelyksoortigheid der beide helften uwer „bewondering" en vooral over het slot van de tweede helft. Ge kent immers den regel: *desinit in piscem*, enz.?

Ik arme, die met verlangen uitzag naar iets als behandeling van LOUISE's denkbeelden over de „staatkundige" ziekten van den dag!

Ik, die gereed stond alle op- en aanmerkingen — mits getuigende van eerlykheid, en die verwachtte ik hier! — dankbaar in overweging te nemen, en daarmee ten-algemeenen-nutte m'n voordeel te doen by 'n volgende uitgaaf!

Wat vind ik?

Eene zoetzure uitnoodiging aan de Natie...

Ik vraag den heer POST, tot wien anders dan tot *de* Natie de heer V. in den *Spectator* 't woord richt?

...eene christendomachtige uitnoodiging aan de *Natie*, om ter-wille der aardige dingetjes die ik nu-en-dan schryf, m'n verdorvenheid door de vingers te zien!

Zóó immers ben ik wel genoodzaakt de woorden te vertalen waarmee de heer V. z'n stuk over *Vorstenschool* besluit. Hier zyn ze:

„Met een enkel woord weet de dichter de fijnste snaren van de ziel te doen trillen, het geheele gemoed in beweging te brengen. Hij heeft van die *accents de coeur*, omdat hij schrijft uit zijn eigen zieleleven.

MULTATULI heeft zijn naam ontleend aan den bekenden versregel van VIRGILIUS.

Multa tulit fecitque puer, enz.

Citaten zijn de muntstukken wier beeld en schrift door het onophoudelijk gebruik verslijten tot onkenbaar worden toe. Ja, sommigen vertoonen geheel andere vormen dan die de munter er in sloeg. VIRGILIUS gebruikt deze woorden als groote lofspraak: hij heeft, zegt hij, veel gedragen en veel gedaan, in het zweet zijns aanschijns, in koude, en bij velerlei onthouding.

En de menigte heeft van dien regel, eerst spelend geparodieerd, later onkundig een schimp gemaakt.

Niet anders is het met MULTATULI's beeldtenis gegaan. Het gebruik, en misschien menige vuile vinger die 't munstuk beduimelde, heeft er den grilligsten, soms leelijksten schijn aan gegeven. Maar „schijn is geen blijk." Zal men bij zulk een smachten naar het hoogere en edelste, bij zooveel grootsche gedachten, bij zooveel kiesch en teeder gevoel, bij zulk eene verhevene opvatting van het leven, bij zooveel kreten uit het hart, als in de regels van dit drama ons beurtelings roeren en verheffen, beweren dat dit alles maar door de verbeelding verzonnen is? Geloove wie het kan. Een groot dichterhart moge veel geleden en gedragen hebben, het moge zelfs gedoold hebben en gefaald — het blijft toch een groot dichterhart.

En zijn scheppingen met liefde en bewondering te gemoet te komen, moet ons een waardiger lust zijn dan te veroordeelen, waar toch de diepste roerselen ons onbekend zijn.

Men ziet, de heer VOSMAER pleit verlichtende omstandigheden. Dit is duidelyk, al weet ik niet waarvoor.

Minder duidelyk is 't me, hoe ik z'n woorden moet kwalifi-

ceeren? Nog altyd ben ik in 't onzekere over de stemming waaruit ze voortkwamen. 't Zou me leed doen, 'n welmeenende ruw te bejegenen. Wanneer ik evenwel gelooven moest, hier te-doen te hebben met 'n verfynde uitgaaf van den Arnhemsche Q...

By twyfel is onthouding plicht. Ik zal er over nadenken. Misschien voelt de heer VOSMAER zich opgewekt, my op den weg te helpen. Hyzelf immers zou 't jammer vinden, niet waar, indien sommigen z'n „bewondering" en z'n poging „om anderen tot bewondering optewekken" aanzagen voor 'n *perfidie?* Men is er toe in-staat.

Wat my betreft, ik herhaal voorloopig de betuiging dat ik 'n goed mensch ben. Eenvoudiger kan ik m'n protest niet inkleeden, tegen de zonderlinge schuldvergiffenis die eigenlyk — zeker tegen de bedoeling van den heer V. — my zeer onverwacht in staat van beschuldiging stelt. Ik meen aanspraak te hebben op wat anders. **(310)**

En...ook dit laatste staaltje van wat er uit *de* Natie tot my komt, beveel ik zeer aan in de opmerkzaamheid van den heer POST.

(*Noot van* 1874.) De goede bedoeling van den heer VOSMAER is later zoo overtuigend gebleken, dat alle onzekerheid hieromtrent heeft opgehouden. Maar even zeker is het, dat de Kappellui zich van zyn hartelyk gemeende woorden hebben meester gemaakt, om by-voortduring den *Schmoel* te spelen. Dáártegen blyf ik protesteeren. Men moet de gespeelde rollen niet verwisselen. *Ik* deed en doe m'n plicht. Ik *toonde* 'n goed mensch te zyn. De nederlandsche Natie deed en doet haar plicht *niet*, en gedraagt zich by-voortduring *schelmachtig*, zoowel ten-mynen-opzichte als ten-aanzien der zaak waarvoor ik optrad. Zóó staan de zaken, en niet anders-om, *n'en déplaise aan de velen die 't aangaat*. Dat 'n tot in 't merg bedorven Volk nog vergiffenis aanbiedt aan den enkele die door daad en woord opwekte tot verbetering, is wel...onbeschaamd, maar hoofdzakelyk koddig. De Farizeen uit JEZUS' tyd waren zoo grappig niet!

Den heer VOSMAER vraag ik vergiffenis voor m'n weifelen omtrent de strekking zyner woorden. De oprechte hartelykheid die hem bezielde, behoeft na z'n „*Zaaier*" geen betoog. Ik laat dan ook in dezen herdruk de laatste bladzyden slechts staan om de daarin voorkomende verdenking *wat hem aangaat* onvoorwaardelyk intetrekken.

1037. Het doet me leed, dat den heer POST in z'n brief 'n uitval ontsnapt is, die de algemeene strekking van z'n schryven eenigszins verzwakt. Had-i my om raad gevraagd dan zou waarschynlyk de epizode over de manier waarop ik zekeren lasteraar op z'n plaats zet, achterwege gebleven zyn.

Naar myn inzien begaat de heer POST daarin meer dan één fout. Hy ontleedt 'n *boutade*, als-of 't 'n redeneering was. Niet geheel-en-al, maar eenigszins toch, is hier **134** van toepassing. Niet zonder terugzicht op datzelfde IDEE, vergelyk ik z'n afkeuring met 'n kwasi-wetenschappelyk onderzoek naar de kosmologische beteekenis der verwensching: loop naar de maan!

Ik bepaal me dan ook, ter wederlegging, tot het herhalen van de in **942** gedane vraag, of 'n kwaejongensstreek als die 't jaloersch lettermannetje aan my en die dame beging, anders moet beantwoord worden dan met zùlk sarkasme?

Van geheel anderen aard is m'n opmerking, dat de heer POST party-trekt voor de eer van uit de lucht gegrepen wezens — ik wist niet eenmaal of m'n deloyale aanvaller vrouwspersonen in z'n familie had — terwyl-i de my en 'n *uitdrukkelyk genoemde* dame aangedane avanie, zonder blaam voorbygaat. Ik zou de aandacht niet op deze...onevenredigheid gevestigd hebben, indien my niet iets dergelyks in 't oog viel by z'n verdediging der *modernen* en van de *moderne richting*.

En zelfs dit ware my byzaak gebleven, als ik niet sedert lang *byna overal* zekere hebbelykheid had opgemerkt, om aanteleggen op 'n verkeerd wit.

De laatste woorden drukken niet geheel juist m'n bedoeling uit. Ik zoek dus naar beter. Eerst had ik — en voor de hoeveelste maal dan? — gebruik willen maken van JEZUS' onovertroffen beeldspraak over muggen en kemels. Maar ook hiermee had ik m'n bedoeling ditmaal slechts onvolkomen aangeduid. En bovendien, ze wordt te vaak gebruikt, om al de aandacht tot zich te trekken die ze verdient.

Er heerscht overal zekere neiging tot scheef richten, tot verkeerd toepassen van opmerkzaamheid. Goochelaars en 'n bekend soort van *politici* weten hiervan misbruik te maken, en reeds jaren geleden brandmerkte ik deze zeer gewone en met den dag toenemende oneerlykheid met den naam van *duitenplatery*.

„De Javaan wordt mishandeld, zegt ge? Welnu, laat ons dan te-zamen overleggen, hoeveel millimeters doorsnee we zullen vaststellen voor de nieuwe Indische kopermunt!"

En de staatskunstenaars aan 't meten van die doorsnee!

Op *deze* soort van zoo dikwyls met goed gevolg uitgevoerde kunststukjes, doel ik thans niet, vooral omdat ik daarop herhaaldelyk gewezen heb. M'n waarschuwing betreft ditmaal de ongerymdheid onzer keuze van onderwerpen, waaraan we — ook zònder op 'n dwaalspoor gevoerd te zyn door opzettelyke misleiding — sympathie of aandacht te-koste leggen. 't Schynt wel, dat we ook hier alweer te-doen hebben met 'n uitvloeisel van 't bekende *mundus vult decipi*. Waar geen minister of andere goochelaar by de hand is om ons te bedriegen, doen we 't zelf.

(*Noot van* 1874.) Om voorbeelden te geven van de manier waarop in de zoogenaamde *politiek* misbruik wordt gemaakt van bedoelde hebbelykheid haalde ik hier reeds in de vorige uitgaaf *IIb*, *blzz.* 52 en 147 aan. Ook vindt men daarover iets in de noot onder blz. 56 van *Specialiteiten*, waarnaar ik verwys.

Welnu, het aantal duitenplateryen dat ik op die plaatsen aanstipte, is sedert grandiozelyk vermeerderd met 'n nieuwe, die alle vorigen overtreft in brutaal staat-maken op de stompzinnigheid der Natie. 'n Onbekwaam minister wikkelt op z'n eigen houtje, en *in 't geheim*, ons Land in 'n désastreuzen oorlog, om zich onmisbaar te maken en de aandacht afteleiden van z'n gebrek aan kennis en beleid. En de Natie *berust* daarin! En niemand vraagt hier, wat toch eigenlyk de *ministerieele verantwoordelykheid* beteekent? By tegenspoed in de Atjinsche zaken, treedt de al te dure goochelaar af, draagt stilzwygend de verantwoordelykheid voor z'n misselijke bokkesprongen over op 'n ander — die 't even luchtig mag opnemen — en zit ongedeerd toetekyken wat er van de zaak wordt. Het is zeer te betwyfelen of zy die den oorlog met Atjin machineerden, tot dien stap zouden overgegaan zyn, indien hun *eigen* geld en hun *eigen* bloed de inzet hadden moeten wezen van 't gevaarlyk spel. Daarmee zyn ze zoo gul niet. Wat de belangen der Natie aangaat, die zyn byzaak voor

de heeren. En ze wagen hierby niets, want die Natie is er tevreden mee! Zelfs laat ze zich wys-maken dat er overwinningen behaald zyn, en ze juicht, en ze maakt versjes op 't innemen van vestingen die nooit bestaan hebben. En ze betaalt geduldig de millioenen die voor dat alles noodig zyn. *Och, als men lezen kon!*

Ik herhaal hier, wat ik reeds elders zeide: VAN ATJIN BEGINT DE NEERLAAG. 't Kan zoo'n VAN DE PUTTE wat schelen!

1038. Oppervlakkig zou men meenen dat de vermoedelyke maat van belang*stelling*, in evenredigheid staat met het *belang* van de *zaak* die zich ter behandeling voordoet. Toch is dit nooit of zeer zelden het geval. Het misbruiken dezer hebbelykheid is geenszins 't uitvindsel van hen die daarmee ten-allen-tyde hun voordeel deden. De *gemeente zelf* drong dat gebrek in haar denkvermogen zoo aanhoudend op den voorgrond, dat er, om daarvan géén gebruik te maken, grooter eerlykheid zou noodig zyn, dan er in zeker soort van Volksleiders kan verondersteld worden. Dit is de reden dat derivatieven van de soort als ik hier bedoel, een zoo groote rol spelen in de Wereldgeschiedenis. De fabel zegt dat iemand die aangevallen werd door wolven, die roofdieren op 'n afstand hield, door hun gedurig 't een-of-ander klein voorwerp toetegooien, met welks onderzoek zy zich dan bezighielden. Dit was dom van die wolven. De meeste Regeerders behoeven zich zooveel moeite niet te geven. Ook zonder de minste vernufts-inspanning van hun kant, kunnen zy zeker zyn, dat het Volk zich by-voorkeur bezighoudt met byzaken.

De heer POST levert me hiervan in z'n brief twee voorbeelden. 't Eerste noemde ik reeds. Het andere zal ik te-pas brengen by de ontwikkeling der *oorzaken* van dat „aanleggen op 'n verkeerd wit." In dezen bundel, als er plaats is. Anders later. Doch, lezer, ik heb reeds deze oorzaken herhaaldelyk genoemd!

Indien de heer POST myn werken met aandacht leest, en daarvan zekeren totaal-indruk heeft opgevangen, zal hyzelf eenmaal verbaasd staan dat-i, my aanvallende, die nietige epizode van den lasterenden letterman tot 'n wapen gekozen heeft, of tot 'n punt al-

thans waarover hy aandringt op toelichting. De tegenwerping dat ikzelf daarvan sprak, en wel 't eerst, houdt geen steek. Eenmaal bezig met het behandelen der in Holland overal algemeen heerschende neiging om my van de baan te dringen, moest ik 'n greep doen onder de talryke pogingen die hiertoe worden aangewend. Dat ik daartoe o. a. 't bakerpraatje van dien litterator koos, was omdat juist de persoon aan wien ik m'n brief richtte, de gegrondheid myner klacht boordeelen kon, gelyk uit het verband blykt.

Maar by den heer POST bestond zoodanige reden niet. Wat bewoog hèm, dat onnoozel zaakjen aanteroeren? Er is in zoodanige...vergissingen, iets onklassieks, vooral wanneer ze worden begaan door iemand die me overigens op 'n standpnnt schynt te stellen, dat daarmee niet overeenkomt. Om dit *„mistasten in keuze van belangstelling"* nog duidelyker te maken, wys ik den heer POST op 'n gelyksoortige afdwaling van 'n ander schryver. De heer FERINGA, my en myn werken in z'n tydschrift *„Vrye-Gedachte"* besprekende, houdt — naar aanleiding zeker van 'n paar regels uit den *Havelaar* — 'n bespiegeling over *duellen!* Gesteld dat alles wat hy over dit onderwerp in 't midden brengt, gegrond ware — wat ik nu voorbyga — dan vraag ik, of hy zich niet vergiste in de *„keus van 't onderwerp zyner belangstelling?"* Dat myn levensloop en werken by-voorkeur den tekst leveren zouden tot 'n herhaling der sedert eeuwen tegen het duel ingebrachte bedenkingen, is wel de laatste gissing die in my opkomen zou.

Toch was 't me aangenaam, dit laatste voorbeeld te kunnen ontleenen aan 'n schryver die me hartelyk pryst. Dit dient my om te doen in 't oog vallen, hoe hier geen spraak is, noch van *camaraderie* noch van vyandschap, en dat m'n zeer algemeene opmerking zoomin afhankelyk is van dankbaarheid voor lof, als van wrevel over blaam. Er blykt, meen ik, uit m'n werken niet hoe ik over duellen denk...

Dat ik ze niet onvoorwaardelyk afkeur, wil ik hier wel zeggen.

...doch gesteld dat ik, gelyk nu, ter-loops iets over duellen ge-

zegd had, en dat Dr. FERINGA zich daarmee volkomen vereenigde, dan zou daarom myn aanmerking op 't verkeerd kiezen van 'n punt ter behandeling, haar kracht niet verliezen. Immers, wie er niet meer van wist, zou in later dagen uit FERINGA's *keus* byna opmaken dat ik 'n specialiteit „op de punt" of „op" de pistool was geweest. De tyd heugt me nauwlyks dat ik zulke dingen aanraakte, en uitsluitende liefhebbery-artikelen waren zy me nooit. Als ik me wel herinner, wordt er in den *Havelaar* ook over zuurkool gesproken. Staat ons nu daarom, ter karakterizeering van m'n arbeid, 'n verhàndeling over 't inmaken te wachten?

Ik noemde zulke...vergissingen: onklassiek. Had ik moeten zeggen: *onkatholisch?* Het komt me namelyk voor dat er in dat alles gebrek is aan *algemeenheid*, aan *breedte* van opvatting.

Dit had ik den heer POST willen doen opmerken, als ik z'n stuk voor de uitgave gelezen had. En ik geloof dat-i myn raad zou gevolgd hebben. Vooral omdat de begane fout — ze is nietig op-zichzelf, en *in hem* zeer vergeeflyk! — my aanleiding geeft tot 'n aanmerking van meer gewicht op z'n geheelen brief. Ook daarin heeft hy zich, naar ik beweer: „*vergist in de keus van 't onderwerp zyner belangstelling*." En dit is tevens de reden waarom ik dien brief gebruikte als leiddraad tot de beschouwingen, waarmee ik m'n grieven tegen *de* Natie verbind aan m'n afkeer van zekere soorten van „Staatkunde."

1039. Ik wenschte my op dit oogenblik 'n lezer te kunnen voorstellen, die niets van my wist, en dien ik geheel onvoorbereid — d. i. zonder ingenomenheid vóór of tegen my — al m'n werken kon in-handen geven. Zonder de minste andere toelichting, dan hoogstens 'n paar opmerkingen over de chronologische volgorde, zou ik hem verzoeken aanteekening te houden van z'n indrukken, van de voornaamsten althans, en die daarna zooveel mogelyk saamtevatten.

De wenschelykheid van zoo'n proef ligt voor de hand, niet waar? Sedert vele jaren tob ik my af, om zoo duidelyk mogelyk

te uiten wat me op 't gemoed ligt. Het kan dus niemand vreemd schynen, dat ik gaarne zou willen weten of m'n uitdrukking niet àl te zeer afweek van den indruk dien ik onderging en trachtte meetedeelen. Ook voor ieder ander schryver zou zoo'n toetssteen z'n nut hebben, doch vooral voor my, aan wien alle weerklank hardnekkig onthouden wordt. Indien m'n werken niet werden gekocht, en als me niet uit den daaraan dagelyks gepleegden diefstal bleek dat ze gelezen worden ook, zou ik in verzoeking komen, ze te houden voor beneden de waardigheid van de kritiek, en zelfs beneden de hebzucht van letterpiraten. Maar dit is nu eenmaal 't geval niet.

Zoolang ik nu de zoo gewenschte proef niet nemen kan, behelp ik my door me in verbeelding zoo'n primitieven lezer voortestellen, en ik tracht me rekenschap te geven van den uitslag. Zeer wel weet ik dat de kans op mistasten groot is. (**95**, **523**.) By-gebrek aan andere middelen evenwel, moet ik 't wel wagen gissingen te maken, die my voorkomen op algemeene menschkunde gegrond te zyn. Monsterachtige afwykingen als van den *Schager*, dien niets zoozeer schynt in 't oog gevallen te zyn, als m'n *„onnauwkeurige kennis van zaken*" bieden geen grond tot het vestigen van 'n regel.

Ik begryp dan dat zoo'n lezer, na 't toeslaan van den laatsten bundel, de volgende opmerkingen maakt, of eenigen daarvan, of een-en-ander van dien aard:

„Het is toch inderdaad schande dat er nooit is aangedrongen op RECHT *in de Havelaarszaak!*"

„Er blykt dat die schryver zich groote moeite geeft om duidelyk te zyn."

„Daar hy zoo vélen aantast, moet hy veel vyanden hebben."

„Waarom wordt hy nooit wederlegd?"

Ik erken dat aanvankelyk m'n voornemen was, dit lystje van lezers-indrukken die ik tracht te raden, veel langer te maken. By 't bladeren in m'n werken, kwamen my honderde mogelyke

indrukken voor den geest. Ze waren veelkleurig — bont, als men wil — gelyk de Natuur, en als die werken zelf. Maar ik durf niet doorgaan. Ik voel dat ik me beweeg op geheel onbekend terrein. Gedurig kwamen my de zonderlinge opvattingen voor den geest, waarmee ik telkens verrast werd, en die in anekdotische zotterny niets toegeven aan de *farce* in **95**.

Werd niet de Kruissprook in de *Minnebrieven*, waarin ik gemeend had het harteloos ordinarisme van zeker deel des Publieks te brandmerken, opgevat als 'n beschimping van JEZUS? Heette het niet, dat ik in m'n IDEEN had party getrokken voor *hysterie?* Moest niet nummer **427** beduiden, dat ik alle Christenen wilde vermoord zien? *) Heb ik niet de *Minnebrieven* hooren uitmaken voor onzedelyk: *„omdat daarin 'n aansporing voorkwam om horloges te stelen?"*

En de *Havelaar!* Dit boek werd het meest besproken, en dus het meest mishandeld. Zoodra de onnadenkende geestdrift — waarschynlyk slechts opgewekt door 'n byzaak, door den *vorm* — vervlogen was, moest ik vernemen dat ik 'n pleidooi had geleverd voor *Vryen-arbeid van de Javanen*, ik die by 't schryven van dat boek, niet in 't minst gedacht had aan de dusgenoemd-staatkundige partyen. Zoodra ik tegen deze opvatting protesteerde, wreekte men zich over geestdrift en vergissing beide! — door me voortestellen als 'n onbruikbaar warhoofd, als iemand die alle Recht en regel verkrachten wilde...*my*, die me *geheel alleen tegen allen* op wettelyk terrein had geplaatst, waar de Wet overeenstemde met Recht en menschelykheid.

Wat overigens m'n werken over 't algemeen aangaat...ik, die daarin overal aandring op orde, werkzaamheid, plichtsvervulling, nauwkeurigheid, matigheid, gezond verstand, ekonomisch beheer der krachten van den geest, ontwikkeling van denkvermogen, stre-

*) Om ook de minst ontwikkelde lezers te-gemoet te komen, ben ik wel genoodzaakt geweest dat IDEE in 'n later uitgaaf toetelichten.

ven naar waarheid...ik werd voorgesteld als 'n verliederlykte leeglooper.

Men moet dus wel aannemen, òf dat ik niet de gaaf heb me duidelyk uittedrukken, òf dat het meerendeel van m'n Publiek niet lezen kan.

In-allen-geval zou 't minder moeielyk zyn, 'n lange lyst te leveren van zùlke opvattingen, dan van de *rationeele* indrukken die ik mocht te-weeg brengen. Werden de zoodanige voor my verborgen gehouden? Waarom?

Ook is 't niet gemakkelyk, overal het juiste punt aantewyzen, waar domheid begon plaats te maken voor boosaardigheid. Dat niet *overal* kwade wil in 't spel was, is me gebleken. En hiervan wil ik 'n paar voorbeeldan geven. Ze zyn zoodanig, dat menigeen misschien de voorkeur geven zou aan...vyandschap met wat meer *intelligentie*.

1040. Na 't verschynen van de *Minnebrieven*, ontmoette ik iemand die me veel blyken had gegeven van...genegenheid. Ik mag 't geen sympathie noemen, omdat hiertoe zekere *ebenbürtigkeit* zou noodig geweest zyn, waarin ik me waarschynlyk niet had kunnen schikken. Maar dit wist ik niet in '61, waarschynlyk omdat m'n hoogmoed nog niet ryp was, en ik wat al te gul toegaf in de goedige neiging om den eersten den besten te-woord te staan. Eerst zeer laat leerde ik me wachten voor zeker soort van „*bewonderaars*" van den *Havelaar*, die 't zoo „*aardig* zouden vinden, als ik 'ns weer zoo'n boek schreef."

Zeer dikwyls stond de beoefening van m'n lievelingsvak: *menschkunde*, m'n menschenkennis in den weg, of juister misschien, ze belette my de verkregen menschenkennis toetepassen. Ikzelf die uit 'n algemeen fysiologisch oogpunt, al wat me na den *Havelaar* weervoer, voorspeld heb — zie, byv. het *motto*, en vooral de heele figuur van Droogstoppel, die door de Natie zoo gelykend is nageteekend en waar gemaakt! — ik, die in dezelfde *Minne-*

brieven welke zoo kort na den *Havelaar* verschenen, den „impressario" schetste, die meende dat 'n welgemeende gil voor geld te-koop was . . . ik bedroog me herhaaldelyk in de personen zelf, die op m'n typen geleken, en misschien gedeeltelyk hadden gepozeerd voor model. Een bykomende oorzaak van deze fout la. misschien in zekere overlading van gemoed, die me geen *loisir* overliet om acht te slaan op 't gehalte der exemplaren in 't byzonder, omdat m'n aandacht geheel-en-al was ingenomen door de studie van 't *genus* in 't algemeen. Ook werd ik vaak in 't nauwkeurig analyzeeren van ieder individu waarmee ik in aanraking kom, gehinderd door zekere goedigheid. Sedert lang leg ik me ernstig toe op 't vermyden van deze fouten, en misschien breng ik 't nog eenmaal zoo ver, dat zelfs 'n kind me niet bedriegen kan. **(810)**

Hoe dit zy, ik was in '61 er niet op bedacht dat de inderdaad welmeenende mooivinder van den *Havelaar*, nu juist niet de man was aan wien ik ideën slyten kon. Ik ontmoette hem kort na 't verschynen van de *Minnebrieven*. Hy gaf my te kennen dat-i met dat boek niet was ingenomen, en motiveerde z'n afkeuring op de niet ongewone manier: 't was wel... mooi, heel mooi, maar... hy begreep er niets van.

Onnoozel genoeg bood ik hem aan, m'n werk toetelichten, en er werd afgesproken dat ik hem te-dien-einde bezoeken zòu.

Onder-weg naar z'n woning, maakte ik my gereed tot de vereischte kommentaar, en schreef in gedachte een stuk dat — zoo stelde ik me voor — ook misschien anderen zou te-pas komen. De meening dat ik te-doen had met iemand die wenschte te begrypen, was me alleraangenaamst.

— Wel kom-aan, zeide ik, toen de dissertatie 'n aanvang nemen zou, we zullen dat boekje grondig behandelen. Zeg me eens, wàt u dan alzoo voornamelyk vreemd of duister voorkomt? Is 't de algemeene strekking? Zyn 't sommige onderdeelen? Laat hooren!

Ik deed deze vraag niet zoozeer om daarop 'n bestemd antwoord te ontvangen, dan wel als 't ware ter-inleiding van 't gesprek. Toch verheugde ik me later haar gedaan te hebben. Ze heeft me veel onnoodige moeite uitgewonnen, daar 't antwoord me deed afzien van alle pogingen om dat werk begrypelyk te maken aan *dien* man.

— Wat me daarin duister is? Ja, zieje, er is veel in, dat me niet helder is. Ik heb er gister den ganschen avend met m'n vrouw over gesproken. En ook zy vraagt...zie eens!

M'n heilbegeerige lezer toonde me hier 'n exemplaar, waarvan de *marge* met uitroepings- en vraagteekenen versierd was, en ging — die arabesken raadplegend — aldus voort:

— In de eerste plaats...wat bedoelt ge met dat bloempotje?

En hy wees me de bladzyde die overeenstemt met pag. 61 der uitgaaf van 1865.

Wat ik antwoordde, weet ik niet meer. Ik voelde schaamte dat ik onnadenkend genoeg geweest was, me te laten verlokken tot geestelyke aanraking met iemand van zoo geringe ontwikkeling. Die man was geen zakdrager, geen lakei, geen marskramer. Hy ging integendeel voor zeer „deftig" door, en behoorde tot de zoogenaamd-hoogere klasse der Maatschappy. En nog-eens: hier was geen spraak van boosaardigheid. Ter-goeder-trouw was z'n denkvermogen en dat zyner ega — die ook tot het best-opgevoede deel der Natie behoorde — gestruikeld over dat geheimzinnige bloempotje!

Ik erken, by 't schryven van de eerste regels der vierde Akte van *Vorstenschool* aan die ontmoeting gedacht te hebben. Weinigen zullen by 't lezen dier eenvoudige woorden zich kunnen voorstellen dat ik daarin 'n waarheid verkondig die, *naar me gebleken is*, voor sommigen te-hoog staat!

Wat zegt de heer BUSKEN HUET hiervan, hy die beweert dat ik over 't algemeen te weinig by m'n lezers veronderstel?

1041. Het tweede voorbeeld van. . . slordigheid in opvatting — ik beweer niet dat deze kwalifikatie juist is, doch ga dit nu voorby — deelde ik reeds elders mede, doch 'n herhaling komt hier te-pas, omdat ze me dient in de gedachtenwisseling met den heer POST. Ik wil hem aantoonen hoe moeielyk 't my valt den indruk te beoordeelen, dien myn werken te-weeg brengen, en wel voornamelyk omdat *zyn* brief nieuwe bydragen levert tot deze onzekerheid. 't Spreekt vanzelf dat de beteekenis der aangevoerde voorbeelden niet verder mag worden uitgestrekt dan de zaak eischt. Van vergelyking van den jongen flinken Leidschen student met botterikken, is geen spraak.

Ik verzoek den lezer 't stukjen intezien, dat ik in '63 schreef om de duitsche tooneelspeelster LAURA ERNST te doen kennen aan 't publiek, dat op haar uitstekende gaven geen acht scheen te hebben geslagen. Het is later onder den titel „De School des Levens" in 't bundeltje *Verspreide Stukken* opgenomen.

Om 't beoogd doel te bereiken, had ik het in eenige dagbladen doen plaatsen, en ook overigens voor ruime verspreiding zorg gedragen.

Den avend na de verschyning van die ontboezeming, bevond ik my met eenige heeren in gezelschap, die me verweten dat ik somwylen wat te streng was in 't beoordeelen van PUBLIEK. Ik had namelyk alweder geklaagd: dat „men" niet lezen kon.

„Nu ja, daarvan was wel iets waar, maar...zóó erg als ik 't voorstelde, was 't dan toch niet!"

Het gezelschap werd vergroot door 'n nieuwen gast. Hy behoorde tot den beschaafden...méér nog: tot den zoogenaamd-*geleerden* stand. Hy was doctor in de geneeskunde.

Na de andere heeren 'n wenk gegeven te hebben dat ze my niet zouden hinderen in 'n proef die ik nemen wilde, en die — allertreurigst voor 't peil der intelligentie van... sommigen! — volkomen gelukt is, begon ik te spreken over de onedele wys waarop men my bestreed:

— Daar hebben ze nu waarlyk 'n nieuwe manier uitgevonden om my te krenken, riep ik, 'n manier die al 't vorige in werking zal overtreffen. Ziedaar in de courant 'n paar kolommen dronkenmanspraat, onderteekend met *myn* naam!

En ik reikte den dokter de krant over. Hy las, en... erkende volmondig dat zoo'n wyze van handelen *ignoble* was!

— Maar, zeidi er troostend by, ge moet het u niet al te zeer aantrekken. Geen verstandig man zal u houden voor den schryver van die zotterny!

Moet ik nu m'n schatting van Publiek gronden op zùlke voorbeelden? Zyn ze uitzonderingen of regel? In 't eerste geval gaan ze den regel — voor zoo ver ik moet oordeelen naar wat er uit de Natie tot my komt — in frekwentie ver te-boven.

De heer POST vergeve het my, dat het voor sommigen den schyn zou kunnen hebben, alsof ik naar aanleiding van *zyn* brief, hem vergeleek by dien *Med. Doctor* en 't idiote echtpaar van de bloempot. Ik klaag over *verkeerd lezen in 't algemeen*, en beweer dat de *vergissing in keus van onderwerpen ter behandeling* hiervan 'n uitvloeisel is.

Ik moest voorbeelden geven van 't àllerergste, om m'n bedoeling omtrent het erge — en 't zeer vergeeflyke zelfs! — duidelyk te maken. De aanhaling overigens, van de ook door Dr. FERINGA in dit opzicht begane fout — of wat my voorkomt 'n fout te zyn — bewyst ten-volle dat het geenszins m'n bedoeling was den heer POST te krenken. Een vergelyking met dien uitstekenden schryver immers kan hem niet stuitend voorkomen. Ik wys hierop

uitdrukkelyk, omdat ik nog-eens genoodzaakt ben, hem in gezelschap te brengen dat hem niet past.

Ik moet namelyk hier eenige schynbaar ongelyksoortige bestanddeelen samenvatten, die in dezen bundel voorkomen. Dat ze inderdaad wèl by elkander behooren, blykt uit de opmerking dat ik me overal beklaag over de behandeling die aan m'n werken en m'n persoon *over 't geheel* te-beurt valt. Ik heb vele vragen te doen van deze soort:

Waarom heeft de pers van m'n meeste werken geen notitie genomen?

Waarom lastert men my?

Waarom waren de Millioenen-Studien — *litterarisch toch:* „geestig en onderhoudend...o, dol!" — *zoo verwerpelyk als ernstige lektuur?*

Waarom raadt my de Nieuw-rotterdamsche Kunstbeschouwer „aktie" *aan*, „veel aktie" *in-plaats van* „Staatkunde?"

Waarom wagen zich sommigen aan de ongerymde beweringen: dat Vorstenschool *geen dramatische verdiensten heeft? Dat de daarin voorkomende figuren slechts geraamten zyn, zonder vleesch en bloed? Dat de door my geschetste toestanden niet op ons land van toepassing zyn, en hoogstens in...Spanje kunnen bestaan?*

Waarom biedt my de enkele die tot-nog-toe dat stuk prees, me myn loon aan in den zonderlingen vorm van schuldvergiffenis?

Waarom liet Dr. FERINGA *de voorgenomen behandeling myner werken wachten op 'n uitweiding over duellen?"* *)

Men ziet dat ik de te doene vragen zonder de minste klassifikatie naar 't gewicht, of naar de beteekenis daarvan uit 'n zede-

*) (*Noot van* 1874.) Ook de heer FERINGA heeft later door 't uitvoerig en zeer welwillend bespreken myner werken in z'n zoo belangryk tydschrift *Vrye-Gedachte*, doorslaand bewys geleverd dat by hem geen boos opzet in 't spel was. Hieraan had ik dan ook niet gedacht.

lyk oogpunt, door elkander plaats. Men zou er honderden van dien aard kunnen doen. Ik sla ze over, om te eindigen met deze:

Waarom meende POST *m'n afkeer van* MODERNE THEOLOGIE *te moeten kiezen als aanleiding tot z'n eersten polemischen veldtocht?*

Alles in alles! Hoe uiteenloopend de antwoorden op al de bovenstaande vragen luiden mogen, ze komen in enkele punten op 't zelfde neer. Misschien slechts in één punt. Dat is: in de „*vergissing in keuze van onderwerpen die de aandacht verdienen.*" In het „*aanleggen op 'n verkeerd wit.*"

Zeer wel weet ik dat de *oorzaken* die tot zulke vergissingen leiden, veelsoortig zyn. Ze verschillen als de karakters, als de graden van letterkundige, wetenschappelyke, zedelyke en politische ontwikkeling. Maar de hoofd-eigenschap van allen, 't *kriterium*, is: NAUWTE VAN GEZICHTSVELD. Het doet er nu niet toe, of sommigen *opzettelyk* de wydte beperken, die hun blik overziet, terwyl anderen uit *ongemaakte* onnoozelheid zich ergeren aan „dat bloempotje." De hierin te maken onderscheiding zou te-pas komen, als er vonnis moest geslagen worden. waarby de *zedelyke* verantwoordelykheid gewogen werd. Het *effekt* der bedoelde vergissingen is nagenoeg 'tzelfde, en hiermee hebben wy op dit oogenblik te doen. Er heerscht op dit veld — gelyk *overal* in onzen arbeid-verdeelenden tyd! — 'n schromelyke mangel aan *algemeenheid*, overdryving van een — gemakshalve dikwyls! — verkeerd begrepen *Specialismus*. Doch dit is dan ook juist de reden die onzen tyd tot 'n zeer kleine maakt!

De heer VOSMAER gunde zich *loisir* tot de opmerking dat ik in zekeren regel van *Vorstenschool* den klemtoon op 'n verkeerde sylbe gelegd had. *) Prins DENDERAH meende iets verkon-

*) En ik geloof dat-i zich vergiste. Er zyn andere regels, waarin inderdaad foutjes van de door hem bedoelde soort voorkomen. Misschien verbeter ik die by 'n herdruk...als ik tegen dien tyd eens zéér weinig te doen heb. Want hoofdzaak zyn me zulke dingen niet. Toch erken ik volmondig dat korrektheid, ook in 't zeer kleine, plicht is.

digd te hebben, toen-i met komieke plechtigheid beweerde dat m'n drama slechts 'n nummer van m'n IDEEN was. „Niet meer, niet minder" zei 't ventje...de zuivere waarheid overigens! Maar zyn 't nu zùlke opmerkingen die schryver, lezers en Volk 'n haarbreed zullen vooruit-helpen op den weg van ontwikkeling?

De lezer zelf zal, hoop ik, deze voorbeelden van *verkeerd grypen* — gevolg en oorzaak van verkeerd *begrip!* — met 'n zeer lange reeks kunnen vermeerderen.

1042. *„Waarom ik party-trek voor de modernen, en voor moderne theologie?* „vraagt de heer POST.

Me dunkt dat dit duidelyk is. Hyzelf noemt daarvan *expressis verbis* de oorzaak. Er staat:

„Ik ben student, en modern theoloog."

Juist! Ziehier 't verschil tusschen den braven jongen stryder, en...de *Nieuw-rotterdamsche*. Deze zegt *niet:*

„Ik ben kunstbeschouwer in-dienst van 'n... staatkunstemakers-party-kliekje."

Wat dus de oprechtheid aangaat, hebben wy hier 'n hemelsbreed verschil voor ons. De *aanleiding* evenwel tot het verzet, vloeit voort uit dezelfde bron: *ieder preekt voor z'n kerspel!*

Juist *dit* wilde ik doen in het oog vallen.

En is 't niet geoorloofd? Vooral wanneer 't — gelyk POST doet — eerlyk geschiedt? Met open vizier?

Zeker! Zelfs kan het plicht zyn. En al m'n aanmerkingen op de „keus van onderwerp" zouden vervallen, als 't zoo-even aangehaald *dicton* hier van *volle* toepassing was. „Ieder preekt voor z'n kerspel" is niet geheel juist gezegd. Ieder tracht de *côterie* waartoe hy behoort, op den voorgrond te stellen, te bevoordeelen. Goed! Doch...haar op rationeele wyze te beschermen, laat men liefst aan anderen over.

Immers, waarom *wederlegt* de heer Post niet, wat ik sedert jaren tegen het modernismus heb ingebracht? Dààrop had hy z'n aandacht moeten richten! Dàt had het onderwerp van z'n schryven moeten zyn, zoodra hy nu eenmaal besloot juist dat gedeelte van m'n werken te behandelen, waarmee 't door hem gekozen levensberoep in-verband stond.

Hy zegt veel waars. 't Is, byv. 'n *waarheid*, dat hy niet behoort tot het verachtelyk deel van *Publiek*. 't Is 'n *waarheid*, dat er brave menschen zyn onder de moderne predikanten, al kan ik dit dan niet over-een brengen met het bekend vermengen van Geloof met Steenkool. . .

Welnu, waarom niet z'n gloeienden yver gebruikt om te ontzenuwen wat ik herhaaldelyk tegen dat „schipperen" heb ingebracht?

De lezer zal zich herinneren, hoe ik meende my te kunnen ontslagen achten van de verplichting om 'n eigenlyk gezegde *beantwoording* van den leidschen brief te leveren. Waarom zou ik dit doen? Beantwoordt de heer Post *myn* bedenkingen tegen 't modernismus? Immers neen! Hy trekt party. Zeer wel. Maar. . .*op welken grond?* Welke *fouten* maakte ik by 't ontleden der beginselen van de „moderne theologie?" Wat is de reden dat de stryd niet wordt aangeboden op dàt terrein? Er blyken uit den brief van den heer Post velerlei zaken, byna allen aantoonende dat *hy* braaf is, dapper, moedig, oprecht. Maar. . .de rationeele houdbaarheid van 't stelsel der modernen — waarom 't hier, dunkt me, te doen was — gaat-i voorby. Dit is sprekend!

Het ware van de stemming waarin hy blykt te verkeeren, te verwachten geweest, dat-i my dozynen *lapsus* van redeneering voor de voeten had geworpen. Dààrtoe noodig ik hem uit!

En als blyk van oprechtheid van *myn* kant, volge hier 't *meâ culpâ*, waarop ik reeds in een der vorige bladzyden doelde. Het betreft noch *de* moderne theologie, noch zelfs *de* modernen. Ik

heb in 'n byzonder geval een modernen predikant ten-onrechte beschuldigd. In de couranten las ik dat zeker spreker in 'n Javaannut-gezelschap, die denzelfden naam draagt als 'n bekend „modern" godgeleerde, zich had schuldig gemaakt aan de infamie die ik in **937** en **942** aanroerde. Dit bracht me in 'n dwaling die me hartelyk berouwt, en waarvoor ik vergeving vraag. De man die — zeker om iets nuttigs te doen voor de Javanen — wist te vertellen: dat „Havelaar *op 'n onaangename wys uit den dienst was geraakt, en nu beneden alles stond*" was géén predikant.

Ik had die fout behooren te vermyden. *Ik* vooral, die over 't algemeen zeer omzichtig ben. Men gelieve optemerken hoe zeldzaam 'n redeneering van my wordt te-niet gedaan. En nooit kan met eenigen schyn van grond, een *feit* ontkend worden, dat ik als geschied voorstelde. By 't ruim terrein waarop ik me beweeg, en 't gebrek aan rust, waarin ik gewoonlyk verplicht ben te werken, moge dit ter verschooning strekken voor die ééne vergissing. Ik vertrouw dat de heer Post te eerlyk zyn zal, om me die aanterekenen in het debat over 't modernismus *in het algemeen*. Wil hy dààromtrent met my zoeken naar waarheid...ik ben bereid.

Wat de door hem geopperde moeielykheid aangaat om 'n uitgever te vinden, hy zal wèl doen z'n beschouwingen in handschrift aantebieden aan dezen of genen van z'n party, die 'n naam heeft...

Ik bedoelde hier waarlyk geen scherpte, maar onwillekeurig komt de gedachte in my op, of niet juist *dit* verzoek van den heer Post, 'n aanklacht zou beduiden...niet tegen 't stelsel nog, maar toch zéker tegen hen die geroepen zyn dat stelsel te verdedigen? Zou 't niet luiden als:

— Gy, modern leeraar, voorganger, woordvoerder, gy zwygt waar wy allen zoo vinnig worden aangetast. Ziehier my, een der jongste adepten onzer richting, die nog niet eenmaal voor vòl zou worden aangezien door 'n uitgever...*ik* laat den smaad niet rusten op *my*, op *u*, op *ons! Ik* zal den stryd openen met de

wapens die nutteloos blyken in uw hand. *Ik* wil m'n moed leveren, m'n geestdrift voor 't goede, m'n hartstocht voor WAARHEID. *Ik* zal me in uw plaats blootstellen aan de slagen der tegenparty...indien ge slechts de goedheid hebt — gy, *ridder!* — my 'n oogenblik uw veldteeken te leenen, dat de onbekende *schildknaap* vertoonen moet om te worden toegelaten in 't strydperk!

Ongetwyfeld zou deze taal den jongeling vereeren. Maar moet ze niet aan de ouderen in de ooren klinken als verwyt? Hoe heeft de heer POST de beteekenis van hun zwygen kunnen over 't hoofd zien? Hadden niet leeken en discipelen sedert lang 't *recht* te vorderen dat voorgangers en meesters de leering verdedigden, die ze hun hoorders hebben ingeprent? *)

Nog-eens, wil de heer POST myn bedenkingen tegen 't zetten van nieuwe lappen op oude zakken, wederleggen? Ik noodig hem hiertoe uit. Mocht hy, ook na den hem gegeven raad, zwarigheid ontmoeten in 't publiceeren, hy wende zich tot my. Ik zal hem bystaan zoo goed ik kan. Vóór alles evenwel, verzoek ik hem myn werken aandachtig te lezen, en niet *by-uitsluiting* te letten op 't onderwerp dat hem *nu* zoo na aan 't hart ligt.

1043. Ik druk op dit „nu.” 't Zal veranderen! *Alles is in alles.* Ik dring immers *overal* op WAARHEID aan? Bestryd ik niet *overal* 't vervloekte „schipperen”... mèt genotzucht, een der meest kenmerkende eigenschappen van onze eeuw? Wat toch bewoog den heer POST, zoo in 't byzonder party te trekken voor de zeer onklassische theologische richting *van den dag?* Ik meen eenig recht te hebben tot den eisch dat men myn denkbeelden groepsgewys,

*) Zonderling dat de *Meesters* wèl in 't strydperk treden, wanneer deze of gene „vrydenker” zich door slordigheid van redeneering aanbiedt als gemakkelyke prooi. Van onbekende hand werd me dezer dagen een nummer toegezonden van het Tydschrift „*Los en Vast*” waarin met meer dan noodige bekwaamheid, zekere JUSTUS wordt uitgekleed. De exekutie is vermakelyk, en... niet geheel onverdiend. Maar ik had liever gezien dat de schryver *my* aantastte. Het verslaan van 'n onbekende baat de zaak niet, die hy voorstaat.

en op zekeren afstand beschouwe. (**122**, **123**.) Misschien zal dan het een 't ander verklaren, of minder onvolledig maken. Men zal inzien hoe *ik* geen christendom zonder wonderen kan aannemen, ik die geen Nederlandsch *gezag* in Indie bestaanbaar acht, zonder 't *stelsel* van gezag, dat men *kultuursysteem* noemt. Op de meeste zaken van dezen aard is 'n pauselyk *sit ut est aut non sit* van toepassing, waarin dan ook 't logisch rym ligt op m'n klacht van zoo-even, dat er 'n doorgaand gebrek bestaat aan *katholicismus*, d. i. aan *algemeenheid*. Byna overal ontwarvn wy mangel aan de noodige geestkracht om 'n keuze te doen tusschen rechts en links. Het zoeken naar bemiddelende tusschenwegjes, waarlangs men meent „kool en geit" beiden in veiligheid te brengen, veroorzaakt noodlottige krachtsverspilling, die by den een 't *verstand* bederft — of tydelyk benevelt, althans — by den ander 't *karakter* tegronde richt. En hierom valt in zeker opzicht, het schryven van den heer POST in dezelfde rubriek van „verkeerd aanleggen" als 't „staatkundig" knoeiwerk van zoo'n nieuw-rotterdamschen kunstbeschouwer.

De een roept: „hoe...zoudt ge 't gild aanranden, waarby *ik* m'n leertyd houd, en eerlang den meestergraad hoop te bekomen? Dit duld ik niet!" Maar...in z'n geestdrift vergeet hy dat gild *inderdaad* te beschermen, door 't ontzenuwen der grieven die daartegen werden ingebracht.

De ander insinueert dat ik niet veel meer dan 'n idioot ben, waar ik een-en-ander schyn gezegd te hebben, dat wel-eens — zeer juist gezien, waarlyk! — *zyn* handwerk zou kunnen benadeelen. Maar...hy vermydt met boos opzet, wat POST verzuimde ter-goeder-trouw: het *weerleggen der stellingen die ik opperde*.

Van dit verschil in moraliteit stap ik nu af. We hebben in konklusie met iets anders te doen. Met de eigenaardigheid van onzen tyd, die ik vroeger „luiheid en valsheid" noemde, doch nu wenschte saamtevatten in bewoordingen die niet zoo zeer persoonlyke eigenschappen kenschetsen, als wel 'n *maatschappelyken*

toestand. Moet ik de hiertoe noodige uitdrukking ter-leen vragen aan LOUISE?

We zyn *klein!*

In alle tyden heeft egoïsmus 'n groote rol gespeeld. Welnu, we zyn klein *in ons egoïsmus*. De zelfzucht openbaart zich als die van 'n onnoozel kind, dat om-den-wille van ongezonde versnapering of nietig speeltuig, de kostbaarste zaken versmaadt. Zoo'n speeltuig is den een, de „godsdienstige" richting van den dag. Den ander, 't „staatkundig" partytje waartoe hy...meent te behooren.

„*Meent* te behooren." Slechts zeer weinigen kleven uit weldoordacht *hunzelf toebehoorend* grondbeginsel, 'n party aan. Byna overal is dit 'n zaak van toeval, van persoonlyke sympathie, van meegaan met omgeving. By velen zelfs *louter 'n middel van bestaan.*

Klinkt deze laatste beschuldiging te bar? Ik geef ze voor beter, mits men my voldoende aantoone wat 'n *niet onbekwaam* kritikus bewegen kan, de in *Vorstenschool* geschetste toestanden naar Spanje te verplaatsen? Ziehier dan ook de reden waarom ik van dien *saut périlleux* zooveel notitie nam. Hy diende my *ter karakterizeering.*

(*Noot van* 1874.) *Ter karakterizeering*, ja. Toen ik den nieuw-rotterdamschen schryver van „Stukken over het Tooneel" beschuldigde van „boos opzet" had ik gehoopt dat de man my ter-verantwoording zou geroepen hebben, en — thans evenwel zonder de minste hoop dat-i 't doen zal — dit wensch ik nog. Waarschynlyk zal hy — als VAN TWIST en andere betrapte gauwdieven — 't zwygen veiliger vinden. En hy heeft volkomen gelyk, want de zeer achtenswaardige meerderheid zyner Landgenooten vindt zoo'n gedrag volkomen goed.

Toch blyf ik hem nog altyd uitdagen, z'n goede trouw in de beoordeeling van *Vorstenschool* te verdedigen, en te *ontkennen* — wat ik staande-houd! — dat-i schreef in dienst van 'n *clique*, en met boosaardig opzet om myn invloed op den ontwakenden volksgeest tegen te gaan. Dat-i dit plannetje stumperig uitvoerde, doet nu niet ter-zake. Ik verbind my, de arglistige *bedoeling* te bewyzen. Kom-aan, ministerieele kunstbeschouwer! Kom-aan, hoogpolitieke volksbeschaver! Kom-aan, vryarbeidende zeer partikuliere letter-industrieel! Kom-aan, ridder grootkruis van anonieme eerloosheid!

Hy zal zich wel wachten voor 't licht te komen! Meent misschien de heer POST, dat die man daartoe den moed heeft? Ik zeg *dat-i niet durft.*

In-plaats daarvan...eilieve, wat blyft zoo'n wezen anders over, dan 't ontvangen loon voor z'n eerloosheid, en de verzuchting dat die Havelaar zoo'n byzonder slecht mensch is? *Zóó* is in ons land de loop der zaken, en dáártegen had de heer POST moeten optreden! Dàt is aan de orde, en niet 'n efemere theologische richting, al zy 't dan dat er nauw verband bestaat tusschen 't schipperen met *dogma*, en de verregaande algemeen heerschende *zedeloosheid*. Het instinkt voor WAARHEID werd bedorven door al dat geknoei.

Wat ten-slotte de poging aangaat, om te voorkomen dat het Volk sommige uitdrukkingen in *Vorstenschool* zou toepassen op de staatsmannetjes die in hun *nieuwen-rotterdammer* dien kunstvoorlichter huurden tot bandietendienst, ik weet niet of ze gelukt is. Misschien wel, want *lezen* kan Publiek nu eenmaal niet. De heer ROORDA VAN EYSINGA heeft in 't „*Vaderland*" het zyne gedaan om de zotternyen van m'n aanvallertjen in 't licht te zetten, doch van *algemeene* verontwaardiging is me niets gebleken. Er zal de een-of-andere *motie* in de Kamer geweest zyn, die de aandacht bezig hield — wat dan ook de strekking is van zulke parlementskunstjes — en de gewone fielteryen van den dag slopen als naar gewoonte ongemerkt voorby.

1044. Dat aanhoudend misvatten in de keus der te behandelen zaken, strekt zich niet alleen tot het *doel* uit. Ook in de *middelen* kiest men by-voorkeur het kleine voor 't groote. De *diapasou* is gezakt, of — indien men beweren mocht dat ze in vroeger tyd niet hooger stond — hy is beneden de eischen van den zeer gevaarlyken toestand, waarin ons landje verkeert. Ons gekibbel herinnert aan de Byzantynsche twisten die zoo gunstig werkten op...annexatien uit het Oosten.

Het Volk lydt gebrek aan voedsel en levenslust...de vertegenwoordigers kibbelen over de traktementen der predikanten.

Er dreigt 'n vyand...men debatteert over de vragen:

òf Nederland zich verdedigen kan? En zoo ja:

welke provincien men den vyand reeds terstond, *zoodra hy zich vertoonen zal*, *ten-geschenke behoort te geven?*

Onderwyzers zyn genoodzaakt de hulp der publieke liefdadig-

heid interoepen, en...we worden onthaald op allerlei wysheid over de vraag: of op de lagere scholen de zondvloed *geologisch* of *bybelsch* moet gedoceerd worden?

Er is aangetoond dat we in Indie allerschandelykst huishouden...men berust er in, en drukt prenteboekjes om de mishandelden wat optebeuren.

Sedert eeuwen verstompte men 't oordeel des Volks door 'n godsdienst die op wonderen gegrond was...men neemt de wonderen weg, en bepreekt 'n nieuwe theologie, zònder grond.

Ons voortbestaan als onafhankelyk Volk loopt gevaar...

Nu ja, hier raken we weer aan de verschillende soortjes van „Staatkunde" die de meer dan ooit noodige kennis van den Staat zelf, en tevens de studie der toestanden aan gene zyde van de grens verdrongen hebben. *) Zoodra BISMARCK of z'n opvolgers, geperst door de logika der feiten...

Men vergist zich namelyk in de meening dat Pruissen de inlyving van Nederland *begeert*. Het is de eisch der omstandigheden. Duitschland moet zich uitbreiden op-straffe van vernietiging, omdat stilstand onmogelyk is. De annexatie van Nederland is waarschynlyk voor 't Duitsche Ryk geen gewenschte zaak, maar zal blyken, van Duitsch standpunt, van twee kwaden 't beste te zyn.

Als BISMARCK den voet op onzen bodem zet, zal de een roepen:

Ik ben modern!

De ander:

---

*) (*Noot van* 1874.) Toen er door 't verklaren van den oorlog aan ATJIN bleek dat ik maanden te-voren de waarheid had gezegd, wist men in Nederland ter-nauwernood waar dat land lag, ja zelfs de meesten hadden 't nooit hooren noemen! 't Zyn nu by-voorkeur dezulken die in de couranten 't hoogste woord voeren over de daar — al of niet! — verrichte krygsbedryven, en nu te volgen *politiek*.

